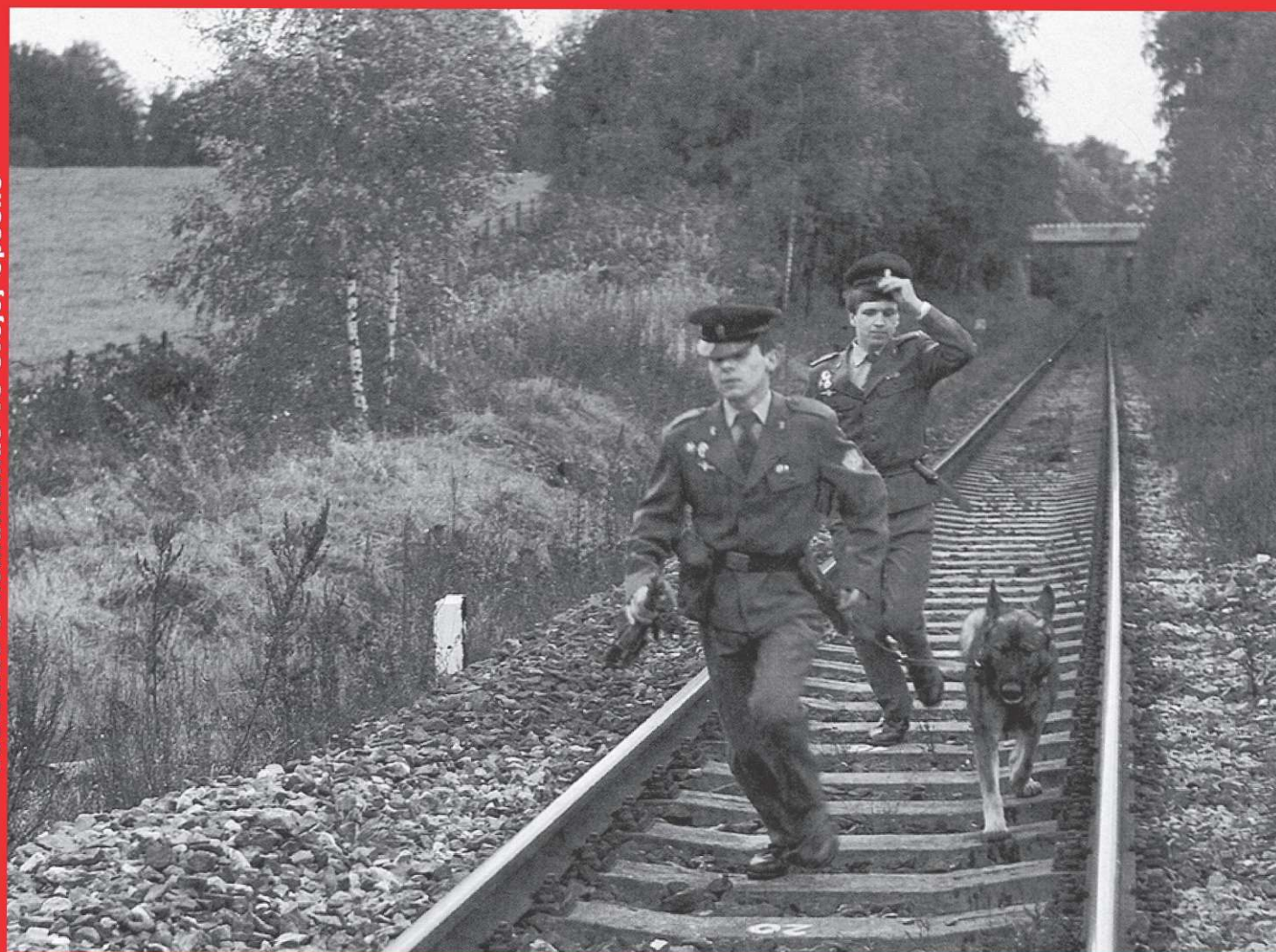

Pamät' národa

Vydáva Ústav pamäti národa

roč. V, 4/2009 • 2,66 € / 80 Sk

nacizmus a komunizmus vo svojej epoche

**Proces s „tajnou reholou“
Ostro sledovaná hranica
Stážnosť trnavských gardistov**

Fotografia na obálke:
Príslušníci Pohraničnej stráže
v akcii. Zdroj: A ÚPN Bratislava

Pamäť národa
04/2009

Redakcia

Šéfredaktor

PhDr. Tomáš Klubert, PhD.

Redaktori

Mgr. Branislav Kinčok

Mgr. Jerguš Sivoš

PhDr. Peter Sokolovič, PhD.

Adresa

Ústav pamäti národa

Námestie slobody 6

817 83 Bratislava 15

E-mail: redakcia@upn.gov.sk

www.upn.gov.sk

Redakčná rada

Predseda Redakčnej rady

Prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.

Členovia Redakčnej rady

PhDr. Igor Baka, PhD.

Doc. ThDr. Jozef Hal'ko, PhD.

Prof. Dr. phil. Emília Hrabovec

Beáta Katrebová-Blehová, PhD.

Doc. PhDr. Milan Katuninec, PhD.

Mgr. Norbert Kmeť, CSc.

PhDr. Mgr. Peter Mulík, PhD.

PhDr. Michal Pehr, PhD.

Doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD.

Ivan A. Petranský, PhD.

Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD.

Doc. PhDr. Michal Šmigel, PhD.

Doc. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.

Jazyková úprava

Zora Vanovičová

© Ústav pamäti národa

Všetky práva vyhradené

Objednávky časopisu

zasielajte na adresu redakcie.

Ročné predplatné 8,30 € / 250 Sk

Sadzba a tlač

Vydavateľstvo Michala Vaška

Registračné číslo MK SR:

3330/2005

ISSN 1336-6297

Na úvod

V týchto dňoch si pripomíname 20. výročie nežnej revolúcie, jubileum, ktoré nie je možné obísť bez povšimnutia ani na stránkach *Pamäti národa*. Je takmer isté, že sa pri tejto príležitosti všetci staneme terčom atakov spravidla nekompetentných reportáží väčšiny slovenských médií a spravidla povrchných interpretácií dobových udalostí z úst niektorých predstaviteľov našej politickej elity. Občas sa nám pripomenú aj dnes už zabudnutí aktéri doby.

Nechcem tým povedať, že nemá zmysel vracat' sa k tejto a iným historickým udalostiam našich dejín. Práve naopak, je až neuveriteľné, ako ignorantsky sa správame k vlastným dejinám, teda k tomu, čo sme my sami, naši otcovia, dedovia alebo ešte vzdialenejší predkovia prežili. Uspokojíme sa, česť výnimkám, s tým, čo nám dala škola (v prípade starších ročníkov, samozrejme, socialistická), alebo nekriticky uveríme tomu, čo nám podsunú práve médiá. Pri udalostiach z novembra 1989 sa zase radi spoliehame na vlastnú pamäť. A nemyslíme pritom na to, že najčastejšou vlastnosťou našej pamäti je zabúdanie.

Niekedy je nevedomosť, apatia, pasivita či nostalgia pochopiteľná. Stále znova ma však prekvapuje nezáujem a nízka úroveň všeobecných vedomostí väčšiny mladých ľudí. S takouto nepríjemnou skúsenosťou som ako vysokoškolský pedagóg konfrontovaný čoraz častejšie. Nemám teraz na mysli mladých adeptov historickej vedy, ale študentov iných programov, ktorí si rôzne kurzy z dejín vyberajú ako povinne voliteľné či výberové predmety. Moja ostatná skúsenosť bola taká, že fotografie radu ľudí stojacich pred obchodom s jediným predmetom vo výklade (bola ním podobizeň Lenina)

spôsobila hurónsky smiech. Zábery agresívnych príslušníkov Verejnej bezpečnosti z novembra 1989 zase vyvolali pochybnosti až nedôveru k „nežnej“ revolúcii. Nevnímam tento stav ako nezáujem zo strany študentov, pretože aj na seminároch nastane po úvodnom prekvapení spravidla podnetná pracovná atmosféra. Skôr to pripisujem zlyhávaniu okolia – rodiny, školy, médií, vlastne celej spoločnosti, ktorá mladých ľudí formuje.

Dnes, dvadsať rokov po, už len málokto vyroní slzu za minulým režimom. Čas nám neotvoril len nové možnosti, ale najmä oči. Bolo by však obrovskou nezodpovednosťou, ba hazardom, keby sme na časy minulé zabudli. V zmysle známej okrídlenej vety by nám totiž hrozilo, že ich budeme musieť prežiť opäť.

Fragmenty z minulosti, tej komunistickej, ale i staršej, prináša svojim čitateľom aktuálne číslo *Pamäti národa*. Tentoraz neprichádza s veľkými témami k výročiu, ponúka drobnokresbu.

Aktuálne číslo otvárajú štúdie Dominika Šaba, Lenky Kádarovej a Vladimíra Palka. D. Šabo sa v biograficky ladennej štúdii venuje životným osudom pomerne málo známeho, tragicky zosnulého misionára, kňaza, pedagóga a prekladateľa Jozefa Baťa. Nevyhýba sa pritom ani jeho konfrontáciám s praktikami ŠtB, ktorá vstúpila do jeho života. L. Kádarová svoju pozornosť upriamuje na problematiku perzekúcií cirkví, konkrétne na zásah komunistického režimu proti lazaristom a vincentkám v roku 1962. Vladimír Palko zasvätené a podrobne predstavuje činnosť spravodajského oddelenia Pohraničnej stráže, ktorej úlohou bolo hermetické uzavretie hraníc s „kapitalistickým zahraničím“.

Všetky tri štúdie pochádzajú z pera príslušníkov nastupujúcej generácie historikov, ktorí si vybrali originálne témy a spracovali ich na základe poctivého štúdia prameňov.

Okrem uvedených textov obsahuje číslo, ktoré sa Vám dostáva do rúk, i nemenej zaujímavé príspevky v ďalších tradičných rubrikách.

Prajem všetkým príjemné čítanie!

Martin Pekár

Obsah

Štúdie

Lenka Kádarová

Vykonštruovaný súdny proces so skupinou František Mihina a spol. 41

Vladimír Palko

Hranica pod drobnohľadom. Spravodajské oddelenie 11. brigády Pohraničnej stráže 1973–1989 201

Dominik Šabo

Zo životných osudov misionára a kňaza Jozefa Baťa 341

Materiály

Branislav Kinčok

Činnosť západonemeckej rozviedky (BND) proti Československu očami Štátnej bezpečnosti 431

Dokumenty

Peter Sokolovič

Sťažnosť Trnavských radikálov Alexandrovi Machovi, hlavnému veliteľovi Hlinkovej gardy 531

Peter Balun

Nežná revolúcia v hláseniach zvolenskej Štátnej bezpečnosti 571

Obete

Jana Otočková

Príbeh pamätníka: Silvester Krčméry 701

Kariéry v službách ŠtB

Jerguš Sivoš

Ján Hanuliak 731

Apendix

Michal Babál

Pávová, J.: Demagog ve službách strany 801

Martina Fiamová

Blažek, P. – Kubálek, M.: Kolektivizace venkova 811

Pavol Jakubčín

Antalová, Z.: Z prednej strany mreží 831

Podujatia ÚPN pri príležitosti 20. výročia Novembra 1989 861

Vykonštruovaný súdny proces so skupinou František Mihina a spol.

Mgr. Lenka Kádarová
(1983), absolventka
Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity,
študijný odbor história.
Pracuje v Ústave pamäti
národa

Páter František Mihina.
Zdroj: A ZVJS SR
Leopoldov

Situácia jednotlivých cirkví v Československu bola na konci päťdesiatych a začiatku šesťdesiatych rokov ovplyvnená silnejúcimi snahami predstaviteľov režimu dovŕšiť kultúrnu revolúciu a výstavbu socializmu v čo najkratšom čase. Napomôcť tomu mala aj dôsledne presadzovaná ateistická výchova spojená so znižovaním vplyvu cirkví na spoločnosť. Hoci bola dňa 9. mája 1960 slávnostne vyhlásená amnestia prezidenta a vlády Republiky československej k 15. výročiu oslobodenia krajiny Sovietskou armádou, naďalej v krajine prebiehali politické procesy.¹ Na slobodu sa dostalo v priebehu niekoľkých dní od jej vyhlásenia 5 601 politických väzňov z celého Československa, na Slovensku to bolo 730 osôb odsúdených za protištátnu činnosť.² V prípade tejto amnestie išlo o snahu režimu propagačne prejavíť doma a v zahraničí dobrú vôľu, no zároveň maskovať pokračujúce politické a náboženské prenasledovanie v krajine. Cieľom bolo súčasne ukázať vnútornú konsolidáciu pomerov, t. j. že si režim môže dovoliť veľkoryso prepustiť niektorých svojich protivníkov bez toho, aby to viedlo k jeho destabilizácii.³ Od roku 1958 však prebehlo niekoľko veľkých procesov s predstaviteľmi jednotlivých cirkví, v najväčšom rozsahu proti predstaviteľom rímskokatolíckej cirkvi. Hlavný zásah smeroval voči jednotlivým rehoľiam, ktoré sa síce od roku 1949 dostali pod tvrdú

štátnu kontrolu,⁴ no neprestali byť pre režim naďalej nebezpečné vzhľadom na to, že naďalej vyvíjali rôzne aktivity, ktorými sa snažili nerezignovať na svoje poslanie.⁵ Predstavení jednotlivých reholí sa snažili vydať ešte pred akciami namierenými proti rehoľiam⁶ pokyny, ktorými chceli zabezpečiť život rehoľných spoločností aj v prípade ich rozpustenia. Nikto nemal dobrovoľne odchádzať z kláštorov, nemali podliehať vplyvu štátu, ale zostať verní zásadám a životu rehole, mali sa snažiť podľa možnosti udržiavať medzi sebou kontakt, navzájom sa podporovať a starať sa o prípadný rehoľný dorast. Tieto zásady si rehoľníci a rehoľníčky osvojili a snažili sa za každých okolností podľa nich aj žiť. Cieľom režimu sa preto stala paralyzácia reholí. Tá mala byť dosiahnutá zatknutím a izolovaním predstavených a členov jednotlivých reholí. Vykonštruovanie procesov bolo úlohou štátnej bezpečnosti, ktorá dlhodobo zhromažďovala informácie o aktivitách náboženských spoločností.

Celá problematika pôsobenia cirkví a náboženských spoločností spadala pod III. správu ministerstva vnútra, alebo tzv. politickú kontrarozvedku. Táto sa v danom období snažila aktívne zasahovať najmä proti „vnútornému nepriateľovi“, proti jeho spojeniu so západnými zastupiteľskými úradmi a emigračnými zoskupeniami. Cirkvi sa to týkalo o to viac, že v cudzine sídlili ich centrá.

1 MARUŠIAK, J.: Slovak Policy 1956 – 1960. In: *Research Support Scheme*, 2000, strana (s.) 22. <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001090/01/106.pdf>.

2 LETZ, R.: Justícia – slúžka moci. In: PEŠEK, J. – LETZ, R.: *Štruktúry moci*. Prešov 2004, s. 424.

3 LETZ, R.: Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948–1989. I*. Prešov 2001, s. 226.

4 Stalo sa tak prijatím tzv. cirkevných zákonov – zákonom číslo (č.) 217/1949 Zb., ktorým bol zriadený Štátny úrad pre cirkevné veci a zákonom č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom. Na zákon č. 218/1949 Zb. nadväzovalo 5 vládnych nariadení. Pozri: GROCHOVÁ, G.: Právna úprava postavenia cirkví a náboženských spoločností v Československu v rokoch 1948 – 1989. In: *Pamäť národa*, ročník (roč.) 1, 2005, č. 1, s. 30–31.

5 V roku 1958 prebehol proces s predstaviteľmi Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul a rehole Dcéř kresťanskej lásky, v ktorom bol zaistený niekoľko rokov sa skrývajúci provinciálny predstavený páter (p.) Ján Hutýra. V marci roku 1960 pokračovalo ťaženie orgánov bezpečnosti proti jezuitom zatknutím tajne vysväteného biskupa Jána Chryzostoma Korca a spolu s ním aj niekoľkých bohoslovcov a rehoľníkov. V roku 1961 nasledovala realizácia tzv. prípadu VOJTECH proti kapucínom na čele s p. Vojtechom Rajnerom a prípad FAKULTA, v ktorom bolo zatknutých 16 rehoľníkov – verbistov na čele s p. Vojtechom Bošanským. Orgány bezpečnosti v tomto roku uskutočnili aj zásahy proti redemptoristom a tešiteľom. Išlo o celoštátnu koordinovanú akciu proti rehoľným spoločnostiam.

6 Pozri: VNUK, F.: *Akcia K a R: Zásahy komunistického režimu proti rehoľiam v rokoch 1950–1956*. Bratislava 1995, s. 132; DUBOVSKÝ, J. M.: *Akcia kláštory: komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským rehoľiam v rokoch 1949–1952*. Martin 1998, s. 293; DUBOVSKÝ, J. M.: *Akcia rehoľníčky: snahy komunistického režimu na Slovensku v rokoch 1949–1989 odstrániť do roku 2000 ženské rehole a kongregácie z verejného života*. Martin 2001, s. 325.

Medzi rehole, ktoré boli neustále monitorované orgánmi Štátnej bezpečnosti, patrili aj Misijná spoločnosť sv. Vincenta de Paul (ľudovo nazývaní lazaristi)⁷ a Dcéry kresťanskej lásky (ľudovo nazývané vincentky).⁸ Práve vincentky boli považované za jednu z najreaktívnejších ženských reholí. Pravidelne odmietali účasť na voľbách a rôznych politických akciách, ovplyvňovali aj rehoľnícky iných rádov, s ktorými boli sústredené v sústredovacích kláštoroch a charitných domoch (CHD), čo dráždilo predstaviteľov režimu.⁹ Zároveň do roku 1956 vykonávali mnohé vincentky naďalej službu v nemocniciach a ústavoch, kde aj napriek upozorneniam vplývali na pacientov a chovancov. Lazaristi, z ktorých mnohí nesmeli vykonávať pastoračnú činnosť, pracovali aj napriek zákazom medzi rehoľníčkami, navštevovali ich v CHD a na pracoviskách po celom Československu. Vykonávali im exercície, prednášky, vysluhovali omše. Obe tieto rehole boli práve kvôli týmto aktivitám počas 50. rokov postihnuté množstvom menších a väčších procesov.¹⁰

Za jeden z väčších procesov prvej polovice 60. rokov považujeme aj proces proti tzv. protištátnej skupine Mihina a spol. z roku 1962. Do tejto skupiny boli zaradení traja rehoľní kňazi Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul a tri rehoľníčky rehole Dcér kresťanskej lásky.¹¹ Išlo o sestru (sr.) Petru Pavlu Dovičovičovou, sr. Annu Helenu Šelleyovú, sr. Cherubínu Annu Siváčkovú, pátra (p.) Františka Mihinu,

p. Františka Kosnáča a p. Ľudovíta Orješeka. Práve sr. Dovičovičová a p. Orješek patrili medzi 91 osôb – cirkevných hodnostárov, kňazov a rehoľníkov, na ktorých sa vzťahovala amnestia z 9. mája 1960 a boli prepustení na slobodu.¹² Obaja boli v roku 1958 odsúdení spolu s p. Hutynom na niekoľko rokov trestu odňatia slobody za ilegálnu činnosť oboch reholí.¹³

Prekročením brán väznic sa amnestovaní občania nedočkali vytúženej slobody v pravom slova zmysle. Komisie, ktoré boli vytvorené pri krajských a okresných výboroch Komunistickej strany Slovenska presne určili, kam bude amnestovaný zaradený do pracovného pomeru. Išlo zväčša o manuálne práce v stavebníctve, na štátnych majetkoch a rôznych potravinárskych a spotrebných podnikoch.¹⁴ Tu boli pod kontrolou Štátnej bezpečnosti aj prostredníctvom agentúrnej siete. Sr. Dovičovičovej bolo určené miesto v CHD v Rúbani. Pracovala s ostatnými rehoľnými sestrami pre Ústrednú charitu. P. Orješek nastúpil ako figurant v Ústave geodézie v Bratislave. Mimo pastorácie bol aj p. Kosnáč. Ostatní zo skupiny Mihina a spol. žili v jednotlivých CHD v Československu.

Orgány Štátnej bezpečnosti sa snažili mať obe rehole pod kontrolou. Už krátko po amnestii z 9. mája 1960 zaviedol III. odbor Krajskej správy ministerstva vnútra (KS MV) Bratislava skupinový zväzok pod názvom „Tajná rehoľa“,¹⁵ ktorý bol zameraný na vedenie vin-

Sestra Anna Helena Šelleyová. Zdroj: A ZVJS SR Leopoldov

Páter František Kosnáč. Zdroj: A ZVJS SR Leopoldov

Sestra Cherubína Anna Siváčková. Zdroj: A ZVJS SR Leopoldov

- 7 Misijná spoločnosť sv. Vincenta de Paul bola založená sv. Vincentom de Paul v roku 1617. Na Slovensku sa objavujú lazaristi už v 18. storočí. Ich činnosť úzko súvisela s činnosťou a históriou Spoločnosti Dcér kresťanskej lásky aj jej nasledujúcim vývinom. Pozri: NOGA, P.: *Z dejín misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul na Slovensku*. Diplomová práca. Spišské Podhradie 2000.
- 8 Bola založená sv. Vincentom de Paul a sv. Lujzou de Marillac v Paríži v roku 1633. Cieľom tejto rehole je až do dnešných dní služba starým, chorým, opusteným, bezdomovcom, väzňom, ale aj deťom a mládeži na školách, letných táboroch a mariánskych družinách. Samostatná Provincia Dcér kresťanskej lásky bola v Československu zriadená 30. 1. 1922. Dovtedy tu boli komunity vincentiek, avšak organizačne patrili pod provincie v Grázi a v Budapešti. Do roku 1947 sa provincia sľubne rozvíjala a mala 1 200 sestier. Po prijatí cirkevných zákonov činnosť vzhľadom na perzekučné zásahy režimu ochabovala. Rehoľa prešla k „tajnej“ činnosti. Pozri: DANKOVÁ, S. - JUDÁK, V.: *Exodus „Oslavujeme Ťa, Bože“*. Nitra 1996, s. 241.
- 9 Tamže, s. 87.
- 10 V roku 1951 prebehol proces so skupinou Olšovská a spol. V tomto procese boli odsúdené aj sr. Šelleyová a sr. Dovičovičová. V 1953 roku nasledoval proces s Vojtechom Krištínom a spol. Neskôr v roku 1958 veľký proces, na čelo ktorého postavili provinciálneho predstaveného p. Hutynu. V priebehu rokov 1949 až 1962 bolo odsúdených 37 rehoľných sestier na 159 rokov odňatia slobody. V porovnaní s údajmi o iných ženských rehoľných spoločenstvách sa sumárne dĺžky odňatia slobody pohybujú v mesiacoch, prípadne niekoľkých rokoch. Výnimku tvoria spolu s vincentkami len Milosrdné sestry sv. Kríža odsúdené spolu na 92 rokov. Samozrejme, podrobný výskum k dejinám ostatných ženských rehoľných spoločenstiev nám môže do budúcnosti poskytnúť presnejšie informácie. Pozri: MIKLOŠKO, F.: *Nebudete ich môcť rozvrátiť*. Bratislava 1991, s. 246-247; DANKOVÁ, S. - JUDÁK, V.: *Exodus „Oslavujeme Ťa, Bože“*; s. 143-147.
- 11 Tento proces je odbornej verejnosti známy, no dodnes nebol podrobnejšie popísaný. Pozri: PEŠEK, J. - BARNOVSKÝ, M.: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 - 1970*. Bratislava 1999, s. 94; PEŠEK, J.: *Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku 1953-1970*. Bratislava 2000, s. 56-57; LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948-1989*, s. 230-231.
- 12 LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948-1989*, s. 226.
- 13 Pozri: OBŠIVAN, M.: *Život a dielo Jána Hutynu - provinciála lazaristov na Slovensku*. Diplomová práca. Spišské Podhradie 2002.
- 14 Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN), fond (f.) Krajská správa Ministerstva vnútra (KS MV) Košice (B10), škatuľa (šk.) 16, inventárna jednotka (i. j.) 97. Amnestanti - agentúrne rozpracovania 1961.
- 15 Zaregistrovaný bol 28. 5. 1960 pod registračným číslom (reg. č.) 6 400, žiadalo o to 3. oddelenie Okresného oddelenia MV v Nitre. K nemu boli zaregistrované ďalšie štyri zväzky - reg. č. 6 401 na Helenu Haláčkovú, reg. č. 6 402 na Emíliu Kulaviakovú, reg. č. 6 403 na Bernardínu Gahelovú a reg. č. 6 404 na Annu Plánkovú. <http://www.upn.gov.sk/regpro/zobraz.php?typ=kraj&kniha=55&strana=44&zaznam=50283>.

Páter Ľudovít Orješek.
Zdroj: A ZVJS SR
Leopoldov

Sestra Petra Pavla
Dovičovičová. Zdroj:
A ZVJS SR Leopoldov

centiek na čele s prepustenou provinciálnou predstavenou, sr. Dovičovičovou. Podľa správy III. odboru KS MV Bratislava: „Agentúrnou cestou bolo zistené, že ilegálne vedenie rádu prevádza tajný apoštolát medzi civilnými osobami a nábor mladých dievčat do rádu, ktoré tajne školí a pripravuje na oficiálny vstup do rádu po zvrate štátneho zriadenia. Bolo tiež zistené, že P. Dovičová hľadá možnosť spojenia na zahraničie s cieľom odoslania správ o činnosti rehole.“¹⁶ Od januára 1961 bola sr. Dovičovičová zahrnutá pod prípad „RUBAŇ“.¹⁷ V novembri roku 1960 bol registrovaný osobný zväzok aj na amnestovaného p. Orješeka KS MV Banská Bystrica.¹⁸

Signály o činnosti lazaristov a vincentiek na Slovensku získavali všetky krajské správy MV na Slovensku. V správe o agentúrno-operatívnej činnosti¹⁹ z roku 1960 upozornila KS MV Košice na aktivity vincentiek, ktoré mali vychovávať tajné kandidátky rehole vo Východoslovenskom kraji. Túto činnosť mali vykonávať v CHD v Jasove. Kandidátkami boli mladé dievčatá pochádzajúce z roľníckych, nábožensky založených rodín, usmerňované tak, aby sa nezúčastňovali verejných podujatí, schôdzí, slávností, odmietli vstup do Československého zväzu mládeže, Revolučného odborového hnutia a ďalších masových organizácií. Tieto informácie KS MV Košice poskytla jedna z kandidátok rehole. Na informácie o aktivitách lazaristov narazili orgány bezpečnosti aj počas vyšetrovania jedného z obvinených, z protištátnej skupiny verbistov Vojtecha Bošanského,²⁰ ale i verbisti p. Jozefa Škodu,²¹ keď bola nájdená brožúra *Skúšky musia byť*. Vyhotovená bola lazaristom, p. Mihinom. Odbor vyšetrovania preto sledoval nitky aktivít p. Mihinu. Zároveň KS MV

Košice pokračovala vo vypočúvaní p. Škodu a p. Bošanského aj po ich odsúdení od októbra 1961 do konca novembra 1961 celkom sedemkrát kvôli osobe p. Mihinu.²²

Následne v priebehu novembra roku 1961 KS MV Košice založila skupinový zväzok „Kongregácia“²³ s cieľom realizovať členov rádu lazaristov a vincentiek. V rovnakom období zaregistrovala osobný spis na p. Mihinu aj KS MV Bratislava, ktorý bol pripojený ku skupinovému spisu RUBAŇ.²⁴

Vykonaným agentúrno-operatívnym rozpracovaním orgánmi III. odborov KS MV Bratislava a Košice v priebehu rokov 1961 a 1962 sa zistila a potvrdila aktivita niektorých vincentiek a lazaristov. Analýzou sledu udalostí môžeme konštatovať, že došlo ku koordinácii akcii zo strany oboch KS MV. Na základe množstva agentúrno-operatívnych poznatkov bolo rozhodnuté o realizovaní dvoch paralelných vyšetrovaní – jedného väčšieho, realizovaného KS MV Bratislava, s vykonštruovanou rozsiahlou organizáciou s centrom (neskôr skupina Mihina a spol.), a druhého menšieho, realizovaného KS MV Košice, proti malým výkonným skupinám rehoľníčok v krajoch a okresoch (neskôr skupina Adamová a spol.). Išlo vlastne o dodržanie klasickej schémy konštruovania siete politických procesov, kde na veľký proces nadväzoval jeden či viacero malých procesov. Cieľom naplánovaných vyšetrovaní malo byť objasnenie celej činnosti rehole vincentiek i lazaristov na Slovensku so zameraním na odhalenie podvratnej činnosti v Československej socialistickej republike a miery ich stykov so zahraničím. Zároveň malo dôjsť k odstraňovaniu predstaviteľov oboch reholí, ale i tajných kandidátok pokračovať v tajných formáciách a vzájomných kontaktoch.

16 LETZ, R.: Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948–1989, s. 230.

17 Prípad bol zaregistrovaný 2. 1. 1961 pod číslom 6 713 3. oddelením III. odboru KS MV Bratislava. Pod reg. č. 6 714 je zaregistrovaný zväzok na sr. Dovičovičovou a pod reg. č. 6 715 na sr. Šelleyovú. <http://www.upn.gov.sk/regpro/zobraz.php?typ=kraj&kniha=55&strana=75&zaznam=50593>

18 Od 30. 11. 1960 bol na neho vedený osobný zväzok KS MV v Banskej Bystrici. Ten bol dňa 22. 5. 1962 odstúpený KS MV Bratislava. <http://www.upn.gov.sk/regpro/zobraz.php?typ=kraj&kniha=50&strana=4&zaznam=46363>.

19 AÚPN, f. B10, šk. 14, i. j. 85. Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja 1960–1963, s. 5.

20 Vojtech Bošanský, SVD (23. 12. 1913), provinciál, poznal Františka Mihinu zo sústredovacieho kláštora v Báci, v Podolínci, v Oseku a v Želive. Do decembra 1960 bol v Kráľikoch. V roku 1961 zatknutý a odsúdený v procese nazvanom Vojtech Bošanský a spol. Pozri: PAŠTEKA, J.: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava 2000, s. 136.

21 Jozef Škoda, SVD (14. 1. 1913–14. 10. 1998), sa spoznal s Františkom Mihinom v roku 1950 v sústredovacom kláštore v Báci. Neskôr boli spolu v Podolínci, Želive a Kráľikoch, odkiaľ boli v decembri 1960 prepustení. V roku 1960 bol zaistený KS MV Košice a odsúdený za velezradu na 11 rokov. Pozri: PAŠTEKA, J.: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, s. 1 330–1 331.

22 AÚPN, f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti (KS ZNB) Správa ŠtB (S ŠtB) Bratislava, vyšetrovacie spisy, archívne číslo (a. č.) V 1963. Spis Mihina a spol.

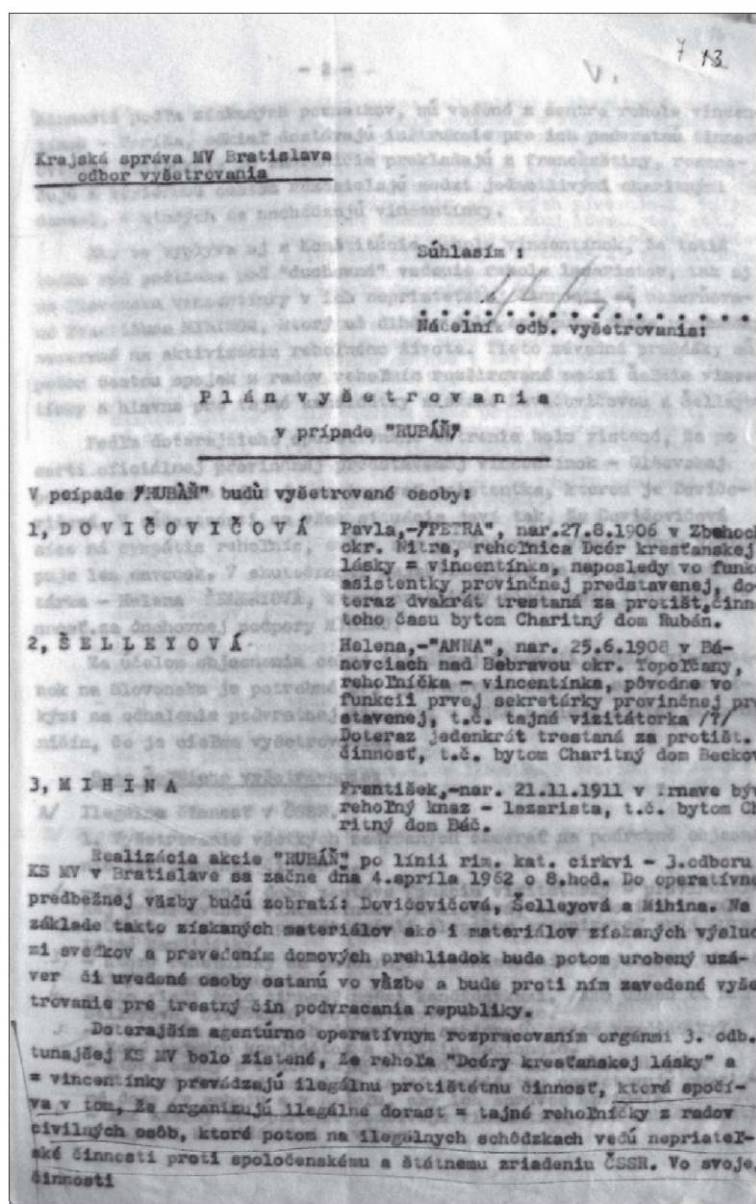
23 Skupinový zväzok bol registrovaný 10. 11. 1961 pod reg. č. 7 379 III. odborom KS MV v Košiciach. K prípadu boli okrem p. Mihinu (reg. č. 5 380) registrované aj Margita Plančíková (reg. č. 5 381), Mária Sinčáková (reg. č. 5 382) a Františka Bugárová (reg. č. 4 612). Skupinový zväzok bol 22. 3. 1962 zrušený. <http://www.upn.gov.sk/regpro/zobraz.php?typ=kraj&kniha=3&strana=26&zaznam=2209>.

24 Udialo sa tak 5. 12. 1961. <http://www.upn.gov.sk/regpro/zobraz.php?typ=kraj&kniha=56&strana=62&zaznam=51460>.

Vyšetrovanie

Samotná realizácia prípadu sa uskutočnila až v roku 1962.²⁵ Dňa 12. marca 1962 zaslal náčelník odboru vyšetrovania KS MV Bratislava, kpt. Greguš, správu k prípadu „RUBAŇ“ na Správu vyšetrovania MV Praha. Konštatuje v nej, že v súvislosti s realizovaním tohto prípadu sa konala porada na III. Správe MV v Prahe, kde bolo dohodnuté, že budú vzatí do väzby p. Mihina, sr. Dovičovičová, sr. Šelleyová,²⁶ a Mária Šurianska. Prípado sa však nepohol ďalej, pretože nebol odsúhlasený zo strany námestníka MV. Správa upozorňuje na fakt, že dokumenty, ktoré boli doposiaľ získané k prípadu RUBAŇ, nemôžu byť oficiálne použité, pretože boli získané operatívnou cestou.²⁷ Dokumentácia sa preto mala previesť výsluchom svedkov, zabavením materiálov pri domových prehliadkach, ktoré boli zistené u niektorých osôb operatívnymi úkonmi.²⁸

Zo zachovaného plánu vyšetrovania z 3. apríla 1962 sa dozvedáme viac o tom, ako pokračovala realizácia prípadu „RUBAŇ“. Meno Márie Šurianskej už nefigurovalo na zozname osôb, ktoré mali byť zaistené. Realizácia celej akcie po línii rímskokatolíckej cirkvi – III. odboru KS MV Bratislave bola schválená a určená na nasledujúci deň, 4. apríla 1962 so začiatkom o 8:00. Všetci traja vytipovaní rehoľníci mali byť vzatí do operatívnej predbežnej väzby – na základe takto získaných materiálov, takisto materiálov získaných výsluchom svedkov a prevedením domových prehliadok mal byť urobený záver, či uvedené osoby ostanú vo väzbe a bude proti nim zavedené vyšetrovanie pre trestný čin podvracania republiky. Určený bol aj smer ďalšieho vyšetrovania. Malo byť prijatých niekoľko opatrení. Do 24 hodín mali operatívni pracovníci III. odboru vyhodnotiť materiály zabavené pri domových prehliadkach. Tie mali byť následne zadokumentované výsluchmi. Zadržaných mali na celách obsadiť

„vhodnou agentúrou“,²⁹ ktorá sa mala zamerať na odhalenie celej trestnej činnosti (nezachovalo sa však, kto je zodpovedný za prevedenie tohto úkonu). Získané poznatky z cieľ sa mali

Plán vyšetrovania prípadu „RUBAŇ“. Zdroj: A ÚPN Bratislava

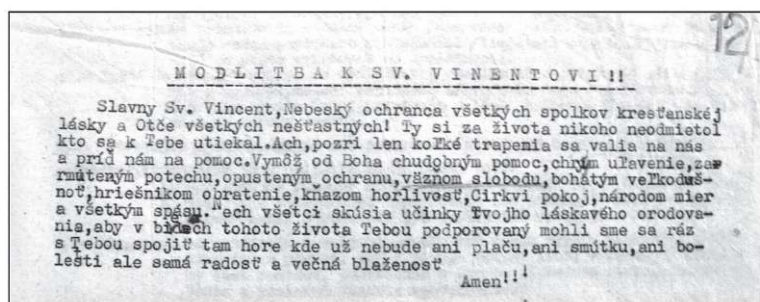
25 PEŠEK, J.: Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku 1953 - 1970, s. 214. Vo vyhodnotení plánu práce KS MV Bratislava za roku 1961 bolo konštatované, že: „Ukončené mali byť prípady (...) RÚBAŇ (...) Ostatné prípady neboli realizované (aj RUBAŇ - pozn. L. K.) z toho dôvodu, že dokumentačný materiál nebol dostatočný.“

26 Helena Šelleyová, rehoľným menom Anna, narodená 25. 6. 1908 v Bánovciach nad Bebravou. Odsúdená bola 25. 6. 1951 Štátnym súdom Bratislava, 3 Ts III 51/51, §78 tr. z. na 6 rokov odňatia slobody. Prepustená v roku 1957. Z CHD v Jasove už v júni 1957 prepustená a odchádza do CHD v Beckove. Pôvodným povoláním učiteľka, od roku 1927 rehoľníčka Dcéry kresťanskej lásky. Bola tajomníčkou provinčnej rady.

27 <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/zpravodajska-technika/rmv66-cl67-1959.pdf>. Rozkaz ministra vnútra (RMV) č. 66 z roku 1959 „Smernice o používaní operatívnej techniky“. A-oper-IX-1. Zakazovala používanie získaných výsledkov zo všetkých druhov odpočúvacej techniky ako usvedčujúceho materiálu, pretože operatívna technika a jej prostriedky a spôsoby práce s ňou boli prísne tajnými opatreniami zvláštnej dôležitosti v práci orgánov Štátnej bezpečnosti ministerstva vnútra.

28 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1963. Spis Mihina a spol.

29 <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/smernice/trmv47-1955.pdf>. Tajný rozkaz MV (TRMV) č. 47 z 23. 3. 1955 „Smernice o agentúrne operatívnej práci medzi väzňami/odsouzenými/ve väzniciach a NPT MV“. Rozkaz upravoval nasadenie agentúry do cieľ obvinených, na pracoviskách a pod.

Modlitba ku sv. Vincentovi použitá ako dôkazový materiál počas procesu.
Zdroj: A ÚPN Bratislava

následne legalizovať navzájom medzi vyšetrovanými. Tiež mali byť legalizované poznatky z úkonu 103³⁰ u sr. Šelleyovej všetkými vypočutými a svedkami. Nemalo sa zabúdať ani na legalizovanie poznatkov z vonkajšej agentúry. Plán vyšetrovania bol postupne doplňovaný na základe novozískaných poznatkov.³¹

O zahájení vyšetrovania a vznesení obvinenie pre trestný čin podvracania republiky podľa §98 ods. 1 Trestného zákona (tr. z.) voči p. Mihinovi, sr. Dovičovičovej, sr. Šelleyovej oficiálne rozhodla Krajská prokuratúra v Bratislave dňa 6. apríla 1962. Zároveň boli všetci traja uznesením krajského prokurátora zo 7. apríla 1962 vzatí do väzby odo dňa 4. apríla 1962. Ako prvá bola daná do väzby sr. Dovičovičová dňa 4. apríla 1962 o 15:00, po nej nasledovala sr. Šelleyová o 18:50 a o 19:30 p. Mihina. Na príkaz vyšetrovateľa z odboru vyšetrovania KS MV Bratislava por. Benku/Bencu³² mala byť sr. Šelleyová prísne izolovaná od sr. Dovičovičovej.³³

Po zaistení všetkých obvinených bola u nich vykonaná domová prehliadka. U sr. Šelleyovej

bola vykonaná domová prehliadka v miestnostiach, v ktorých sa zdržiavala v CHD v Beckove.³⁴ Pri prehliadke boli prítomní správca CHD Beckov Ján Srňánek a neskôr obvinená sr. Siváčková. Z oboch miestností vzali 48 dokumentov. Ďalšie materiály, ktoré patrili sr. Šelleyovej a boli uschované u iných osôb, boli neskôr vydané dobrovoľne KS MV v Bratislave.³⁵ Časť rozmnožených materiálov sa rozhodla sr. Šelleyová ukryť z dôvodu nájdenia časti materiálov v CHD v Čiži u sr. Margity Magdolenovej počas domovej prehliadky. Sr. Magdolenová prezradila pôvod materiálov, avšak písomne sr. Šelleyovú upozornila na hroziace nebezpečenstvo.³⁶ Niektoré materiály boli z obáv pred nájdením spálené.³⁷ Takisto bola 4. apríla vykonaná domová prehliadka u sr. Dovičovičovej v CHD v Rúbani. Prítomný bol správca Michal Ragaľa.³⁸ Po prevedení prehliadky v CHD v Báci bol zaistený p. Mihina.³⁹ Prehliadky uskutočnili vyšetrovatelia aj v CHD v Jasove a CHD v Brehove.⁴⁰ Týmito prehliadkami bolo získané väčšie množstvo rozmnoženej náboženskej literatúry a osobnej korešpondencie zo zahraničia, ktorej obsah bol vyhodnotený ako protištátny. Medzi materiálmi sa nachádzal aj preklad materiálov vydaných v Paríži, pojednávajúcich o usmerňovaní života rehole.

K prvým trom obvineným postupne pribudli počas vyšetrovania ďalší traja. Dňa 12. mája 1962 bol do väzby vzatý p. Orješek,⁴¹ ten bol okamžite umiestnený na samotke vo väznici č. 1 v Bratislave.⁴² Zadržaný bol v obci Bačkov

30 <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/zpravodajska-technika/rmv66-cl67-1959.pdf>. RMV č. 66 z roku 1959 „Smernice o používaní operatívnej techniky“. A-oper-IX-1. Ide o krycí názov pre tajné dlhodobé odpočúvanie. Najkratšou dobou pre prevedenie tohto úkonu bolo 14 dní. „Zakazuje se používat donesených výsledků ze všech druhů odposlechové techniky jako usvědčujícího materiálu. Současně se zakazuje ukládání dokumentace, získané tajným způsobem operativní technikou do agenturně-operativních svazků.“ Kedy a na akom mieste bolo odpočúvanie realizované sa nám nepodarilo zistiť.

31 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1963. Spis Mihina a spol. Plán vyšetrovania v prípade „RUBAŇ“ z 3. 4. 1962.

32 Používame dvojtvár z dôvodu zlej čitateľnosti podpisu na zachovaných dokumentoch.

33 Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky (A ZVJS SR) Leopoldov, osobný spis (o. s.) č. 68/14 Helena Šelleyová. Príkaz k umiestneniu osoby vo väznici – útvaru NZ MV Bratislava.

34 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009. Bola to izba, v ktorej sr. Šelleyová prespávala a izba sr. Siváčkovej, v ktorej sa sr. Šelleyová cez deň zdržiavala. „Totiž ona cez deň pracovala v našej izbe, sa tu zdržiavala. Lebo boli tri na tej izbe, kde bývala. Tam bola jedna chorá sestra.“

35 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1963. Spis Mihina a spol. Protokol o dobrovoľne vydaných veciach zo 17. 4. 1962.

36 Tamže. Spis Mihina a spol. Protokol o výsluchu obvinenej Heleny Šelleyovej z 13. 4. 1962.

37 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

38 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1963. Spis Mihina a spol. Protokol o prehliadke.

39 Archív (A) Slovenskej Provincie Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul Bratislava. Zložka František Mihina. Ako som prežil roky vo väzeniach (1962–1965) – spomienky p. Mihinu z 15. 9. 1992. Páter Mihina si spomínal na tieto udalosti takto: „Písal sa 4. apríl v roku 1962. O pol ôsmej ráno som sa v kaplnke v Báci modlil poďakovanie po odsúdení svätej omše. V tom prišla sestra ošetrovateľka a povedala mi: „Dôstojný pán, do kancelárie prišlo 5 pánov zo Štátnej bezpečnosti. Je ľahko možné, že prídu k Vám.“ O chvíľu prišli (...) Kde máte veci? (...) Mojih všetkých 5 návštevníkov sa dalo do práce: rozobrali celú posteľ, nočnú skrinku, normálnu skriňu pre šaty. Rozobrali každú vreckovku, košeľe, spodky, šaty.“ Na Februárku bol podľa jeho spomienok dovezený už o pol dvanástej, hneď nasledovali vyšetrovania.

40 AÚPN, f. B10, i. j. 101, a. š. 16. Správa – týždenné zvodky 1962. Prehliadky uskutočnila KS MV Košice v akcii KONGREGÁCIA.

41 Ľudovít Orješek, narodený 11. 1. 1917 v Prievidzi. Odsúdený bol Krajským súdom Praha II 12. 9. 1958, 3 T 22/58, podľa §79a, 3b, 1, 173, 188a tr. z. na 7 rokov odňatia slobody. Amnestiou z roku 1960 bol prepustený na slobodu.

42 A ZVJS SR Leopoldov. o. s. č. 64/9. Príkaz k umiestneniu osoby vo väznici – útvaru NZ MV Bratislava.

na východnom Slovensku. Páter Orješek hneď po zatknutí p. Mihinu, sr. Dovičovičovej a sr. Šelleyovej zmenil 5. apríla zamestnanie a odišiel do obce Bačkov. Ako jediný podal sťažnosť proti uzneseniu o jeho stíhaní z trestného činu podvracania republiky, samozrejme bezúspešne. P. Kosnáč⁴³ bol vzatý do väzby 22. mája 1962 a rovnako ako všetci ostatní bol umiestnený na samotke z dôvodu izolácie od ostatných obvinených, najmä p. Mihinu a p. Orješeka.⁴⁴ V oboch prípadoch došlo k zmätkom, pretože operatívni pracovníci nemali presne zistený pobyt oboch zaistených a neboli priebežne informovaní o ich pobyte, v prípade p. Kosnáča o jeho hospitalizácii.⁴⁵

Jedine sr. Siváčková bola vyšetrovaná na slobode v dňoch od 22. do 25. mája 1962. „Bývala som v Pezinku a chodila som do Charity spávať a každé ráno som sa vracala do Bratislavy hlásiť sa na Krajskej správe Ministerstva vnútra v Bratislave v Justičnom paláci.“⁴⁶ Do väzby bola vzatá až 6. júla 1962: „... pre dôvodnú obavu, že by v prípade ponechania obžalovanej na slobode mohla vplývať na tieto osoby, ktoré sú inak navrhnuté v obžalobe na vypočutie pri hlavnom pojednávaní. Okrem toho u obžalovanej je dôvodná obava, že by mohla sa skrývať, aby sa vyhla trestu, ktorý jej môže byť za činnosť uvedenú v obžalobe uložený.“⁴⁷

KS MV Bratislava bolo vyšetrovanie prevádzané od 4. apríla 1962 do 30. mája 1962 viacerými vyšetrovateľmi odboru vyšetrovania.⁴⁸ Oficiálne bolo vypočutých 44 svedkov. Jedným z nich bol 3. mája 1962 p. Ján Hutyra, ktorý si odpýkával trest v Útvare nápravných zariadení ministerstva vnútra (ÚNZ MV) vo Valdiciach. Dôvodom jeho vypočúvania bolo, podľa zdokumentovania počas vyšetrovania, že počas výkonu trestu zostával v písomnom styku so zadržanými, ktorým mal takouto skrytou formou dávať pokyny na vedenie oboch reholí. Ten to však počas vyšetrovania tvrdo odmietal, hoci bol konfrontovaný s výpoveďami sr. Šelleyovej, ktorá všetko priznala aj na základe zaisteného listinného materiálu. Ako jediný zo všetkých vypočúvaných nepriznal trestnú činnosť. Na jeho

Hubyňa Ján 4528/72 A píše
Valdice 17. VI. 59. Moji najdrahší!

Súčasne vás všetkých pozdravujem. Vase dva posledné listy, jeden rukou písaný - p. 20. V. a druhý strojkom písaný - z 29. V. Prídešim strojom písaný z 5. V. som tiež dostal, ale tie druhé, o ktorých mi píšeš, že sú mi ich poslali hneď po návšteve, tie nie. V kancelárii mi povedali, že jednak pre to že udanie bolo, ale hlavne pretože, že najmä tie strojom písané sú niekedy moc rozpráhlé, nejasné, nešťastné za čisto úzkých rodinných záležitostí. Musíme sa teda zapísať a písať podľa predpisu. - Nie, nie som chorý. Chválebohu, som zdravý, spokojný, vyrovnaný a naozaj veselý, čo aj vám všetkým zo srdca prajem. - Pri návšteve pre všetkých troch budem písať na požiadanie a už vopred sa na mňa dejem. Dúfam, že mi to povolí. Všet pracovný výkon mám v poslednom čase 100%, aj vyše. Nie, nestoďa mi to, veď to záleží viac na sílornosti ako na síle rúk. - Drahému detektorovi a mamičke k 50 roč. výročiu, Paľkovi a Aničke k 40. roč. a Maruškke a Vinčekovi k 20 ročiu srdca. Sú najväčšou srdcovosťou blahoželám. Svoje sympatie, bratské i rodinné povinnosti si aj na diaľku v duši odberám. Ako keď tie roky ublikať! Nie, neradím, aby u Jačka Paľka mladý pár na mňa čakal, on vy starší s tým strieborným a zlatým slobodom, z jeho slávy. Som v dueli s nimi aj na diaľku a naozaj všetko dobre a potrebné im prajem. Šťastie, láska a vernosť mladých i vas starších nech neberie ohľad na moju telesnú prítomnosť, tá nie je predsa núdna a bezpodmienečná. Je vše pravda, že si mladí to musia mať dobre rozmyšľané. - Tak ja si je po operácii? Zo srdca ho kľudím. Z tej duše ho zdravím a bratku zdravím prajem. Veľa, zmena vyzduchu a osobné rodinné vyzdušie by mi, myslím, boli na srot. - Milej Panenke k vedeniu domácnosti želim najvyššiu všetkého potrebného. - Hani milú babičku, čo mi to chce písať, veľa pozdravujem. Často na ňu myslím. Srdce by som im na diaľku dal, ako výraz veľkého, čo k nim, i k celej rodinke cítim. Tie veľké ruky srdca by už pe- no narážali. Vidím im do srdca, čo by mi chceli napísať a som presvedčený, že to iste vidia i oni v mojom. Tie strony v dej, ich zahradie dobre zapamätajte. Z tých nádherných jabĺk a kiviček by som si rád pochlúbal. Dúfam, že mi pri duke vašej návšteve dovolia od vás pripísať aj mami, Paľk. Tak Anička je tak blízko, a má prísť za mnou i Maruška z Srdca. Ich pozdravujem. Drahá k detektorovej výbave v duši Marušky blahoželám. Drahá Maruška! Veľmi sa dešim, že sa s tým slobodom lepšie cítis, a som hrdo na teba, že si tak vyrovnaná a tak dobre pripravovaná na skúšky na materskej škole. Veľku radosť mi spôsobila zvest, že všetci spolu bývate a tak svorne sa vyspíte. - O ten balík možich kníh som sa tu informoval. Tie ho neposlali, lebo pár vedáci zo skladu mal dovolenku. Myslím, že vám by postli. Vniese a srdca blahoželám Paľkovi, Vinčekovi a blížkyň menšom. Všetkých vas rádšie zdravím a požehnam vas Jačko.

správania počas vypočúvania sa sťažoval vyšetrovateľ - že bol drzý a provokoval, ironickými poznámkami komentoval činnosť bezpečnosti. Vyšetrovateľ preto odporúčal, aby bolo počas šetrenia prípadu p. Hutyrovi zakázané písať listy rodine, prípadne nebola povolená návšteva, pretože by mohol týmto spôsobom poslať správu von a pôsobiť na svedkov, o ktorých sa v priebehu vyšetrovania dozvedel. Takisto mal byť izolovaný, pretože by sa mohol stretnúť s osobami, ktoré prichádzali do úvahy na prepustenie⁴⁹ a mohol by prostredníctvom nich poslať odkazy možným svedkom, čím by sťažil vyšetrovania.⁵⁰

List pátra Jána Hutyru z väzenia s „pozdravmi“ pre vincentínsku rodinu. Zdroj: A ÚPN Bratislava

43 František Kosnáč, narodený 8. 2. 1918 v Borovej, okres Trnava. Odsúdený Krajským súdom Bratislava 31. 5. 1956, 1 T 12/56, podľa §173/1 tr. z. na 10 mesiacov odňatia slobody. Vo februári 1962 bo zaregistrovaný na neho osobný vzázok č. 7 686. <http://www.upn.gov.sk/regpro/zobraz.php?typ=kraj&kniha=56&strana=72&zaznam=51558>.

44 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/5 František Kosnáč. Príkaz k umiestneniu osoby vo väznici - útvare NZ MV Bratislava.

45 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1 963. Spis Mihina a spol. Vyhodnotenie.

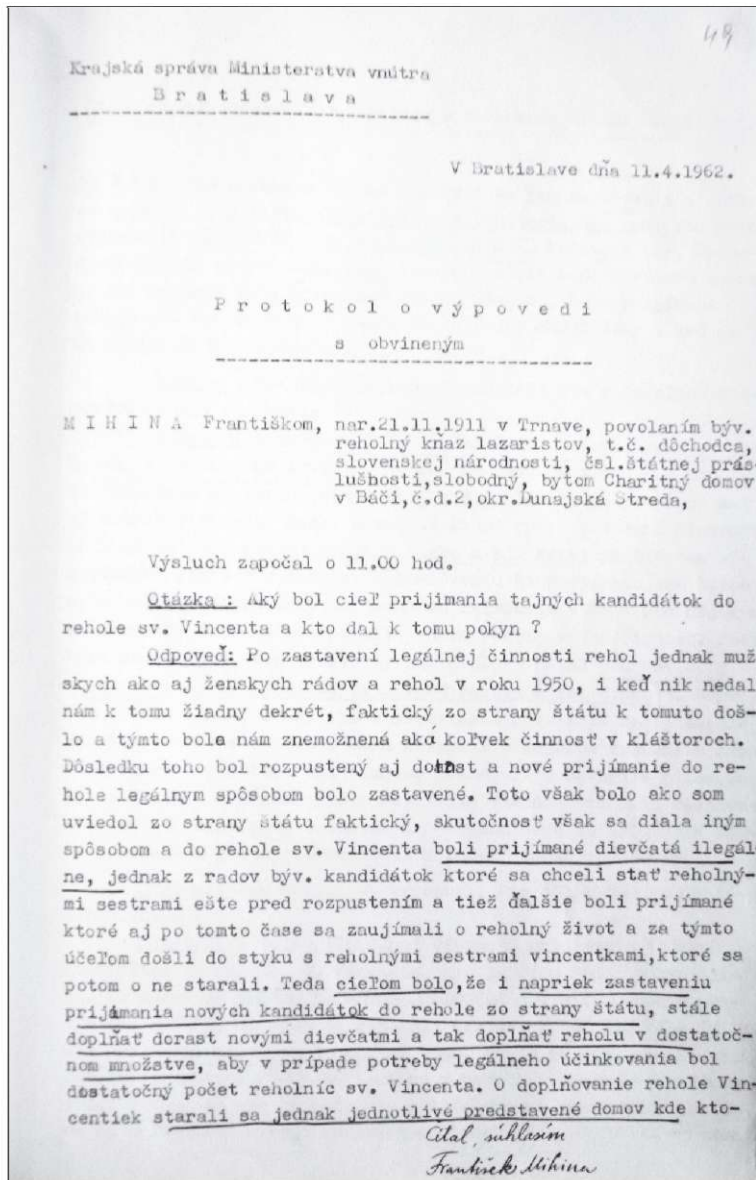
46 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov zo dňa 19. 8. 2009.

47 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/8 Anna Siváčková. Nariadenie a uznesenie o výkone väzby Krajským súdom v Bratislave zo 6. 7. 1962.

48 Sr. Dovičovičová pravidelne vyšetroval kpt. Ján Marták, p. Mihinu npor. Goga, sr. Šelleyová bola vypočúvaná npor. Benkom/Bencom, p. Orješeka vyšetroval kpt. Marušič, ten vyšetroval aj p. Kosnáča a posledný sr. Siváčkovú vyšetroval tiež npor. Benko/Benco.

49 Bolo to v období, keď sa rozhodovalo o prepustení časti politických väzňov na pripravovanú amnestiu, ktorá bola vyhlásená dňa 9. mája 1962.

50 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1 963. Spis Mihina a spol. Záznam.

Protokol o výpovedi obvineného pátra Františka Mihinu z 11. apríla 1962.
Zdroj: A ÚPN Bratislava

Hoci oficiálne dokumenty Štátnej bezpečnosti neuvádzajú nijaký fyzický či psychický nátlak, a takisto skresľujú doby vypočúvania, zachovalo sa niekoľko osobných svedectiev, ktoré objasňujú priebeh vyšetrovania. Vyšetrovatelia používali na obvinených i na svedkov rôzne metódy. P. Mihina si na to spomína takto: „*Toto moje vyšetrovanie trvalo od 12. hodiny vo štvrtok, trvalo na piatok celú noc, celý piatok, na sobotu celú noc*

až do soboty 14 hodín. Vyšetrovatelia sa vymieňali, ale ja som musel vytrvať sediac na kuse dosky v stene 50 hodín. K jedeniu som nedostal nič – ale na záchod ma zakaždým pustili. (...) Všetci príslušníci Bezpečnosti sa správali ku mne slušne. Iba občas mi vyšetrojúci orgán pohyboval železnou štanglou nad hlavou, aby sa mi pamäť prebudila.“⁵¹ Inú skúsenosť mala sr. Siváčková, ktorá bola vopred vytipovaná na úlohu potvrdzovať výpovede ostatných obvinených a svedkov. Vyšetrovatel sa mal správať: „... *slušne, dosť slušne. Som nemala žiadne problémy s tým. Posledná z prípadu som vedela, že čo tí predchádzajúci, a čo oni už mali – udali, oni odo mňa už len chceli, aby som to potvrdzovala. A to som dlho premýšľala, čo potvrdím, ale viete, keď to tam už mali, tak to sa už nedalo vyvrátiť.*“⁵² V prípade svedkov, ktorých bezpečnosť vypočúvala, boli zvolené aj metódy zastrašovania a navádzania na spoluprácu so Štátnou bezpečnosťou.⁵³

Zo všetkých dokumentov získaných počas domových prehliadok bolo počas vyšetrovania použitých celkovo 37, ktoré mali dokazovať protištátne konanie obvinených.⁵⁴ Väčšina materiálov použitých počas vyšetrovania a aj počas procesu bola nájdená pri domovej prehliadke v CHD v Beckove u sr. Šelleyovej. Objavená bola tzv. „Úprava“, ktorou sa mali riadiť rehoľnice pri kontaktoch s civilným prostredím, týkala sa zároveň výchovy kandidátok rehole. Brožúrka *Katolicizmus* mala podľa hodnotenia vyšetrovateľov hrubo a vulgárne útočiť na vtedajšie štátne zriadenie. P. Mihina bol stiháný kvôli vypracovaniu brožúrky *Skúšky musia byť*. Jedným z najvýznamnejších zabavených dokumentov bol strojom klepaný preklad brožúrky Pán Vincent ešte žije. Tá mimoriadne dráždila orgány bezpečnosti z toho dôvodu, že obsahovala state o vyšetrovaní sr. Raymond z Číny. „*Toto ich veľmi dráždilo, lebo tam je spomínaná metóda tzv. vymývania mozgu, a oni túto metódu začínali u nás.*“⁵⁵ Zabavené boli aj vyššie spomínané listy posielané p. Hutyrovi do väzenia rehoľnicami a jeho odpovede, ktoré dokazovali spojenie rehoľnic s bývalým pred-

51 A Slovenskej provincie Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul Bratislava. Zložka František Mihina. *Ako som prežil roky vo väzeniach (1962–1965)* – spomienky p. Mihinu z 15. 9. 1992.

52 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

53 Svedectvo sr. Márie, ktorú vypočúvali na Okresnom oddelení MV v Nových Zámkoch. DANKOVÁ, S. – JUDÁK, V.: *Exodus „Oslavujeme Ťa, Bože“*, s. 110–111.

54 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1 963. Spis Mihina a spol. Dokumenty použité ako dôkazový materiál tvoria prílohu vyšetrovacieho spisu na skupinu Mihina a spol.

55 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

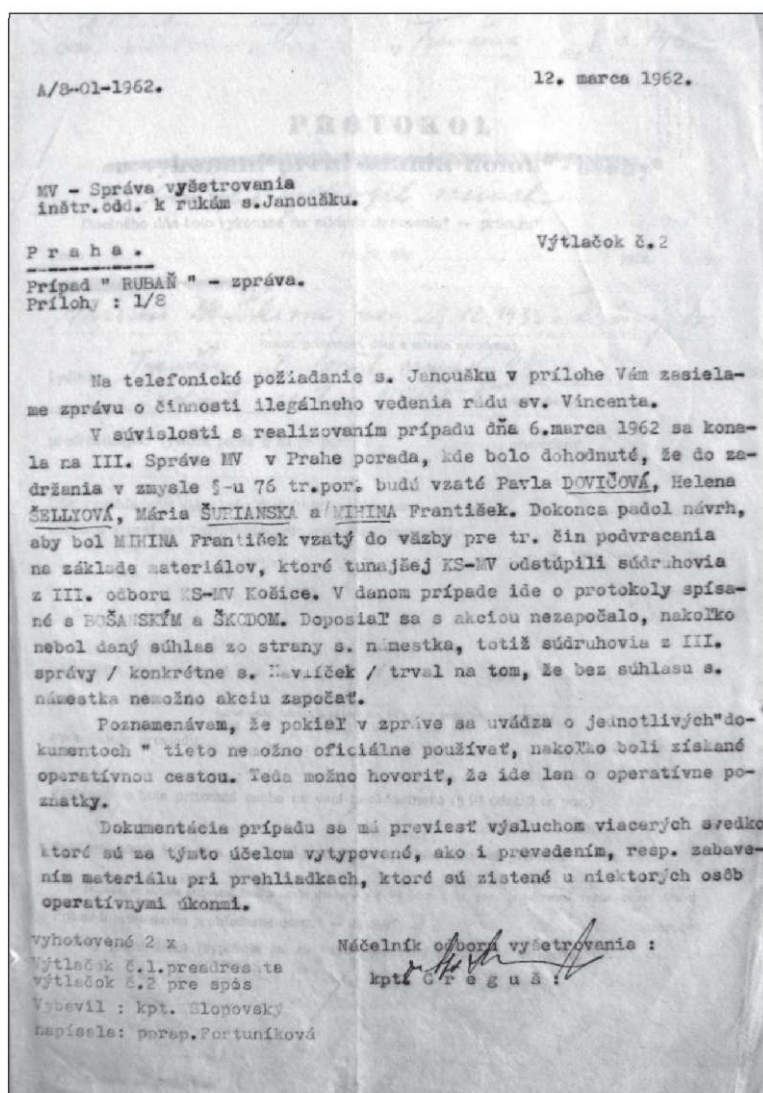
56 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1 963. Spis Mihina a spol. Zaslanie protokolov o výpovedi A/8-067/62 z 24.5.1962.

staveným. Pred senátom Krajského súdu bol ako dôkazový materiál použitý obrázok sv. Vincenta s krátkou modlitbou, ktorá bola kvôli dvom slovám „*vyslobod' väzňov*“ vyhodnotená ako text protištátneho charakteru.

Paralelne s vyšetrovaním skupiny Mihina a spol. prebiehalo vyšetrovanie aj na KS MV Košice, ktorá zaslala 24. mája 1962 protokoly o výpovedi obvinenej sr. Anny Adamovej a výpovedi svedkyne sr. Marty Mikovej ku služobnej potrebe odboru vyšetrovania KS MV Bratislava.⁵⁶ Tieto protokoly objasňovali kontakty sr. Adamovej z CHD Jasov, ktorá na požiadanie sr. Šelleyovej preložila knihu *Pán Vincent ešte žije* z francúzštiny a preklad posunula ostatným rehoľnícom.

Celé vyšetrovanie bolo ukončené 27. júna 1962. Hlavné pojednávanie sa uskutočnilo na Krajskom súde v Košiciach 25. júla 1962.⁵⁷ Sr. Adamová bola uznaná vinnou trestným činom podvracania republiky podľa § 79a ods. 1 tr. z.: „... pretože z nenávisťi k ľudovodemokratickému a socialistickému zriadeniu prekladala knihy a rôzne písomnosti z nepriateľského zahraničia.“ Sr. Plančíková bola uznaná vinnou trestným činom marenia dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami podľa § 173 tr. z., pretože pripravovala na vstup do rehole niekoľko mladých dievčat. Sr. Adamová bola o niekoľko dní odtransportovaná do ÚNZ MV Pardubice.

Vyšetrovanie celej skupiny bolo úspešne ukončené 30. mája 1962 a vyšetrovací spis bol zaslaný Krajskej prokuratúre v Bratislave spolu s návrhom konečného opatrenia v trestnej veci proti skupine Mihina a spol.⁵⁸ Vo vyšetrovacom spise sa zachovalo vyhodnotenie realizácie prípadu „RUBAŇ“ zo 4. júna 1962. Kladne je v ňom vyhodnotená práca vyšetrovateľov a operatívnych pracovníkov III. odboru KS MV Bratislava, ktorí v zákonom stanovenej lehote stihli preukázať všetky vopred stanovené trestné činy. Vyzdvihnutá bola najmä skutočnosť, že sa tak stalo napriek tomu, že pred zahájením vyšetrovania bolo málo dokumentačného materiálu, ktorý by sa dal oficiálne použiť pri vyšetrovaní. Väčšina materiálov pochádzala z agentúrno-operatívnej činnosti. Výsluchy svedkov boli hodnotené ako ťažké a vyžadujúce množstvo času a „trpezlivosti“ vzhľadom na fanatickosť tajného dorastu vincentiek, ktoré tvorili prevažnú väčšinu vypočutých svedkov.

Nedostatky videl zostavovateľ správy v nestructurálnom prístupe vyšetrovateľov k štúdiu a vyhodnocovaniu zabaveného materiálu, čo malo spomaliť dokumentovanie trestných činov obvinených. Chybou bolo aj to, že vyšetrovatelia neboli riadne oboznámení s výpoveďami jednotlivých svedkov a spoluobvinených. Nespokojnosť vyjadril náčelník III. odboru a náčelník 3. oddelenia k práci vyšetrovateľov, ktorí nedostatočne osvetlili činnosť sr. Jozefíny Čaplovej – nebola zaistená vo vedení skupiny (vyšetrovateľ poukázal na to, že sa dopustila poburovania na území Čiech, teda tam to budú riešiť); bol zvolený nesprávny postup u sr. Siváčkovej, pretože nebola vzatá do väzby (prokurátor mal výhrady voči jej vzatiu do väzby); nespokojnosť bola aj s výsluchom

Správa o prípade „RUBAŇ“. Zdroj: A ÚPN Bratislava

57 AÚPN, KS ZNB Košice, vyšetrovacie spisy, a. č. V-993. Spis Anna Adamová. Zápisnica z hlavného pojednávania 1 T 08/62. Predsedom senátu bol sudca Ján Benčura, členmi senátu Eva Kubusová a Štefan Kočíš. Obe obžalované zastupoval Dr. Svitaníč.

58 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1 963. Spis Mihina a spol. Zaslanie A/8-0168/62 30. 5. 1962.

Nepriateľská činnosť rehole Dcér božej lásky a Lazaristov - správa.

Rozbor činnosti jednotlivých náboženských rádov potvrdzuje ich sústavnú aktívnu nepriateľskú činnosť. Jedna z reholí, ktorá bola v súčasnej dobe z podvratnej činnosti usvedčená je reholá Dcér kresťanskej lásky.

Vedenie rádu Dcér kresťanskej lásky a niektorí členovia vedenia rehole Lazaristov boli v r.1958 zatknutí pre podvratnú činnosť proti nášmu zriadeniu. V rámci amnestie v r.1960 časť vedenia rehole Dcér kresťanskej lásky a niektorí členovia vedenia rehole Lazaristov sa vrátili na slobodu a znovu postupne zorganizovali podvratnú nepriateľskú činnosť v tom smere, že :

- Vytvorili nové ilegálne vedenie rehole, ktoré riadilo organizovanú podvratnú činnosť v rámci rehole s cieľom udržať a pripraviť reholu pre aktívnu činnosť po zvrate socialistického zriadenia v ČSSR.
- Vybudovali spojenie na nepriateľské zahraničie, kam posielali zprávy o svojej nepriateľskej činnosti a odkiaľ dostávali pokyny a rôzne materiály pre svoju činnosť.
- Ovplyvňovali výchovu reholníčok a tajných kandidátiek v nepriateľskom smere k socialistickému zriadeniu. Dávali pokyny k neúčasti reholníčok a tajných kandidátiek na rôznych verejných a masovopolitických podujatiach. Dôsledok ich činnosti bola slabá účasť i ostatných ženských rádov na voľbách do NV a sudcov z ľudu.
- Získavali za tajné kandidátky laikov, najmä z radov mladých, politicky neuvedomelých a nábožensky založených dievčat s hore uvedeným cieľom a tieto vychovávali k ich úplnej poslušnosti.

Ilegálne vedenie rádu Dcér kresťanskej lásky na čele s provinciálnou predstavenou Petrou DOVIČOVIČOVOU túto činnosť usmerňovalo a organizovalo. Centrum nepriateľskej činnosti bolo v jednotlivých charitných domovoch, kde sú reholníčok ubytované. V týchto sa prevádzala organizovaná nepriateľská činnosť, rozmnožovali sa protistátné materiály. K spojeniu medzi vedením rehole a jednotlivými charitnými domovmi a tajnými kandidátkami mali vybudovanú sieť tajných spojiek, cestou ktorých boli doručované pokyny k činnosti, ako aj nepria-

Správa o nepriateľskej činnosti rehole Dcér kresťanskej lásky a Lazaristov.
Zdroj: MV ŠA v Bratislave

sr. Antónie Kšíňanovej - nezistili sa poznatky na jej zaistenie; a nedostatočne mala byť objasnená i trestná činnosť p. Púchovského, kde sa tiež nezistili poznatky na jeho zaistenie.⁵⁹

Z vyššie spomenutých dôvodov pokračovalo 3. oddelenie III. odboru KS MV Bratislava vo vypočúvaní obvinených počas väzby, v dňoch 13.-15. júna 1962 vo veci trestnej činnosti

lazaristu p. Púchovského a Jozefiny Čaplovej, ktorí sa nachádzali v obvode Ministerstva vnútra Praha, KS MV Banská Bystrica a ďalších.⁶⁰ Sr. Dovičovičová a sr. Šelleyová boli vyšetrowané k osobám vincentiek Emilie Filusovej a Márii Pavlíčkovej, ktoré sa mali takisto zaoberať výchovou tajných kandidátok. Vypočúvané boli 13.-14. júna 1962.⁶¹

Už 4. júna 1962 podal krajský prokurátor Štefan Ondris obžalobu pre trestný čin podvracania republiky podľa § 98 ods. 1, 2 písm. a/ tr. z.⁶² na Krajský súd, oddelenie 1 v Bratislave.⁶³ V obžalobe sa uvádza, že všetci obvinení do začiatku apríla 1962 na rôznych miestach v ČSSR „... z nepriateľstva k socialistickému štátnemu zriadeniu republiky vykonávali podvratnú, protistátnu činnosť“.⁶⁴ Pod touto podvratnou činnosťou sa chápalo získavanie a vychovávanie tajného reholného dorastu, ku ktorému sa priznali všetci vyšetrowaní, rozmnožovanie a rozširovanie rôznych brožúr a písomností. Tieto vyhotovovali buď sami obvinení, alebo sa k nim dostali či už legálnymi alebo nelegálnymi cestami z cudziny (z Paríža prichádzali tzv. Pozdravy z materinca, rôzne obežníky, z Rakúska od p. Augustína Mikulu spevníky a pod.). Mali tak konať na základe priamych pokynov zahraničných ústredí oboch reholí v intenciách „protiľudovej a protipokrokovej“ politiky Vatikánu, a zároveň aj na základe pokynov vydaných provinciálnym predstaveným Jánom Hutyrom z roku 1950, „... očakávajúc zvrät politických pomerov v ČSSR“.⁶⁵

Proces pred Krajským súdom v Bratislave

Zo zápisnice⁶⁶ napísanej na hlavnom pojednávaní na Krajskom súde v Bratislave sa dozvedáme viac o celom procese.⁶⁷ Pojednávanie sa uskutočnilo v dňoch od 12.

59 Tamže. Spis Mihina a spol. Vyhodnotenie.

60 Tamže.

61 Tamže. Spis Mihina a spol. Vypočutie osôb k akcii „NEVESTA“ - vyžiadanie, 5. 6. 1962.

62 Trestný zákon č. 140/1961 Zb. zo dňa 29. novembra 1961.

(1) Kto z nepriateľstva k socialistickému spoločenskému a štátnemu zriadeniu republiky vykonáva podvratnú činnosť proti jej spoločenskému a štátnemu zriadeniu, proti jej územnej celistvosti, obranyschopnosti alebo samostatnosti alebo proti jej medzinárodným záujmom, potresce sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.

(2) Odňatím slobody na tri roky až desať rokov sa páchatel potresce.

a) ak spácha čin uvedený v odseku 1 v spojení s cudzou mocou alebo s cudzím činiteľom,

b) ak spácha taký čin vo väčšom rozsahu, alebo

c) ak spácha taký čin za brannej pohotovosti štátu.

63 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a.č. V 1963. Spis Mihina a spol. František Mihina a spol. - trestné stíhanie, 1 Kv 033/62 z 4. 6. 1962.

64 Tamže. Spis Mihina a spol. Obžaloba zo 4. 6. 1962.

65 Tamže, s. 3.

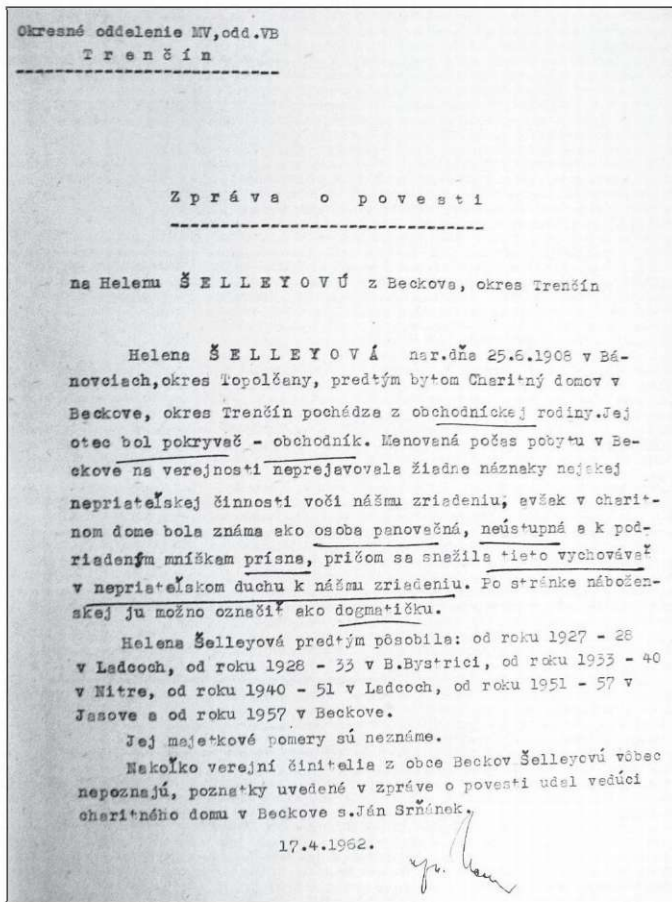
66 Tamže. Spis Mihina a spol. 1 T 07/62 Zápisnica napísaná na hlavnom pojednávaní na Krajskom súde v Bratislave v dňoch 12. - 16. júla 1962 v trestnej veci proti Františkovi Mihinovi a spol. pre trestný čin podľa §98/1,2 tr. zák.

67 Táto zápisnica sa zachovala vo vyšetrovacom spise ako príloha. Dodnes sa nám nepodarilo získať zápisnicu zo súdneho spisu. Vo

do 16. júla 1962. Predsedom senátu bol smutne známy sudca Ervin Polakovič, ďalšími členmi senátu boli Fabian Babka a Viliam Tóth. Šestici obžalovaných boli pridelení počas vyšetrovania obhajcovia na základe § 36 Trestného poriadku (tr. por.) (ustanovenie o nevyhnutnej obhajobe). Išlo o Dr. Maštenu, obhajcu p. Mihinu a sr. Siváčkovej, Dr. Vojtecha Elana obhajujúceho p. Orješka a sr. Šelleyovú, Dr. Vojtecha Rampáseka, ktorý bol ustanovený p. Kosnáčovi a Dr. Jozefa Földesa sr. Dovičovičovej. Podľa spomienok jednej z obvinených s. Siváčkovej sa ju pridelený obhajca nesnažil obhajovať, dokonca „... mňa ešte potopil, lebo na súde mi dal otázku, či ľutujem svoju činnosť. A keby ma bol na tú otázku trošku pripravil, tak by bolo ináč (...), zachovala som sa teda celkom žensky, rozplakala som sa. A bola som ticho.“⁶⁸ Do spisu bolo len uvedené, že obžalovaná na otázku neodpovedala.

Obžalobu, ktorá mala rozsah 25 strán,⁶⁹ proti obvineným predniesol krajský prokurátor Emil Majerhofer, ktorý „... od dvanástej do druhej rečnil ako diabol v ľudskom tele. Vysoký, chudý, vyznabnutý a bledý, hromžil strašne ako sa len dalo na všetkých“.⁷⁰ Zároveň navrhol, aby bola z pojednávania vylúčená verejnosť a v sále ponechaní len vybraní dôvernici.⁷¹ Nasledovali výpovede samotných obvinených vo vopred určenom poradí. Výpoveď začínal p. Kosnáč, nasledovali p. Orješek, p. Mihina, sr. Dovičovičová, sr. Šelleyová a nakoniec sr. Siváčková. Úplnú vinu priznali počas výpovedí len p. Kosnáč a sr. Dovičovičová, čiastočnú vinu p. Mihina a sr. Siváčková. Sr. Šelleyová vyhlásila, že sa necíti byť vinnou z trestného činu podvracania republiky a p. Orješek: „... konal podľa zákonov božích a týchto sa aj pridrižoval“.⁷²

Po výpovediach obvinených nasledovali svedecké výpovede tajných rehoľníčok a kandidátok Jozefíny Čaplovej, Antónie Kšiňanovej, Márie Hruškovej, Márie Pavlíkovej, Ireny Chladnej, Marty Matovičovej, Anny Jopkovej a pátrov Karola Senášiho, Vojtecha Bošanského, Jozefa Škodu. Tí mali usvedčiť obžalovaných z trestných činov v plnom rozsahu obžaloby, aj keď obžalovaní dostali možnosť konfrontovať svedkov priamymi otázkami. S ostatnými svedeckými výpoveďami

boli oboznámení len ich prečítaním. Týmto bolo dokazovanie ukončené.

Senát vyniesol rozsudok 16. júla 1962 o 10:00, ktorým piatich obvinených odsúdil podľa § 98 ods. 1, 2 tr. zák. a poslednú, sr. Siváčkovú, podľa § 98 ods. 1 tr. z. Najvyšší trest pri hornej hranici zákonom stanovenej sadzby, deväť a pol roka dostala odsúdená sr. Dovičovičová, po nej nasledovala sr. Šelleyová odsúdená na deväť rokov, na sedem a pol roka odňatia slobody odsúdený p. Orješek. P. Mihina dostal 6 rokov odňatia slobody a p. Kosnáč päť a pol roka. Najnižší trest bol vymeraný s. Siváčkovej, bolo to tri a pol roka odňatia slobody. Zároveň všetkým prepadol majetok v prospech štátu. Vynesený rozsudok popisoval konanie všetkých odsúdených v rozsahu prednesenej obžaloby, neprihliadalo sa na poľahčujúce okolnosti, ani na snahu uviesť niektoré časti svedeckých výpovedí presnejšie, často v prospech obvinených.

*Správa o povesti sestry Anny Heleny Šelleyovej.
Zdroj: A ÚPN Bratislava*

fonde Krajského súdu v Štátnom archíve Ministerstva vnútra, pobočka Bratislava sa spis vo veci Mihina a spol. nenachádza, takisto nie je zmienka ani vo fonde Krajskej prokuratúry. V oboch prípadoch mohlo dôjsť ku skartácii, prípadne neboli nikdy Štátnemu archívu MV, pobočka Bratislava odovzdané.

68 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

69 Rovnako ako zápisnica z pojednávania sa nám obžaloba zachovala len vo vyšetrovacom spise v AÚPN.

70 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

71 Trestný poriadok č. 141/1961 Zb., §201, ods. 3. Títo boli poučení o trestných následkoch, ak by nepovolali osobám prezradili skutočnosti, o ktorých sa počas pojednávania dozvedia, pretože verejnosť bola vylúčená pre možné ohrozenie služobného tajomstva.

72 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, vyšetrovacie spisy, a. č. V 1 963. Spis Mihina a spol. Zápisnica z hlavného pojednávania.

Krajská správa Ministerstva Vnútra
BRATISLAVA
čvs: A/6-0166/01-1962. V Bratislave dňa 6.4.1962.

Uznesenie
Podľa § 257 podst. 1 tr. por. stíham

Náčelník odboru :

Pavla DOVIČOVIČOVÁ nar. 26.8.1906 v Zbechoch, okr. Nitra,
(meno, priezvisko, dňa a miesto narodenia)

predošlé meno a priezvisko rehoľné meno "PETRA",
bydlisko Charitný dom Rubáň, okr. Nové Zámky,
t.ä. vo vŕbebe,
zamestnanie povolaním rehoľnica rédu Sv. Vincenta,
ako obvinenej z trestného činu podľa § 98 ods.1 tr.zák.

lebo na podklade zistených skutočností je dostačne odôvodnený záver, že menovaná sa hore uvedeného trestného činu dopustila.

Poučenie : Proti tomuto uzneseniu je prípustná sťažnosť, ktorá je treba podať do troch dní. Sťažnosť nemá odkladného účinku.

Výšetovanie (vo veci) bolo zahájené uznesením vyšetrovateľa
KS - MV Bratislava
dňa 6. apríla 1962. čvs

Dôvody:

Šetrením bolo zistené, že Pavla DOVIČOVIČOVÁ po prepustení z väzenia v máji 1960 hneď sa ujala ileg. funkcie provinciálnej predstavenej rédu vincentinek a až do súčasnej doby v Rubáni, okr. Nové Zámky a na iných miestach na území ČSSR aktívne prevádzala a organizovala ilegálnu činnosť, nepriateľsky zameranú proti terajšiemu socialistickému zriadeniu v ČSSR. V tejto jej činnosti bola spojená s ileg. tajomníkou provincie vincentinek Helenou SELLEYOVOU z Bečkovej, býv. superiorom Lazaristov Františkom MIHINOM a ďalšími na území ČSSR, ako aj s ústredným vedením rehole v Paríži, odkiaľ bola usmernovaná v ileg. činnosti a dotovaná písomnými a inými materiálmi.

Obvinená : Svedok : *faul* Vyšetrovateľ : *g. m.*
zabí na redovný 7. 10. 1962
bez súd. rozhodnutia
(Všetci účastníci majú ochovávať spoľadne a práve sťažnosti)
Pavla Dovičovičová
MV 1. 40. 239

Uznesenie o trestnom
stíhaní sestry Petry Pavly
Dovičovičovej.
Zdroj: A ÚPN Bratislava

Na situáciu po vynesení rozsudkov si spomína sr. Siváčková takto: „Mihina sa rozplakal, tomu bolo ľúto, že tie roky dostal, ja som to pasívne prijala, sa nedalo nič robiť. Sestra Petra to prijala veľmi veľkoryso, pretože ona mala veľkého ducha (...) My sme nemali nijaké možnosti sa hájiť a brániť, že je to protiprávne, to bolo zbytočné im niečo vysvetľovať. A tú možnosť by nám ani neboli dali. Sme neboli prví, na nás si sadli ako na vincentky najviac.“⁷³

Orgány bezpečnosti sa nielen počas vyšetrovania, ale aj po vynesení rozsudku snažili obvinených a odsúdených nalákať a presvedčiť o možnosti opustiť rehoľu a viesť len civilný život. Tým by im bola trestná činnosť odpustená, príp. by neboli vôbec súdení. Môžeme dedukovať, že sa týmto spôsobom orgány

bezpečnosti snažili získať prípadných nových, či už vedomých alebo nevedomých, spolupracovníkov.⁷⁴ Nasvedčuje tomu aj zachovaná charakteristika vypracovaná vyšetrovateľom KS MV Bratislava po ukončení vyšetrovania k osobe p. Františka Mihinu, v ktorom odporučal ešte pred začatím súdneho procesu jeho podmienené prepustenie.⁷⁵

Osudy kandidátok po procese

Odsúdením šestice obvinených sa neskončilo prenasledovanie rehoľnic a tajných kandidátok. Počas výsluchov sa orgány bezpečnosti dozvedeli mená 43 tajných rehoľnic a kandidátok. Na 17. schôdzi Sekretariátu Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (ÚV KSS), konanej 24. augusta 1962, bola prítomným predložená ako bod č. 9 v druhej časti programu *Zpráva o nepriateľskej činnosti rehole Dcér kresťanskej lásky a Lazaristov*.⁷⁶ Išlo o prísne tajnú informatívnu správu vyhotovenú v 12-tich výtlačkoch, ktorú predkladal súdruh Poruben. Podľa rozhodnutia II. odd. ÚV KSS mali byť o jej obsahu informovaní vedúci tajomníci Krajských výborov KSS. V stanovisku sa riešilo, ako sa má voči tajným rehoľniciam a kandidátkam zakročiť. Predložené boli dve alternatívy – buď sa prostredníctvom KNV zabezpečí ich premiestnenie na iné pracovisko v zdravotníctve či pracoviská sociálneho zabezpečenia v kraji, alebo bude s nimi ako nežiaducimi osobami v daných odboroch rozviazaný pracovný pomer. Na origináli spisu môžeme vidieť, že neskôr bola dopísaná rukou poznámka, ktorá upozorňovala na skutočnosť, že štátnymi orgánmi už bolo vydané uznesenie o postupnom odstránení rehoľnic zo zdravotníctva, čo priamo navádzalo k prikloneniu sa k druhej možnosti. KS MV Bratislava, ktorá správu vypracovala, odporúčala „*previesť vylúčenie zo zdravotníctva vedúcich tajných kandidátok*“,⁷⁷ a to Gáborovej Márie, Hruškovej Márie, Pavlíkovej Márie, Opáľkovej Jozefíny, Jankejevovej Anny, Kajanovej Františky, Priedhorskej Terézie, Ftáčnikovej Márie a Kolbovej Jozefíny. Ostatným tajným kandidátkam

73 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

74 Žiadosť o preskúmanie rozsudku z 20. 1. 1969 a list sr. Cherubíny Anny Siváčkovej z 26. 8. 2009. „*Na druhý deň po vynesení rozsudku prišli za mnou dvaja páni a povedali mi, že ani deň nemusím sedieť, ak splním tieto podmienky: vystúpim z rehole, nebudem poslúchať predstavených, nebudem sa stýkať so sestrami, a nebudem zachovávať pravidlá a dám sa do ich služieb. Dajú mi ubytovanie, prácu a všetko, čo budem potrebovať.*“ Ako príklad jej dávali jednu zo spolusestier, ktorá rehoľu opustila.

75 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/5, Charakteristika z 31. 5. 1962.

76 Slovenský národný archív Bratislava (SNA), f. Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (ÚV KSS) – Sekretariát, a. š. 232, i. j. 17. Zasadnutie sekretariátu august september 1962.

77 Štátny archív (ŠA) Bratislava, f. Západoslovenský krajský národný výbor 1960 – 1969, Odbor školstva a kultúry, a. š. 15, Nepriateľská činnosť rehoľnic Dcér kresťanskej lásky – hlásenie. Sig.463.4/1. S týmto odporúčaním bola KS MV Bratislava zaslaná „*Zpráva o nepriateľskej činnosti rehole Dcér kresťanskej lásky a Lazaristov*“ KNV v Bratislave už 18. 7. 1962, kde sa jednoznačne hovorí o vylúčení vedúcich tajných kandidátok zo zdravotníctva.

a rehoľniciam, ktoré by už neboli vedené vedúcimi skupín, malo byť zabránené spoločne bývať a pracovať a mala im byť zo strany vedenia zdravotníckych a sociálnych zariadení venovaná zvýšená výchovná a kontrolná starostlivosť, pretože: „*Tajné kandidátky sa grupujú z radov ošetrovateliek, sú sústredené do skupiniek a majú vraj v nemocniciach priaznivé podmienky pôsobenia po stránke ideologickej na pacientov. Žijú tam rehoľným životom bez politického vplyvu, bez kontroly, pre nedostatočnú pozornosť zo strany zodpovedných pracovníkov. Novozískaným kandidátkam bolo doporučované získať si postupne odbornú kvalifikáciu s cieľom upevnenia svojho pôsobenia v nemocniciach.*“⁷⁸

Tabuľka: Prehľad tajných kandidátok a rehoľníčok v jednotlivých mestách a ich pracoviská. Zdroj: SNA, f. ÚV KSS – Sekretariát. Zasadnutie sekretariátu august september 1962, a. š. 232, i. j. 17.

Mesto	Počet kandidátok	Pracovisko
Trenčín	4	OÚNZ Trenčín
Trnava	2	OÚNZ Trnava
Skalica	3	OÚNZ Skalica
Nové Zámky	4	OÚNZ Nové Zámky
Nitra	4	OÚNZ Nitra
Šaľa	2	OÚNZ Šaľa
Pezinok	2	Psychiatrický ústav Pezinok
Zvolen	4	OÚNZ Zvolen
Žiar nad Hronom	1	Dom dôchodcov
Kremnica	1	OÚNZ Kremnica
Ružomberok	2	OÚNZ Ružomberok
Martin	4	2 OÚNZ Martin; 2 DJ (?)
Handlová	3	OÚNZ Handlová
Turie	2	Dom dôchodcov
Banská Bystrica	3	1 DJ (?); 1 obchod; 1 KÚNZ
Brezno	1	OÚNZ Brezno
Trhovište	1	Škola

Zároveň správa obsahuje odporúčanie prehodnotiť do budúcnosti kádrové obsade-

nie správcov jednotlivých charitných domov. Ti sa mali správať pri spravovaní charitných domov nezodpovedne, mali byť rehoľnicami kompromitovaní, podplácaní a: „*Bolí zistené i jednotlivé prípady, že niektorí správcovia dávali rady rehoľniciam, ako sa môžu vzdialiť z charitných domov bez kontroly.*“⁷⁹

Zo záznamu vypracovaného na Annu Jankejechovú z roku 1968 vyplýva, že k prepusteniu rehoľníčok zo zdravotníckych zariadení skutočne došlo. V prípade Anny Jankejechovej 20. októbra 1962. Nebolo to ale nadhlo, v zdravotníckych a sociálnych zariadeniach bol nedostatok vyškoleného personálu, čo uľahčovalo získanie pracovného miesta. Už v máji 1963 bola Anna Jankejechová opätovne prijatá do zdravotníckeho zariadenia – Okresného ústavu národného zdravia (OÚNZ) Myjava.⁸⁰

Osudy tajných kandidátok a rehoľníčok boli veľmi podobné. Len málo z nich sa zľaklo represii, ktorým boli vystavené v nasledujúcich rokoch, mnohé pokračovali v tajných formáciách: „... *ony sa potom stali formátorkami (...)* lebo každá skupina mala svoju zodpovednú, tá sa musela starať o ne“.⁸¹ Našli sa aj kňazi, ktorí boli ochotní duchovne ich viesť napriek riziku, ktoré to so sebou prinášalo. Vykonávali im niekoľkodňové exercície, spovedali ich. Od roku 1950 do roku 1990 pribudlo reholi Dcér kresťanskej lásky sto tajných rehoľníčok.⁸²

Život vo väzení

Informácie o živote odsúdených v ÚNZ MV poskytuje spisový materiál zachovaný v archíve Zboru väzenskej a justičnej stráže SR v Leopoldove. Na odsúdeného boli počas výkonu trestu vypracovávané rôzne posudky, do evidenčných kariet zaznamenávané návštevy a došlá korešpondencia, takisto zaznamenávaný ich postoj k práci a výkony na pracoviskách, ale aj pochvaly a tresty, ktoré odsúdený dostal. Väzeň bol neustále pod dohľadom a prísne kontrolovaný. Vedenie väznice a jednotliví pracovníci sledovali aj vzťahy a správanie sa k ostatným väzneným a pracovníkom väzníc.

Šestica odsúdených bola 8. augusta 1962 odtransportovaná z ÚNZ MV Bratislava – lazarety do ÚNZ MV Valdice (väzenie bolo kvalifikované ako najťažšie) a sestry vincentky

78 SNA, f. ÚV KSS – Sekretariát. Zasadnutie sekretariátu august september 1962, a. š. 232, i. j. 17.

79 Tamže.

80 AÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Banská Bystrica, kontrarozviedne zväzky, a. č. KR-43784. Záznam bol vyhotovený 26. 1. 1968 KS ZNB – S ŠtB, odd. Považská Bystrica za účelom ďalšieho rozpracovania Anny Jankejechovej najmä po stránke jej náboženských aktivít a stykov s rehoľnicami v Beluškých Slatinách.

81 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Síváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

82 DANKOVÁ, S. – JUDÁK, V.: *Exodus „Oslavujeme Ťa, Bože“*, s. 222.

do ÚNZ MV Pardubice. Okamžite po ich príchode bolo rozhodnuté o ich zaradení na jednotlivé pracoviská. Lazaristi boli spočiatku zaradení na pracovisko Kohinoor-u pri navliekaní špendlíkov, pre n. p. Železnobrodské sklo ako strojní „mačakaři“ guľôčok skla,⁸³ pri výrobe drevených metrov a neskôr na pracovisku MEOPTY pri montáži stereokotúčov. Na rozdiel od rehoľných sestier boli po čase rozdelení a presunutí do iných ÚNZ MV.⁸⁴ Tam pracovali na pracovisku brusiarne kameňov n. p. Jablonec v ÚNZ MV Plzeň-Bory, v ÚNZ MV Mírov v MEZ n. p. Mohelnice pri vinutí elektromotorov do pračiek.⁸⁵

Vincentky pracovali ako šičky a po zrušení pracoviska nastúpili na spracovanie bižutérie pre n. p. Železnobrodské sklo, kde navliekali náhrdelníky a rôzne sklené bižutérie, spracovávali a navliekali koráliky.

Zo spisov vyplýva, že odsúdení pracovali rýchlo a kvalitne, za čo boli niekoľkokrát odmenení buď baličkom potravín alebo predĺžením času návštev, príp. výnimočnejšie finančnou odmenou. Po strhnutí poplatkov za bývanie a stravu zo mzdy zostalo odsúdeným vreckové, ktoré tvorilo 9% zo mzdy, no podarilo sa im aj z neho niečo ušetriť na osobných kontaktoch.

Sestry vincentky sa i v ÚNZ MV snažili vo svojom voľnom čase, či v čase vychádzky na dvor vzájomne upevňovať vo viere spoločným modlením. Sr. Siváčková si na to spomína takto: „... s viacerými sme sa vo voľnom čase modlievali, chytali sme sa pod pazuchy a chodili po veľkom dvore, čo tam bol, (...) a my štyri (sr. Adamová, sr. Šelleyová, sr. Dovičovičová a sr. Siváčková – pozn. L. K.), keď sme sa postavili dohromady, tak sme sa mohli modliť“.⁸⁶ Tieto ich aktivity pozorne sledovali dozorcovia i vedenie väznice. Na získavanie informácií využívali aj väzenkyne.⁸⁷ V osobnej karte odsúdenej sr. Siváčkovej je

v časti Záporné poznatky o odsúdenom zaznamenané, že je: „Silne nábožensky založená, spolu s ods. Adamovou propaguje na bloku včereň v Boha. Snaží sa o to aby se ods. modlili. Nosí sebou modlitby a pokouší se je půjčovat.“⁸⁸ Ako sa k modlitbám vo väzení dostali popisuje opäť sr. Siváčková: „... najhoršie bolo, že sme sviatosti nemali, žiadne, ale inak literatúru, našli sme tam dva česko-latinské misály, jeden zošitok, v ktorom boli všetky modlitby na pohyblivé sviatky a lístkový systém na všetky nedele, takže to sme sa snažili si uchovať a každý deň sme recitovali sv. omšu“.⁸⁹

Takto sa modlievali s mnohými inými politickými väzenkyňami, napr. univerzitnou profesorkou Ruženou Vackovou, Máriou Zehnalikovou, spisovateľkou Ninou Svobodovou či Liduškou Tučnou.⁹⁰

Počas návštev rodinných príslušníkov, ktorí prichádzali pravidelne navštevovať odsúdené, sa rehoľníčky dozvedeli aj o situácii „vincenťínskej rodiny“ po ich odsúdení. Najviac informácií sa podarilo získavať práve vyššie spomínanej sr. Siváčkovej, ktorú počas troch rokov navštívila jej sestra Mária 13 krát.⁹¹ Vzhľadom na to, že od malička nerozprávala, prinášala so sebou notes, v ktorom boli podrobne popísané odkazy od tajných kandidátok a rehoľníčok. „Chytila som notesok a šla som za veliteľom, s tým, že to sú veci (súkromné – pozn. L. K.), čo mi sestra chce povedať, ale nevie hovoriť, tak si to zapísala.“⁹² Počas celého výkonu trestu nebol dozorcami tento spôsob vzájomného informovania odhalený.

Zachované spisy prezrádzajú, že vzťahy vincentiek k ostatným väzenkyňami boli dobré, napr. sr. Dovičovičová mala prirodzenú autoritu a veľmi úctivé vystupovanie voči druhým. „Jej osobnosť bola úžasná. Vo väzení si ju väzenkyne veľmi ctili. Mala veľmi peknú tvár, keď spala na dvojáku hore, oni sa na ňu

83 A Slovenskej provincie Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul Bratislava. Zložka František Mihina. *Ako som prežil roky vo väzeniach (1962 – 1965)* – spomienky p. Mihinu z 15. 9. 1992. Laickí robotníci mali normu 8 kg sklenených výrobkov denne, väzni 16 kg denne.

84 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/5 František Mihina, č. 64/9 Ľudovít Orješek a č. 65/5 František Kosnáč. P. Kosnáč bol od 1. 9. 1964 až do svojho prepustenia v ÚNZ MV Mírov, p. Mihina bol do ÚNZ MV Plzeň-Bory presunutý 23. 8. 1964, malo sa tak stať na základe vládneho rozhodnutia o tom, že nemajú byť spolu vo väznici prvotrestanci a recidivisti. P. Orješek bol presunutý dvakrát – 19. 12. 1962 do ÚNZ MV Mírov a 28. 4. 1964 odtiaľ do ÚNZ MV Ilava.

85 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/5 František Mihina, č. 64/9 Ľudovít Orješek a č. 65/5 František Kosnáč.

86 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

87 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/8 Anna Siváčková.

88 Tamže. Osobná karta odsouzeného. V spise s. Siváčkovej sa zachoval záznam, v ktorom je popísaná aktivita modlenia, ktorú vykonávala spolu s inými väzenkyňami, čo mohla potvrdiť jedna z väzenkýň.

89 Tamže. Osobná karta odsouzeného.

90 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

91 Tamže.

92 Počas osobného rozhovoru so sr. Cherubínou táto uvádzala, že ju sestra navštívila 14 krát, nám sa však na základe archívnych dokumentov – evidenčnej karty návštev podarilo doložiť len 13.

chodievali pozerat', ona vyzerala ako bábika z porcelánu. Mala vždy sympatie väzneniek, nikto sa do nej nepúšťal."⁹³

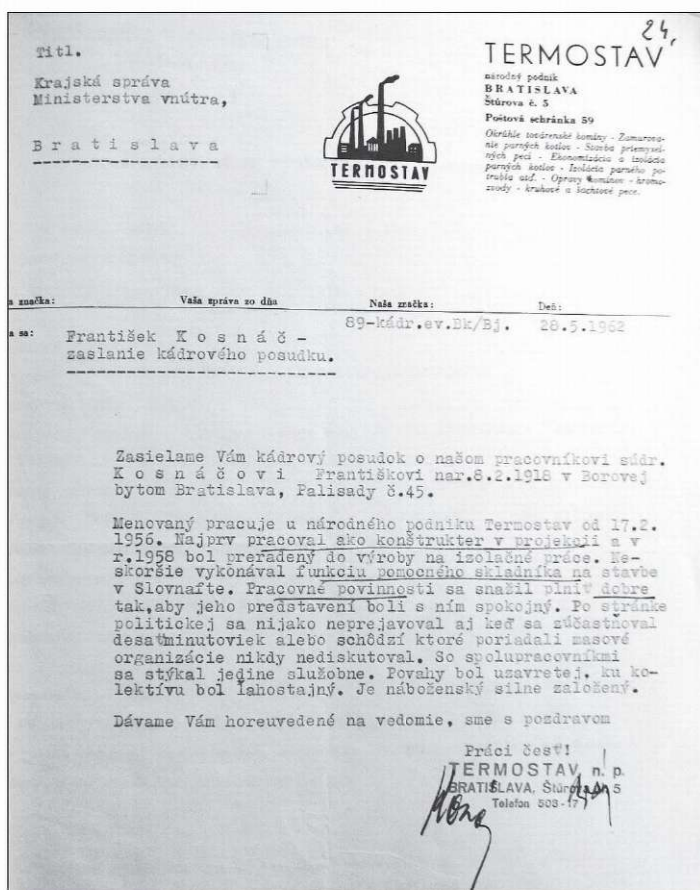
Informácie k pätrom lazaristom sú už skúpejšie, najmä vzhľadom na trávenie ich voľného času. Dozvedáme sa len, že boli hodnotení ako samotárske typy, ktoré využívali voľný čas na čítanie zábavnej a politickej literatúry. Do krúžkov a záujmových činností sa takmer vôbec nezapájali.

Počas výkonu trestu boli sr. Siváčková a sr. Šelleyová vypočúvané k osobe sr. Márie Fordinálovej,⁹⁴ ktorá bola umiestnená v CHD Beckov spolu s oboma pred zaistením.⁹⁵ Počas procesu s ňou boli predvolané aj na hlavné pojednávanie, ktoré sa konalo 19. februára 1963 na Okresnom súde v Trenčíne.⁹⁶

Návrat na slobodu

Prvým prepusteným z väzenia bol p. Orješek 23. novembra 1964. Obvodný súd Praha II na neverejnom zasadnutí konanom 3. novembra 1964 vydal uznesenie o odpustení zvyšku trestu odňatia slobody podľa § 327 ods. 2 Tr. por.⁹⁷ Na amnestiu prezidenta republiky z 9. mája roku 1965 sa dostala z väzenia sr. Siváčková. O prepustení sr. Siváčkovej rozhodol senát Krajského súdu v Bratislave na čele s predsedom Ervínom Polakovičom 10. mája 1965.⁹⁸ Z tejto amnestie boli vylúčení p. Mihina a p. Kosnáč.⁹⁹ Prepustení boli až na základe individuálnych amnestií (rozhodnutiami prezidenta republiky) z 27. augusta a 1. septembra 1965.¹⁰⁰

Prepusteniu sr. Dovičovičovej a sr. Šelleyovej predchádzali niekoľkoročné snahy o udelenie milosti. Obe rehoľníčky bolo vylúčené

z amnestie prezidenta republiky z 9. mája 1965, preto sa v roku 1966 pokúsili žiadať o individuálnu amnestiu. Ich žiadosti nebolo zo strany Povereníctva Slovenskej národnej rady pre spravodlivosť vyhované. Od konca roku 1966 zastupoval obe odsúdené JUDr. Jozef Cívín¹⁰¹ na základe žiadostí ich rodinných príslušníkov. Aj nasledujúce podania žiadostí o milosť boli vybavené negatívne.

Kádrový posudok na pátra Františka Kosnáča.
Zdroj: A ÚPN Bratislava

93 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

94 Tamže.

95 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB, Vyšetrovacie spisy, a. č. V 7 890 Fordinálová Mária. Mária Fordinálová bola rehoľná sestra saleziánka. 13. 11. 1962 bolo proti nej zahájené vyšetrovanie pre trestný čin poburovania podľa § 100, ods. 1, písm. a tr. z. - mala rozširovať medzi rehoľníkmi texty s poburujúcim obsahom zameraným proti spoločenskému a štátnemu zriadeniu. V podstate išlo o jednoduchú báseň.

96 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/8 Anna Siváčková; o. s. č. 68/14 Helena Šelleyová. Dňa 19. novembra 1962 zaslala Krajská správa MV žiadosť o vypočútie Anny Siváčkovej a Heleny Šelleyovej.

97 Tamže. Predvolanie svedka.

98 Trestný poriadok, § 327 Upustenie od výkonu trestu, ods. 2 - *Súd môže upustiť od výkonu trestu odňatia slobody alebo jeho zvyšku aj vtedy, ak zistí, že odsúdený ochorel nevyliciteľnou životu nebezpečnou chorobou alebo nevyliciteľnou duševnou chorobou.* V prípade Ľudovíta Orješeka išlo o vážne zdravotné problémy, preto náčelník ÚNZ MV v lhave navrhol jeho prepustenie. A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 64/9, Uznesenie 1 Nt 176/64.

99 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/8, Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 10. 5. 1965. Prepustená bola na základe čl. 1 ods. 5, zároveň jej bol odpustený zvyšok trestu odňatia slobody v trvaní 7 mesiacov, 26 dní pod podmienkou v trvaní 3 roky.

100 A Slovenskej provincie Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul Bratislava. Zložka František Kosnáč. Listy. Otec p. Kosnáča, German Kosnáč, žiadal 24. 4. 1965 Okresný súd v Šumperku o podmieňané prepustenie a neskôr 17. 6. 1965 ministra spravodlivosti o prepustenie svojho syna.

101 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 65/5 František Mihina a o. s. č. 65/5 František Kosnáč. František Mihina bol prepustený 3. septembra 1965 a František Kosnáč 4. septembra 1965. Udialo sa tak napriek tomu, že náčelník ÚNZ MV Mirov Františkovi Kosnáčovi a náčelník ÚNZ MV Plzeň Františkovi Mihinovi vypracovali negatívne hodnotenia a neodporúčali ich prepustenie na slobodu v skoršom termíne.

Posledné dve odsúdené sa dostali na slobodu až na základe amnestie prezidenta republiky z 9. mája 1968.¹⁰²

V čase všeobecného uvoľnenia v roku 1968 sa v spoločnosti aj v mocenských orgánoch vytvorila priaznivá situácia na rehabilitovanie politických väzňov. Umožnilo to prijatie zákona č. 82/1968 Zb. o súdnej rehabilitácii.¹⁰³ Rehoľné sestry sa preto rozhodli opätovne osloviť JUDr. Jozef Cívina, ktorý vypracoval v januári 1969 žiadosti o preskúmanie rozsudku č. 1 T 07/62 zo dňa 16. júla 1962. Tieto žiadosti boli adresované Krajskému súdu v Bratislave. V žiadosti o preskúmanie rozsudku s. Siváčkovej upozorňoval JUDr. Jozef Cívín najmä na chyby pri zisťovaní skutkového stavu a menenie významu výpovedí referentmi KS MV v Bratislave.¹⁰⁴ V roku 1970, po prijatí novely zákona o súdnej rehabilitácii (zákon č. 70/1970 Zb.), sa rehoľníčky z obáv pred opätovným prenasledovaním počas postupujúcej normalizácie rozhodli žiadosti stiahnuť.¹⁰⁵ Rehabilitácie sa dočkala šesťica odsúdených až po roku 1989.¹⁰⁶

Zaujímavé boli osudy všetkých šiestich odsúdených aj po ich postupnom prepustení na slobodu. Hoci mali lazaristi zakázanú pastoračnú činnosť, naďalej sa snažili udržiavať kontakty s vincentkami i lazaristami a duchovne ich viesť. Tieto ich aktivity pozorne sledovali

orgány bezpečnosti.¹⁰⁷ P. Orješek po prepustení: „... býval u brata na Orave (v Námestove – pozn. L. K.), ale naplno pracoval, držal tajné exercície, dievčatá za ním chodili, on chodil za nimi všelijako poobliekaný. Veľmi mu ležalo na srdci, aby sa ony udržali po duchovnej stránke.“¹⁰⁸ Po zriadení legálneho seminára na Mendrike v rokoch 1969 až 1972 prednášal spolu s p. Hutyrom a p. Bellanom kandidátkam rehole.¹⁰⁹

P. Kosnáč sa po svojom prepustení zamestnal ako skladník v n. p. Textil Bratislava. Tu našiel útočisko u rodiny Vincúrovej, kde sa stretávalo malé vincentínske spoločenstvo pri rôznych tajných apoštolských a duchovných cvičeniach.¹¹⁰ Dňa 1. novembra 1968 sa mu podarilo legálne vycestovať z ČSSR do Rakúska na štyri dni za súkromným účelom. Pobyť mu bol neskôr predĺžený až do 31. decembra 1969. Ani po tomto termíne sa však nevrátil do ČSSR a zostal v Salzburgu, kde bol zamestnaný ako ekonóm v kláštore rehole Dcér kresťanskej lásky.¹¹¹ Spolu s ním tam bol i p. Mihina¹¹² a lazarista p. Augustín Mikula.¹¹³ Preto bola voči nemu podaná Krajskou správou Zboru národnej bezpečnosti Bratislava dňa 4. januára 1972 obžaloba pre trestný čin opustenia republiky podľa § 109/2 tr. z.¹¹⁴ Štátna bezpečnosť sa však snažila naďalej ziskávať informácie o jeho

102 Meno JUDr. Jozefa Cívina sa objavuje v monografii Daniela Atanáza Mandzáka „Agent a špión Vatikánu“. *Redemptorista Ján Ivan Mastiliak – slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol.* Tento zastupoval v procese a neskôr aj pri žiadosti o rehabilitáciu odsúdeného Jana Bleska. Pozri: MANDZÁK, D. A.: „Agent a špión Vatikánu“. *Redemptorista Ján Ivan Mastiliak – slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol.* Bratislava 2008, s. 413; MANDZÁK, D. A.: *Dokumenty k procesu s Augustínom A. Machalkom a spol.* Bratislava 2009.

103 A ZVJS SR Leopoldov, o. s. č. 68/14 Helena Šelleyová a o. s. č. 68/14 Pavlína Dovičovičová.

104 Zákon č. 82/1968 Zb., odd. 1, § 1. Účelom zákona je umožniť rýchle preskúmanie prípadov osôb protiprávne odsúdených v dôsledku porušovania zákonnosti na úseku trestného konania, odstrániť priamo zo zákona niektoré neprimerané tvrdosti pri používaní represie, zabezpečiť neprávom odsúdeným osobám spoločenskú rehabilitáciu a primerané hmotné odškodnenie a vyvodiť zo zistených nezákonností dôsledky proti osobám, ktoré sa na nich podieľali.

105 Žiadosť o preskúmanie rozsudku Krajského súdu v Bratislave zo dňa 16. 7. 1962. Materiál bol poskytnutý sr. Cherubínou Annou Siváčkovou.

106 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009. „Oficiálne nebola nikdy podaná. My sme nechceli, pretože sme sa báli, že budú potom ešte vyšetrovania a že sa z toho spraví ešte nejaký proces nový, tak sme to stiahli.“

107 A Slovenskej provincie Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul Bratislava. Zložka František Kosnáč; Zložka František Mihina. P. Kosnáč bol rehabilitovaný uznesením Krajského súdu Bratislava 7. 9. 1991, Rt 298/91-7 a odškodnený rozhodnutím MV SR 1. 2. 1994. P. Mihina bol odškodnený zase rozhodnutím Ministerstva spravodlivosti SR č. j. 6 575/92-91/1 127.

108 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB, taktické zväzky, a. č. T 1747 František Kosnáč. Zachovalo sa nám niekoľko správ získaných z agentúrnej siete 7. oddelením II. odboru KS MV Bratislava, keď agenti pod krycimi menami MEŠŤAN a RIMAN poskytovali informácie v rozpätí rokov 1966 až 1968 aj o p. Kosnáčovi. Správy mali byť zakladané do zväzku LAZARISTA.

109 Rozhovor so sr. Cherubínou Annou Siváčkovou v CHD Beckov dňa 19. 8. 2009.

110 DANKOVÁ, S. – JUDÁK, V.: *Exodus „Oslavujeme Ťa, Bože“*, s. 195.

111 A Slovenskej provincie Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul Bratislava. Zložka František Kosnáč. Príhovor na pohrebe p. Kosnáča v Salzburgu 8. 1. 2002. Zomrel 29. 12. 2001.

112 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB, taktické zväzky, a. č. T 1747 František Kosnáč. Záznam č. 1 058/70.

113 K odchodu p. Mihinu do zahraničia sa nám nepodarilo nájsť nijaký archívny materiál. Môžeme len predpokladať, že sa tak udialo približne v rovnakom čase ako odišiel p. Kosnáč. Po svojom prepustení v roku 1965 žil p. Mihina v Častej. Zomrel 2. 3. 1993 v Salzburgu.

114 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB, taktické zväzky, a. č. T 1747 František Kosnáč. Záznam č. 1 058/70. Správu o pobyte p. Kosnáča v zahraničí podal agent pod krycím menom HOMER 17. 9. 1970 po svojom návrate z cudziny v konšpiračnom byte. Spolupracovník ju získal po priamom zúkolovaní. V Rakúsku bol na pozvanie Františka Kosnáča.

aktivitách, zaujímala sa najmä o udržiavanie kontaktov s lazaristami a vincentkami na Slovensku.¹¹⁵ P. Kosnáč neskôr pracoval v ústave pre duševne chorých ľudí v Schernbergu pri Salzburgu.¹¹⁶

Sestry vincentky po prepustení zostali v Čechách. Sr. Šelleyová v Bílé Vodě u Javorníka.¹¹⁷ Sr. Siváčková bola po svojom prepustení poslaná do chlapčenského domova v Oseku u Strakoníc. V novembri roku 1968 sa jej podarilo vycestovať do Paríža, kde bola Generálnou predstavenou rehole menovaná direktorkou (vedúcou noviciátu) v ČSSR.¹¹⁸ V tomto období bolo Prahou ticho tolerované opätovné prijímanie rehoľného dorastu. Na základe menovania sa potom aktívne podieľala na zriaďovaní nového Provinciálneho domu na Mendrike. Výchova rehoľného dorastu bola legálne vykonávaná až do roku 1972, keď prešla rehoľa opäť k tajnej výchove kan-

didátok. Bolo to z dôvodu opätovného zákazu vstupu do rehoľných spoločností, vydaného Ministerstvom kultúry 31. augusta 1972. Až do roku 1980 vykonávala tajnú formáciu kandidátok, za ktorými pravidelne mesačne cestovala v civile.¹¹⁹ Na Slovensko sa vrátila až po 32 rokoch.

Oba procesy, ktoré prebehli v roku 1962, boli poslednými, ktoré postihli rehoľu Dcér kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paul a Misijnú spoločnosť sv. Vincenta de Paul. Prenasledovanie však zo strany Štátnej bezpečnosti neutíchalo celých nasledujúcich 30 rokov. Činnosť rehoľníčok a rehoľníkov bola neustále monitorovaná a sledovaná, ako o tom vypovedajú správy, ktoré sa zachovali, ale i zachovaná evidencia registrovaných zväzkov. Počas celého obdobia tomu dokázali obe rehole aj na základe skúseností s „tajnou“ činnosťou čeliť a vychovať si generácie nasledovníkov.

Summary

Lenka Kádarová: Fabricated trial with the František Mihina and Company group

Situation of the Roman Catholic Church in the 20th century Czechoslovakia during the turnabout of the Fifties and Sixties was influenced by ever more significant efforts of the regime representatives to paralyse religious communities which, though under strict state control since 1949, still developed various activities, trying not to resign on their mission. Paralyzation was to be achieved by the means of detention and isolation of representatives and members of particular religious communities.

Among religious communities monitored by the State Security authorities were *Vincent de Paul Missionary Society* (known also as *Lazarists*) and *Daughters of Christian Love* (known also as *Vincentines*). These two communities were regarded as most reactionist. They regularly refused to participate on elections and various political activities and influenced members of other communities, interned with them in centralised monasteries and charity houses. They educated secret religious community novices and spread among themselves prohibited religious literature. Because of these activities, both communities had been affected by many trials of both smaller and larger scale. This study focuses on the trial against the so called „*sedition group*“ of František Mihina and Company. From June 1962, this group united three Lazarist priests and three Vincentine nuns. An important role in the trial was played by State Security authorities, who in the long term monitored religious communities, interrogated accused persons and witnesses and stage-managed the whole trial.

115 Tamže.

116 Tamže. Ohľadom týchto kontaktov bol vyťažovaný pracovníkom 3. oddelenia II. odboru KS ZNB – S ŠtB Bratislava aj brat p. Kosnáča German Kosnáč, ktorý bol na návšteve v Salzburgu v roku 1972.

117 A Slovenskej provincie Misijnej spoločnosti sv. Vincenta de Paul. Zložka František Kosnáč. Príhovor na pohrebe p. Kosnáča v Salzburgu 8. 1. 2002.

118 DANKOVÁ, S. – JUDÁK, V.: *Exodus „Oslavujeme Ťa, Bože“*, s. 178. V roku 1994 už žila sr. Šelleyová v MARIANE v Nitre. Zomrela 3. 9. 1996.

119 List sr. Cherubíny Anny Siváčkovej zo dňa 31. 8. 2009. V období od januára až marca 1969 bola na dvojmesačnom pobyte v Paríži, počas ktorého sa pripravovala na funkciu direktorky seminára.

120 Tamže. Cestovala tak z dôvodu menšej nápadnosti. V priebehu 8 rokov nebola ani raz legitimovaná.

Hranica pod drobnohľadom

Spravodajské oddelenie 11. brigády Pohraničnej stráže 1973–1989

Mgr. Vladimír Palko
(1981), absolvent
Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity,
študijný odbor história.
Pracuje v Ústave pamäti
národa

Právo slobodne cestovať bolo občanom Československa odňaté krátko po nástupe Komunistickej strany Československa (KSČ) k moci v roku 1948 pod sovietskym nátlakom, s cieľom okamžite znemožniť prípadnú emigráciu. Na stráženie hranice s americkou okupačnou zónou Nemecka, neskôr so Spolkovou republikou Nemecko (SRN) a Rakúskom, bola postupne vytvorená vojensky organizovaná represívna zložka – Pohraničná stráž¹ (PS), ktorej hlavným cieľom bolo úplne uzavrieť hranicu s tzv. „kapitalistickým zahraničím“. Jej vybudovanie v podobe, ktorá z menšími zmenami vydržala až do roku 1989, bolo ukončené v rokoch 1951–1952. Charakter bezpečnostných zložiek a spôsob stráženia hranice sa začal meniť hneď po komunistickom prevrate v roku 1948. Dovtedajšia Finančná stráž sa po dôkladnej personálnej očiste pretransformovala na PS posilnenú zložkami Zboru národnej bezpečnosti (ZNB). Právomoci PS, vyplývajúce zo zákona číslo (č.) 69/1951 Sb. o ochrane štátnych hraníc, sa podstatne rozšírili a začalo vysídľovanie „nespoľahlivých“ osôb z pohraničia, dôkladná kontrola a sledovanie osôb v blízkosti hranice. PS zasahovala najmä proti utečencom, ktorí chceli uniknúť z totalitného režimu a hľadali azyl v zahraničí. Kvôli maximálnemu zamedzeniu útekov takýchto „narušiteľov štátnej hranice“ začali vznikáť teritória s obmedzenou možnosťou pohybu civilných osôb.² Rôzne typy vojenského a technického zabezpečenia, od ozbrojených strážcov, ktorí podľa nepísanej praxe strieľali nezriedka bez výstrahy, až po ostnatý drôt na hranici pod elektrickým prúdom, mali za

následok stovky ľudských životov a desaťtisíce životných tragédií.

Hlavným dôvodom takéhoto opevňovania hranice bolo začlenenie Československa medzi sovietske satelity. Bol prijatý nový zákon 231/1948 Zb., ktorý stanovil, že prekračenie hranice je protištátnym trestným činom.³ Zákon, ktorý pred rokom 1948 povoľoval vysťahovanie z republiky, bol novelizovaný a realizácia radu podzákonných noriem vytvorila de facto tzv. Železnú oponu, ktorú Winston Churchill videl imaginárne sa spúšťať už v roku 1946. Bol vytvorený systém trojstenných drôtených zátarás od Bratislavy až po Aš.

Úmyselné zabíjanie na hraniciach však nebolo pre komunistických predstaviteľov Československa prekážkou, aby sa 10. decembra 1948 na pôde OSN⁴ pripojili k podpisu Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorá sa v čl. 13 zmieňuje o problematike slobody pohybu:

1. Každý má právo na slobodu pohybu a bydliska vnútri hraníc ktoréhokoľvek štátu.

2. Každý má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, vrátane svojej vlastnej, a vrátiť sa do svojej krajiny.

Nenaplnenie dohovorov v medzinárodnom práve, ku ktorým ČSR,⁵ neskôr ČSSR⁶ na svetovej scéne dobrovoľne pristupovala, bolo zjavné a trvalé.

V situácii, kde bolo prioritou vlády zastrašiť obyvateľov vlastného štátu a mať čo najspoľahlivejšie informácie o dianí v pohraničí, bola spravodajská služba pohraničníkov silnou a nevyhnutnou zbraňou v rukách politických špičiek KSČ.

1 Bližšie k problematike činnosti Pohraničnej stráže pozri: PULEC, M.: Organizace a činnost pohraničních ozbrojených složek 1945–1989. In: *SEŠITY Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*, číslo (č.) 13, 2006; JÍLEK, T. a kol.: *Železná opona*. Praha 2006.

2 Hraničné pásmo a Zakázané pásmo. Obyvatelia pohraničných obcí si museli zvyknúť na pravidelné kontroly osobných dokladov a iné represívne opatrenia. Zakázané pásmo siahalo niekde až 2 km do vnútrozemia kolmo na hranicu, bolo označované tabuľkou s nápisom: „Pozor! Zakázané pásmo, vstup zakázaný!“ a už pred týmito tabuľkami boli nastražené svetlice, ktoré mali upozorniť na utečencov. Hraničné pásmo bolo označené podobne a z jeho priestoru (až 6 km kolmo na hranicu) boli vysťahované všetky, najmä politicky nespoľahlivé osoby. Obyvatelia, ktorí tam ostali a mali v Hraničnom pásme trvalý pobyt, mali túto skutočnosť zaznačenú v občianskom preukaze na strane 14. Všetky ostatné osoby, ktoré chceli na toto územie vstúpiť, museli mať úradné povolenie s presne stanovenými oprávneniami.

3 § 40 – neoprávnené opustenie územia republiky a neuposlušnosť výzvy k návratu.

4 Organizácia spojených národov.

5 Československá republika.

6 Československá socialistická republika.

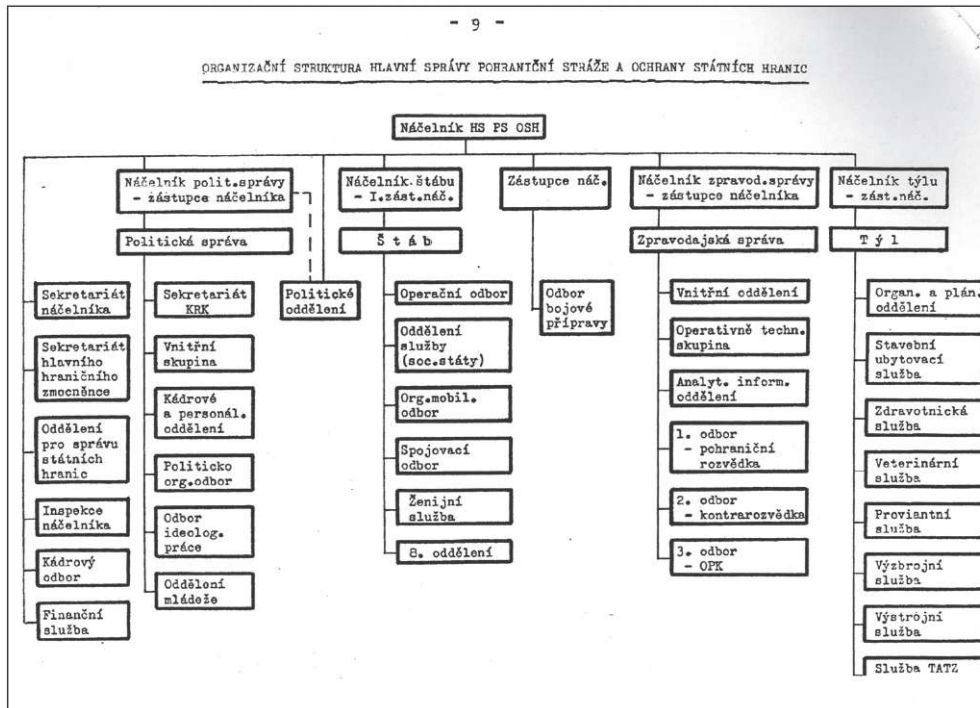
Tri línie zabezpečenia hranice

Uniformovaní pohraničníci so samopalmi a psami, hliadky s ďalekohľadmi na kontrolných vežiach nad ženíjno-technickým zabezpečením (ŽTZ) „Železnej opony“ boli prvou, najviac viditeľnou súčasťou represívnej zložky PS, zameranej najmä voči občanom vlastného štátu.

Druhou líniou boli Pomocníci pohraničnej stráže, starostlivo vytipovaní občania z pohraničných obcí, vyberaní funkcionármi PS v spolupráci s Miestnym národným výborom, ktorí striedavo hliadkovali v kritickom priestore pohraničných obcí. Odmenou za túto činnosť v prospech režimu sa im udeľovali vecné dary, finančné odmeny, priepustky do Hraničného pásma na rybolov alebo poľovníctvo. Ich nižším stupňom boli detské hliadky – Pionierska organizácia Socialistického zväzu mládeže – Mladí strážcovia hraníc, ktoré mali tú istú náplň činnosti ako dospelí – hlásiť podozrivé osoby kontaktnej osobe z Pohraničnej stráže (PS) alebo príslušníkom ZNB, ktorí následne uviedli do pohotovosti hliadky z roty PS. Zneužívanie detí na ciele sledované komunistickou mocou a deformovanie ich charakterov bolo súčasťou tzv. práce s mládežou.

Tretia línia viditeľná nebola a jej činnosť je predmetom tejto štúdie. Spravodajská správa (SS) Hlavnej správy Pohraničnej stráže a Ochrany štátnych hraníc (HS PS OŠH) bola v 70. a 80. rokoch špecializovaným rozvied-

ným a kontrarozviednym útvarom, ktorý riadil, organizoval a vykonával tzv. „spravodajskú ochranu štátnych hraníc“. Jej činnosť začala schválením zákona č. 69/1951 Zb. o ochrane štátnych hraníc a bola organizovaná a usmerňovaná tajnými rozkazmi ministra vnútra (TRMV), rozkazmi ministra vnútra, resp. ďalšími podzákonnými normami. Spravodajskú činnosť vykonávala už aj Finančná stráž, ale so zameraním na pašovanie nedostatkových tovarov. Zmena režimu v roku 1948 znamenala aj zásadnú zmenu v náhľade na nedovolené prekročenie hranice, ktoré bolo dovtedy len pasovým priestupkom, ak sa nekonal v súčinnosti s pašeráctvom. Zo Správy o činnosti Pohraničnej stráže v roku 1950 vyplýva zmena zamerania a dôležitosť spravodajskej práce: „Bude treba postupne prechádzať na takový systém, aby služba Pohraničnej stráže se stále více jak výkonem služby, školením a celým svým zaměřením orientovala na to, že ostraha hranic je v podstatě co do formy i obsahu službou státněbezpečnostní a že bude třeba zajistit zpravodajské střežení, které má být páteří ostrahy hranic. (...) Vedle své práce – hloubkové ostrahy hranic zevnitř státu, sleduje Pohraniční stráž život v pohraničním pásmu protějšího státu. O svých poznatcích informuje Státní bezpečnost, udržuje styk s orgány StB⁷ a VB⁸, s nimiž úzce spolupracuje k zajištění bezpečnosti našich hranic.“⁹

Organizačná štruktúra Hlavnej správy Pohraničnej stráže a Ochrany štátnych hraníc. Zdroj: ABS

7 Štátna bezpečnosť.

8 Verejná bezpečnosť.

9 PULEC, M.: Organizace a činnost pohraničních ozbrojených složek 1945–1989, s. 74.

Na konci 40. a začiatkom 50. rokov sa stretávame s používaním princípu notoriety¹⁰ a s ním spojeným súdením utečencov z ďalších politických trestných činov (velezrada, špionáž), čím sa trestná sadzba niekoľkonásobne zvýšila, často až na 20 rokov odňatia slobody či odsúdením na doživotie. Každý utečenec postavený do role potenciálneho agenta zahraničnej tajnej služby bol v tomto zmysle potom aj obžalovaný a súdený.

V roku 1950 vznikla v rámci štruktúry PS funkcia „Orgán preventívnej služby“ (OPS), ktorej vykonávatelia sa už zaoberali spravodajskou činnosťou a odhaľovaním protištatných trestných činov v súvislosti s hranicou. „OPS měli za úkol mj. prohloubit spolupráci s místním obyvatelstvem, budovat síť spolupracovníků PS a ve spolupráci s StB shromažďovat informace vztahující se k ostraze hranic a k ilegálním přechodům hranic. Dále měli za úkol sledovat a odhaľovat „nepřátele nového zřízení“, jako např. bývalé továrníky, statkáře a jiné osoby, které se stavěly proti znárodnění, osoby stíhané podle retribučních dekrétů, osoby žijící nad poměry, repatriované cizince a Němce žijící v pohraničí. Cílem zpravodajských orgánů PS bylo kontrolovat veškeré obyvatelstvo žijící v blízkosti hranic a „nespolehlivé“ obyvatelstvo z hraničního pásma vystěhovat.“¹¹ Základom ochrany štátnej hranice mala byť spravodajská činnosť, postavená na kontrole a sledovaní civilného obyvateľstva v pohraničnom pásme a jeho preverovaní agentúrnou sieťou. Spomínaná správa o činnosti PS z roku 1950 uvádza, že OPS mali sledovať podozrivé osoby, vykonávať opatrenia na ich presídlenie z pohraničného pásma, brániť „protištatným živlom“ vytvárať prechody do zahraničia a preverovať všetky osoby zamestnané v pohraničnom pásme. Ich úlohou bolo aj rozviedne pracovať na území susedných, tzv. kapitalistických štátov a získať poznatky poskytovať Štátnej bezpečnosti.¹²

V roku 1953 boli úlohy agentúrne-operatívnej práce spravodajských zložiek spresnené TRMV č. 183. Mali odhaľovať cezhraničnú špionáž a zabráňovať osobám vykonávať ju, ako aj sledovať všetky formy nezákonného medzihraničného spojenia, akým bolo prevádzcačstvo, vytváranie prechodových kanálov s úkrytmi a pašeráctvo.

Zásadné zmeny nastali už v roku (r.) 1951 schválením spomínaného zákona č. 69/1951 Zb. o ochrane štátnych hraníc. Do polovice 50. rokov mala PS problém s naplnením stavov v spravodajských oddeleniach. Tento stav sa pokúsil zmeniť minister vnútra Rudolf Barák TRMV č. 51 z r. 1954, ktorým prikázal zaradiť na spravodajské oddelenia štábu brigád po dvoch praktikantoch a po jednom na prápor, pričom malo ísť o najschopnejších vojakov základnej služby, ktorí boli členmi KSČ alebo ČSM.¹³ Ďalšou podmienkou bolo ich zotrvanie v činnej službe ako dôstojníkov z povolania. Po dvoch až troch mesiacoch administratívnej praxe a oboznamovaní sa s agentúrne-operatívnu prácou mali byť praktikanti oboznámení s „pravidly a methodami práce s informátory, později budou přibráni na schůzky, které provádějí referenti zpravodajských oddělení s informátory; (...) jakmile se náčelník zpravodajského oddělení brigády přesvědčí, že praktikant je dostatečně připraven pro práci s informátory, předá takovému praktikantu 2 až 3 informátory k řízení.“¹⁴ Uvedený rozkaz doplnil Rozkaz ministra vnútra (RMV) č. 153 z r. 1955 – *Doplňení stavů zpravodajských orgánů PS na systemisovaný stav*, podpísaný námestníkom ministra vnútra, generálmajorom Ludvíkom Hlavačkom, ktorý vyčítal spravodajským pracovníkom PS len nepatrné zlepšenie ich práce. Rozkaz č. 30 z nasledujúceho roku 1956 dokonca uvádzal u 11. bratislavskej pohraničnej brigády Ministerstva vnútra (MV) závažné nedostatky v agentúrne-operatívnej práci, ako nedostatočné zabezpečenie dôležitých smerov pravdepodobných narušení štátnej hranice, slabo vybudovanú agentúrnú sieť v ľudnatých pohraničných obciach a mestách, pasívny prístup rozviedky Pohraničnej stráže k odhaľovaniu a „rozpracovaniu“ objektov záujmu. V dôsledku opísaného stavu boli disciplinárne potrestaní dôstojníci 11. brigády PS – veliteľ 11. bratislavskej brigády PS pplk. Florián Čambal, náčelník spravodajského oddelenia npor. Dušan Koutný, referenti spravodajského oddelenia Antonín Vildner a Jan Šteglík, ktorí zároveň dostali rozkaz „*odstranit do 15. června 1956 nedostatky v agenturně operativní práci a podstatně zlepšit agenturně operativní práci na úseku brigády*“.¹⁵ Z týchto podzákonných noriem je možné vyvo-

10 Princíp notoriety v právnom zmysle je všeobecne známa skutočnosť, ktorú nie je potrebné dokazovať. Tento princíp je v priamom rozpore s prezumpciou nevinny, ktorý je uznávaný všetkými štátmi, v ktorých sa spravodlivosť uplatňuje v podmienkach právneho štátu. V tomto prípade išlo o absurdný predpoklad, že každý občan ČSR bez rozdielu, ktorý utečie do cudziny, sa automaticky spojí s „nepriateľmi ľudovej demokracie“.

11 PULEC, M.: Organizace a činnost pohraničních ozbrojených složek 1945–1989, s. 73.

12 Tamže, s. 74–75.

13 Československý svaz mládeže.

14 Archiv Bezpečnostních Složek Praha (ABS), T RMV č. 51/1954.

15 Tamže.

dzovať, aký význam prikladalo vedenie rezortu spravodajskej činnosti.

Výsledky spravodajskej práce PS ani naďalej neboli dostačujúce, pretože v marci 1956 minister vnútra Rudolf Barák vydal poučný rozkaz, v ktorom vyzýva veliteľov spravodajských zložiek k aktívnejšiemu prístupu v kontrašpiónaži a špiónaži voči Rakúsku a Spolkovej republike Nemecko, kde mali pôsobiť spravodajské zložky západných mocností: „*Úkolem spravodajského aparátu je stále dokonaleji zabezpečovať spoľahlivou ochranu štátnych hraníc, včas odhalovať a zamezovať pripravovaným pokusom o jejich narušenie, znemožňovať ilegálne styky pres hranice a zabrániť iným nepriateľským akcím v pohraničnom území.*“¹⁶

V uvádzanom rozkaze kritizoval slabú kvalitu práce s agentúrnym aparátom, najmä z dôvodu nesprávneho výberu tajných spolupracovníkov, ktorí často nemali dostatočnú dôveru v „nepriateľských“ skupinách. Ďalej nesprávne hodnotenie kandidátov v návrhoch na vysadenie do zahraničných agentúr, slabé „vyťažovanie“ (získavanie informácií vypočúvaním osôb) a slabé plánovanie podmienok práce agentúrnej siete, či nevhodnú improvizáciu pri jej riadení. Dokument poskytuje rôzne konkrétne príklady zlyhaní referentov spravodajského oddelenia od systémových po doslova amatérske, napríklad v budovaní agentúrnej siete – spravodajský dôstojník mal napr. zaviazť k spolupráci priateľov a rodinných príslušníkov, z ktorých traja bývali v tom istom dome ako on. Ďalej boli zrejme nedostatky v inštruovaní agentúry, ako sa má správať v niektorých situáciách pri získavaní informácií, alebo pri získavaní dôvery objektov spravodajského záujmu. Tu mali robiť zásadné chyby, vedúce k strate dôvery objektu k agentúre, aj samotní spravodajskí dôstojníci, keď v snahe uľahčiť si prácu porušovali pravidlá konšpirácie, príležitostne sa vyskytovali aj prípady bezdôvodného nekontaktovania agentúry, aj keď dovtedy podávala cenné informácie.

Nemožno však poprieť, že akokoľvek šablónovite svoju prácu spravodajskí dôstojníci vykonávali, dokázali za relatívne krátku dobu „prekádovať“ celú obec a keď skončili, začali odznova.

Od druhej polovice 50. rokov sa zmenilo proklamované zameranie spravodajských pracovníkov z odhaľovania prechodových ciest pašerákov, prevádzáčov a kuriérov zahraničných spravodajských služieb na odhaľovanie potenciálnych „narušiteľov hranice“. S touto

10

RMV ČSSR č. 24/1960, príloha

j/ zabezpečuje výstavbu, údržbu a využití signální a zabezpečovacie techniky a podílí se na stanovení směrů jejího rozvoje; k/ řídí výstavbu, údržbu a využití ženíjního zabezpečení ochrany štátních hranic, zvláštní ženíjní práce, odbornou ženíjní přípravu a zásobování ženíjním materiálem a technikou; l/ zabezpečuje ochranu štátního a služebního tajemství; řídí šifrové spojení a zajišťuje spisovou službu včetně knihovny služebních předpisů; m/ organizuje zpracování normativních, plánovacích a základních řídicích aktů, které vydává náčelník; rozpracovává racionalizační systémů řízení a velení včetně plánovací činnosti; n/ zabezpečuje ve stanoveném rozsahu tok informací a jeho racionalizaci v PS OSH a prostřednictvím operačního střediska zajišťuje nepřetržitost a operativnost řídicí činnosti a velení útvarům PS OSH; koordinuje při tom činnost s politickou správou PS OSH a spravodajskou správou; o/ koordinuje spolu s inspekci náčelníka kontrolní činnost k zabezpečení realizace vydaných rozkazů a rozkazů náčelníka k ochraně štátních hranic; p/ podílí se na stanovení obsahového zaměření a metod přípravy důstojníků, praporečků a štábů, bojového výcviku jednotek, jakož i přípravy kádru ve školách a kursech; r/ připravuje návrhy na recepci předpisů FMNO.	c/ koordinuje především v součinnosti se štáblem využití sil a prostředků zpravodajské služby PS OSH s dalšími silami a prostředky ochrany štátních hranic; d/ zabezpečuje prostřednictvím operační skupiny tok zpravodajských informací, nepřetržitost a operativnost odborného řízení zpravodajské činnosti, včetně kontroly přeshraničního provozu; e/ spolupracuje úzce s příslušnými útvary SNB podřízenými FMV a zpravodajskou správou generálního štábu ČSLA; f/ uskutečňuje součinnost s orgány a organizacemi zainteresovanými na přeshraniční přepravě; g/ zabezpečuje a řídí odbornou přípravu příslušníků zpravodajské služby PS OSH; h/ zajišťuje s odborem bojové přípravy zdokonalovací přípravu v oboru zpravodajské služby PS OSH a obsahově ověřuje odbornou přípravu příslušníků PS OSH ve školách a kursech; ch/ provádí v úzké součinnosti s kádrovým odborem a veliteli útvarů PS OSH výběr do funkcí, uchazečů do škol a rozmišťování příslušníků PS OSH pro zpravodajskou službu PS OSH; i/ zajišťuje vybavení příslušníků zpravodajské služby PS OSH a pasové kontroly operační technikou a její využívání při zpravodajské ochraně štátních hranic a při kontrole přeshraničního provozu; v oblasti technického rozvoje spolupracuje s oddělením rozvoje vědy a techniky.

Čl. 18

Zpravodajská služba je specializovaným útvarům HS PS OSH pro řízení, organizaci a provádění zpravodajské ochrany štátních hranic a pro řízení kontroly přeshraničního provozu uskutečňované zejména orgány pasové kontroly na hraničních přechodech. Ve své odborné činnosti se řídí zvláštními předpisy¹⁷. Plní zejména tyto úkoly:

- a/ řídí odbornou činnost zpravodajských oddělení brigád PS a KO OSH a činnost odboru pasové kontroly Praha - Ruzyně při zpravodajské ochraně štátních hranic a kontrole přeshraničního provozu a ve stanoveném rozsahu ji provádí;
- b/ organizuje zejména ve spolupráci se štáblem ochranu štátních hranic na hraničních přechodech;

¹⁶ RMV ČSSR č. 41/1976, RMV ČSSR č. 2/1978, RMV ČSSR č. 3/1976, RMV ČSSR č. 4/1978 a RMV ČSSR č. 18/1980.

Čl. 19

Odbor bojové přípravy plní zejména tyto úkoly:

- a/ řídí mimoškolní vševojskovou a metodickou přípravu velitelů a štábů, ostatních důstojníků a praporečků a bojový výcvik jednotek; usměrňuje v souladu s požadavky štábu a týlu odborný výcvik specialistů u jednotek, ve školách a kursech;
- b/ provádí přípravu vedoucích funkcionářů a důstojníků HS PS OSH a vedoucích funkcionářů brigád PS a KO OSH;
- c/ soustřeďuje požadavky HS PS OSH na obsah přípravy kádru u III. fakulty VŠ SNB a zprostředkovává v souladu s pokyny náčelníka jejich plnění; stejně tak zajišťuje požadavky III. fakulty VŠ SNB u příslušných útvarů HS PS OSH;
- d/ řídí přípravu poddůstojníků absolventů vojenské katedry vysokých škol a dalších určených funkcionářů, specialistů nebo ztůh ve školách a kursech PS;

zmenou, zapříčiněnou obmedzenými možnostmi vysielat agentov–chodcov západnými spravodajskými službami na územie ČSR, súvisela ich väčšia orientácia na zber informácií z domáceho prostredia a ich následnú analýzu. To si vyžadovalo budovanie väčšej agentúrnej siete (t. j. zapojiť do systému ochrany hraníc čo najviac spoľahlivých, preverených osôb), najmä na obývaných miestach, kde boli podmienky na útek najvhodnejšie. RMV č. 24 z roku 1964 prikazoval dôkladnejšie vyšetrovanie „narušiteľov“ hraničného priestoru, u ktorých bolo podozrenie na útek, a preverovanie dosidlencov, brigádnikov a návštevníkov pohraničnej oblasti – „v prípade zjištění přípravy ilegálního přechodu hranic se věc měla řešit preventivně výchovným opatřením s cílem zabránit zamýšlenému útěku“.¹⁷ Zdokonalovanie zabezpečenia hranice vykonávali tak, že spolu s ostatnými zložkami MV skúmali a vyhodnocovali každé jej narušenie.

Tajný Rozkaz ministra vnútra Jaromíra Obziny č. 24 z roku 1980. Zdroj: ABS

Spravodajské oddelenie a Spravodajské skupiny 11. brigády Pohraničnej stráže

Predmetom tejto štúdie je zamerať pozornosť na prácu spravodajského oddelenia 11. brigády PS a základné vymedzenie kompetenčných vzťahov k nadriadenej zložke, Spravodajskej správe HS PS OŠH (Hlavnej správy Pohraničnej stráže a Ochrany štátnych hraníc) v rozmedzí rokov 1973–1989.

Od 1. januára 1973 bola Pohraničná stráž vyčlenená z Ministerstva národnej obrany a podriadená pod rezort federálneho ministerstva vnútra. V súvislosti s touto zmenou bola v roku 1973 zriadená HS PS OŠH, ktorej integrálnou súčasťou bola Spravodajská správa HS PS OŠH. Organizačne bola členená na: I. odbor – rozviedny, II. odbor – kontrarozviedny, III. odbor – oddelenie pasových kontrol a Analyticko-informačné oddelenie. Spravodajská správa riadila aj jednotlivé spravodajské oddelenia brigád PS. Súčasťou tejto organizácie spravodajských zložiek PS bolo aj Spravodajské oddelenie (SO) 11. brigády PS (Bratislava), ktoré bolo nástupcom Agentúrno-operatívnych oddelení 11. brigády PS. SO pôsobilo na slovensko-rakúskom úseku hranice a v časti hranice s Maďarskom, kde sa po Dunaji plavili lode tzv. kapitalistických štátov.

O príslušníkoch spravodajského oddelenia 11. brigády PS môžeme hovoriť ako o „štátnej bezpečnosti v zelenom“, pretože sa riadili rovnakými operatívnymi smernicami (*Smernica pre činnosť pracovníkov kontrarozviedky A-oper-I-1, Smernica pre prácu so spolupracovníkmi kontrarozviedky A-oper-I-3, Smernica pre evidenciu, štatistiku a administratívu pri kontrarozviednej činnosti (RMV ČSSR č. 4/1978)*)¹⁸ a nariadeniami ako kontrarozviedka ŠtB. Ako pre súčasť kontrarozviedky pre nich platili pravidlá o štatistike a evidenciách, viazanie spolupracovníkov, a najmä ich zaznamenávanie v registračných protokoloch.¹⁹ V 70. a 80. rokoch boli agentúrne a operatívne zväzky registrované v spoločných registračných protokoloch Krajskej správy Zboru národnej bezpečnosti – Správa Štátnej bezpečnosti Bratislava (prístupné na <http://www.upn.gov.sk>).

Jednou z úloh Spravodajských oddelení bola kooperácia s okolitými komunistickými štátmi (Nemecká demokratická republika

(NDR), Poľská ľudovodemokratická republika (PLR), ktorých občania sa pokúšali cez naše územie prejsť buď do Maďarskej ľudovej republiky (MLR) a následne emigrovať do Rakúska, alebo do Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávia (SFRJ), odkiaľ mali väčšiu šancu utiecť do západných krajín. Zároveň sa cez územie ČSSR pokúšali dostať priamo do Rakúska a Spolkovej republiky Nemecko. Rovnocennou úlohou bolo zmarenie pokusov občanov ČSSR o emigráciu.

Podľa tajného Rozkazu ministra vnútra Jaromíra Obziny č. 24 z roku 1980, ktorý upravoval pôsobenie Spravodajskej správy HS PS OŠH až do roku 1989, mala tieto úlohy:

a/ kontrolovať cezhraničnú premávku, činnosť spravodajských oddelení brigád PS, činnosť odboru pasovej kontroly Praha – Ruzyň;

b/ organizovať ochranu štátnych hraníc na hraničných prechodoch;

c/ prostredníctvom operačnej skupiny zabezpečovať tok spravodajských informácií;

d/ spolupracovať s útvarmi ZNB podriadenými FMV, a tiež so spravodajskou správou generálneho štábu ČSLA;²⁰

e/ obsahovo a materiálne zabezpečovať a riadiť odbornú a bojovú prípravu príslušníkov spravodajskej služby PS OŠH, vybaviť ich operatívnou technikou a spolupracovať s oddelením rozvoja vedy a techniky;

f/ vyberať vhodných kandidátov v súčinnosti s kádrovým odborom a veliteľmi útvarov PS OŠH do funkcií v Spravodajskej službe PS OŠH a kandidátov do škôl.

Pod Spravodajskú správu HS PS OŠH teda kompetenčne patrila podriadená nižšia zložka, už spomínané Spravodajské oddelenie 11. brigády PS Bratislava, ktoré vykonávalo kontrarozviednu činnosť vo vzťahu k štátnej hranici na slovensko-rakúskom úseku a časti hranice s MLR, ktorú strážila 11. brigáda PS. Jej organizačná a personálna štruktúra sa nachádza v prílohe tejto štúdie, v ktorej sú obsiahnuté aj Spravodajské skupiny I. – IV. (I. SS Malacky, II. SS Petržalka, III. SS Bratislava a IV. SS Komárno), ktoré vykonávali spravodajskú činnosť na celom teritóriu záberu 11. brigády PS. Treba spomenúť, že aj jednotlivé Oddelenia pasovej kontroly (OPK) a oddelenia Ochrany štátnej hranice (OŠH) mali vyčleneného spravodajského referenta, ktorý vykonával okrem iných úloh získavanie vlastných spolu-

17 PULEC, M.: Organizace a činnost pohraničních ozbrojených složek 1945–1989, s. 75.

18 Bližšie pozri ŽÁČEK, P.: *Přísně tajné*. Praha 2001.

19 V kolónke „U koho se svazek nachází“ bola poznámka PS ½ OŠH, alebo PS - 5 947 ŠH, čo Spravodajskú správu jednoznačne identifikovalo.

20 Československá ľudová armáda.

pracovníkov a riadenie agentúrnej siete v okolí hraničného prechodu.

Prislušníci spravodajského oddelenia a spravodajských skupín mali v náplni práce vytváranie agentúrnej siete, do ktorej získavali dôverníkov, kandidátov tajnej spolupráce a agentov. Agentúrna sieť plnila sčasti podobné úlohy ako Pomocníci Pohraničnej stráže, ale konšpiratívnym spôsobom – mali vo svojom okolí získavať informácie o ľuďoch, ktorí sa z nejakého dôvodu rozhodli opustiť republiku. Plánovanie úteku bolo v tom čase kvalifikované ako pokus trestného činu opustenia republiky podľa § 7/1 k § 109/1 Tr. z. Prislušníci PS ako spravodajské orgány očakávali od jednotlivých článkov dôverníckej siete, že im budú signalizovať každý výskyt cudzích a podozrivých osôb v hraničnom pásme, u ktorých by získali podozrenie, že majú v pláne pokúsiť sa o prekročenie hranice. Rovnako ich zaujímali informácie o konkrétnych politicky nespoľahlivých osobách, na ktorých boli „úkolovaní“ pre ich politické názory, takisto informácie z pracovísk, kde bol vysoko pravdepodobný výskyt takýchto „závadových“ osôb, čomu zodpovedalo špecifické zloženie a rozmiestnenie agentúrnej siete.

Spravodajské úlohy, zakročovanie proti pokusom o opustenie republiky

Od vlastnej agentúrnej siete, zložiek ŠtB a ZNB dostávali spravodajskí pracovníci oddelenia 11. brigády PS signály o podozreniach, že sa osoba či skupina pripravuje na útek, pričom najfrekvencovanejšie sa objavovalo zneužitie povoleného pobytu v kapitalistickom zahraničí alebo dovolenky v Juhoslávii na emigráciu. Po takomto udaní spravodajskí dôstojníci začali preverovať rodinný, pracovný a spoločenský život podozrivého, motívy pripravovaného úteku. Ak zistili, že predal auto, nábytok alebo nakúpil valuty, bol to signál na ďalšie preverovanie.

Špecifickým prípadom záujmovej skupiny osôb, ktoré sa v 70. a 80. rokoch dostávali do pozornosti spravodajských orgánov PS, boli prívrženci tzv. „západného hnutia a štýlu Punk rock“, ktorí boli navyše predmetom neustálej šikany a prenasledovania ŠtB aj VB. Nevyhli sa ani zákrokom a „vyťažovaniu“ zo strany prislušníkov spravodajského oddelenia 11. brigády PS, ktorí monitorovali v pohraničných mestách

niekoľko takýchto skupín pomocou agentúrnej siete. Kritické vyjadrenia voči spôsobu života u nás alebo vychvaľovanie života na západe boli dôvodom na zavedenie operatívneho zväzku a preverovanie signálu pre podozrenie z prípravy trestného činu opustenia republiky podľa § 7/1 k § 109/1 Tr. z.

Príprava trestného činu prekročenia hranice bola najčastejším dôvodom vykonávaných represii zo strany SO a SS 11. brigády PS. Ilustrujúcim príkladom je prípad z roku 1986. Za prípravu na prekročenie hranice bol obvinený a následne súdne potrestaný bulharský občan Milan Petkov K. na základe udania Petra K. Podľa získaných informácií mal v pláne „*vykonať prechod násilným prekonaním žienjino technického zabezpečenia*“. Operatívny zväzok bol založený dňa 29. januára 1986, v priebehu rozpracovania boli k nemu evidované ďalšie osoby – Viliam M., automechanik TSM²¹ Bratislava, Róbert K., prevádzkový chemik v Slovnafte, Miroslav M., strojník zámočník v TSM Bratislava a Monika R. Pôvodný poznatok bol „objektívizovaný“ a politická trestná činnosť v plnom rozsahu zadokumentovaná výsluchom vyššie uvedených osôb. Boli vykonané opatrenia smerujúce k zabráneniu emigrácie a ku „*kontrole všetkých vyšeuvedených osôb budú využívané operatívni prostriedky OS*“²² SNB Bratislava II., *operatívni prostriedky zprav. oddelení a aktiv M. Miroslav a to predovšetkým ke kontrole účinnosti preventívneho opatrení. Dôvodom ukončení operatívneho svazku prověrky signálu „KULTURISTA“ je ta skutečnost, že osoba K. Milan Petkov byla za svoji přípravu podle § 7/1 k § 109/1 Tr. zákona řešena soudním postihem a osoby M. Viliam, K. Róbert, M. Miroslav a R. Monika za pomoc podle § 10/1 písmeno c. k § 109/1 Tr. zákona formou preventivní realizace a to metodu administrativně právní a rozkladnou.*“²³ Pod záverečnou správou je podpísaný zodpovedný orgán poručík Svatopluk Ratuský, starší dôstojník II. spravodajskej skupiny Petržalka.

Všetky prípravy na emigráciu, ktoré sa podarilo spravodajským dôstojníkom zistiť a zadokumentovať, sa riešili jednak odovzdaním takýchto osôb vyšetrovateľom ŠtB na trestné stíhanie, v prípade menšej závažnosti zistených poznatkov boli používané postupy podľa tajných *Metodických pokynov I. námestníka ministra vnútra ČSSR*²⁴ k vykonávaniu preventívnej činnosti čs. kontraroz-

21 Technické služby mesta.

22 Okresná správa.

23 Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN), f. KS ZNB S - ŠtB Bratislava, SR spis, registračné číslo (reg. č.) 32 463, s. 8. Citát je upravený, autor vynechal priezviská postihnutých osôb v súlade s platnými zákonmi Slovenskej republiky.

24 Generálmajor JUDr. Ján Kováč.

Jeden z úsekov tzv.
železnej opony.
Zdroj: A ÚPN

viedkou z roku 1982. Týmito pokynmi sa riadila aj kontrarozviedka ŠtB. Jej význam a cieľ mal byť predovšetkým „výchovný“ a mal sa zamerať na základné príčiny a podmienky „protispoločenského jednania“, ale v praxi to bolo bezprecedentné a nezákonné šikovanie a obmedzovanie základných ľudských práv a slobôd.

Tzv. „preventívna činnosť“ mala kontrarozviedke pomáhať sledovať tieto ciele:

a/ odhaľovať, obmedzovať a odstraňovať podmienky a príčiny vedúce k vzniku trestnej činnosti spadajúcej do jej pôsobnosti;

b/ robiť opatrenia smerujúce k upusteniu z vykonávania trestnej činnosti protivníkom;

c/ odhaľovať formy, metódy a prostriedky činnosti protivníka, likvidovať, rozkladať a diskreditovať jeho činnosť;

d/ znemožňovať jeho maskovanie a nadväzovanie spojenia;

e/ predchádzať vzniku mimoriadnych udalostí a iných protispoločenských javov;

f/ predchádzať a zabraňovať poškodzovaniu národného hospodárstva, integračných vzťahov ČSSR a ohrozovanie bojaschopnosti čs. ozbrojených síl;

g/ vymaňovať z nepriateľského vplyvu či „závadného“ prostredia labilné osoby, najmä z radov mládeže, ktoré sa z nedostatočnej politickej vyspelosti alebo z osobnej ľahkomyselnosti a bez nepriateľského úmyslu dopúšťajú

protispoločenského konania;

h/ upevňovať u občanov právne vedomie a nutnosť dodržiavania noriem a pravidiel socialistického súžitia.

Spravodajských orgánov PS sa týkali najmä body a, c a g, ktoré uplatňovali najmä pomocou dvoch zo štyroch metód preventívnej činnosti, ktorými boli:

1/ metóda spravodajsko-taktických opatrení;

2/ metóda rozkladných opatrení;

3/ metóda kontrolných opatrení;

4/ administratívne právna metóda.

Spravodajské orgány PS, podobne ako príslušníci ŠtB, využívali najmä rozkladnú a administratívne právnu metódu, použitie ostatných dvoch metód sa v zachovaných dokumentoch nepotvrdilo.

Metódy preventívnej činnosti

Cieľom metódy rozkladných opatrení bolo odvracať jednotlivé osoby, organizácie alebo zoskupenia od spáchania politickej trestnej činnosti alebo iného protispoločenského jednania buď na jej začiatku, alebo v priebehu páchania.

V rámci tejto metódy sa podľa povahy prípadu používali agentúrne a technické prostriedky, dezinformačné opatrenia, spravodajské kombinácie, ako aj oficiálne opatrenia, médiá a pohovory.

Metóda administratívne právnych opatrení sa používala proti zneužívaniu legálnej činnosti cudzích inštitúcií a organizácií a ich exponen-tov zo zahraničia i na našom území, ďalej proti „*nepriateľským organizáciám a zoskupe-niam*“, „*nepriateľsky zameraným osobám*“ a ich činnosti proti záujmom ČSSR.

Využívané administratívne právne opatre-nia boli podľa charakteru prípadu tieto:

a/ zabránenie vstupu alebo obmedzenie pobytu, alebo pohybu nežiaducich osôb na území ČSSR,

b/ zabránenie protispoločenskému verej-nému vystúpeniu alebo nepriateľskej propa-gandy,

c/ zabránenie získavaniu utajovaných in-formácií oficiálnym spôsobom,

d/ zamedzovanie zbehnutiam do cudziny, emigrácii a výjazdu osôb do zahraničia v prípa-doch, keď sú k dispozícii preverené poznatky signalizujúce zbehnutie, emigráciu alebo zneužitie výjazdu.

Súčasťou tejto metódy bolo udeľovanie výstrahy, predkladanie informácií a upozornení príslušným stranickým, štátnym, hospodárskym a spoločenským orgánom na stav alebo situá-ciu, ktorá môže viesť k vzniku trestnej činnosti, škôd či iných protispoločenských javov.

Použitie metódy administratívne právnych opatrení približuje postup majora Stanislava Klobučníka z 2. SS Petržalka v prípade Antona K. a jeho priateľky Aleny M. z roku 1985, kto-rých udal tajný spolupracovník „SILVO“, že majú v úmysle vycestovať na dovolenku do Grécka a „*zneužiť ju k emigrácii do USA, kde má Anton K. údajne príbuzných*“. Anton K. sa pri výsluchu k príprave trestného či-nu nepriznal. Major Klobučník v záverečnej správe o ukončení spisu uviedol, že nakoľko „*poznatky k príprave trestného činu opuste-nia republiky osobou K. Anton boli získané agentúrnou cestou a tieto nebolo možné legalizovať, nemohli byť pri výsluchu osoby použité. Po konzultácii prípadu s OV²⁵ ŠtB Bratislava bolo rozhodnuté riešiť prípad pre-ventívnou formou, metódou administratívno-právnych opatrení*“.²⁶ Ďalej skonštatoval, že po vykonaní týchto opatrení je možné predpo-kladať, že realizácia splnila svoj cieľ, zabránila dokonaniu trestného činu opustenia repub-liky a bude výchovne pôsobiť k ich náprave. Opatrenia v tomto prípade nie sú konkrétne uvedené, ale s najväčšou pravdepodobnosťou

išlo o zamietnutie vycestovacej doložky, resp. im mohli byť odobrané cestovné doklady.

Spravodajská správa PS vstupovala do procesu schvaľovania vycestovacej doložky v prípadoch, keď sa v žiadosti vyskytli ne-zrovnalosti, napríklad o zamlčaní príbuzných žijúcich v zahraničí a podobne.

Kombináciu administratívno-právnych opatrení a metódy rozkladných opatrení použil v roku 1988 starší dôstojník 2. SS Bratislava kapitán Stanislav Takáč pri podozrení z prí-pravy trestného činu opustenia republiky sku-pinou desiatich mladistvých (15–18 ročných) okolo študenta učňovskej školy Daniela E. Ten podľa poznatku získaného v súčinnosti s OS ZNB Bratislava V. navštívil spolu s Rastislavom K. Pavla U. v Rusovciach, ktorý im poskytol in-formácie o ochrane štátnych hraníc, a tiež im navrhol spôsob jej prekonania – použiť ná-kladný vlak do Maďarska a následne prekonať maďarsko-rakúsku hranicu.

Kombináciou preventívne výchovného opatrenia a metódy rozkladného pohovoru bol v roku 1987 riešený aj prípad Vojtecha K., Františka V., Eleméra L. a Roberta C., osemnásťročných mladíkov „*vyznávajúcich západný štýl života*“, u ktorých sa predpokla-dalo opustenie republiky, na základe poznatku „*súčinnostnej jednotky OS ZNB Komárno*“. Pohovor bol vykonaný za prítomnosti okresné-ho prokurátora, kurátora, zástupcu OS ZNB a rodičov. V prípade študentov sa pohovoru zúčastňoval aj zástupca školy. „*Pri doku-mentácii trestného činu prípravy opustenia republiky sa K. Vojtech a jeho spoločníci v plnej miere doznali k svojmu činu. Uviedli, že pred útekom do kapitalistického zahra-ničia si chceli vykonať prieskum štátnych hraníc na ŠH s Rakúskom v priestore Devín, alebo Petržalka (...) V prípade, že by sa im ich úmysel nepodaril, boli by svoj úmysel uskutočnili cez územie MLR. Ich konečným cieľom bolo usadiť sa v Kanade*“.²⁷

Všetky návrhy na vykonanie preventívnych opatrení v rámci úseku PS OŠH schvaľoval náčelník Spravodajskej správy HS PS OŠH.

Agentúrna sieť v pohraničí

V masívnej agentúrnej sieti, ktorá bola vy-budovaná v pohraničných obciach a častiach Bratislavy, sa najfrekvencovanejšie vyskytovali povolania čašníci a prevádzkari v podnikoch

25 Odbor vyšetrovania.

26 AÚPN, f. KS ZNB S – ŠtB Bratislava, SR spis, reg. č. 30 922, s. 7.

27 Tamže, s. 8.

stravovania v blízkosti hraničného pásma²⁸ a v rekreačných oblastiach južného Slovenska, kam chodili dovolenkovať aj cudzinci z Poľska a NDR. Čašníci, prevádzkari a výčapníci národných podnikov Jednota a Reštaurácii a jedálni boli nasadení aj na „*kriminálne závažné osoby*“ (KZO), ale najmä potenciálnych „narušiteľov“, ďalej na vlastných kolegov či zamestnancov z blízkych podnikov.

Reštaurácie a zamestnávateľa v blízkosti štátnej hranice boli teda jedným z hlavných objektov záujmu referentov spravodajských skupín – a svoju sieť mali v jednotných roľníckych družstvách, kde mali dôverníci podávať správy o zamestnancoch s prístupom do hraničného pásma, ďalej medzi pracovníkmi čerpacích staníc Benzinolu atď. Dôležitými objektmi boli Oddelenia pasovej kontroly a hraničných prechodov, ďalšími podnikmi s agentúrnym pokrytím boli n. p. Československá plavba dunajská – ČSPD (najmä závod Lodenica Bratislava) a n. p. Hydrostav v oblasti vodného diela Gabčíkovo. Problémom pre spravodajských dôstojníkov bola aj stavba mosta Lafranconi a výstaviska Incheba, kde mali spravodajskí dôstojníci kvôli sledovaniu pracovníkov Doprastavu a poľských robotníkov agentúrne „podchytených“ jednotlivých stavbyvedúcich. A keďže súčasťou stavby bola aj hrádza Petržalka – Wolfstahl, ako súčasť spravodajského zabezpečenia získali pre spoluprácu šoféra a robotníka, pracujúcich v tejto pracovnej skupine, až do ukončenia prác. V priestore Pečenského lesa sa nachádzali aj čerpace stanice II. vodného zdroja Petržalka, ktorého obsluha bola tiež zahrnutá do agentúrnej siete.

Zvlášť veľké obavy vzbudzovala oblasť Devína, tam agentúrna sieť zahŕňala vodičov Dopravného podniku mesta Bratislava, zamestnancov železničnej stanice Devínska Nová Ves. Podchytená bola aj linka MHD s konečnou zastávkou v petržalských Kopčanoch.

Problémom boli aj športové kluby kvôli pozvánkam do susedného Rakúska na priateľský zápas, alebo bola športová organizácia svojím charakterom riziková – svojho agenta mali spravodajskí pracovníci napr. v TJ Lokomotiva, dôkladne pokrytý bol aj klub bezmotorového lietania BAZ a kvôli zápasom v „kapitalistickom zahraničí“ aj niektoré ďalšie kluby Telovýchovnej jednoty.

Osobitnou kategóriou operatívnych zväzkov spravodajského oddelenia 11. brigády PS

boli pátracie spisy, kde bol „narušiteľ štátnej hranice“ neznámy. V prípade s príznačným krycím menom „MOTYKA“ sa našla vykopaná jama a motyka v blízkosti stanovišta Bunker v úseku PS – útvaru Suchohrad. Okamžite prebehla rozsiahla preverovacia akcia a bol vytipovaný páchateľ, ktorý sa už raz o útek pokúsil.

Dôverníci ako súčasť agentúrnej siete Spravodajského oddelenia a Spravodajských skupín 11. brigády Pohraničnej stráže

Kategória dôverník je v Registračných protokoloch Ústavu pamäti národa označovaná ako kategória nevedomej spolupráce (podkladom je tzv. lustračný zákon). Získavanie dôverníkov príslušníkmi Spravodajských správ a oddelení však podľa obsahu archívnych dokumentov v mnohých prípadoch vykazujú črty vedomej spolupráce. Ako príklad môže poslúžiť Záznam o získaní dôverníka zo dňa 14. júna 1985 podporučíkom Jánom Morvayom, referentom IV. spravodajskej skupiny Komárno: „*Po rozbere situácie v priebehu spolupráce a inštruktáže dôverníka bol požiadaný, aby sa vyjadril, či pochopil záujmy orgánov PS. Dôverník uviedol, že prejednávajú problematiku pochopil a bude sa snažiť v budúcnosti orgánom PS pri ochrane štátnych hraníc pomáhať podľa svojich možností. Ďalej bolo dohodnuté, že poznatky, ktoré neznesú odklad, bude hlásiť okamžite, s využitím civilného telefónu na PS útvar Komárno.*“²⁹

Dôverníci boli spravodajskými orgánmi PS dôkladne inštruovaní o tom, čo a koho si majú všimnúť a kam následné informácie nahlásiť, v prípade vyžiadania menej naliehavého stretnutia dôverníkom mali dohodnuté heslá a systém zastupovania v prípade zaneprázdnenosti Riadiaceho orgánu (RO). Uskutočňovali sa aj pravidelné schôdzky dôverníkov s RO v súlade so zásadami konšpirácie, vyplývajúcej z charakteru tajnej politickej polície, t. j. bez účasti iných osôb na miestach, kde bolo minimálne riziko odhalenia dôverníka (napr. konšpiračné byty). Ide o odlišnú náplň a prácu v kategórii dôverník oproti kontrarozviedke ŠtB.

Nemožno zabudnúť na pomerne veľkú časť agentúrnej siete, ktorá po čase odmietala spoluprácu s RO z rôznych dôvodov (časových, rodinných), v niektorých prípadoch spravodajskí dôstojníci napísali do záverečnej

28 Napr. kaviareň „Bystrica“ nad mostom SNP, reštaurácie „Urán“ a „Ovsište“ v petržalskom Ovsišti, reštaurácia „Branik“ na konci Petržalky blízko bývalej usadlosti Janíkov dvor, krčmy v Jarovciach, Rusovciach, Čunove, „Buranka“ v Záhorskej Vsi atď.

29 AÚPN, f. KS ZNB S – ŠtB Bratislava, reg. č. 31 333. Záznam o získaní Dôverníka zo dňa 14. 6. 1985, s. 9.

správy, že dôverník opakovane odmietol podávať informácie alebo sa čo i len stretnúť s RO. Najčastejšie uvádzaným dôvodom ukončenia spolupráce bola zmena pracoviska v rámci podnikov alebo zmena zamestnania dôverníkov v blízkosti hranice, ktorí sa aj takýmto spôsobom mohli vyhnúť spolupráci so spravodajskými referentmi.

Záver

Spravodajské oddelenie a Spravodajské skupiny 11. brigády PS boli špecializovanými štátno-bezpečnostnými zložkami, ktoré spravodajskými metódami pomáhali odhaliť a zachytiť utečencov z radov občanov Československa a okolitých štátov patriacich

k sovietskym satelitom v predstihu, t. j. počas príprav na útek do „kapitalistického zahraničia“ alebo v Hraničnom pásme. Na túto činnosť využívali rozsiahlu agentúrnu sieť, ktorú konšpiratívnym spôsobom získavali pre spoluprácu, riadili ju a overovali ňou získané informácie. Zároveň sa podieľali na zadržiavaní, vyšetrovaní a mimosúdnej a súdnej perzekúcii utečencov, pričom využívali rovnaké metódy a pokyny ako kontrarozvedka Štátnej bezpečnosti. Zverejnením personálnej a organizačnej štruktúry dňa 26. júna 2009 na internetových stránkach a štúdiou o priblížení jej činnosti si Ústav pamäti národa splnil svoju povinnosť vyplývajúcu zo zákona o Pamäti národa, ktorý mu ukladá zverejňovať dokumenty týkajúce sa represívnych zložiek komunistického režimu.

Summary

Vladimír Palko: Border under supervision. Intelligence department of 11. brigade Border guard 1973 – 1989

The Border Guard's Intelligence departments has been part of the State border security repressive elements. They tried (almost by the preventive way) to minimize the attempts of crossing the state borders, which was classified as a political crime with the state security character. Duty of Intelligence departments was to build the agency network and react in a favour of the security department intelligence informations and the citizen reports. They acted by the same rules and orders as the State security's counterintelligence, and as well as the State security, they encroached the basic individual rights and freedoms.

PRIEZVISO	MENO	TITUL	DÁTUM NARODENIA	OIEČ	HODNOSŤ	PREDCHÁDZAJÚCI ÚTVAR	ÚTVAR			NASLEDNÝ ÚTVAR	VZDELANIE		ODBORNE KURZY		PŮVODNÉ POVOLANIE	ČLENSTVO
							OD	DO	ZARADENIE		FUNKCIA	civilné	rezortné	ČSSR		
BRÁZDIL	Antonín		31.8.1931	130522	25.2.1957 staršina, 1.9.1958 por., 1.1.1951 por., 1.1.1954 npr., 1.1.1958 kpt., 1.1.1973 mjř., 1.5.1972 ppk.	11. b. PS - MV	1.2.1957	30.9.1968	SO 11. Ph. MV, 1.10.1957 SS 1. pp, 1.4.1966 SS Malacky, 1.8.1973 1. SS Malacky	MR, 1.10.1957 R, 1.4.1966 D, 1.9.1970 SD, 1.11.1978 N	1970 SOŠ MV FED Praha	1957 operatívny kurz MV (3 mes.)	Textilní pletář	1957 kandidát KSČ, 1956 člen KSČ		
BALKO	Jozef	JUDr.	25.4.1957	189397	por., 1982 npr., 1.11.1985 kpt., 1.11.1988 mjř.	VŠ ZNB	1.8.1981	1989 3. SS Bratislava	SD, 1.9.1984 SDŠ, 1.12.1985 N	1981 III. f. VŠ ZNB			automechanik	1972 člen SZM, 1974 kandidát KSČ, 1979 člen KSČ		
BARTA	Ludovít		2.1.1951	139849	nrm., 1.8.1977 ppor., 1.8.1979 por., 1.8.1981 npr., 1.8.1984 kpt.	11. b. PS - OŠH Šahy	1.10.1976	31.7.1987 3. SS Komárno, 1.11.1979 4. SS Komárno	SD, špecialista					Agromóm - zootechnik	1975 kandidát KSČ, 1977 člen KSČ	
BILIK	Michal		9.5.1924	130459	kpt. - mjř.	11. b. PS - 3. p. p. ref. sprav.	1.6.1963	30.6.1979 3. pp 11. b. PS, 15.1.1964 2. pp 11. b. PS, 1.4.1966 AOO 11. b. PS, 1.8.1973 2. SS Bratislava, 25.9.1974 SO 11. b. PS	R, SD							
ČUKOVIČ	Ladislav		3.1.1952	162412	npor.	4. b. PS	1.6.1978	31.3.1983 SO 11. b. PS, 1.11.1979 3. SS Bratislava	SD, 1.11.1979 N	1978 - VŠ ZNB, fakulta ŠIB		opravovateľský kurz GS-OS, SSSR	šlak ZDŠ			
ČULÁK	Peter		19.10.1952	215636	1.9.1981 por., 1.9.1983 npr., 1.9.1986 kpt.		1.9.1981, 1.7.1982	13.9.1981 2. SS Perzalka, 30.9.1982 2. SS Perzalka	D, SD	1981 VŠE Bratislava		4. bah. zák. kurzu prísl. sprav. služby PS pri III. f. VS ZNB Holešov	Vodínštalier	1971 člen SZM, 1968 - 1977 člen ROH, 1977 KSC		
DERMÍBEK	Bohuslav		13.11.1956	223156	por., 1.4.1986 npr., 1.4.1989 kpt.	Prijaty	1.4.1984, 15.12.1985	2.9.1984 1. SS Malacky, 1989 1.3.1985 SO Bratislava, 1.12.1985 3. SS Bratislava	1.4.1984 D, 1.3.1985 SD, 1.12.1985 SDŠ	1984 zák. sprav. kurzu sprav. služby PS pri III. f. VS ZNB Holešov		Dva spravovateľské kurzy v ZSSR	Tajomník pre BP a CO			
DORKO	Ladislav		13.6.1949	162033	ppor., 1.8.1974 por., 1.8.1977 npr., 1.8.1980 kpt., 1.8.1983 mjř.	11. b. PS - 5. p. r.	1.8.1973	1988 1. SS Malacky	SD, 1.11.1979 SDŠ, 1.10.1987 SD, 1.10.1988 N			1976 obrátové štúdium III. f. VS ZNB Bratislava	účtovník	1966 člen SZM, 1969 člen KSČ		
FIC	Ladislav		8.4.1949	193276	1.5.1979 ppor., 1.10.1980 ppor., 1.10.1982 por., 1.10.1984 npr., 1.10.1987 kpt.	KS ZNB Bratislava	1.5.1979	1989 3. SS Komárno, 1.11.1979 4. SS Komárno, 1.6.1984 SO 11. b. PS, 1.11.1984 3. SS Bratislava	SD							
FOLTYN	Vojtech		23.11.1929	130983	ppor., 1.12.1957 por., 1.12.1960 npr. - ppk.	11. b. PS - 3. p. p. ref. sprav.	1.9.1957	30.8.1984 3. pp 11. b. PS, 15.1.1964 2. pp 11. b. PS, 1.4.1966 AOO 11. b. PS, 1.8.1973 SO 11. b. PS	R, SD, 1.7.1960 ZNS, ZN							
GAAL	Jozef		11.1.1944	140957	kpt.	11. b. PS - 1. p. p.	1.2.1978	SO 11. b. PS	SD							
GASPARIK	Rudolf		14.2.1932	131047	mjr., 1.7.1976 ppk., 1.5.1981 plk.	15. b. PS	1.8.1973	1.10.1988 SO 11. b. PS	NO a ZV / 1. b. PS pre spravovateľskú činnosť	1989 SOŠ MV ČSR v Prahe - kontrarovádzny odbor		1971 špac. kurz VA / III. sprav. služby ZSSR (10 mes.)	obcírodný zaslupca	1946 - 1957 ČSM, 1951 kandidát KSČ, 1953 člen KSČ		
HRUBIŠÁK	Juraj		13.8.1951	197612	1.3.1974 maršm	Prijaty	1.3.1974	31.1.1976 SO 11. b. PS	SD							
INGELIOVÁ	Jiřina		19.8.1935	162441	prap. - nprap.	11. b. PS - SO	14.8.1971	30.8.1976 AOO 11. b. PS, 1.8.1979 SO 11. b. PS	Pomocník							
IVAN	Michal		24.9.1953	156081	řm., 1.7.1976 ppor., 1.7.1978 por., 1.4.1981 npr., 1.8.1983 kpt., 1.2.1986 mjř.	Prijaty	1.7.1974	1989 SO 11. b. PS, 1.5.1975 2. SS Bratislava, 1.10.1978 SO 11. b. PS, 1.11.1984 N, 1.11.1979 2. SS Perzalka, 1.11.1984 3. SS Bratislava, 1.12.1985 SO 11. b. PS	SD, 1.7.1982 SDŠ, 1.11.1984 N, 1.12.1985 SD	1984 Fakulta vyřetovania VŠ ZNB Bratislava		1974 2 mes. špac. úbeř. kurz sprav. služby PD, 10 mes. špac. kurz pri HL, sprav. správe GS MC SSSR	slavebný technik	1974 kandidát KSČ, 1978 člen KSČ, 1970 člen SSM		
JANCA	Alois		20.02.28	131545	por., 1.3.1960 npr. - ppk.		1.8.1957	28.2.1985 11. b. PS 3 pp, 1.5.1959 obr. SO 11. b. PS, 1.4.1966 AOO 11. b. PS, 1.8.1973 2. SS Bratislava, 1.2.1977 SO 11. b. PS	ZNS, SD							

PRIEZVISO	MENO	TITUL	DÁTUM NARODENIA	OĎČ	HODNOSŤ	PREDCHÁDZAJÚCI ÚTVAR	ÚTVAR			VZDELANIE		ODBORNE KURZY		PÓVOĎNÉ POVOLANIE	ČLENSTVO
							OD	DO	ZARADENIE	FUNKCIA	NÁSLEDNÝ ÚTVAR	civilné	rezortné		
JANCO	Pavel	ing.	26.9.1951	161537	1.2.1985 kpt., 1.2.1986 mjf.	11. b. PS - OPK Peřizalka	1.5.1987	1987.4. SS Komárno	SD	1975 VŠ potomospodárska v Nitre	1981. dšojnícke školy na VŠ ZNB Bratislava	1978 špeciálny kurz OP hospodárskej kriminality VB (1.m.)	zootechník	1979 kandidát KŠČ, 1981 člen KŠČ, 1976 - 1982 SZM	
JASŠKO	Juraj		24.6.1952	166494	1.4.1979 nrm., 1.10.1980 ppor., 1.10.1982 por., 1.10.1984 npor., 1.10.1987 kpt.	11. b. PS	1.10.1974	1989. SO 11. b. PS, 1.1.1979.2. SS Peřizalka, 1.1.1979.2. SS Peřizalka, 1.7.1982 SO 11. b. PS	SD		III. f. OŠH VŠ ZNB Holešov	1974. 2. mes. špec. kurz pre pris. agrav. školy PS odbyť pri PDS ZNB FED VINOR smer ŠB dené štúdium 3 odbyť kurzu pri III. f. VŠ ZNB Holešov	1974 člen KŠČ	1974 kandidát KŠČ, 1976 člen KŠČ, 1972 člen CSM	
JONATA	Ján	JUDr.	19.10.1960	213704	1.9.1980 por., 1.9.1985 npor., 1.9.1988 kpt., 1.9.1988 mjf.	príjaty	1.9.1980 20.12.1980	1989. SO 11. b. PS, 1989.12.1983.3. SS Bratislava	SD	1980 PF UK Bratislava			humik	1974 člen KŠČ	
JUREČKO	František		6.5.1953	161867	1.4.1976 ppor., 1.4.1979 npor.	11. b. PS - kadrová diplomacia veliela brigády	1.4.1976	30.11.1980 SO 11. b. PS, 1.1.1979.2. SS Bratislava, 1.1.1979.2. SS Peřizalka, 1.9.1980.3. SS Bratislava	SD						1981 člen PDS 1971 člen SZM 1972 kandidát KŠČ
KLOBUČNÍK	Stanislav	JUDr.	11.4.1953	165699	1.12.1974 ppor., 1.1.1977 por., 1.1.1985 npor., 1.1.1985 kpt., 1.1.1985 mjf.	príjaty	1.12.1974 1.7.1978	31.8.1978.3. SS Komárno, 1989.1.5.1975 SO 11. b. PS, 1.10.1988.2. SS Peřizalka	SD				Přiročopoc- dársky technik	1973 kandidát KŠČ, 1976 člen KŠČ, 1972 - 1983 SZM	
KLUVANEC	Marián	PaedDr.	8.10.1957	222503	por.	príjaty	1.10.1987	31.8.1988.4. SS Komárno	D						
KOVÁČ	Milan		18.8.1956	182888	1.9.1979 ppor., 1.8.1981 npor., 1.8.1984 kpt., 1.8.1987 mjf.	11. b. PS - 1. motosrelecká četa	1.2.1978	1989. SO 11. b. PS	SD					predavč	1979 kandidát KŠČ, 1981 člen KŠČ, od 1973 SZM
KOŽELA	František		30.7.1930	131867	mjf.	OPK Peřizalka	1.2.1976	31.1.1987. SO 11. b. PS	ZN. N skupiny pre riadenie OPK						
KÖVER	Albert		7.2.1963	162941	ppor.	11. b. PS - 4. p. r.	1.7.1973	31.1.1984.3. SS Komárno, SO 11. b. PS	SS HS PS OŠH						
KRAJČOVÍČ	Juraj	JUDr.	24.4.1951	153904	mjf.		1.10.1988	14.1.1989. SO 11. b. PS	SDŠ						
KUDELA	Václav		29.6.1954	163521	por.		1.9.1980	30.9.1983. SO 11. b. PS, 1.7.1982.2. SS Peřizalka	SD						
KYSEL	Štefan		16.6.1939	129290	kpt. - ppik.	11. b. PS - 4. p. r.	1.7.1971	1989. AOO 11. b. PS skup. Malacky 1.7.1971. AOO 11. b. PS 1.8.1973.2. SS Bratislava, 1.1.1976.3. SS Komárno 1.1.1979.4. SS Komárno	SD, 1.11.1979 N						
LACKOVIČ	Jozef		15.9.1941	147531	ppik.	OŠH Kďalica	1.6.1989	1989. SO 11. b. PS	SDŠ						
LITVA	Anton		4.10.1950	167623	ppor.	11. b. PS - 3. poriebný prápor	1.4.1976	31.12.1977.3. SS Komárno	SD						
LOVICH	Milan	JUDr.	15.10.1951	165082	1.7.1976 ppor., 1.7.1976 ppor., 1.7.1978 por., 1.4.1981 npor., 1.8.1983 kpt., 1.2.1986 mjf.	príjaty	1.7.1974	1989. SO 11. b. PS, 1.5.1975.3. SS Komárno, 1.1.1976. SO 11. b. PS, 1.1.1979. III. SS Bratislava, 1.10.1984. SO 11. b. PS	SD, 1.11.1979 SDŠ, 1.4.1982 N, 1.10.1984 ZN		1974 špec. ťubelový kurz pre pris. SS PS (2m.)	ošetrovatel	1970 člen KŠČ, - 1981 SZM		
LÖRINCZ	Štefan		11.10.1957	206382	rtm.	11. b. PS - 12. p. r.	1.9.1980	31.8.1981.2. SS Peřizalka	D						
LUCZA	Viktor		1.4.1956	des		príjaty	1.10.1989	2. SS Peřizalka	D						
MAJERSKÝ	Jindřich	JUDr.	27.1.1953	220752	1.1.1985 por., 1.1.1985 npor., 1.1.1988 kpt.	príjaty	1.1.1983	1989.2. SS Peřizalka, 1.12.1985. SO 11. b. PS	D 1.1.1984. SD	1977 PF UK			pravnik	1979 kandidát KŠČ, 1981 člen KŠČ, 1970 - 1983 SZM	
MARCIS	Jozef	JUDr.	23.6.1952	230694	1.12.1986 kpt.	ZNV SSR Bratislava	1.3.1987	30.11.1988. SO 11. b. PS	SD						1976 kandidát KŠČ, 1978 člen KŠČ, 1971 - 1982 SZM
MEZNIKOVA	Vilma		20.9.1932	132496	nrm., ppor., ppor., 1.7.1984 por., 1.2.1987 npor.	11. PB MV - ošetrovňa	1.6.1957 1.9.1976	30.4.1977. SO 11. b. PS, 1.7.1966. AOO 11. b. PS 1.9.1978. SO 11. b. PS 1.6.1984.2. SS Peřizalka	staršia pisarka, 1.7.1966. sekretka, 1.9.1978. SO 11. b. PS 1.5.1987. pomocnik, 1.6.1984. D	VPS - Ustav stavbej normal. a územ. plánovania starobný dôchodok					

PRIEZVISO	MENO	TITUL	DÁTUM NARODENIA	OEC	HODNOSŤ	PREDCHÁDZAJÚCI ÚTVAR	ÚTVAR			NASLEDNÝ ÚTVAR	VZDELANIE		ODBORNE KURZY		PŮVODNÉ POVOLANIE	ČLENSTVO
							OD	DO	ZARADENIE		FUNKCIA	rezomné	ČSSR	ZSSR		
MCOIK	Adam	JUDr.	24.10.1946	162459	1.8.1970 rtm., 25.10.1976 rtm. 1.8.1979 por., 1.8.1981 npor., 1.8.1983 kpt.	11. b. PS - kadrová dispozícia veliteľia brigády	1.10.1973	1989	SO 11. b. PS Bratislava, 25.9.1974 2. SS Bratislava, 1.5.1975 SO 11. b. PS 1.1.1979 SOŠ 1.3.1982 N 1.1.1978 2. SS Bratislava 1.1.1978 2. SS Pezarka 1.10.1985 SO 11. b. PS 4. SS Komárno	RS 25.9.1974 SD 1.1.1979 SOŠ 1.3.1982 N 1.1.1978 2. SS Bratislava 1.1.1978 2. SS Pezarka 1.10.1985 SO 11. b. PS 4. SS Komárno	1984 PF UK Bratislava dipl. štúdium popr. zamestnaní					
MORVAY	Ján		27.12.1959	220565	1.3.1985 npor., 1.3.1987 por., 1.3.1989 npor.	príjaty	1.5.1983 31.8.1983 31.8.1988			SD	1985 - 1990 f. OŠH VŠ ZNB Bratislava, 1993, 1995 JSPS a 1996, 1997 JSPS a 1998, 1999 JSPS a VŠ ZNB Hrabov VŠ ZNB Hrabov	Normovateľ				
MIRAZ	Štefan		3.1.1950	162450	1.10.1980 npor., 1.10.1982 por., 1.4.1984 npor., 1.4.1987 kpt.	11. b. PS - politické odd.	1.12.1978	1989	SO 11. b. PS Bratislava, 1.11.1979 2. SS Pezarka, 1.12.1980 3. SS Bratislava, 1.7.1982 SO 11. b. PS	D 1.12.1980 SD	1990 dôstojnícka škola	1960 3 mes. kurz na III. f. VŠ ZNB Holešov, 1984 mesačný spec. kurz príj. (firvovazej) služby		účovník	1973 kandidát KSC, 1975 člen KSC, 1965 - 1985 ČZM	
NERUŠIL	Jaroslav		14.12.1928	132709	1.5.1959 npor., 1.5.1963 kpt.		1.12.1958	31.12.1983	obr. SO 11. b. PS 1.7.1960 obr. SO 11. b. PS 1.2.1962 SS 2. PP 1.5.1963 SO 11. b. PS 1.4.1966 AOO 11. b. PS 1.8.1973 SO 11. b. PS	SR R SD						
PAPAY	Peter	Ing.	21.1.1956	231663	1.5.1987 por., 1.5.1989 npor.	príjaty	1.5.1987	31.7.1989	1. SS Malacky	D	1980 VŠLD Zvolan (9 semestrov)	7.9.1987 - 4.12.1987 zákl. kurz prísl. sprav. sí. na f. OŠH VŠ ZNB Bratislava		lesný inžinier	1975 kandidát KSC, 1977 člen KSC	
PAVELKA	Ján		21.2.1927	132563	mjr.	11. b. PS - kadrová dispozícia veliteľia brigády VŠ ZNB	1.12.1978	31.12.1979	SO 11. b. PS	SD						
PAVLIK	Bohuslav		30.3.1952	191269	1.9.1981 npor.		1.8.1978	30.11.1984	SO	SD						
PROFIT	Jaroslav		21.2.1962	230516	1.11.1985 rtm. 1.11.1989 ntm.	príjaty	1.11.1986	1982	55 Pezarka	D						
RATUSKY	Svatopluk	JUDr.	2.8.1950	214500	1.8.1985 por., 1.8.1987 npor.	VŠ ZNB	1.8.1985	1989	1. SS Malacky, 1.12.1985 2. SS Pezarka	D, 1.12.1985 SD				študent	1977 kandidát KSC, 1979 člen KSC, od 1974 SZM	
RICHTER	Luboš	JUDr.	6.12.1962	220786	npor.	11. b. PS - 12. p. r.	1.1.1988	1989	2. SS Pezarka	D, 1.6.1988 SD				študent	1984 kandidát KSC, 1986 člen KSC, od 1978 SZM, 1981 ČSTV 1972 člen SZM	
ROHÁČEK	Augustín		2.1.1952	166456	1.8.1977 npor., 1.8.1979 por., 1.8.1981 npor., 1.8.1984 kpt.	11. b. PS - kadrová dispozícia veliteľia brigády VŠ ZNB	1.11.1974 1.8.1984	31.8.1980 31.1.1987	SO Bratislava, 1.11.1975 3. SS Bratislava, 1.8.1984 3. SS Bratislava 1.11.1984 SO 11. b.	RS, 1.1.1975 SD				študent	1984 DŠ PS a VMV, 1987 VŠ ZNB (III. Fakulta)	
SALÁK	Mikuláš	JUDr.	18.12.1954	167568	1.2.1980 npor., 1.2.1983 kpt., 1.2.1986 mjr.	11. b. PS - 8. p. r.	1.8.1980	1989	2. SS Pezarka, Bratislava	SD 1.11.1984 SOŠ 1.10.1987 SD				študent	1979 člen KSC, 1971 člen SSM	
SEGEČ	Milan		4.4.1956	207370	1.7.1984 rtm.	príjaty	1.5.1982		2. SS Pezarka	D						
SOJKA	Vladimír	JUDr.	14.11.1954	163976	1.11.1984 mjr.	11. b. PS - 12. p. r.	1.12.1986	1989	2. SS Pezarka	SD				študent	1973 kandidát KSC, 1975 člen KSC, 1970 - 1984 SZM	
SINDELÁR	Adolf		14.4.1936	133731	15.12.1957 npor., 1.12.1972 kpt., 1.3.1976 mjr., 1.12.1983 pplk.	11. b. PS - proviantská skupina	23.8.1971	31.3.1988	AOO 11. b. PS, 1.8.1973 3. SS Bratislava, 1.11.1978 2. SS Pezarka, 1.3.1982 SO 11. b. PS	SD, 1.11.1979 N, 1.3.1982 SD			nástrojár	1958 kandidát KSC, 1960 člen KSC, 1962 - 1992 ČSM		
SRÁMEK	Ladislav		21.12.1957	220565	1.9.1983 npor., 1.9.1985 por.	11. b. PS - 9. p. r.	1.6.1984	31.3.1987	4. SS Komárno	SD				potravnár	1980 kandidát KSC, 1982 člen KSC, od 1973 SZM	
TAKÁČ	Stanislav	JUDr.	22.1.1953	198004	1.8.1978 por., 1.1.1981 npor., 1.1.1984 kpt., 1.1.1987 mjr.	11. b. PS - OPK Pezarka	1.10.1978	1989	SO 11. b. PS, 1.11.1984 2. SS Pezarka	SD				lesník	1975 kandidát KSC, 1977 člen KSC, 1970 - 1980 ČSM	
TESÁR	Bohuslav		30.1.1928	133912	mjr.		31.12.1979	SO 11. b. PS 1.5.1975 3. SS Komárno 1.1.1975 SO 11. b. PS	SD	SD						
TRANGEL	Ján	JUDr.	20.8.1956	221959	1.8.1983 por., 1.6.1985 npor.	príjaty	1.6.1983	31.10.1985	1. SS Malacky, 1.1.1984 SO 11. b. PS	D SD				1986 špec. kurz HI oprav. správy GS OS ZSSR	1981 kandidát KSC, 1983 člen KSC, od 1974 SZM	
TURÁNEK	Pavol		16.6.1952	162261	1.5.1975 npor., 1.2.1976 por., 1.2.1978 npor., 1.2.1982 kpt., 1.2.1985 mjr.	15. b. PS - 4. SO	1.3.1974	1989	1. SS Malacky	SD					1972 kandidát KSC, 1974 člen KSC, 1970 člen ČSM	

PRIEZVISO	MENO	TITUL	DÁTUM NARODENIA	OEC	HODNOSŤ	PREDCHÁDZAJÚCI ÚTVAR	ÚTVAR			NÁSLEDNÝ ÚTVAR	VZDELANIE		ODBORNE KURZY		PŮVODNÉ POVOLANIE	ČLENSTVO	
							OD	DO	ZARADENIE		FUNKCIA	civilné	rezortné	ČSSR			ZSSR
VYSKOČ	Vladimír		1.11.1953	182935	kptl mjr.	11. b. PS - policajť odd.	1.1.1985	1989/SO 11. b. PS		SD							
<p>Použitá štruktúra:</p> <p>hodnosti: des. – desiatnik rotm. – rotmajster rotm. – nadrotmajster prap. – praporčík naprap. – nadpraporčík ppor. – podporučík por. – poručík npor. – nadporučík kpt. – kapitán mjr. – major pplk. – podplukovník plk. – plukovník</p> <p>útvary: AOO – agentúrne operatívne oddelenie b. – brigáda FMV – Federálne ministerstvo vnútra HS – Hlavná správa KS – Krajská správa MV – Ministerstvo vnútra OPK – Odbor pasovej kontroly OŠH – Ochrana štátnej hranice p. p. – pohraničný prípor p. r. – pohraničná rota PS – Pohraničná stráž SO – Spravodajské oddelenie SS – Spravodajská skupina VBPS – veliteľstvo brigády Pohraničnej stráže VS – Vysoká škola ZNB – Zbor národnej bezpečnosti ZNV – Zbor nápravnej výchovy SSR – Slovenská socialistická republika</p> <p>funkcie: D – dôstojník MR – mladší referent N – náčelník NO – náčelník oddelenia R – referent RS – referent špecialista SD – starší dôstojník SDŠ – starší dôstojník špecialista SR – starší referent ZNS – zástupca náčelníka štábu ZV – zástupca veliteľa</p> <p>vzdelávacie inštitúcie: DŠ – dôstojnícka škola f. – fakulta FED – Felix Edmundovič Dzeržinskij GŠ – generálny štáb MV – ministerstvo vnútra OP – operatívny pracovník OS – ozbrojené sily OŠH – Ochrana štátnej hranice PDS – poddôstojnícka škola PS – Pohraničná stráž SOŠ – Stredná odborná škola SS – spravodajská skupina, služba ŠB – Štátna bezpečnosť VB – Verejná bezpečnosť VKVŠ – Vojenská katedra vysokej školy VMV – Vojenská ministerstva vnútra VŠ – Vysoká škola VŠLD – Vysoká škola lesnícka a drevárska ZNB – Zbor národnej bezpečnosti</p>																	

Organizačná štruktúra a personálne obsadenie Spravodajského oddelenia 11. brigády Pohraničnej stráže (Bratislava) v rokoch 1973 – 1989. Zdroj: ÚPN

Zo životných osudov misionára a kňaza Jozefa Baťa

Mgr. Dominik Šabo
(1982), absolvent
Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity,
študijný odbor história.
Pracuje na Ústredí
Sociálnej poisťovne

Misionára, kňaza, pedagóga a prekladateľa Jozefa Baťa možno s určitou zaradiť medzi najznámejších rodákov obce Obyce. Jeho nefahké osudy mladosti, internácie v centralizačných kláštoroch a misionárskej činnosti v Latinskej Amerike sú už v krátkosti zhrnuté v rôznych článkoch.¹ K tejto téme sa vraciame, aby sme rozšírili uverejnené práce o nové poznatky, ktoré čerpáme zo štúdia archívnych dokumentov v Slovenskom národnom archíve, Archive Ústavu pamäti národa, Štátnom archíve Bratislava a doposiaľ nezverejnenej korešpondencie medzi misionárom Jozefom Baťom a Annou Šabovou, rod. Baťovou.² Zo vzájomnej korešpondencie sa zachovalo 16 listov,³ predstavujúcich obdobie rokov 1966 (list č. 1), 1968 (list č. 2 a 3), 1969 (list č. 4), 1981 (list č. 5, 6 a 7), 1989 (list č. 8), 1990 (list č. 9 a 10), 1991 (list č. 11 a 12), 1992 (list č. 13 a 14) a 1993 (list č. 15 a 16).⁴ Listy sú písané z miest: Montevideo (list č. 1–4), Capitán Bermúdez⁵ (list č. 5), Buenos Aires (list č. 6–7 a 9–16) a Neapol (list č. 8). Korešpondencia je napísaná ručne aj strojom (list č. 4, 7, 10, 11, 12 a 14).

Jozef Baťa sa narodil 26. septembra 1922 v dedinke Obyce pri Zlatých Moravciach. Bol šiestym dieťaťom sedemdetnej rodiny obuvníka Jozefa Baťa a Marcely Baťovej, rod. Pavlovej.⁶ Po absolvovaní ľudovej školy vo svojom rodisku pomáhal rodičom na ich majetku. Neďaleko Zlatých Moraviec sa nachádza Hronský Beňadik, v ktorom si saleziáni

zriadili 24. mája 1929 noviciát, spravovali faru a skvostný gotický pútnický chrám.⁷ Mladý Jozef navštívil toto miesto prvýkrát v procesii pútnikov na sviatok Svätého Ducha a Panny Márie Pomocnice v roku 1936. Celá púť urobila na Jozefa Baťa veľký dojem. Rozhodol sa preto vrátiť a vstúpiť do saleziánskej rehole. Matka s tým súhlasila, lenže otec Jozef, ktorý už vtedy pracoval ako murársky majster pri stavaní tunelov a mostov, tým nebol nadšený. Chcel, aby sa aj syn stal murárskym majstrom a pokračoval v otcových šľapajach. Trvalo skoro rok, kým dostal od otca povolenie. Na jar 1937 teda odišiel v sprievode svojho staršieho brata Jána do Beňadika. Magister novicov Jozef Babiak mu však oznámil, že je primladý a odporučil mu počkať, kým sa saleziáni neozvú. Odpoveď dlho neprichádzala a J. Baťa už pomýšľal ísť pracovať do topolčianskej jazdiarne. Oznámenie prišlo až 1. mája 1938, a vtedy skoro šesťnásťročný mohol vstúpiť k saleziánom. Najprv tri roky pracoval na hospodárstve a ďalšie dva roky v šatni. V týchto rokoch bol zaradený do noviciátu ako rehoľný brat. Prvé sľuby zložil v roku 1941, druhé v roku 1944 a večné skladal v roku 1947. V roku 1943 ho preložili do Saleziánskeho ústavu v Bratislave na Miletičovu ulicu, kde pracoval ako kostolník do roku 1946. Potom, až do roku 1948, zabezpečoval distribúciu časopisu *Saleziánske zvesti*.⁸

Počas pôsobenia v administrácii časopisu *Saleziánske zvesti* sa musel Jozef Baťa

1 PAŠTEKA, J. a kol. (zost.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava 2000, strana (s.) 67–68; SVĀTOKRÍŽNY, J.: *Slovenskí misionári vo svete v 20. storočí*. Prešov 2002, s. 232; BAŤO, J.: Učíme o pravde a viere. In: *Katolícke noviny*, 15. 11. 1992, s. 16. V tomto článku je Jozef Baťa uvedený pod priezviskom Baťa Jozef; BORČÁNYI, J.: Otec Jozef Baťa M. SS. CC. 75-ročný. In: *Katolícke noviny*, 2. 11. 1997, s. 24; BORČÁNYI, J.: „Všetci sme murári, aj ty budeš murár!“ Otec Jozef Baťa M. SS. CC. 75-ročný. In: *Hlasy z domova a misii*, ročník (roč.) XLIV, 1998, číslo (č.) 1, s. 2–3; LEITNER, M.: Keď človek nevie povedať nie. In: *Žilinský večerník a Nový cieľ*, 20. 12. 1994, s. 12; LEITNER, M.: Trnistá cesta za misiami. In: *Žilinský večerník a Nový cieľ*, 24. 1. 1995, s. 6; LEITNER, M.: Evanjelizuje šibalským úsmevom. In: *Žilinský večerník*, 23. 9. 1997, s. 29; FROLKOVÁ, I.: Hádzali doňho kameňmi, on do nich zasa cukríkmi. In: *Smer dnes*, 28. 6. 1997, s. 9.

2 Anna Šabová, rod. Baťová, nar. 10. 11. 1952, je dcéra Ignáca Baťa, ktorý bol bratrancom misionára Jozefa Baťa.

3 Istotne existuje aj viac listov, ktoré Jozef Baťa písal svojej rodine. Napr. hneď po emigrácii písal domov pod krycím menom „Karol“. Bohužiaľ, tieto a ďalšie listy sa nám nepodarilo získať.

4 Osobný archív Anna Šabová (OA A. Šabová).

5 Mesto nachádzajúce sa v provincii Santa Fe v Argentíne.

6 Matrika obce Obyce, ročník 1922, poradové číslo (por. č.) 95, s. 268.

7 DUBOVSKÝ, J. M.: *Akcia kláštorov. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským rehoľiam v rokoch 1949–1952*. Martin 1998, s. 40–41.

8 Životopisné údaje čerpáme z článkov uvedených v poznámke č. 1 a zo štúdia archívnych dokumentov. Archívne dokumenty sú v niektorých údajoch podrobnejšie a presnejšie. Zodpovedá to kratšiemu časovému odstupe od životných osudov, ktoré musel Jozef Baťa uviesť pri vypočúvaní pre neoprávnené kolportovanie zakázanej tlače. Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN), fond (f.) Krajská správa ZNB Správa ŠtB Bratislava (KS ZNB S-ŠtB), Vyšetrovací spis Titus Zeman a spol. (VS T. Zeman a spol.), archívne číslo (a. č.) V-70, zápisnica z vypočúvania Jozefa Baťa z 22. 11. 1948 a 7. 7. 1950, s. 279–281.

dňa 22. novembra 1948 na pobočke Štátnej bezpečnosti (ŠtB) v Bratislave podrobil vypočúvaniu, pretože v auguste 1947 rozposlal aktuálne číslo *zvestí* spolu s jubilejným ročníkom XII. z roku 1941. Tam sa na stranách 117 a 125–134 nachádzajú vyobrazenia Jozefa Tisa, Vojtecha Tuku, Hlinkovej mládeže a Hlinkovej gardy. Predtým, už 16. septembra 1948, ŠtB konštatovala, že tento obsah je „závadný a bol zaslaný s tým úmyslom, aby boli čitateľom takto pripomínané pomery z čias tzv. Slovenského štátu, čím bol sledovaný cieľ naladiť ľudí proti dnešným pomerom, vyšetriť či tento závadný výťah bol vyexpedovaný s vedomím zodpovedných činiteľov tohto časopisu, alebo bez ich vedomia inou osobou. Na zisteného vinníka podajte trestné oznámenie pre neoprávnené kolportovanie zakázanej tlače“.⁹ Saleziánske *zvestí* vtedy J. Bafo rozposlal do Ladomeru a Viesky,¹⁰ Svätého Križa nad Hronom,¹¹ Kremničky a Lutily v počte asi 150 kusov. Vo svojej výpovedi dňa 22. novembra 1948 rehoľník Bafo uviedol: „Zo Svätého Križa nad Hronom poslal do administrácie Saleziánskych *zvestí* adresy pán prefekt dôstojný pán Horniak, tých ľudí, ktorí tam prinášali milodary, aby sme na tie mená posielali Saleziánske *zvestí* (...) asi v auguste roku 1947 som dostal zoznam tých ľudí, pripravil som adresy a zabalil som do obalu časopisy, ktoré vyšli po fronte Saleziánskych *zvestí* a k tým som pribalil jubilejné číslo Saleziánskych *zvestí* z roku 1941, ktoré boli uskladnené v našom skladišti, kde sú ostatné zvyšné čísla. Ja ako som balil tie nové čísla, ktoré vyšli po fronte išiel som ráno k dôstojnému pánovi Tiklovi, ktorého som sa pýtal či môžem poslať aj pribalit čísla staré. Dôstojný pán Tikl mne povedal, že môžem. Ja som išiel do skladu, zobral som balíček tých jubilejných čísel, ktoré boli na kraji vyniesol hore do administrácie, do tých som nepozeral čo je tam vyobrazené a čo písané, rýchle som zabalil a poslal poštou do obcí (...) Ja som nemal vedomosti o tom, že tieto jubilejné čísla z roku 1941 sú závadné, nakoľko som do nich nepozeral.“¹²

Rodina Bafová (Jozef Bafo prvý zľava)

Zdroj: OA Mária Pechová

Po tom, čo komunistický režim zrušil vydávanie tohto časopisu, bol rehoľník Bafo v roku 1949 presunutý na faru do Váhoviec pri Seredi. Vo Váhovciach sa vytvorila malá saleziánska skupina tvorená donom Ľudovítom Žilkom, duchovným správcom farnosti, koadjútormi Pavlom Múdrym a J. Bařom.¹³ Prvý tu pôsobil vo funkcii záhradníka a druhý kuchára. Podľa hlásenia zo 4. februára 1950 činnosť rehole „v obci nemá žiaduci vplyv na okolie či už po stránke štátnobezpečnostnej, sociálnej, charitatívnej alebo po výchovnej. Spomenutá rehoľa nemá kladný postoj k terajšiemu ľudovodemokratickému zriadeniu. Potreba existencie rehole sa nejaví v budúcnosti. Rehoľníci vyložene reakční sú všetci. Nie sú obľúbení vo verejnosti. Rehoľníci nám naklonení nie sú“.¹⁴ Toto vykonštruované hlásenie slúžilo len ako materiál na prípravu Akcie K – akcie na likvidáciu kláštorov a kláštorných komunit. Krutá barbarská noc pre rehoľníkov prebehla z 13. na 14. apríla 1950 a zasiahla aj farnosť vo Váhovciach. Všetkých saleziánov z nej odsunuli do centralizačného kláštora v Šaštine. Počas realizácie Akcie K rehoľníci nekládli odpor, zobrali si len bielizeň a prikrývky. Pri prehliadke fary príslušníkmi ŠtB mal byť údajne nájdený aj kompromitujúci materiál. Pobožnosti vo Váhovciach po ich odsune zabezpečoval páter Macháček, presunutý z kláštora františkánov v Beckove, ktorého

9 Tamže, s. 264.

10 Dnes obec Ladomerská Vieska.

11 Dnes Žiar nad Hronom.

12 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70, zápisnica z vypočúvania Jozefa Bařa z 22. 11. 1948 v Bratislave, s. 280–281.

13 MACÁK, E.: *Prenasledovaní pre Krista*. Bratislava 2004, s. 97.

14 Slovenský národný archív Bratislava (SNA), f. Slovenský náboženský fond (SNF), Váhovce – Spoločenosť sv. Františka Salezského (saleziáni), sign. 191/III., inventárne číslo (i. č.) 86, škatuľa (šk.) 59. Tu sa v správe nachádzajú aj osobné dotazníky saleziánov, v ktorých je uvedený dátum narodenia, rodnisko, národnosť, vierovyznanie, štátne občianstvo, vzdelanie, základné údaje o doterajšom rehoľnom živote a či už boli súdne trestaní. Jozef Bafo má v dotazníku uvedený nesprávny dátum narodenia 2. 11. 1922.

15 MACÁK, E.: *Zápisky spoza mreží*. Bratislava 1996, príloha dokumenty s. 29 a 34; DUBOVSKÝ, J. M.: *Akcia kláštorov*, s. 71.

„Kompromitujúci“ obrázok
zo *Saleziánskych zvestí*.
Jozef Tiso čítajúci
Saleziánske zvesti
Zdroj: *Saleziánske zvesti*,
č. 1, roč. XII, 1941

zaradili do verejnej duchovnej správy.¹⁵ Počas Akcie K okrem saleziánov z Váhoviec previezli do Šaštína ešte saleziánov z rehoľných komunit v Bratislave na Miletičovej ulici a na Trnávke, v Trnave na Kopánke, v Hodoch, v Hronskom Svätom Beňadiku, Žiari nad Hronom, Nitre, v Topolčanoch a Komárne. Spolu so saleziánmi zo Šaštína tu bolo internovaných 293 osôb.¹⁶ Šaštínsky saleziánsky domov s farnosťou, oratóriom a bazilikou Panny Márie Sedembolestnej sa teda stal centralizačným kláštrom saleziánov. Nebolo to však na dlho, pretože o polnoci z 24. na 25. apríla 1950 si v priebehu pol hodiny všetci, a medzi nimi aj J. Baťa, mali zbaliť osobné veci a museli opustiť Šaštín. Nový „domov“ im bol určený v kláštore redemptoristov v Podolínci. Budova kláštora mala sedemdesiatpäť miestností, z ktorých štrnásť využívala stredná škola. V ostatných bolo možné ubytovať tristo dvadsať osôb, núdzovo vraj až šesťsto - sedemsto osôb. Pôvodne sem počas barbarskej noci priviezli 118 rehoľníkov zo 14 kláštorov. Koncom apríla do Podolíncu ešte presunuli jezuitov z Jasova, a neskôr aj obeť akcie K2, čím počet vzrástol na 620.¹⁷

O živote J. Baťa v centralizačnom kláštore sa z archívnych prameňov dozvedáme

málo. Jedenásteho júla 1950 hospodárska správa centralizačného kláštora v prípise pre Slovenský úrad pre veci cirkevné uvádza, že 168 pracovníkom prideliť pracovný oblek a predkladá zoznam osôb. Tu je uvedený Jozef Baťa, ale pod priezviskom Baťa, s pracovným zaradením kostolník.¹⁸

Počas nútenej internácie v centralizačnom kláštore redemptoristov sa musel J. Baťa 7. júla 1950 dostaviť na stanicu Národnej bezpečnosti (NB) v Podolínci. Tu bol znova vypočúvaný pre kolportovanie zakázanej tlače z roku 1947. Jeho výpoveď sa však takmer v ničom nelíšila od tej z roku 1948.¹⁹ Siedmeho júla, v ten istý deň, predviedli v Podolínci na vypočúvanie aj Leonarda Tikla.²⁰ Ten na obranu J. Baťa uviedol: „*Podotýkam, že časopis Salezián z roku 1941 bol uložený v spoločnej miestnosti s ostatnými výtlačkami časopisu Salezián z roku 1947, takže je možné, že Baťa z nedopatrenia nemysliac s tým nič zlé zobral výtlačky z roku 1941 a zabalil k novým výtlačkom.*“²¹ Následne ešte na stanicu NB v Báci 20. júla 1950 predviedli Ernesta Horniaka.²² Prefekt E. Horniak vypovedal z toho dôvodu, že poslal do Bratislavy adresy ľudí, na ktoré mali byť doručené *Saleziánske zvesti*. O tom, že sa odberateľom omylom zaslali aj staršie čísla, nevedel. Dozvedel sa to, až keď nadriadené orgány stiahli rozposlané čísla.²³

Krátko nato však Baťa 27. augusta 1950 z Podolíncu, spolu s ďalšími dvadsiatimi štyrmi rehoľníkmi, poslali na preškoľovací kurz do Malaciek.²⁴ To už však Okresná prokuratúra 11. septembra 1950 podala trestné oznámenie na „páchateľov“, rehoľného brata J. Baťa a rehoľného kňaza L. Tikla, pre trestný čin rozširovania nevyhovujúcej tlače. E. Horniakovi sa v predmetnej veci nijaká vina nedokázala, lebo jeho výpoveď brali len ako svedeckú. Štátny prokurátor v Bratislave dňa 22. decembra 1950 na základe predošlého vypočúvania a „doznaní“ obvinil obidvoch saleziánov z trestného činu nenávisťi proti rodiacemu sa spoločenskému poriadku a zločinu prípravy úkladov o republiku.²⁵ Štátny súd zaslal 22. januára 1951 J. Baťovi a 31. januára L. Tiklovi

16 VNUK, F.: *Akcia K a R. Zásahy komunistického režimu proti rehoľiam v rokoch 1950–1956*. Bratislava 1995, s. 25.

17 Tamže, s. 39–40.

18 SNA, f. SNF, Sústredňovacie kláštory – účty Podolíneč, i. č. 323, šk. 160.

19 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70, s. 279.

20 Leonard Tikl, nar. 11. 5. 1902 v Dúbravke, saleziánsky kňaz. Redigoval *Saleziánske zvesti*, administrátor a vedúci saleziánskych spolupracovníkov. PAŠTEKA, J. a kol.: *Lexikón...*, s. 1 380–1 381.

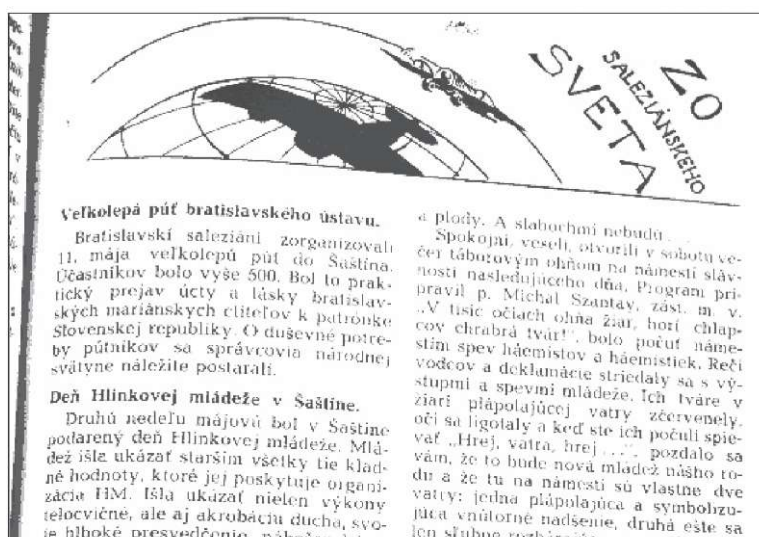
21 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70, zápisnica z vypočúvania Leonarda Tikla zo 7. 7. 1950 v Podolínci, s. 274.

22 Ernest Horniak, nar. 18. 11. 1907 v Horných Krškanoch, saleziánsky kňaz. Od roku 1946 mal na starosti hospodárske vedenie v teologickom inštitúte v Svätom Križi nad Hronom. PAŠTEKA, J. a kol.: *Lexikón...*, s. 513–514.

23 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70, s. 256.

24 SNA, f. SNF, Podolíneč „Redemptoristi“, sign. 54/ II., i. č. 240, šk. 129.

25 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70, s. 254–255.

Veľkolepá púť bratislavského ústavu.

Bratislavskí saleziáni zorganizovali 11. mája veľkolepú púť do Sasiny. Účastníkov bolo vyše 500. Bol to praktický prejav úcty a lásky bratislavských mariánskych elitov k patronke Slovenskej republiky. O duševné potreby pútnikov sa správovia národnej svätynie náležite postarali.

Deň Hlinkovej mládeže v Sasine.

Druhú nedeľu májovú bol v Sasine podarený deň Hlinkovej mládeže. Mládež išla ukázať starším všetky tie kladné hodnoty, ktoré jej poskytuje organizácia HM. Išla ukázať nielen výkony telocvičné, ale aj akrobáciu ducha, svoje hlboké presvedčenie, náboženskú

a plody. A slabochmi nebudu.

Spokojní, veselí, otvorili v sobotu večer táborovým ohňom na námestí slávnosti nasledujúceho dňa. Program pripravil p. Michal Szantay, zást. m. v. „V tisíc očiach ohňa žiar, horí chlapcov chrabrá tvár!“, bolo počuť námestím spev háemístov a háemístiek. Reči vodcov a deklamácie striedaly sa s výstupmi a spevni mládeže. Ich tváre v žiarí plápolajúcej vatry zčervneli, oči sa ligotaly a keď ste ich počuli spievať „Hrej, vatra, hrej...“ pozdalo sa vám, že to bude nová mládež nášho rodu a že tu na námestí sú vlastne dve vatry: jedna plápolajúca a symbolizujúca vnútorné nadšenie, druhá ešte sa len slubne rozhárajúca.

„Kompromitujúci“ text zo Saleziánskych zvestí.

Zdroj: Saleziánske zvesti, č. 1, roč. XII, 1941

do Podolíncu predvolanie na pojednávanie, ktoré sa malo uskutočniť 20. februára 1951 o desiatej hodine v budove Justičného paláca v Bratislave. Obvinenému Baťovi Štátny súd prideliť obhajcu Dr. Arpáda Balogh-Dénesa, advokáta v Bratislave.²⁶ Dňa 1. februára 1951 správa kláštora v Podolínci však na základe šetrenia zistila, že rehoľník J. Baťo sa už nachádza v centralizačnom kláštore v Hronskom Svätom Beňadiku,²⁷ odkiaľ 9. februára 1951 ušiel a bolo po ňom vyhlásené pátranie.²⁸

Hlavné pojednávanie vo veci L. Tikl a spol. pre rozšírovanie závadnej tlače sa uskutočnilo v určený deň. Zloženie senátu Štátneho súdu bolo nasledovné: Predseda senátu: Dr. Jozef Buzna, sudcovia: Václav Hamák, Dr. Andrej Ronchetti z povolania, Jozef Polonec, Jozef Ďuran z ľudu, zapisovateľ: Irma Oľijašová, prokurátor: Milan Hložka, obhajca: Dr. Arpád Balogh-Dénes ex offo. Po otvorení pojednávania predseda senátu konštatoval, že L. Tikl a J. Baťo sa nedostavili.²⁹ Zástupca štátnej prokuratúry navrhol odročiť pojednávanie. Na budúce súdne konanie mal byť L. Tikl predvedený a proti J. Baťovi sa navrhlo postupovať ako voči osobe, ktorá pred trestným konaním ušla alebo sa skrýva. Senát po porade odročil pojednávanie na neurčito, s tým, že termín bude oznámený písomne a stotož-

nil sa s návrhom zástupcu prokuratúry. Dňa 3. apríla 1951 o dvanástej hodine sa v budove Justičného paláca zišiel nový súdny senát v zložení: Predseda senátu: Dr. Jozef Buzna, sudcovia: Václav Hamák, Dr. Mstislav Dub z povolania, Jozef Polonec, Ján Anđel z ľudu, zapisovateľ: Irena Gúčíková, prokurátor: Milan Hložka, obhajca: Dr. Arpád Balogh-Dénes ex offo. Pojednávanie sa konalo opäť v neprítomnosti obžalovaných, preto predseda senátu namiesto výsluchu prečítal ich predošlé výpovede, trestné oznámenie a osobné výkazy. Po neverejnej porade senátu Dr. Jozef Buzna prečítal rozsudok. Obidvaja obvinení spáchali zločin prípravy úkladov o republiku podľa § 2 ods. 1 zák. č. 50/1923, čím boli odsúdení na tri roky odňatia slobody, peňažný trest desaťtisíc Kčs, ktorý sa v prípade nevyožiteľnosti premenil na jeden mesiac odňatia slobody, celý ich majetok pripadol štátu a obvinení stratili aj občianske práva, pričom strata končila uplynutím troch rokov.³⁰ Dňa 5. apríla 1951 sa podalo v trestnej veci odvolanie a 12. mája 1951 Štátna prokuratúra napadla rozsudok Štátneho súdu, ktorý pochybil u obidvoch odsúdených pri mylnom výroku o konfiškácii celého majetku. To odporovalo ustanoveniu § 29 ods. 3 zák. č. 50/1923. Preto Najvyšší súd v Prahe túto časť rozsudku 8. augusta 1951

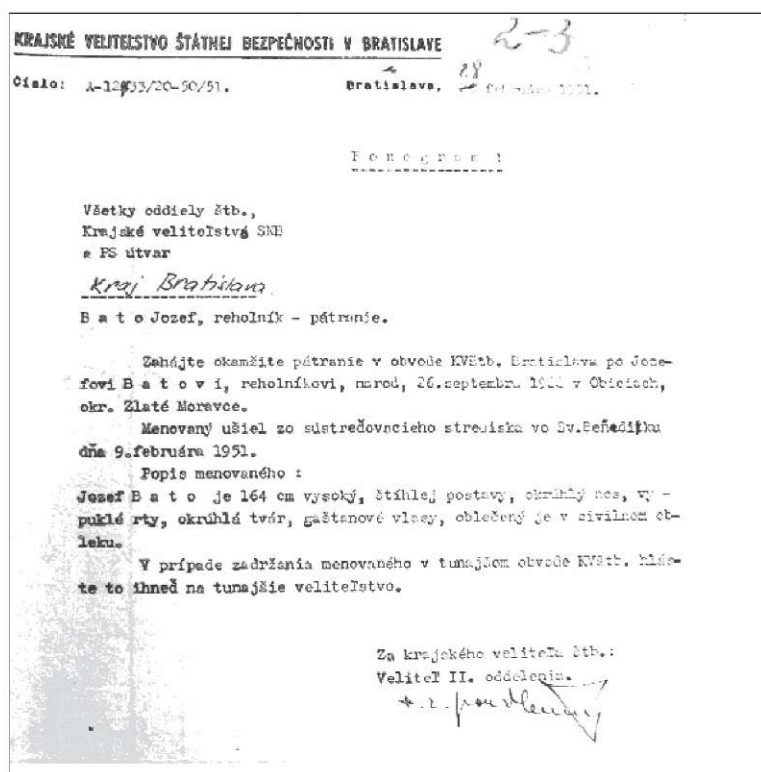
26 Štátny archív (ŠA) Bratislava, f. Štátny súd, Ts III 122/50, s. 47.

27 SNA, f. SNF, Podolíneec „Redemptoristi“, sign. 54/III., i. č. 240, šk. 130.

28 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70, s. 282. Podľa hlásenia zmocnenca Čibu však J. Baťo ušiel 10. 2. 1951 a po menovanom bolo zariadené ihneď pátranie stanicou NB a orgánmi ŠtB. ŠA Bratislava, f. Štátny súd, Ts III 122/50, s. 46.

29 L. Tikl útielkol z centralizačného kláštora v Podolínci 7. 2. 1951 do Bratislavy, kde mu mal František Buzek zabezpečiť úkryt. Ten zaviedol L. Tikla ku kňazovi Alfonzovi Paulenovi do Šenkvič, ktorý ho ukryl u Silvestra Baričiča na niekoľko mesiacov. V životopise L. Tikla, spisovanom na Krajskom veliteľstve ŠtB v Bratislave dňa 3. 5. 1951, je však uvedený dátum úteku z Podolíncu 2. 2. 1951. AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70, s. 117 a 119; DOBIÁŠ, R. (zost.): *Triedni nepriatelja. Svedectvá o brutálnosti komunistického režimu*. Prešov 2004, s. 325.

30 ŠA Bratislava, f. Štátny súd, Ts III 122/50, s. 12-13, 42-44, 47-49.

Vyhlasené pátranie po
 Jozefovi Baťovi
 Zdroj: A ÚPN Bratislava

zrušil a rozhodol, že len dve tretiny majetku odsúdených môžu pripadnúť štátu.³¹

Až zákon 119/1990 o súdnej rehabilitácii oslobodil Jozefa Baťu spod obžaloby Štátneho súdu. Rozhodol tak Mestský súd v Bratislave na svojom neverejnom zasadnutí dňa 23. októbra 1990.³²

Pokus o prekročenie hraníc cez rieku Moravu

Po úspešnom úteku z centralizačného kláštora prvé kroky rehoľníka Baťa smerovali do Obýc, kde navštívil svojich rodičov.³³ Potom sa mu podarilo napojiť na skupinu saleziánov, ktorých don Titus Zeman³⁴ spolu s Ferdinandom Totkom³⁵ a Jozefom Macekom prevádzali cez rieku Moravu do Rakúska a odtiaľ do Talianska. Prvé dva ilegálne prechody hraníc 31. augusta 1950 a 23. októbra 1950

sa vydarili a spolubratia saleziáni prišli bezpečne do Turína.³⁶

Dvadsiateho druhého marca 1951 sa don T. Zeman a F. Totka stretli v Linzi a 23. marca prišli späť na slovenské územie. Boli však už bez skúseného prevádzča J. Maceka, ktorého zaistila rakúska polícia po druhom prechode a v marci 1951 ešte nebol na slobode. Na 7. apríla 1951 sa naplánoval ďalší prechod do zahraničia. Zo saleziánskej skupiny, ktorá mala byť prevedená, sa v Šaštíne u cestára Augustína Hercoga stretli don Andrej Dermek, don Leonard Tikl, don Pavol Pobiecky, don Jozef Paulík, dp. Justín Beňuška, ThDr. Štefan Košťial, koadjútorka Jozef Baťa, bohoslovci Jozef Bazala, Anton Kyselý, Augustín Lovíšek, mladí spolubratia Ján Brichta, Anton Srholec, Anton Semeš, Anton Hlinka, Alojz Pestún a Klement Poláček. Don Jozef Paulík mal počkať v stodole F. Totku druhú časť skupiny v zložení kňazov Antona Boteka, Františka Minarovýcha, Dr. Emila Šafára a Dr. Viliama Mitošinku. Ti, sa zišli na fare v Borskom Svätom Mikuláši u Mons. Augustína Karmaša.³⁷ Keď bola skupina saleziánov pohromade, 8. apríla sa vybrala smerom k obci Závod a odtiaľ k Malým Levárom až k rieke Morave. Skupine vôbec neprialo počasie, čo malo za následok časový sklz. Pomalý postup okrem počasia spôsobovali ešte starší saleziáni zo skupiny, čo spôsobilo, že k rieke Morave prišli o pol štvrtej ráno 9. apríla s trojhodinovým meškaním. Anton Srholec, jeden z účastníkov skupiny, spomínal: „Po polnoci boli zastavenia častejšie. Únava rástla. Možno sme aj blúdili (...) Vyčerpaní sme šťastlivo prišli na hrádzu, ale až nad ránom, práve sa brieždilo. V diaľke sa valila rozvodnená Morava – na horách sa topili snehy. Medzi hrádzou a brehom kalná voda, studená ako ľad. Mali sme len jeden čin. Nerozhodné váhanie. Je lepšie žiť ešte chvíľu v neslobode než sa utopiť v kalnej rieke.“³⁸ Pri hrádzi nakoniec padlo definitívne rozhodnutie vrátiť sa späť. Početná skupina sa rozpadla na menšie, samostatne konajúce

31 Tamže, s. 52 a 59–60. K realizácii prepadnutia majetku nakoniec nedošlo, lebo Okresný národný výbor v Starej Lubovni dňa 9. 7. a 12. 7. 1952 hlásil Štátnej prokuratúre, že Jozef Baťa a Leonard Tikl sú bezmajetní. Tamže, s. 20, 21 a 23.

32 Tamže.

33 LEITNER, M.: Evanjelizuje šibalským úsmevom. In: *Žilinský večerník*, 23. 9. 1997, s. 29.

34 Titus Zeman, nar. 4. 1. 1915 vo Vajnorochoch, kňaz a pedagóg. Organizoval úteky cez rieku Moravu, podrobnejšie pozri: RADOŠINSKÝ, M. T.: *Titus Zeman mučeník za záchranu duchovných povolání*. Bratislava 2007; RADOŠINSKÝ, M. T.: *Don Titus „Vatikánsky špión“*. Prešov 2005; PAŠTEKA, J. a kol.: *Lexikón...*, s. 1 526–1 527; AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70; ŠA Bratislava, f. Štátny súd, 3 Ts III 114/51, šk. 292.

35 Ferdinand Totka, nar. 22. 6. 1923 v Borskom Mikuláši, pôvodne robotník v Československých stavebných závodoch, podrobnejšie pozri: ŠA Bratislava, f. Štátny súd, 3 Ts III 114/51, šk. 292.

36 RADOŠINSKÝ, M. T.: *Titus Zeman...*, s. 10–14; RADOŠINSKÝ, M. T.: *Don Titus...*, s. 37–56.

37 RADOŠINSKÝ, M. T.: *Titus Zeman...*, s. 14; RADOŠINSKÝ, M. T.: *Don Titus...*, s. 62–63.

38 SRHOLEC, A.: *Svetlo z hĺbín jáchymovských lágrov*. Prešov 1996, s. 19–20.

skupinky. To však neušlo pozornosti 11. brigáde pohraničnej stráže Bratislava, ktorá neskôr vo svojom hlásení za mesiac apríl 1951 napísala „Dňa 9. apríla 1951 od 4 30 hod. pri akcii konanej v priestore PS – Malé Leváre bola zaistená 16. členná skupina - organizovaná agentom CIC, Totka Ferdinandom a agentom CIC Zeman Titusom, pri tejto akcii boli zadržaní nasledovní farári (osoby): Pobioudský (Pobiecky pozn. autora) Pavol, Košťial Štefan, Dermek Andrej, Tikl Leonard, Mitošinka Viliam, Paulík Jozef, Burian Ladislav,³⁹ Beňuška Justín, Brichta Ján, Dr. Emil Šafár, Minarovych František, Semeš Anton, Bazala Jozef, Srholec Anton, Zeman Titus, Totka Ferdinand (...) Hliadky pri výkone pohraničnej služby zakročujú neúprosne a tvrdo voči narušiteľom štátnych hraníc.“⁴⁰ Zo skupiny ako posledného zadržali Antona Kyselého 13. augusta 1951.⁴¹ Všetkých zaistených následne vypočuli a spísali s nimi protokol o výpovedi. V zápisnici museli uviesť podrobnosti o ilegálnom úteku, kto všetko chcel utiecť, kde sa ukrývali a kto všetko im pomáhal. Iba dvaja zo skupiny uviedli, že rehoľník Bafo bol v ilegálnej skupine, a to Anton Semeš a Andrej Dermek.⁴² So zaistenou Zemanovou skupinou, ktorá ostala necelý rok vo vyšetrovacej väzbe, prebehol vykonštruovaný súdny proces. Okrem zadržaných saleziánov v ňom ešte obžalovali tých, čo im pomáhali: Augustína Hercoga, domovníčku Margitu Luptákovú rod. Gáborikóvu⁴³ a Štefana Sandtnera.⁴⁴ Rozsudok nad obžalovanými pre údajné trestné činy velezrady a vyzvedačstva dňa 22. februára 1952 vyniesol Senát Štátneho súdu v Bratislave pod predsedníctvom Pavla Korbulyho. Titusa Zemana súd odsúdil na 25 rokov, Ferdinanda Totku na 22 rokov, Viliama Mitošinku na 20 rokov, Františka Buzeka na 18 rokov, Štefana Sandtnera, Jána Brichtu, Leonarda Tikla na 15 rokov, Antona Semeša, Emila Šafára, Jozefa Paulíka, Andreja Dermeka, Františka Minarovýcha, Augustína

Hercoga na 14 rokov, Pavla Pobieckeho na 13 rokov, Antona Srholca, Jozefa Bazalu, Justína Beňušku, Antona Kyselého, Margitu Luptákovú na 12 rokov a Ladislava Buriana na 2 roky.⁴⁵

V skupine boli tiež saleziáni, ktorých pohraničná stráž v osudný deň nezadržala. Išlo o Jozefa Bafo, Antona Hlinku, Klementa Poláčka, Augustína Lovíška a Alojza Pestúna. J. Bafovi sa podarilo ukryť na cintoríne v Malých Levároch, ktorý policajné zložky neprehľadali.⁴⁶ Potom sa nepozorovane dostal do Bratislavy, kde ho ukrýval priateľ sedem mesiacov. Neskôr nasledovali úkryty v Šaštíne, v bojnickom lese a v Trnave. Druhý, úspešný prechod obvyklý rodák uskutočnil o deväť mesiacov neskôr, 9. januára 1952.⁴⁷ Štátne zločky však neustále pátrali po J. Bafovi a svoju bezradnosť prezentovali 16. júla 1954, keď Okresné oddelenie Ministerstva vnútra (OO MV) v Novej Bani podalo trestné oznámenie na J. Bafo pre trestný čin opustenia republiky, pretože Bafo „je dôvodne podozrivý, že v čase od 9. februára 1951 do nezistenej doby na niektorých miestach západnej časti nášho štátu prekročil hranice republiky a ušiel do zóny západných mocností (...) Preverená bola správa jak u jeho rodin-

Jozef Bafo (uprostred sediaci na zemi) spolu s kňazmi a rehoľníkmi na palube lode Bianca mano.
Zdroj: Kongregácia MSSCC

39 Ladislav Burian, kaplán na fare vo Veľkých Levároch, bol zatknutý až po tom, čo ho navštívil V. Mitošinka. Jemu poskytol svoj občiansky preukaz, kňazský golier a peniaze na útek, čo súd považoval za trestný čin nadržovania. ŠA Bratislava, f. Štátny súd, 3 Ts III 114/51, šk. 292.

40 AÚPN, f. 11. brigáda pohraničnej stráže Bratislava (2346), spisy S/I., i. č. 24, šk. 1, s. 1 a 3.

41 RADOŠINSKÝ, M. T.: *Don Titus...*, s. 68.

42 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, VS T. Zeman a spol., a. č. V-70, protokol o výpovedi Antona Semeša a Andreja Dermeka, s. 131 a 191.

43 Dôvod na zatknutie Margity Luptákovovej bol ten, že v októbri 1950 zabezpečila prenocovanie Otomarovi Príkazskému a synovi neznámeho kňaza. V roku 1951 tak isto pomohla Štefanovi Košťialovi. ŠA Bratislava, f. Štátny súd, 3 Ts III 114/51, šk. 292.

44 Dôvod na zatknutie dona Štefana Sandtnera bol ten, že do Štátnej nemocnice, v ktorej bol pre slabnúcu činnosť srdca, ho chodievali navštevovať spolubratia, ktorí utiekli z centralizačných kláštorov. DOBIÁŠ, R. (zost.): *Triedni nepriatelia II. Svedectvá o brutalite komunistického režimu*. Prešov 2007, s. 89-90.

45 MAGDOLENOVÁ, A.: Súdne procesy so slovenskými saleziánmi v roku 1952. In: *Kultúra*, 4. 4. 2001, s. 4-5.

46 Za cennú informáciu ďakujem kňazovi Antonovi Srholcovi.

47 LEITNER, M.: Evanjelizuje šibalským úsmevom, s. 29.

Jozef Baťa (tretí sprava)
dva roky pred vysvätením
za kňaza.

Zdroj: Kongregácia
MSSCC

ných príslušníkov, tak aj na poštovom úrade a u iných osôb, či už boli s utečeným v priateľstve alebo v nepriateľstve a všestranne sa zistilo, že od doby jeho úteku nikomu nepísal, nikomu nedal doteraz o sebe vedieť a nikto nevie povedať ani to, kde by sa mal v prítomnej dobe asi zdržiavať".⁴⁸ Napriek týmto záverom 11. februára 1957 OO MV Zlaté Moravce na príkaz Krajskej správy ZNB ŠtB v Banskej Bystrici znova usilovne prešetrovalo rodinných príslušníkov hľadaného, o ktorých napísali kádrový posudok. Posudok npor. Dupeja o Marcelle Baťovej je krásnym dokladom obáv matky o syna. Podľa neho „... je nábožensky založená, avšak jej chovanie vo verejnosti je dobré. Podľa zistenia má veľké starosti o svojho syna Jozefa...“⁴⁹ Všetky pokusy smerujúce k nájdeniu a zadržaniu J. Baťa týmto šetrením končia, pretože „v priebehu šetrenia, nepodarilo sa nám zistiť pobyt prešetrovaného, nakoľko tento nepíše nikomu, ani svojím rodičom“.⁵⁰

Pôsobenie v zahraničí

Po druhom vydarenom úteku cez rieku Moravu sa J. Baťa dostal do rakúskeho Linzu, kde istý čas pôsobil u saleziánov. Preoblečený za kňaza vo vojenskom plášti sa 5. septembra 1952 dostal cez pohorie Álp do Talianska. Tam v Becchii v rokoch 1953–1955 absolvoval vzdelanie z tlačiarenského umenia.⁵¹ Rozhodol sa, že svoj ďalší život

strávi na misiách, kdekoľvek to bude potrebné. Požiadal preto saleziánov, aby ho poslali na misie. Tí rozhodli, že misijná činnosť by bola potrebná v ďalekom Uruguaji. Lenže pri vybavovaní potrebných vecí sa vyskytli problémy s neudelením víz. Preto sa hľadali iné riešenia a nasledovala cesta cez Belgicko, Francúzsko do Španielska. V Barcelone mu ako utečencovi vydali španielsky pas, čo mohol využiť v septembri 1956 na odchod loďou Bianca mano a po šestnásťdňovej plavbe prišiel úspešne do Uruguaja. Začiatky pre Baťa neboli ľahké. V Montevideu sa zamestnal v tlačiarňach ako majster kníhviazačstva. Nadviazal kontakty so slovenskými krajanmi žijúcimi v Uruguaji,⁵² od ktorých si kúpil malý pozemok s domčekom. Navštevoval ich v Kultúrnom spolku a hrával s nimi divadlo. Svoje vzdelanie z Talianska neskoršie uplatnil vo vyučovaní na učňovskej škole s 220 učňami a v ľudovej škole, ktorá mala 340 žiakov.⁵³ V Uruguaji vyučoval aj náboženstvo. K veriacim odchádzal ráno na motorke, a potom sa večer približoval k mestu, kde bola fara. Na jednom mieste raz za mesiac slúžievali omšu, kam prišlo asi 5–8 žien a 6–10 detí. V blízkosti sa nachádzal lom mramoru, a preto sa dohodol s kňazom z fary, že tam cez prázdniny pôjde pracovať, aby prišiel do kontaktu s ľuďmi. Od siedmej do trinástej hodiny tvrdo pracoval a večer učil náboženstvo. Tým dosiahol, že postupom času sa domáci obyvatelia spriatelili so slovenským rodákom, opravili si kostolík, dali do neho mramorový oltár a tabernákulum.⁵⁴ Ani veľká vzdialenosť od Slovenska nebránila Jozefovi, aby nevedel, čo sa deje doma. Priateľ mu posielal *Katolícke noviny*, *Krásky Slovenska* a pre vysťahovalcov do spolkov prichádzal z Prahy dvojtýždenník *Československý svet*.⁵⁵ V roku 1967 začal J. Baťa v Montevideu študovať filozofiu a od roku 1968 teológiu. Zároveň popri tom pracoval ako kostolník. Štúdiá však po troch rokoch prerušil a odišiel pracovať do San Orrione ako kníhviazač. Počas dvadsaťročného pôsobenia v Uruguaji založil rehoľník Baťa ešte orchester. Mal 50–60 členov, s ktorými chodil hrať na sviatky patrónov kostolov po mestách a dedinách.

48 AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Banská Bystrica, Taktický fond, a. č. T-1423, s. 9.

49 Tamže, s. 7.

50 Tamže, s. 8.

51 LEITNER, M.: Evanjelizuje šibalským úsmevom, s. 29.

52 Jozef Baťa v Salte, na predmestí Montevidea, spolupracoval s Milanom Zedníčkom, SDB, ktorý pochádzal z Veľkých Levár, ale ktorého rodina v roku 1938 emigrovala do Argentíny, neskôr do Uruguaja. SVĀTOKRÍŽNY, J.: *Slovenskí misionári*, s. 190.

53 OA A. Šabová, list č. 1 z 2. 10. 1966.

54 BAŤO, J.: Učíme o pravde a viere. In: *Katolícke noviny*, 15. 11. 1992, s. 16.

55 OA A. Šabová, list č. 3 z 20. 12. 1968.

Primičná svätá omša
Jozefa Baťa v Obyciach 30.
septembra 1990
(zľava Ján Petrovič, Jozef
Baťa, Jozef Šabo a Pavol
Solčány).
Zdroj: Obecná kronika obce
Obyce

Jeho životné osudy od 18. mája 1976 pokračovali v Argentíne najprv v Buenos Aires, meste s početnou skupinou prisťahovalcov zo Slovenska, a neskôr v meste Capitán Bermúdez. Chudobné časti sa stali pôsobiskom rodáka z Obýc, v ktorom učil pravdy viery a pomáhal biednym ľuďom. Práca to bola náročná, ale o to potrebnejšia. V roku 1978 začal J. Baťa naplňať svoju veľkú túžbu po kňazskom stave, keď vstúpil do Kongregácie Misionárov Najsvätejších Srdc Pána Ježiša a Panny Márie (MSSCC).⁵⁶ O rok nato zložil prvé sľuby a v roku 1981 večné. Ako päťdesiatdvaročného ho dňa 1. februára 1981 vysvätili za kňaza, čo považoval za najšťastnejší rok: „*tento rok 1981 je pre mňa ozaj šťastný a tiež pre celú rodinu Baťovú (...) 1. februára budem vysvätený za kňaza aj s druhým Uruguajcom. 7. 2. večer budeme slúžiť sv. omšu v C. Bermúdez, 8. 2. o 10 hod v Bs. Aires, 15. 2. o 10 hod. v Montevideo. Potom pre našich slov. krajanov po slovensky v Montevideo, Bs. Aires – Rosario. Vidíš aká veľká milosť a radosť je to byť sluhom Božím pre chudobný ľud*“.⁵⁷ Na svoje kňazské svätenie s odstupom času spomínal: „... boli to ozaj pekné sv. omše a slávnosti tu v Bs. Aires ako aj v Montevideo. V Cap. Bermúdez nám darovali albu a biely ornát. Čo som zažil 15. 3. v nedeľu tu medzi krajanmi Slovákmi, v jednom kostole sa ich zišlo 150 aj s ich synmi a vnukmi. Deti a mládež v sloven. kroji ma sprevádzali do kostola (...) spolu slúžili so mnou 4 slov. kňazi, všetko po slovensky omša, kážeň, spevy. Potom sme išli

do Sloven. kultúr. spolku, kde bola slávnosť, spevy, reči a darovali mi jeden krásny omšový kalich, ktorý teraz 22. 3. posvätim v druhej slovenskej skupine a omši v La Plata“.⁵⁸

Tak ako v Uruguaji, aj v Argentíne J. Baťa nadviazal kontakty so slovenskými prisťahovalcami. Slúžil pre nich omše,⁵⁹ navštevoval ich v spolkoch, domácnostiach a pomáhal ako sa len dalo. Stal sa neúnavným dobrodincem všetkých núdzou postihnutých.⁶⁰

Návrat do vlasti

Po páde komunistického režimu a dlhých tridsiatich ôsmich rokoch už ako kňaz J. Baťa navštívil Slovensko. Vo svojej rodnej obci Obyce dňa 30. septembra 1990 odslúžil primičnú svätú omšu za kňazskej spoluúčasti správcu farnosti Pavla Solčányho a rodákov Jozefa Šaba a Jána Petroviča.⁶¹ Niekoľkodňový pobyt v Obyciach J. Baťa využil aj na stretnutie

Jozef Baťa
zdroj: <http://www.msscc.rehola.sk/>

56 Kongregáciu MSSCC založil Gaetano Errico v Secondigliane pri Neapole v roku 1836. Okrem Slovenska Kongregácia v súčasnosti pôsobí v Taliansku, Severnej a Južnej Amerike, Afrike, Indonézii a Indii. Jej poslaním je rozširovať lásku Najsvätejších Srdc Pána Ježiša a Panny Márie ku všetkým ľuďom, predovšetkým chudobným a opusteným. <http://www.msscc.rehola.sk/> (citované 18. augusta 2009).

57 OA A. Šabová, list č. 5 z 22. 1. 1981.

58 Tamže, list č. 6 z 19. 3. 1981.

59 BAŤO, J.: Slovenské Te Deum v Argentíne. In: *Katolícke noviny*, 2. 5. 1993, s. 16. Autor článku je uvedený pod iniciálami JB. Predpokladáme, že ide o Jozefa Baťa.

60 JANČÁRIK, S. E.: *Slovenská Argentína. Z osudov a činnosti Slovákov v Argentíne v rokoch 1923–1993*. Martin 1996, s. 49 a 57.

61 ŠIMEK, J.: Návšteva misionára v rodných Obyciach. In: *Katolícke noviny*, 9. 12. 1990, s. 10. Autor článku je uvedený pod priezviskom Šimeg. Ide o Jána Šimeka, rodáka z Obýc.

62 Prvé plány pôsobenia Kongregácie mali byť v niektorom z miest Košickej diecézy, čo sa ale nakoniec neuskutočnilo. OA A. Šabová,

so svojou najbližšou rodinou a rodákmi. Cestu späť do Argentíny uskutočnil cez Rím, v ktorom požiadal predstavených o definitívny návrat do vlasti. Svoju požiadavku odôvodnil potrebou činnosti Kongregácie MSSCC nielen v zahraničí, ale aj na Slovensku.⁶² Všetko sa však vyvinulo inak a kňaz Baťa musel zostať v Argentíne ešte ďalšie štyri roky, kde spravoval pridelenú farnosť v centre mesta Buenos Aires. Až v roku 1994 prišiel natrvalo na Slovensko, 25. septembra 1994 v Žiline slávnostne, za spoluúčasti dekana žilinskej farnosti Jozefa Nogu, predstaviteľov mesta, poradcov hlavného predstaveného Kongregácie z Talianska, rodákov z Obýc a širokej verejnosti, otvoril misijný dom Kongregácie MSSCC a začal vyučovať a vychovávať chlapcov, pripravujúcich sa na život v misiách.⁶³ Krátke, skoro štvorročné žilinské pôsobenie otca Baťa vyplnila aj činnosť pre mladých,⁶⁴ chudobných, odsúdených⁶⁵ a svoje dlhoročné pôsobenie z Uruguaja a Argentíny využíval aj na prekladateľskú činnosť. Zo španielčiny prekladal prácu Biblický kurz – Poznaj Bibliu a pripravoval preklad apologetického diela *Poznaj a ži svoju vieru*. Žiaľ, už sa mu ho nepodarilo dokončiť.⁶⁶

Dňa 2. februára 1998 pri jazde autom v smere od Nového Mesta nad Váhom do Trenčína pri

obci Melčice spolu s Rastislavom Kaššovicom, kaplánom farnosti vo Varíne, tragicky zomiera. Tých, čo poznali tohto obyčajného človeka, nečakaná a smutná udalosť zaskočila. Veď kto poznal J. Baťa, určite dá za pravdu výstižným slovám: „*vzrastom nízky, vekom nie najmladší, zato však vždy usmiaty a plný energie. Za jeho rozžiarenými očami nebol ani len náznak falše. Lásku rozsieval neúnavne všade okolo seba v nádeji bohatej úrody, aby sa rozhojnila práve tam, kde najviac chýbala (...)* Bol taký bezprostredný, že preňho nebolo problémom nadviazať kontakt s hocikým. Pomáhal tam, kde to bolo veľmi potrebné, svoj život venoval chudobným a núdzným”.⁶⁷

Životný príbeh J. Baťa možno zaradiť k tým osudom ľudí, ktorí chceli žiť život s Kristom, ale počas komunistického režimu im to nebolo dopriate. Jednou z možných východísk bola vtedy cesta úteku, a práve tú si vybral aj J. Baťa. Ukázalo sa, že ani táto životná voľba nebola jednoduchá, avšak s veľkou vierou a odhodlaním ju bolo možné žiť, ako nás o tom presvedčil J. Baťa. Preto ho možno vďaka jeho všestrannej činnosti na poli duchovnom a národnom zaradiť k tým predstaviteľom slovenského duchovného exilu, ktorí si zasluhujú veľké uznanie a obdiv.

Summary

Dominik Šabo: From the live's fortune of Jozef Baťa – missionary and clergyman

A missionary, clergyman, schoolmaster and translator Jozef Baťa can be certainly included between the most famous natives of the village Obyce. His non-easy career at the young age, internment in centralization monasteries and missionary work in the Latin America have been shortly brought together in different articles. We return to this theme in order to extend the original works upon new pieces of knowledge, which are extracted from the gallery of archive documents in the Slovak National Archive, Archive of the Nation's Memory Institute, the Record Office Bratislava and unpublished correspondence between the missionary Jozef Baťa and Anna Šabová, born Baťová.

list č. 9 z 28. 10. 1990.

63 LEITNER, M.: Na Šefranici otvorili misijný dom. In: *Žilinský večerník a Nový cieľ*, 27. 9. 1994, s. 2.

64 LEITNER, M.: Deti v misijnom dome. In: *Žilinský večerník a Nový cieľ*, 27. 6. 1995, s. 3.

65 HAPLOVÁ, G.: A za to všetko ďakujeme. In: *Žilinský večerník a Nový cieľ*, 24. 10. 1995, s. 5.

66 PAŠTEKA, J. a kol.: *Lexikón...*, s. 68.

67 PRIKRYL, L. V.: Zomrel misionár Jozef Baťa. In: *Žilinský večerník*, 17. 2. 1998, s. 23; BORČÁNYI, J.: Zomrel slovenský misionár. In: *Katolícke noviny*, 22. 2. 1998, s. 18.

Činnosť západonemeckej rozviedky (BND) proti Československu očami Štátnej bezpečnosti

Územie Nemeckej spolkovej republiky (NSR) bolo v rokoch 1945–1989 z pohľadu spravodajských služieb jedným z najdôležitejších bojísk studenej vojny. Nebolo doménou len nemeckých tajných služieb reprezentovaných predovšetkým Bundesnachrichtendienst (BND),¹ ale významne tu pôsobili aj spravodajské služby ostatných západných štátov, najmä USA a Veľkej Británie. Československo, ktoré bolo súčasťou tzv. východného bloku a navyše priamo susedilo s nepriateľskými „kapitalistickými“ štátmi, bolo predurčené, aby sa stalo jedným z cieľov západných spravodajských služieb. V našom prípade cieľom rozviedky NSR – BND.

V druhej polovici 50. rokov sa BND postupne etablovala na poli spravodajských služieb a vykryštalizovali sa aj jej hlavné ciele. Jedným z významných cieľov BND sa postupne stalo aj Československo. Ovplyvnilo to viacero faktorov. V prvom rade mala NSR spoločnú hranicu s Československom, čo samo osebe predpokladalo značný prienik agentov znepriatelených spravodajských služieb. Významným faktorom boli aj príslušníci nemeckej menšiny odsunutí do Nemecka po roku 1945. Mnohí občania NSR v Československu zanechali svojich príbuzných a známych a naopak, mnoho občanov Československa malo príbuzných v západnej časti Nemecka. Toto spojenie medzi značným množstvom občanov NSR a Československa bolo živnou pôdou predovšetkým pre činnosť BND.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že územie Slovenska nebolo súčasťou boja proti západonemeckej BND, keďže s NSR nemalo spoločnú hranicu. Lenže v priebehu 50. rokov sa susedné Rakúsko, konkrétne jeho hlav-

né mesto Viedeň, stalo pôsobiskom agentov z mnohých štátov, NSR nevynímajúc.² Väčšina spravodajských služieb si vo Viedni zriadila svoje exozitúry zamerané na prenikanie na jednu či druhú stranu železnej opony. Od roku 1955 si Rakúsko zriadilo aj vlastné spravodajské služby.³ Ich zvýšenú činnosť Štátna bezpečnosť (ŠtB) zaznamenala približne na prelome 50. a 60. rokov. Keďže územie Slovenska malo spoločnú hranicu s Rakúskom iba na území vtedajšieho Bratislavského, resp. Západoslovenského kraja,⁴ do čela boja proti západonemeckej BND sa postavila práve regionálna zložka ŠtB tohto kraja – Krajská správa (KS) Ministerstva vnútra (MV) Bratislava.

Úlohy zahraničnej kontrarozviedky na KS MV Bratislava plnil jej II. odbor. Bojom proti BND, alebo aj činnosťou po línii „Nemci“ (NSR a Rakúsko) sa zaoberalo 2. oddelenie II. odboru KS MV Bratislava. Zjednodušene povedané, hlavnou úlohou 2. oddelenia sa stalo mapovanie činnosti agentov BND na území kraja a ich následná eliminácia. Aby Štátna bezpečnosť dokázala úspešne zasahovať proti agentom BND, potrebovala mať zmapované a podchytené prostredie, z ktorého agenti BND získavali svojich spolupracovníkov v Československu. Za takéto prostredie, resp. skupinu považovala ŠtB najmä československých občanov nemeckej národnosti.

Bratislavská ŠtB nevytipovala z tejto skupiny najnebezpečnejších jednotlivcov či skupiny, ale jednoducho všetkých československých občanov nemeckej národnosti považovala za potenciálnych spolupracovníkov západonemeckej BND.⁵ Keďže západonemecká rozviedka len výnimočne získavala spolupracovníkov na území Československa,

Mgr. Branislav Kinčok
(1979), absolvent
Filozofickej fakulty
Univerzity sv. Cyríla
a Metoda v Trnave,
študijný odbor história.
Pracuje v Ústave pamäti
národa

- 1 Bundesnachrichtendienst – Spolková spravodajská služba bola rozviedkou NSR. Jej predchodkyňou bola polooficiálna Gehlenova organizácia, pomenovaná po svojom zakladateľovi Reinhardovi Gehlenovi (1902–1979). Existovala od roku 1946 a zameriavala svoju činnosť predovšetkým do sovietskeho okupačného pásma v Nemecku a do ZSSR. Pôsobila do roku 1955, keď bola podriadená spolkovej vláde. V roku 1956 bola pretvorená na BND a jej prvým riaditeľom bol opäť R. Gehlen (do roku 1968). Existuje dodnes.
- 2 Po roku 1945 bolo Rakúsko, podobne ako Nemecko, Spojencami rozdelené na štyri okupačné zóny. Rovnakým spôsobom bolo rozdelené aj hlavné mesto Rakúska – Viedeň. Toto rozdelenie trvalo až do roku 1955, keď Rakúsko prijalo tzv. štátnu zmluvu a po odchode okupačných vojsk získalo štátnu suverenitu.
- 3 Rozviedka bola reprezentovaná spravodajskou službou armády a kontrarozviedka Štátnou políciou STAPO. K vývoju spravodajských služieb v Rakúsku pozri: CHURAN, M. a kol.: *Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*. Praha 2000, strana (s.) 291.
- 4 Západoslovenský kraj vznikol po zmene územnosprávneho členenia Československa v roku 1960, keď v rámci Slovenska vznikli z pôvodných šiestich krajov len tri kraje. Západoslovenský kraj vznikol zlúčením Bratislavského a Nitrianskeho kraja.
- 5 V roku 1961 sa tu podľa údajov KS MV Bratislava nachádzalo približne 11 000 občanov nemeckej národnosti, z ktorých 10 387 mala KS evidencie podchytených. Podľa preverených previerok približne 10 000 osôb udržovalo písomné styky s Rakúskom a NSR. Archív

pre ŠtB boli najnebezpečnejšie cesty československých občanov do NSR a Rakúska.⁶ Nebezpečenstvo spočívalo v tom, že ŠtB mala v týchto krajinách, konkrétne medzi príbuznými československých občanov nemeckej národnosti len málo tajných spolupracovníkov. Nizkým počtom tajných spolupracovníkov disponovala aj medzi československými občanmi nemeckej národnosti.⁷ Takto ŠtB unikali dôležité informácie o kontaktoch československých občanov pri cestách do NSR alebo Rakúska. Tieto nedostatky v agentúrno-operatívnej práci ŠtB s radosťou využívala západonemecká BND, a samozrejme aj spravodajské služby ostatných západných štátov.

Na ilustráciu si v krátkosti predstavíme jeden modelový prípad z predkladanej problematiky. V rokoch 1961–1962 II. odbor KS MV Bratislava rozpracovával v akcii „JEDĽA“ Františka Šillera,⁸ jeho manželku Štefániu Šillerovú⁹ a rakúskeho štátneho príslušníka Martina Weihraucha.¹⁰ Boli podozriví zo špiónáže v prospech západonemeckej BND. Pre ŠtB boli podozrivé najmä cesty F. Šillera do Viedne k svojej tete Pavle Pantlitskovej v apríli 1958 a v auguste a septembri 1961. Už počas svojej prvej cesty sa Šiller vo Viedni stretol s Rudolfom Krištofom.¹¹ Ten ho v roku 1961, teda počas druhej Šillerovej cesty, zoznámil vo Viedni s istým Jozefom Nemcom, ktorého ŠtB považovala za agenta západonemeckej rozvedky. Jozef Nemeč navrhol Šillerovi spoluprácu s tým, že mu bude zasielať z Československa správy, ktoré budú vojenského charakteru. Šiller s touto spoluprácou súhlasil.¹² Styk medzi Nemcom a Šillerom mal byť písomný. V priebehu mesiacov september

1961 až júl 1962 Šiller zaslal na kryciu adresu vo Viedni celkovo 20 listov, ktoré obsahovali tajnopisné správy.¹³ V máji 1962 vstúpil do hry aj ďalší obvinený – rakúsky občan M. Weihrauch. Kontaktoval ho, podobne ako Šillera, Jozef Nemeč. Weihrauch pracoval ako vodič pre istú rakúsku firmu a dovážal z bratislavského Slovnaftu palivový olej do Rakúska. Weihrauch mal za úlohu pri svojich cestách do Československa kontaktovať Šillera a donášať od neho písomné správy. Takto sa Šillerovi podarilo do Viedne poslať posledné dve správy. V tom čase sa už však okolo tejto dvojice začala sťahovať slučka Štátnej bezpečnosti. 11. júla 1962 vo večerných hodinách bol zadržaný F. Šiller a o päť dní neskôr 16. júla aj M. Weihrauch.¹⁴ Po ukončení vyšetrovania boli obaja obvinení z trestného činu vyzvedačstva.¹⁵

Nasledujúci dokument ŠtB, pochádzajúci z Archívu Ústavu pamäti národa,¹⁶ ilustruje spôsoby akými BND kontaktovala, získavala a neskôr riadila československých občanov, ktorých získala na spoluprácu. V dokumente sú detailne popísané najmä spôsoby spojenia medzi riadiacimi orgánmi BND v NSR a ich spolupracovníkmi v Československu. Dokument obsahuje aj úlohy, ktoré dostali jednotlivé zložky ŠtB, aby zabránili tomuto nepriaznivému vývinu v rámci súperenia so západonemeckou BND. Je samozrejmé, že dokument ilustruje iba to, čo si ŠtB o spôsobe získavania agentov myslela, resp. vedela. Preto nemôžeme vylúčiť, že existovali aj iné cesty a spôsoby, ktorými BND prenikala do Československa a ktoré ŠtB nepoznala, alebo nesprávne interpretovala. K objektívnym

Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN), fond (f.) R 012 Krajská správa ZNB Bratislava (R012), škatuľa (šk.) 39, inventárna jednotka (i. j.) 494. Výsledky operatívneho rozpracovania nemeckej báze v rámci Západoslovenského kraja z 13. 3. 1961.

- 6 Od roku 1958 počet súkromných ciest občanov nemeckej národnosti do NSR neustále stúpala. V roku 1958 vycestovalo 194 osôb, v roku 1960 už 467 osôb. Tamže.
- 7 V roku 1961 disponovalo 2. oddelenie počtom 61 tajných spolupracovníkov (42 agentov a 17 informátorov). Na celej KS MV Bratislava bolo po nemeckej línii celkovo 215 tajných spolupracovníkov (124 agentov a 91 informátorov). Napriek tomu, že agentúrna sieť kvantitatívne narastala, v otázke kvality bola stále nedostačujúca. Tamže.
- 8 František Šiller (1917) pochádzal zo Zliechova v okrese Považská Bystrica. Bol vyučený pekář, ale dlhodobo pracoval v Tlačiarňi Pravda v Bratislave.
- 9 Štefánia Šillerová, rod. Horníková (1924) pochádzala z obce Malý Báb v okrese Nitra a bola zamestnaná ako vychovávateľka.
- 10 Martin Weihrauch (1921) pochádzal z Litobôchu v okrese Litomyšl. Bol rakúskym štátnym občanom a bol zamestnaný ako šofér.
- 11 Podľa ŠtB bol R. Krištof „známym pašerákom a šmelinárom, o ktorom je známe i to, že získava, resp. typuje československých občanov pre špiónážnu činnosť v prospech nepriateľských rozvedok“. AÚPN, f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Správa Štátnej bezpečnosti Bratislava (KS ZNB S-ŠtB Bratislava), V-2 348. Obžaloba Krajskej prokuratúry v Bratislave na Františka Šillera, Martina Weihraucha a Štefániu Šillerovú z 11. 9. 1962.
- 12 Nemeč pred odchodom Šillera inštruoval a vybavil ho prostriedkami na písanie tajnopisných správ.
- 13 V týchto listoch Šiller písal o „mimoriadnych udalostiach v ČSSR na jeseň minulého roku (opatrenia v súvislosti s Berlínskou krízou v roku 1961 – pozn. B. K.) o povolávaní záložníkov, o prevzatí osobných aut k vojenským cieľom, o zdražení vína, pomarančov o zásobovacej situácii a fažkostiach.“ Takisto písal o „vojenských autách, ktoré som videl z vlaku pri presune smerom na Hronskú Dúbravu od Kozároviec (...) Ďalej, že vo Vajnorocho, Zvolene a Malackách sú letiská...“ AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, V-2 348. Výpoveď F. Šillera na KS MV Bratislava 13. 7. 1962.
- 14 Manželka F. Šillera bola tiež zatknutá a obvinená z neoznámenia trestného činu.
- 15 Tamže. Obžaloba Krajskej prokuratúry v Bratislave na Františka Šillera, Martina Weihraucha a Štefániu Šillerovú z 11. 9. 1962. Blížšie k akcii „JEDĽA“ pozri PALKO, V.: AKCIA „Jedľa“. In: Pamäť národa, roč. 2, 2006, č.3, s. 9-15
- 16 AÚPN, f. R 012, šk. 41, i. j. 511. Informatívna správa o činnosti západonemeckej rozvedky BND proti ČSSR a úkoly orgánov MV v Západoslovenskom kraji z 8. 11. 1962.

a ďalekosiahlym tvrdeniam preto môžeme prísť až na základe výskumu archívov BND. Lenže pre mnohých slovenských historikov je problémom dostať sa k dokumentom západonemeckej BND¹⁷ a zmapovať tak jej činnosť proti Československej socialistickej republike (ČSSR). Preto im nezostáva nič iné, iba dočasne siahnuť po dokumentoch ŠtB, jedného z protivníkov BND. Pre ŠtB bola západonemecká rozviedka jedným z hlavných protivníkov, a preto sa snažila do detailov spoznať jej činnosť. Tak aj dokumenty proveniencie československej ŠtB môžu aspoň sčasti pomôcť pri dotváraní obrazu o činnosti BND proti ČSSR.

Predložený dokument je až na niektoré úpravy dobového pravopisu prepísaný v pôvodnom znení.¹⁸

Dokument:

1962, 8. november, Bratislava. Správa II. odboru Krajskej správy ministerstva vnútra Bratislava o činnosti nemeckej rozviedky (BND) proti Československu.

KRAJSKÁ SPRÁVA MINISTERSTVA
VNÚTRA
BRATISLAVA
II. odbor Bratislava 8. 11. 1962

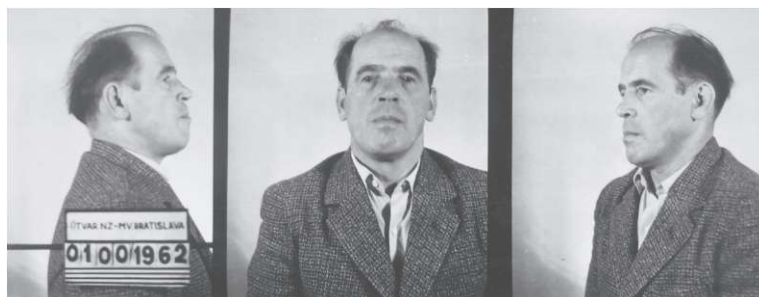
PRÍSNE TAJNÉ!

Výtlačok číslo: 1

INFORMATÍVNA ZPRÁVA
o činnosti západonemeckej rozviedky BND
proti ČSSR a úkoly orgánov MV v Západoslo-
venskom kraji.

Obsah: I. Spôsob kontaktovania, typovania a verbovanie našich občanov rozviedkou BND.

- II. Zameranie západonemeckej rozviedky.
- III. Spôsoby spojenia rozviedky s agentúrou.
- IV. Spôsoby odmeňovania agentúry západonemeckou rozviedkou.

František Šiller. Zdroj: A ÚPN Bratislava

Martin Wehrauch. Zdroj: A ÚPN Bratislava

V. Úkoly orgánov MV v boji proti západonemeckej rozviedke v rámci Západoslovenského kraja.

Vypracoval: kpt. Husfák

I.

Spôsob kontaktovania, typovania a verbovanie našich občanov rozviedkou BND.

Kontrarozviedna práca po nemeckej línii¹⁹ signalizuje zvýšenú činnosť západonemeckej rozviedky BND proti ČSSR. Rozbor prípadov doteraz realizovaných jak v rámci ČSSR, tak aj v rámci Západoslovenského kraja, ďalej rozbor spravodajských hier²⁰ s touto rozviedkou za posledné obdobie svedčí o tom, že aktivita tejto rozviedky začala v r.[oku] 1957 a do dnešnej doby sa neustále zvyšuje. Preto je nutné obrátiť pozornosť na jednu z najviac rozšírených metód činnosti západonemeckých rozviednych orgánov.

Zložky západonemeckej rozviedky Bundes

17 Problém spočíva najmä vo finančnom zabezpečení. Poddimenzované slovenské vedecké a univerzitné pracoviská nemajú finančné prostriedky na vyslanie svojich vedeckých pracovníkov do archívov nemeckej BND. Prítom tá prístup slovenských občanov k svojim dokumentom nijako právne neobmedzuje a vzťahujú sa na nich rovnaké predpisy ako na občanov ostatných európskych krajín.

18 Pri vysvetľujúcich poznámkach o terminológii spravodajských služieb sme informácie čerпали z práce: CHURAN, M. a kol.: *Encyklopedie špionáže*.

19 ŠtB rozdeľovala svoju kontrarozviednu prácu, resp. činnosť do tzv. línii. V prípade zahraničnej kontrarozviedky (na centrálnej úrovni II. správa MV, v prípade KS MV Bratislava II. odbor) išlo najmä o problematiku po línii rozviedky USA, Nemecka a Veľkej Británie, ďalej po línii vízových cudzincov, zastupiteľských úradov a diplomatov. K jednotlivým líniam kontrarozviednej práce na úrovni KS MV Bratislava pozri: KINČOK, B.: Agentúrno-operatívna činnosť II. odboru Krajskej správy Ministerstva vnútra Bratislava v rokoch 1954-1959. *Pamäť národa*, ročník (roč.) 4, 2008, číslo (č.) 4, s. 41-55; KINČOK, B.: Agentúrno-operatívna činnosť II. odboru Krajskej správy Ministerstva vnútra Bratislava v rokoch 1960-1964. *Pamäť národa*, roč. 5, 2009, č. 2, s. 32-47.

20 Spravodajská hra je špeciálna spravodajská operácia, počas ktorej je protivník provokovaný k jednaniu, ktoré prospieva spravodajskej službe, ktorá celú hru režiruje. Jej cieľom je zistiť hlavné záujmy nepriateľských spravodajských služieb, ich spojenie s agentmi a v neposlednom rade dodať nepriateľovi dezinformácie dôležitého významu.

Nachrichten Dienst/BND/, BUNDESWEHR,²¹ Amt für Verfassungsschutz²² a NATO využívajú k vyťažovaniu²³ a verbovkám²⁴ vo veľkej miere súkromných ciest čs.²⁵ štát.[nych] príslušníkov do NSR a Rakúska. O tom svedčí len v rámci Západoslovenského kraja doteraz podľa predbežného zistenia bolo kontaktovaných celkovo 26 osôb, počas svojho pobytu v NSR a v Rakúsku, z ktorých niektoré osoby boli kontaktované už 2–3 krát.

Vzhľadom k rozsahu ciest našich občanov do zahraničia, najmä do NSR a Rakúska, má západonemecká rozviedka dostatočne široký výber ľudí. Priemerne ročne cestuje do NSR okolo 400 osôb a asi 5. 000 osôb do Rakúska zo Západoslovenského kraja. Aj keď ide prevažne o ženy a osoby prestárlé západonemecká rozviedka aj z radov týchto prevádza kontakty a verbovky.

Táto činnosť západonemeckej rozviedky nadobúda masového charakteru v rámci republiky. Verbovčiaci²⁶ rozviedky NSR navštevujú a zisťujú možnosť kontaktu s našimi občanmi, hlavne s občanmi nemeckej národnosti. V mnohých prípadoch sú kontakty našich občanov v NSR spočiatku prevádzané pod krytím rôznych úradov a organizácií.

Po príchode čs. občana do NSR dochádza k osobnému kontaktu rozviedkou rôznym spôsobom. Najčastejšie je osoba z ČSSR navštívená priamo u príbuzných, kde je informatívne vyžadená a keď ide o vhodný typ zjedná si s ním orgán rozviedky ďalšiu schôdzku v kaviarni alebo v konšpiračnom byte. Ďalšia forma kontaktu býva už vo vlaku od čs. štátnych hraníc, niekedy je kontakt prevádzaný na nádraží, náhodne pri prechádzke, v spoločenských miestnostiach a pod. Toto je niekedy prevádzané za priamej pomoci príbuzných v NSR a niekedy i bez ich pomoci. Podľa získaných poznatkov orgánovia BND vyťažujú

našich občanov k otázke Nemcov, žijúcich v ČSSR. V priebehu rozhovoru zisťujú ako ďaleko je tento náš občan vhodným typom pre získanie k spolupráci. Orgán západonemeckej rozviedky predstavuje sa zásadne krycím menom a vyťažuje nášho občana na pomery v ČSSR, na jeho zamestnanie, výšku platu a ponúka, aby už trvale zostal v NSR, že mu umožní odchod i jeho rodiny z ČSSR. Keď vidí orgán západonemeckej rozviedky, že vyťažovaná osoba je ochotná hovoriť, je inteligentná, má dobré znalosti o pomeroch v ČSSR, prejde na jeho vyťažovanie k miestu bydliska, k zamestnaniu, k vojenským otázkam a pod. Zámerne kladie také otázky, ktoré sú už rozviedke známe a ktoré má preverené, s cieľom zistiť, či vyťažovaná osoba hovorí pravdu.

Keď sa verbovčik presvedčí, že vyťažovaná osoba je dobrým typom pre rozviedku, zjedná s ním ďalšiu schôdzku, pričom sa snaží túto uskutočniť už mimo bytu príbuzných, spravidla pozve nášho občana do niektorého väčšieho mesta za účelom prehliadky, návštevy kina a pod. Ak prijme náš občan pozvanie, je skutočne prevedený mestom, pozvaný na obed, kde prebieha ďalšie vyťažovanie až k ponuke ku spolupráci.

Ak súhlasí náš občan so spoluprácou, je s ním zjednaná ďalšia schôdzka, je uvedený buď do konšpiračného bytu,²⁷ hotelovej izby alebo separovanej miestnosti v reštaurácii. Tejto schôdzky je spravidla prítomný ďalší orgán /nadriadený/ predošlého a obaja potom spoločne dokončujú vyťažovanie a verbovku.

Nášmu občanovi sú naznačené úkoly, ktoré má plniť v ČSSR a je vyškolený v písaní tajnopisu²⁸ carbonom.²⁹ Zaverbovaný sa sám skúša písať carbonom. Je mu zdôrazňované, že carbon sa nikdy nepodarí v ČSSR odhaliť.³⁰

Potom je dohodnuté odmeňovanie za zaslané správy, čiastka činí 50–100 DM³¹

21 Myslí sa tu spravodajská zložka armády NSR (Bundeswehr), ktorou bola Militärischer Abschirmdienst (MAD) - Vojenská bezpečnostná služba.

22 Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV) - Spolkový úrad na ochranu ústavy. Plní úlohy nemeckej kontrarozviedky. Bol založený v roku 1950 podľa vzoru britskej Security Service (MI-5).

23 Tento termín v praxi ŠtB označoval získavanie informácií s vedomím a aktívnou účasťou „vyťažovanej“ osoby, pričom často išlo o tajného spolupracovníka ŠtB.

24 Termín verbovka označoval proces, ktorým štátna bezpečnosť získala na spoluprácu tajného spolupracovníka. Začínal sa vytipovaním vhodnej osoby na spoluprácu, pokračoval jej preverením (získanie rôznych materiálov k osobe) a končil podpísaním spolupráce (viazací akt).

25 Československých.

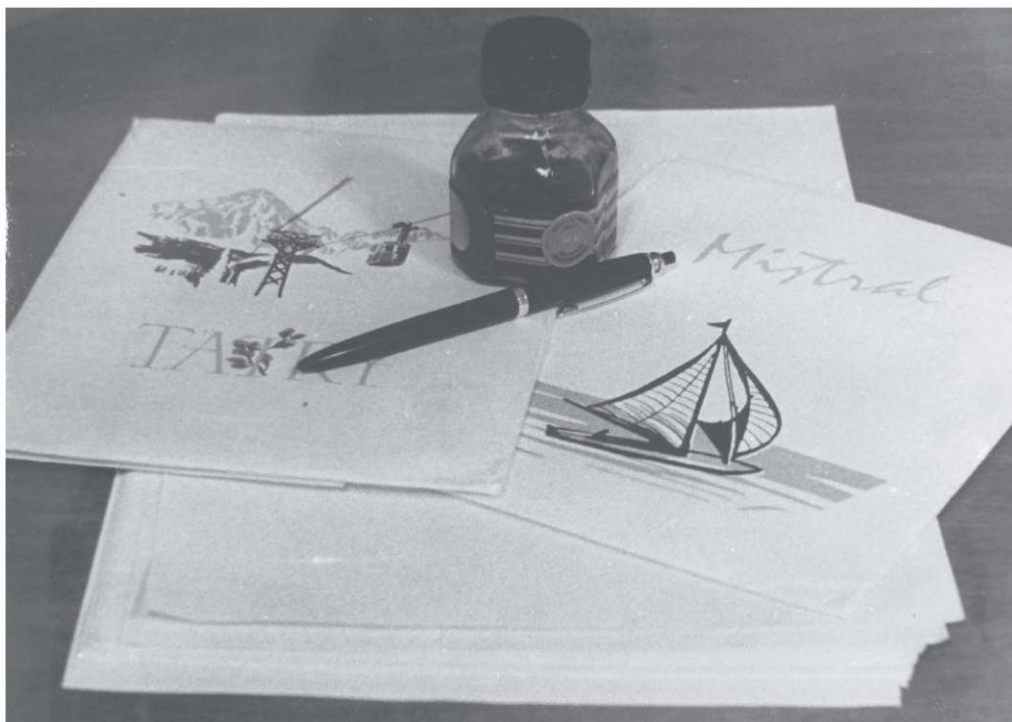
26 Príslušníci, resp. zamestnanci BND, ktorí pre jej potreby získavali tajných spolupracovníkov.

27 Byt, dom alebo iný objekt používaný spravodajskou službou na rôzne konšpiračné účely (schôdzka, spravodajská akcia atď.). Najčastejšie ho tajná služba prenajíma od spoľahlivých a dokonale preverených osôb.

28 Tajnopis je jedným zo spôsobov tzv. neosobného spojenia v rámci spravodajskej činnosti. Používa sa tajnopis suchý a mokry.

29 Karbón je chemicky špeciálne upravený papier, ktorý sa používa na účely tajnopisu. Karbón sa chemicky upravenou stranou priloží na čistý list papiera a tajný text sa cezeň píše ceruzkou alebo tvrdým špicatým predmetom. Písanie cez karbón nezanecháva viditeľnú stopu a tajnopisná správa sa ďalej zamaskuje bežným textom napísaným medzi tajnopisné riadky. Adresát následne vyvolá text napísaný cez karbón vhodnou chemikáliou.

30 V tomto zmysle bol agentom BND informovaný aj spomínaný František Šiller, rozpracovaný ŠtB v akcii „JEDLÁ“: „Presvedčoval ma (Jozef Nemeč - pozn. B. K.), že pismo napísané s touto tekutinou nedá sa u nás zistiť.“ AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, V-2 348. Výpoveď F. Šillera na KS MV Bratislava 13. 7. 1962.

*Tajnopisné pomôcky
zadržané pri prehliadke
v dome F. Šillera.
Zdroj: A ÚPN Bratislava*

za jednu správu /závisí na kvalite správy/. Verbovka je mnohokrát prevádzaná na niekoľkých schôdkach a na poslednej schôdke, ktorá je kontrolná /pred odchodom osoby do ČSSR/ sú zopakované úkoly a spôsob spojenia.

V prípade, že náš občan odmietne verbovku alebo odmietne vypovedať už pri vyťažovaní je mu rozviedčikom vyhrázané, že mu nebudú povolené ďalšie cesty do NSR a pod.

Osoby získané ku spolupráci dostávajú za úkol ziskávať správy hospodárskeho, politického a hlavne vojenského charakteru. Pracovať majú samostatne.

Spravodajská zložka BUNDESWEHR pracuje obdobným spôsobom. Výnimku tvorí to, že sa toľko nezaujímajú o život Nemcov v ČSSR, ale ich záujem je sústredený na vojenské objekty. Tajnopisné spojenie používajú obdobne ako BND, s tým rozdielom, že správy zasielajú na svojich príbuzných a títo ich v druhej obálke zasielajú na adresu rozviedky BUNDESWEHRU.

Spravodajská zložka Amt für Verfassungsschutz /Úrad pre ochranu ústavy – kontrarozviedka/ má hlavný záujem odhaliť medzi osobami cestujúcimi do NSR spolupracovníkov čs. štátnej bezpečnosti.

II.

Zameranie západonemeckej rozviedky:

Západonemecká rozviedka sa v prvom ra-

de zameriava na otázky týkajúce sa čs. armády. Chce vedieť, kde sú aké kasárne, aký druh vojska je v nich, aké majú vojaci označenie, čísla vojenských aut, vojenské stavby, poloha letísk, druh lietadiel, frekvencia na letiskách a pod.

Ďalej sa zaujíma o komunikácie, stavby nových ciest, nové mosty, ich zaťaženie, výstavba železníc, elektrifikácie železníc a pod.

Záujmom západonemeckej rozviedky sú tiež priemyslové závody, ich výroba, kapacita, kde sa vyvážajú výrobky, spokojnosť zamestnancov /v poslednom období záujem o možnosti vyvolania stávky v závodoch/, platové podmienky a pod. Boli zistené prípady, že sa rozviedčici zaujímali o objekty MV, umiestnenie Krajských správ MV, obsadenie a prenikanie medzi príslušníkov MV. Majú záujem o získanie legitimácií orgánov MV, legitimácií KSČ, občianskych preukazov a pod.

III.

Spôsoby spojenia rozviedky s agentúrou:

Do polovice roku 1961 západonemecká rozviedka BND so svojou agentúrou používala najčastejšie tohto spôsobu spojenia:

1. Osobný styk, t. j. vyťažovanie rozviedčikom pri opätovnej návšteve čs. štát.[neho] príslušníka v NSR.

Tento spôsob spojenia je ťažko kontrolovateľný a je ho veľmi ťažko zadokumentovať. Je však tiež nevýhodný pre západonemeckú

Drahý Strácha,

*Na Vaš dopis ktorý som obdržal Vám odpovedám
ale sa nekverujte že tak neschoro dávam
odpoveď.*

*Prechovajte si Vaš is moj vroctný in
porobovujeme, a všetko dobré Vám prajeme
a hlavne aby ste boli zdravý a ešte mal
tak dostatok vieteho jako u nás, také ľud
ilovik pracuje také aj má, mo ale pri obráti
môvšnosti ľudí ešte to nemí také jako
by to malo byť, ale dúfame že pevnely
všetko bude, čo sa týka Vašich remanik
we sme tam boli neholko krát, ale nemáme
štetí aby sme mohli amma rozprávati
a jak sme prosily že terose sú v Prahe*

List F. Šillera zaslaný na
kryciu adresu vo Viedni.
Zdroj: A ÚPN Bratislava

rozvedku, pretože sa môže uskutočniť len jedenkrát za dva roky a správy podané agentom strácajú na aktuálnosti. O tom svedčí posledne realizovaný prípad "METHODISTA".³²

2. Tajnopis za pomoci carbónu alebo tajného atramentu. Na základe prevedeného vyhodnotenia všetkých poznatkov za uplynulé obdobie možno u západonemeckej rozvedky zaznamenať rôzne vývojové obdobia, kedy dochádza k postupnému skvalitňovaniu tajnopisného spojenia a to jak po stránke technickej, tak i po stránke taktického nasadenia tajnopisných prostriedkov.

Podľa kvality tajnopisného spojenia môžeme previesť rozdelenie do troch skupín:

a) V prvej skupine, ktorá sa vyskytovala v r. 1955–1956, bolo zistené používanie carbonov, ktoré si agent pripravoval sám. Ako účinnej látky bolo používané niektorých liečiv, ktoré agent obdržal od riad.[iaceho] orgána, alebo si zakúpil tabletky na území ČSSR.

b) Do druhej skupiny patria tajnopisné prostriedky tzv. NATO rozvedky. Tajnopisné

prostriedky, ktoré používa na našom území sa vyznačujú tým, že sa jedná o rozpustné soli anorganických prvkov /napr. kobaltu, zinku, niklu atď./, ktoré dostávajú agenti v rôznych ampulkách. Tajný atrament si mal agent pripraviť rozpustením obsahu ampulky v určitom množstve vody. Tajné správy boli odosielané od r.[oku] 1958 zašifrované a je predpoklad, že u agenta by sa mali vyskytnúť i šifrovacie pomôcky.

c) Tretia skupina západonemeckej rozvedky používa kvalitné tajnopisné prostriedky. Všetci agenti zistení do marca r.[oku] 1961 boli vybavovaní dopismi, ktoré boli zároveň carbonmi. Po taktickej stránke sa spojenie tejto skupiny často vyznačovalo spoločnými znakmi. Občania nemeckej národnosti, ktorí odišli na návštevu do NSR, boli získaní pre špiónážnu činnosť a obdržali dopis, ktorý bol špeciálne upravený ako carbon. Dopis bol väčšinou od príbuzných a boli v ňom dohovorené znaky, aby agent poznal, že sa jedná o carbon.

Asi od polovice r. 1961 v dôsledku realizácie niekoľkých agentov tejto rozvedky na našom území došlo k ďalším zmenám v technike a taktike nemeckej rozvedky. Totiž BND previedla opatrenia, za účelom ochrany svojej agentúry v ČSSR, predovšetkým sa tieto opatrenia týkajú spojenia a to v tom, že agentúra tejto rozvedky dostáva iný druh tajnopisov a dopisy – tajnopisné správy – už nezasiela na adresu svojich príbuzných ale na prepážku, s uvedením falošného odosielaťa.

Z doposiaľ zistených prípadov vyplýva, že agent:

a) Buď dostáva carbon vo forme dopisu, čistého papiera, alebo vhodne kamuflovaný – blok úradného formulára má posledné dve strany upravené ako carbon, baliaci papier – hnedý, do ktorého sú zabalené rôzne predmety z obsahu balíku.

b) Alebo obdrží návod na prípravu carbonu pomocou atramentovej tužky „FABER – CASTELL 9100“. K tomu účelu však možno použiť i iných zahraničných alebo v ČSSR vyrobených tužiek.

Tento spôsob spojenia bol zistený aj poslednom prípade v akcii „ŘIJEN“, kde mimo tajnopisu bola správa aj zašifrovaná číslicami.

c) Lebo si pripraví carbon za pomoci zlatého prsteňa, ktorým potrie celú plochu papiera. Tento spôsob je používaný aj v spravodajskej hre, vedený tunajšou KS MV v akcii

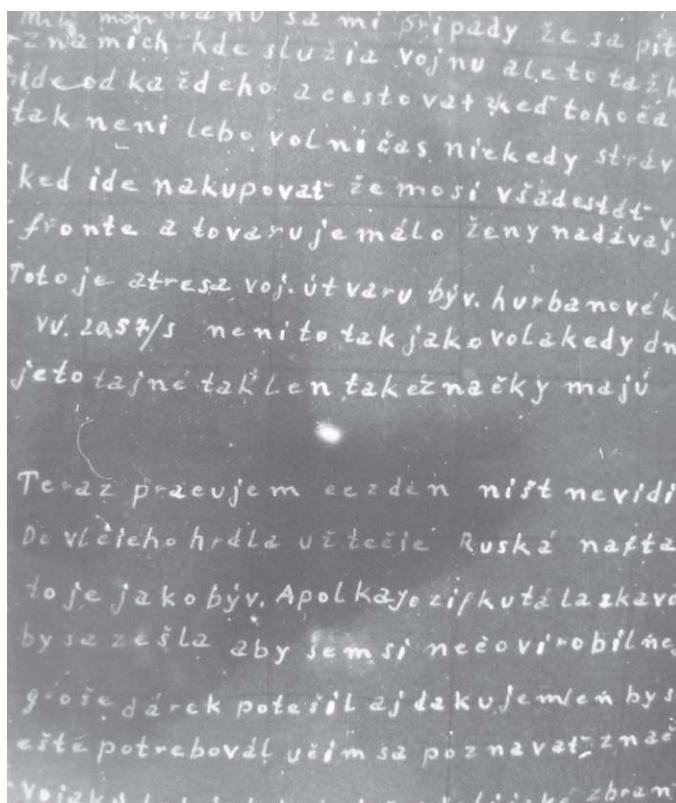
³² V prípade „METHODISTA“ bol II. odborom KS MV Bratislava rozpracovávaný dôchodca z Bratislavy Jozef Zorálek, ktorý si podľa ŠtB v roku 1960 zo súkromnej návštevy v NSR (navštívil tam svoju sestru) priniesol dve osobné autá (!). ŠtB ho od tohto momentu podozrievala zo spolupráce s BND. Jeho hlavná úloha mala spočívať v získavaní informácií vojenského charakteru. ŠtB sa snažila pomocou tajných spolupracovníkov vyprovokovať Zorálka, aby zaslal získané informácie priamo do NSR. Ten takúto formu odmietol a informácie chcel údajne odovzdať osobne počas ďalšej plánovanej návštevy NSR.

„KAZETA“,³³ kde agent používa mimo tajnopisu aj šifrovaciu tabuľku.³⁴

Snaha nemeckej rozviedky v poslednom období je, aby tajnopisné spojenie zaručovalo agentovi čo najväčšiu istotu pred odhalením.

Boli získané poznatky, že BND používa s súčasnej doby v spojení so svojou agentúrou v ČSSR nových ďaleko kvalitnejších foriem, ktoré budú požadovať omnoho starostlivejšieho a premyslenejšieho postupu v rozpracovaní od operatívnych orgánov, než doposiaľ. BND úkoluje agentúru v tomto smere, aby pri písomnom spojení uvádzala falošného odosielateľa z ČSSR a písala na kryciu adresu³⁵ do NSR. Vo väčšine prípadov je k tomuto účelu používané existujúcich osôb a to ešte takých, ktoré majú skutočne v NSR pribuzných a s týmito udržiavajú písomný styk, prípadne boli aj na návšteve v NSR a odmietli spoluprácu s BND, aby tak odhalenie pravého pisateľa bolo podstatne sťažené. Tieto prípady boli zistené mimo podstavenej³⁶ agentúry už v šiestich prípadoch v rámci republiky. Že tento spôsob západonemecká rozviedka využíva svedčí aj posledný prípad „ŘIJEN“, kde sú prevádzané opatrenia na ustanovenie agenta tejto rozviedky.

Podľa posledných poznatkov v rámci republiky aj v samotnej akcii „ŘIJEN“ dostáva agent BND dopisy pri svojom pobyte v NSR už napísané a to jak s falošným odosielateľom, tak i s krycou adresou v NSR. Celkovo dostáva agent 24 dopisov. Dopisy sú zostavené tak, že agent odosiela najprv dopisy písané jedným odosielateľom – celkom tri, ktoré sú písané rovnakým písmom na jedného adresáta v NSR. Po vyčerpaní odosiela ďalšie tri dopisy, písané ďalším odosielateľom na iného adresáta a iným písmom. Takto agent pokračuje až do vyčerpania všetkých dopisov. Z toho dôvodu, že je agent úkolovaný, aby písal aspoň raz za mesiac, vystačia mu takto pripravené dopisy na dobu 2 rokov, kedy má možnosť zažiadať o novú cestu do NSR. Pri

List F. Šillera po vyvolaní tajnopisu. Zdroj: A ÚPN Bratislava

tejto ceste môže byť vybavený ďalšími spojovacími prostriedkami.

Úkolom agenta je, aby do týchto dopisov napísal šifrovanú tajnopisnú správu cez carbon, ktorý si zhotovuje väčšinou sám. Šifrovanie prevádza agent pre zvýšenie svojej bezpečnosti za pomoci šifrovacích tabuliek.

Okrem tohto spôsobu sú v súčasnej dobe odosielané dopisy s tajnopisnými správami, na ktorých legálny text píše agent sám s tým, že mení rukopis. O tom svedčí aj na tunajšej KS MV akcia „KAZETA“, kde je používaný tento spôsob.

3. Ako ďalší spôsob spojenia používa agentúra BND prostredníctvom pohľadníc, rôznych znamení alebo viet v dopisoch, kde ide o nezávadný obsah, kde je taktiež používaná šifrovacia tabuľka.

33 V prípade „KAZETA“ bol v máji roku 1962 II. odborom KS MV Bratislava krátkodobo vyslaný do zahraničia agent ŠtB „LIPA“, ktorý bol počas svojho pobytu v NSR získaný pre špiónážnu činnosť západonemeckou BND. Agentovi „LIPA“ sa podarilo získať informácie o formách spojenia a šířu, ktorú používala BND pre agentúru na území ČSSR.

Pod krycím menom „LIPA“ viedlo 2. oddelenie 2. odboru KS MV Bratislava agentúrny zväzok k osobe Bedrich Alan (1914). Zväzok bol zavedený 27. 6. 1958 pod registračným číslom (reg. č.) 3 982, ukončený bol 15. 8. 1977 pod archívnym číslom (arch. č.) 44 372.

34 Šifrovacie tabuľky zjednodušujú prácu agenta, pričom väčšinu šifrovacích operácií minimalizujú. Ich nevýhodou je možné zneužitie v prípade, ak sa dostanú do rúk nepriateľa.

35 Krycia adresa označuje miesto, kam agent doručuje správy pre centrálu a odkiaľ preberá písomné inštrukcie od riadiaceho dôstojníka. Adresa predpokladá kontakt s trefou osobou, ktorá je zamestnaná buď v nejakej verejne prístupnej miestnosti (pošta, knižnica atď.), alebo poskytuje túto službu ako verejná osoba.

36 Termínom podstavenie alebo podstávka sa označuje spolupracovník tajnej služby, ktorý sa pohybuje v prostredí protivníka a správa sa tak, aby o neho prejavil záujem.

4. Je využívané spojenie prostredníctvom balíkov, kde sú zasielané inštrukcie a pokyny západonemeckou rozviadkou BND pre svoju agentúru³⁷ na území ČSSR, pre ďalšiu činnosť. V balíkoch podľa dohovorených hesiel agent si hľadá tajnopisnú správu a to buď na papieri, v ktorom sú zabalené niektoré veci alebo v hračkách a pod.

5. Ďalej je používané spojenie prostredníctvom vysielaciek a to buď jednostranné alebo obojstranné spojenie medzi agentom a rozviadkou BND.

Pokiaľ ide o spojenie jednostranné prostredníctvom rádia, agentúra má v určitých dňoch, v určitých týždňoch počúvať rádiocentrálu BND, kedy sú vysielané určité dohovorené heslá, teda agent dostáva pokyny pre ďalšiu špiónážnu činnosť a získané správy odosiela prostredníctvom tajnopisu.

Pre obojstranné rádiové spojenie je agent BND vybavený vysielacou stanicou, prostredníctvom ktorej prijíma pokyny od BND a jedným vysielala správy pre BND. Okrem toho je vybavený tajnopisnými prostriedkami. Poznámam, že západonemecká rozviadka pre svoju agentúru, s ktorou má spojenie, či už jednostranné, alebo obojstranné rádiom alebo vysielacou, do roka trikrát až štyrikrát vyhlasuje poplach. Týmto preveruje či táto agentúra nebola likvidovaná a jednak pohotovosť pre túto agentúru. Táto agentúra po vyhlásení poplachu má sa písomne ohlásiť do NSR na udanú adresu. Posledne bol vyhlásený poplach 8. 11. 1962.

V poslednom období boli získané tiež poznatky, že západonemecká rozviadka využíva pre spojenie a podávanie správ aj poštových známok a to v tom smere, že agent dostáva šifrovaciu tabuľku očíslovanú od 1 až do 40, kde sú zašifrované celé vety pod jedným číslom. Agent takto vybavený zasiela poštovú známku voľne vloženú do dopisu, na ktorej odstrihne jeden zúbok z perforácie, ktorý znamená, že ide o určitú zašifrovanú správu, ktorá je zašifrovaná v šifrovacom kľúči. Ktorý zúbok na známke má odstrihnúť počíta z pravej strany. Poznámam, že agent takto vybavený má získavať správy len v mieste svojho bydliska.

IV.

Spôsoby odmeňovania agentúry západonemeckou rozviadkou:

Odmeny za jednotlivé správy vypláca rozviadka priamo príbuzným nášho občana v NSR, alebo dáva odmeny agentovi na vkladnú knižku – konto /niektorého peňažného ústavu/ a agent si peniaze vyberá pri svojej návšteve v NSR. Doteraz západonemecká rozviadka zakupovala pre svoju agentúru za takto získané peniaze autá, ktoré si potom agentúra prevážala do ČSSR. Tento spôsob v poslednom období bol obmedzený a začalo sa uplatňovať spôsobu zasielania odmien agentovi cez firmu ALIMEX, ktorá zasielala do ČSSR bony³⁸ a ako odosielateľ bol vždy uvádzaný príbuzný z NSR.

V niekoľkých prípadoch sa stáva, že západonemecká rozviadka odmení agenta hneď po verbovke a to čiastkou 100–200 DM, za ktoré si potom agent nakupuje dary pre svoju rodinu.

Mimo spôsobu využívania našich štátnych občanov, hlavne osôb nemeckej národnosti, ktorí cestujú na súkromné návštevy do NSR a Rakúska a to jak vyťažovaním, tak aj priamym verbovaním našich občanov, využíva západonemecká rozviadka pre svoju špiónážnu činnosť aj vízových cudzincov³⁹ a to hlavne montérov a iné technické kádre, ktoré dochádzajú do ČSSR na montážne práce. Tieto osoby prevádzajú špiónáž vizuálnym pozorovaním a to jak správ vojenského charakteru, tak aj správ politického a hlavne hospodárskeho charakteru. O tom svedčí už realizovaných viac prípadov v rámci republiky.

Víz.[oví] cudzinci z NSR podľa doterajších poznatkov sú využívaní hlavne na typovanie osôb, ktoré majú možnosti vycestovania do NSR s cieľom ich verbovky. K verbovkám na našom území západonemecká rozviadka pristupuje len v tých prípadoch, kde osoba nemá možnosť vycestovania do zahraničia. Verbovky prevádzané v NSR sú bez rizika, pričom využíva hlavne nacionálneho čítania osôb nemeckej národnosti, ktoré dochádzajú do NSR.

Západonemecká rozviadka v svojej práci využíva aj územie neutrálneho Rakúska, kde

37 Agentúra, resp. agentúrna sieť je označenie pre sieť tajných spolupracovníkov spravodajských služieb. Pracujú doma pre služby kontrarozviadky alebo v zahraničí pre služby rozviadky.

38 Tuzexové poukážky – tzv. bony. V sieti obchodov Tuzex (skratka od Tuzemský export) sa za tieto poukážky nakupoval zahraničný, v prevažnej väčšine západný tovar, ktorý inak nebol k dispozícii v normálnej sieti predajní.

39 Týmto termínom označovala ŠtB osoby zo zahraničia, ktoré prichádzali na návštevu ČSR, resp. ČSSR. Bez pridelenia víz nebola návšteva vtedajšieho Československa vôbec možná, a to ani pre občanov ZSSR. Tvorili ich prevažne turisti, zamestnanci zahraničných firiem, vedci atď.

prevádza schôdzky s našimi občanmi a jednak na území Rakúska prevádza priame verbovky. Podľa poznatkov na území Rakúska v rámci rakúskeho ABWEHRU⁴⁰ sa má nachádzať niekoľko orgánov západonemeckej rozviedky BND, odkiaľ priamo pracujú proti ČSSR.

O tom, že západonemecká rozviedka pracuje taktiež z územia Rakúska svedčia už realizované prípady tunajšou KS MV v poslednom období a to akcie „FELIX“⁴¹ a „VRANA“.⁴²

Pre spojenie s agentúrou boli vysielané spojky do ČSSR, ktoré mali plniť a vyberať mŕtve schránky⁴³ a to jak v kostoloch, tak pri kilometrovníkoch, prípadne spojky donášali inštrukcie v mikrofilmoch a agentúra bola vybavovaná fotografickými aparátmi. Boli pokusy taktiež vybudovať mŕtve schránky v medzinárodnom rýchliku Varšava – Viedeň.

Chcem poznamenať, že aj samotný rakúsky ABWEHR začína pracovať proti ČSSR a zaujíma sa hlavne o správy vojenského charakteru. O tomto svedčí aj realizovaný prípad „JEDLA“ v poslednom období a jednak poznatky získané v rámci republiky.

V.

Úkoly orgánov MV v boji proti západonemeckej rozviedke v rámci Západoslovenského kraja.

Vzhľadom na aktívnu činnosť západonemeckej rozviedky proti ČSSR a v tejto súvislosti namierenú proti Západoslovenskému kraju bude agentúro-operatívna práca zameraná v týchto hlavných smeroch:

1. Odhaľovať agentúru západonemeckej rozviedky na našom území, zisťovať kanále, spojky ako aj formy a metódy práce a spôsob spojenia BND s agentúrou na našom území.

Za týmto účelom prevádzať:

a. Pokračovať v doterajších spravodajských hrách, ktoré sa na oddelení nachádzajú

s cieľom zisťovania záujmov tejto rozviedky a vytvárať podmienky na vylákatie spojok, prípadne dodanie vysieláčiek alebo vytvárať podmienky spoločne s II. správou MV Praha na preverbovku riadiacich orgánov, prípadne prevedenie odľuky niektorého verbovčika / Akcia „HAVRAN“/.⁴⁴

b. Vytvárať podmienky ďalších spravodajských hier u tejto agentúry, ktorá už bola počas svojho pobytu v NSR kontaktovaná a nepriamo získaná s cieľom dosiahnutia, aby dostala nové spojovacie prostriedky, ktoré by mohli byť v rámci republiky v kontrarozviednej práci využité.

c. Za účelom ustanovenia rozviedčikov, ktorí doteraz previedli kontakty a verbovky našich občanov, previesť vyhodnotenie doterajších stykov a popis týchto, ktoré poznatky budú zaslané II. správe, 7. odbor MV Praha.⁴⁵

d. V rámci akcie N-60⁴⁶ aj naďalej prehodnocovať vycestovania našich občanov do NSR, hlavne do oblasti Bavorska, s cieľom preverovania, či niektorá z týchto osôb nebola zaverbovaná alebo vyťažovaná počas svojho pobytu v NSR. Za týmto účelom prevádzať tieto opatrenia:

- K jednotlivým vytypovaným osobám zameriavať agentúru s cieľom previerky chovania osoby po návrate z NSR, aké veci si doniesla z NSR, aký vlastní rádiový prijímač, sociálne postavenie príbuzných v NSR, či dostáva od príbuzných balíky alebo tuzexové koruny a hlavne či sa pohybuje v blízkosti vojenských objektov.

- Prevádzať cestou II. zvl.[áštneho] oddelenia⁴⁷ dôslednú chemickú cenzúru, či v dopisoch nie sú zasielané tajnopisné špiónážne správy.

- Pri previerke hlavne využívať úkonov 77, 52 a 103.⁴⁸

- Aj naďalej prevádzať podchycovanie všetkej korešpondencie dochádzajúcej a prichádzajúcej z NSR.

40 Ide o spravodajskú službu armády, ktorá plnila v Rakúsku úlohy rozviedky.

41 V akcii „FELIX“ bolo II. odborom KS MV rozpracovaných viacero osôb. Najvýznamnejším bol Tomáš Meltzer, utečenec a v tom čase rehoľník v kláštore Tešiteľov vo Viedni. ŠtB ho podozrievala, že v Rakúsku získava československých občanov na špiónážnu činnosť.

42 V akcii „VRANA“ II. odbor KS MV Bratislava rozpracovával československého utečenca Emila Šveca, ktorý sa zdržoval vo Viedni. Bol podozrivý z podobných aktivít ako Tomáš Meltzer a do roku 1962 bol aj „riešený“ v rámci akcie „FELIX“. V prvej polovici roku 1962 sa ŠtB pokúšala o jeho únos do ČSSR, ale počas obhládky mŕtvej schránky bol Švec zadržaný rakúskymi pohraničnými orgánmi, čo znamenalo neúspech akcie.

43 Mŕtva schránka je jedným z často používaných prostriedkov spojenia. Ide o starostlivo vybrané a upravené miesto určené na odovzdávanie správ alebo rôznych materiálov. Väčšinou sa buduje na verejne prístupných miestach (bútľavé stromy, štrbiny a otvory v skalách, úkryty vo vlakoch, splachovacie nádrže na verejných záchodoch atď.).

44 V akcii „HAVRAN“ bol rozpracovávaný údajný aktívny „verbovčik“ západonemeckej BND Leopold Hájiček.

45 7. odbor II. správy MV mal na starosti NSR.

46 V akcii N-60 sa ŠtB zameriavala na rozpracovávanie osôb z tzv. nemeckej bázy, ktoré uskutočňovali návštevy svojich príbuzných v NSR, prípadne dostali z NSR alebo Rakúska do daru osobné auto.

47 II. zvláštne oddelenie KS MV Bratislava sa zaoberalo previerkou korešpondencie.

48 Veľmi podstatným zdrojom informácií ŠtB bolo využívanie tzv. operatívnej techniky. Pod týmto pojmom sa ukrýval celý rad druhov technických zariadení. Úkon 77 - tajná technická prehliadka, úkon 52 - krátkodobé odpočúvanie, úkon 103 - dlhodobé odpočúvanie. O používaní operatívnej techniky pozri: PEŠEK, J., LETZ, R.: *Štruktúra moci na Slovensku 1948-1989*. Prešov 2004, s. 161-163.

- U osôb, ktoré doteraz boli vycestované v NSR a v budúcnosti budú cestovať získavať rukopisy, počítajúc v to aj rukopis arabských čísel.

- Prevádzať previerku a ustanovenie osôb – falošných odosielateľov – ktorí sa vyskytujú pri písaní do NSR s cieľom overenia dôvodu uvádzania nesprávneho odosielateľa.

- Obmedzovať cesty našich občanov do NSR a osoby s kladným vzťahom k nášmu zriadeniu vo väčšej miere využívať.

e. Vziať pod kontrolu v zmysle akcie N-60 aj osoby, ktoré cestujú na súkromné návštevy do Rakúska, hlavne tie, ktoré už boli viackrát v zahraničí, tieto cesty podchycovať do báze.

2. Prevádzať opatrenia v zmysle rozkazu MV k montérom a odborným pracovníkom, ktorí dochádzajú z NSR a Rakúska do Západoslovenského kraja s cieľom preverovania, či nejde o agentov nepriateľskej rozviedky, prípadne vyhľadávať medzi týmito vhodné agentúrne typy.

3. Venovať pozornosť viz.[ovím] cudzincom z NSR, ktorí dochádzajú na súkromné návštevy s cieľom preverovania, či nejde o agentov západonemeckej rozviedky.

(A ÚPN, f. R012, šk. 41, i. j. 511, strojopis, 12 s., kópia.)

Summary

Branislav Kinčok: Activities of the West German Intelligence Service (BND) against Czechoslovakia in the View of State Security

West German Intelligence Service - Bundesnachrichtendienst (BND) - belonged in the years of the Cold War to the most influential rivals of the Czechoslovak State Security. Czechoslovakia, which was a part of the so-called Eastern Block and shared a boundary with West Germany, was predestined to be one of the objects of BND. An important factor were members of the German minority, displaced to Germany after 1945. Many citizens of the German Federal Republic (GFR) left their relatives and friends in Czechoslovakia and conversely, many Czechoslovak citizens had their relatives in the Western part of Germany. These contacts among a considerable number of West German and Czechoslovak citizens were a basis for most BND activities.

Slovak territory did not have a common boundary with GFR, nevertheless, it became an object of the West German BND. BND also developed its activities from Austria, which had a common boundary with Slovakia in the area of present-day Bratislava District (former West Slovak District). Therefore, the fight against BND was lead by the District Administration of the Ministry of the Interior in Bratislava. It was assigned to the 2nd Department of the 2nd Branch of the District Administration.

The published document of the State Security comes from the Nation's Memory Institute's Archives. It illustrates the methods used by BND to contact, recruit and subsequently manage Czechoslovak citizens that were won for cooperation. It offers a detailed description of the means of communication between the BND authorities in GFR and their colleagues in Czechoslovakia. It is self-evident that this document illustrates only what the State Security thought or knew about the recruitment of agents. Thus, we cannot exclude the possibility that there existed other ways and methods of penetration into Czechoslovakia that were not known to the Security or were not interpreted correctly.

Sťažnosť trnavských radikálov Alexandrovi Machovi, hlavnému veliteľovi Hlinkovej gardy

Salzburské rokovania z konca júla 1940 znamenali v dejinách prvej Slovenskej republiky zásadný prelom. 28. júla si pozval Adolf Hitler Jozefa Tisa, Vojtecha Tuku a Alexandra Macha a nanútil prezidentovi zmeny vo vláde v prospech radikálov reprezentovaných Machom a Tukom.¹ Nemci totiž už dlhší čas s nevôľou sledovali vývoj na slovenskej politickej scéne a rozhodli sa zasiahnuť.² Z kľúčových rezortov bol odstavený Ferdinand Ďurčanský a ministerstvo vnútra a zahraničia si rozdelili Mach s Tukom.

Krátko po salzburských rokovaníach bola Hlinkova garda (HG) opäť na výsni. Mach okrem toho, že mu bolo udelené ministerstvo vnútra, zasadol opätovne na stoličku hlavného veliteľa HG, z ktorej bol po májových udalostiach roku 1940 odvolaný a nahradený Františkom Galanom.³ Už krátko po Salzburgu rozvinul spolu s Tukom boj za národnosocialistické idey proti „klerikálnemu tábora okolo prezidenta Tisa“.⁴ Radikáli sa cítili v tom čase natoľko silní, že sa pokúsili ovládnuť dokonca aj stranický aparát.⁵ Hoci sa im to nakoniec nepodarilo, prinútilo to Jozefa Tisa k protiútok.⁶ Boj o moc a lavírovanie na hrane nemeckej priazne sa stalo hlavnou črtou nasledujúceho obdobia.⁷

Vzťahy vo vedení štátu sa prejavili aj na regionálnej úrovni. Aj tam prebiehal boj medzi

radikálmi a „umiernenými“ o to, ktorá zo strán bude mať v konkrétnom meste či obci moc rozhodovať. Navonok sa tento súboj prezentoval ako boj medzi gardou a stranou, pričom sa doň v jednotlivých prípadoch mohli zapojiť predstavitelia nemeckej menšiny, stojaci zväčša na strane gardistov. Predstavitelia Tisovho tábora kritizovali radikálov najmä za prílišnú horlivosť a prechmaty, aké boli častým javom pri realizovaní protizidovských nariadení. Radikáli naopak, podrobili kritike podľa nich priveľmi opatrnú politiku stranických predstaviteľov pri „riešení židovskej otázky“, ako aj pomalé napredovanie v sociálnej oblasti. Skrytým impulzom bolo však najmä rozdelenie židovského majetku do slovenských rúk, o ktoré bojovali obe strany. Ideológia národného socializmu sa v tomto boji stala oboma stranami používaným argumentom, ktorým sa snažili podložiť svoje požiadavky adresované vyšším miestam.

Kvôli zaisteniu vplyvu na rozhodujúcich miestach regionálnej správy sa radikáli, najmä v počiatočnom období krátko po salzburských rokovaníach, snažili dosadiť na vplyvné miesta svojich ľudí. Nebolo to len v prípade Trnavy, podobné impulzy boli na prelome rokov 1940 – 1941 bežné aj v iných mestách.⁸ Trnavský príklad je však modelovým. Na jeho základe sa dá objasniť snaha radikálov o zmeny

PhDr. Peter Sokolovič, PhD.

(1981), absolvent Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, študijný odbor história – slovenčina. Pracuje v Ústave pamäti národa

- 1 Prepis zápisnice z rokovaní pozri Národní archiv České republiky Praha (NAČR), fond (f.) 136, škatuľa (šk.) 13, 208024–208029. Pozri aj tamže, 208103. Správa Bernarda z 22. 7. 1940. Porovnaj LIPTÁK, L.: Príprava a priebeh salzburských rokovaní roku 1940 medzi predstaviteľmi Nemecka a slovenského štátu. In: *Historický časopis*, ročník (roč.) 13, 1965, číslo (č.) 3.
- 2 NAČR, f. 136, šk. 13, 208110. Bernardova správa Zahraničnému úradu v Berlíne z 25. 6. 1940. Hans Bernard v inej svojej správe doslova napísal, že by bolo vhodné pripomenúť Slovesku, že „jedine naše priania sú smerodajné“. Tamže, 208113. Bernardova správa Zahraničnému úradu Berlín z 25. 6. 1940. Zjavne tým naznačil, že Nemecko nestrpí svojvoľné slovenské zásahy v politickej oblasti.
- 3 SOKOLOVIČ, P.: *Hlinkova garda 1938–1945*. Bratislava 2009, s. 248–256.
- 4 NAČR, f. 136, šk. 13, 208072–208073.
- 5 BAKA, I.: HSLŠ od 6. októbra 1938 do salzburských rokovaní v lete 1940. In: LACKO, M. (zost.): *Slovenská republika očami mladých historikov II*. Bratislava 2003, s. 37.
- 6 Tamže. Tábor Jozefa Tisa inicioval zákon o vodcovskom princípe, ktorý sa pravdepodobným zásahom Nemcov síce nezrealizoval, ukázal však, že prezident radikálom nemienil donekonečna ustupovať.
- 7 Jozef Tiso začal mať neskôr nad radikálmi a gardou navrch. Podľa jednej správy „sa šikovným manévrom podarilo Vodcovi HSLŠ Dr. Tisovi prispôbiť HG k HSLŠ. Teraz trenice sú už pomerne malé medzi HG a stranou. Vďaka tomu, že hitlerovský orientované elementy boli postupom času vyšibované zo strany tak z HG, takže strana a HG sú si zložením i ideou podobné“. SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm C-971. Nedatovaný materiál s názvom „Začiatok Rodobraný“. NAČR, f. 136, šk. 1, 11863–11864. Weiszäckerova správa pre Zahraničný úrad v Berlíne zo 7. 4. 1942.
- 8 Predkladaný dokument je s istotou z tohto obdobia. Spomína sa v ňom totiž ako okresný veliteľ HG Eugen Rott, ktorý bol v roku 1941 z funkcie odvolaný a nahradený Dr. Vendelínom Šuranom. Štátny archív (ŠA) Bratislava, f. Ľudové súdy v bratislavskom kraji, Okresný ľudový súd (OLS) Trnava, 16/46 Eugen Rott.

v rozhodujúcich funkciách nielen vo „vysokkej politike“, ale aj v konkrétnom meste či obci. Jednou z príčin zvýšenej aktivity radikálov bol akiste aj fakt, že v tom období ešte vkladali nádeje do Alexandra Macha, ktorý podľa ich názoru mohol z pozície ministra vnútra zakročiť vo viacerých otázkach, personálne zloženie regionálnych štruktúr nevynímajúc. Postupom času však jeho kredit v radoch gardistov slabol. V jednej nemeckej správe z augusta 1943 sa napríklad doslovne píše, že „Mach je už dlho odbavený (...) a je Tisovou hračkou“.⁹ Nádeje, ktoré do neho časť gardistov po Salzburgu vkladala, sa totiž nenaplnili. Salzburg znamenal v ich očiach možnosť dostať Hlinkovu gardu na pozície, kam podľa nich patrila, hlboko sa však sklamali. Podľa ich vlastných slov „Konferencia v Salzburgu vzbudzovala veľa dôvery a nádejí medzi starými bojovníkmi. Opreteky hovorili sa zvučné reči, všelijaké nár. soc. programy sa prednášali, no v skutočnosti však nezmenilo sa absolútne nič“.¹⁰ Aj v Trnave zostalo napriek sťažnostiam gardistov všetko po starom. Hoci sa o spor zaujímala aj Ústredňa štátnej bezpečnosti, na základe jej žiadosti okresný náčelník sčasti potvrdil tvrdenia radikálov,¹¹ zmenu vo funkcii vládneho komisára mesta priniesol až rok 1943. František Orlický rezignoval na svoju funkciu a uvoľnil miesto pre svojho nástupcu. Posledným mešťanom Trnavy bol menovaný Dr. Pavol Bagin, verejný notár a od roku 1942 aj predseda okresnej organizácie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLŠ). Jeho uvedenie do funkcie sa však uskutočnilo až 16. mája 1944 počas slávnostnej schôdze nového mestského zastupiteľstva na radnici.¹² V tom čase však už boli radikáli z diania v štáte do značnej miery odstavení.

Slovutný pán

Alexander Mach, minister vnútra a hl.[avný] veliteľ gardy v Bratislave.¹³

Národne socialistický program nového Slovenska vyžaduje, aby na každom zodpovednom mieste bol človek, ktorý z osobných a hmotárskych chýtok nezabudá na národnú pospolitosť a dáva garanciu, že i v budúcnosti bude čistý a pre národný celok pracujúci jednotlivec.

Náš národný program nového Slovenska na každého vedúceho funkcionára kladie tak široko rozvetvené povinnosti, aké vyžadujú celého chlapa, všetky jeho schopnosti, vedomosti a všetok jeho čas.

Takouto funkciou je aj úrad vládneho komisára mesta Trnavy a jeho zástupcu.

Občania Trnavy s poľutovaním musia konštatovať, že kým iné mestá v slobodnej Slovenskej republike kvitnú, tvoria, bunie v nich život, Trnava žije zo starých projektov, ale tvorí nové hodnoty, prítvárať k Trnave nové hodnotné inštitúcie a podniky nie je času, lebo ľudia, ktorí by sa mali o blaho obyvateľstva starať, sú preťažení desiatkami úradných, poloúradných a súkromných funkcií.

A tak naš[e] 25 tisícov počítajúce bohaté mesto zostáva za menšími, chudobnejšími mestami.¹⁴ Negatívne výsledky neblahého tohoto stavu sú verejnými žalobcami tohoto škodlivého systému.

Pán vládny komisár mesta Trnavy Dr. František Orlický¹⁵ pre veľkú svoju

1 / zaujatosť v rôznych podnikaniach a podnikoch nemá času vybavovať m.[estské] záležitosti. Tak Trnava bola posledná, ktorá zmenila bývalé české pomenovanie ulíc /Tyršová, Sokolská/.¹⁶ Za vedenia p.[ána]

9 V origináli Spielball. Pozri SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm C-971. Správa SD z 27. 8. 1943.

10 Tamže. Nedatovaný materiál s názvom „Začiatok Rodobraný“.

11 ŠA Bratislava, pobočka (p.) Trnava, f. Okresný úrad (OÚ) v Trnave 1923-1944, 373, 140, 1283/1941 prez. List ÚŠB Okresnému úradu v Trnave z 25. 6. 1941, List Okresného úradu v Trnave ÚŠB z 13. 10. 1941.

12 ĎUROVKOVÁ, D.: *Spoločensko-politický vývoj v Trnave v rokoch 1938-1945*. Diplomová práca. Trnava: Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2004, s. 39.

13 Podčiarknuté vety a slová v texte sú podľa originálu.

14 V období Slovenskej republiky bola Trnava po Bratislave druhým najväčším slovenským mestom s 23 481 obyvateľmi. V roku 1940 však mesto vykazovalo už 25 183 obyvateľov, čo mohlo byť spôsobené okrem iného aj príchodom utečencov z Maďarska, ktorí boli de facto prinútení presťahovať sa na Slovensko, a prílevom časti vidieckeho obyvateľstva. ŠA Bratislava, p. Trnava, f. OÚ v Trnave 1923-1944, 372, 127, 1541/1939 prez.

15 František Orlický bol za vládneho komisára vymenovaný po odvolaní „starého“ zastupiteľského zboru mesta (rozpustené bolo 20. 10. 1938). *Nové Slovensko*, 29. 10. 1938, s. 2. Do toho času bol od obecných volieb 22. 5. 1938 1. miestostarostom. Porovnaj *Pamätná kniha mesta Trnavy*, s. 24. Kniha je uložená v ŠA Bratislava, p. Trnava.

16 Radikáli z radov Hlinkovej gardy, ale i nemecká menšina s nevôľou pozorovali, že mnohé trnavské ulice aj niekoľko mesiacov po vzniku slovenskej samostatnosti niesli názvy po Masarykovi či Benešovi. Atmosfére doby a tlaku, samozrejme, podľahla aj Trnava. Najmä rok 1939 bol bohatý na premenovávanie ulíc po osobnostiach reprezentujúcich slovensko-nemecké priateľstvo alebo napojených na slovenskú štátnosť. 18. 4. 1939 napríklad vládny komisár mesta zrušil názov Pribinovej ulice (ktorá bola paradoxne krátko predtým premenovaná z Masarykovej) na Úlicu Adolfa Hitlera. Vo svojom vysvetlení uviedol, že najkrajšiu ulicu v meste pomenoval po „veľkom vodcovi a kancelárovi Nemeckej ríše“ pri príležitosti jeho narodení najmä ako prejav úcty a vďaka za jeho

vi.[ádneho] komisára vydávané boly mestským úradom

2/ svedectvá domovskej prislušnosti židom /Arnošt Goldschmiedt, slobodnomurár a iní/

Klasickým príkladom nedostatočnej strosťlivosti o životné záujmy

3/ Slovákov v Trnave javí sa aj v tom, že za vnútených správcov židov.[ských] živnostenských podnikov a za dočasných správcov židovských domov obídením strany menované boly aj osoby verejne protislovenského smýšľania, hoci boli podané žiadosti plnekvalifikovaných Slovákov. Ani pán vládny komisár, ako predseda strany, ani jeho zástupca, ako predseda strany „nemali času“, aby na ÚHÚ¹⁷ zakročili a vynútili svojim politickým vlivom a váhou svojho úradného postavenia nápravu. Záujemci Slováci museli si sháňať protekciu vlivných osôb mimo Trnavy, aby ich zjavné poškodenie sa aspoň čiastočne napravilo.¹⁸

4/ Okatá krivda sa deje Slovákom aj pri akcii presťahovania Židov z určitých ulíc.¹⁹ Kým vo vnútornom meste uvoľnia sa hnilé, zapelešené židovské byty pre arijscov, nebolo zakázané, aby sa Židia obsadili najkrajšiu štvrť mesta, modernú a po prevrate vystavenú „Spiegelsál“, kde sú zdravé, suché, hygienickým požiadavkám dneška zodpovedné byty. Teda aj z prevedenia dobre myšleného vl.[ádneho] nariadenia majú trnavskí arijsci skôr škodu, lebo Židia majú možnosť sa dostať do lepších bytov.

5/ Poradný zbor mesta²⁰ pre veľkú zaujatosť komisára a neschopnosť jeho zástupcu schádza sa tak dvakrát ročne /od novembra 1938 dosiaľ snáď 6 krát/ no

6/ väčší hriech je to, že nemecká strana vôbec nie je zastúpená na radnici hoci za starej éry mali svojho riadne voleného zástupcu. Miesto nich však povolani boli okrem iných „obrargaláši“²¹ dr. A. Palkovič, dr. V. Šuran²² a C. M. Mazúr, ktorý až do októbra 1938 nezačul si nikdy pripať sokolský odznak.²³

V októbri 1938 želaný národný výbor²⁴ za vládneho komisára osobu, od ktorej očakával, že sa plne venuje najbohatšiemu no najzanebanejšiemu mestu Slovenska. Zvolil p.[ána] dr. F. Orlického, ktorý aj slávnostne prisľúbil, že celé svoje ja obetuje povzneseniu mesta. Sľub ostal sľubom, lebo po vymenovaní za vládneho komisára, súc zavalený toľkými funkciami, že zo slávnostného sľubu ostalo iba to, žendo úradu.

7/ chodi ani nie denne na pol prípadne na jednu hodinku.

8/ So všetkým spolieha sa na svojho zástupcu p. Františka Ondruša, mäsiara a údenára, od 6. okt.[óbra] 1938 zbohatlého človeka.²⁵ Pohoršenie v meste nad jednaním pána zástupcu vládneho komisára je veľké, lebo hoci pred 6. októbrom nemohol vyplatiť ako mäsiar ani pol bravka, dnes kupuje

9/ role a dom, s tisícovkami sa rozhadzuje, častejšie sa opija, navštevuje nočný podnik pochybnej povesti /Wagner/ a vzbudzuje pohoršenie obyvateľstva v illuminovanom stave.

10/ Tento pán Ondruš v máji 1940 ako dajaký vyšetrojúci sudca za zaslané telegramy dôvery odstúpivšiemu hl.[avnému] veliteľovi HG p.[ánovi] ministrom Machovi, chcel okr.[esného] vel.[iteľa] HG E. Rotta a zástupcu miest. veliteľa HG J. Oršulu pred výborom miest.[nej] org.[anizície] HSLS ako „vlasti-

priateľstvo a ochranu slovenského národa. ŠA Bratislava, p. Trnava, f. Mestský úrad (MsÚ) Trnava, šk. 7, 9431/1939 adm. Podobne bola bývalá ulica Dr. Milana Hodžu pomenovaná po Vojtechovi Tukovi a po Štefanovi Mikušovi, ktorý sa preslávil položením svojho života na ochranu Hlinku počas zhromaždenia ľudovej strany v Trnave, bola premenovaná Poľná ulica. Tamže, 20706/39 adm. Výmer vládneho komisára mesta Trnavy z 17. 9. 1939.

17 Ústredný hospodársky úrad.

18 Ukážkovým príkladom je gardista Jozef Bílik-Záhorský, v prospech ktorého intervenoval v majetkových záležitostiach sám Mach. Viac pozri SOKOLOVIČ, P.: „Kariéra“ protižidovského radikála z Trnavy. In: *Pamäť národa*, roč. 5, 2008, č. 3, s. 33–46.

19 Na základe rozkazu z 12. 12. 1940 nariadilo HVHG miestnym veliteľstvám do 20. decembra spísať zoznamy s návrhmi ulíc, z ktorých by sa mali podľa nich vysťahovať Židia. SNA, f. 604, 604–99–8. Rozkaz OVHG Bratislava vidiek zo 17. 12. 1940. Židia mali prítom už od 4. 11. 1940 zakázané bývať na Hlinkovom a Hitlerovom námestí v Bratislave, neskôr boli nariadenia ešte sprísnené. *Úradné noviny*, roč. 1940, 9. 11. 1940.

20 Poradný zbor sa skladal zo siedmich komisií – kultúrno-propagačná (aj pre cestovný ruch), stavebná a regulačná, hospodárska, finančná a podniková, sociálna, právnická a letopisecká. ŠA Bratislava, p. Trnava, f. MsÚ, šk. 7, 811/39 adm.

21 Argaláš – agrárnik. Člen agrárnej strany, ktorá sa v októbri 1938 „vliala“ do HSLS – Strany slovenskej národnej jednoty.

22 Trnavský advokát, funkcionár HG (miestny aj okresný veliteľ HG v Trnave), najmä v období po Salzburgu perzekvovaný svojimi podriadenými. Napriek svojim funkciám v HG nezdiedal radikalizmus niektorých gardistov, s ktorými prichádzal do častých konfliktov. SOKOLOVIČ, P.: Salzburgské rokovania a perzekúcia okresných veliteľov Hlinkovej gardy (na príklade Trnavy). In: SOKOLOVIČ, P. (zost.): *Od Salzburgu do vypuknutia povstania*. Bratislava 2009, s. 284–297.

23 Sokol bol celoštátnou organizáciou, ktorá mala v autonomistických kruhoch pred rokom 1938 značný dešpekt. Ľudáci sa združovali najmä v slovenskej odnoži organizácie Orol. Pozri SOKOLOVIČ, P.: *Hlinkova garda 1938–1945*. Bratislava 2009, s. 24–25.

24 Trnavský národný výbor fungoval od 12. 10. 1938 do 10. 1. 1939. O trnavskom výbore pozri viac SOKOLOVIČ, P.: Národný výbor v Trnave a jeho vzťahy k Hlinkovej garde v roku 1938. In: DUCHOŇ, M., VARŠO, I., LACKO, M. (zost.): *Historické rozhľady II*. Trnava 2005, s. 157–174.

25 František Ondruš bol člen HSLS, v roku 1938 predseda Národného výboru v Trnave, neskôr zástupca vládneho komisára mesta.

zradcov“ biľagovať a hnať pred žandárov. ²⁶

Nespokojnosť a nedôvera voči menovaným nevyviera len z gardistov, ale aj z ostatných poplatníkov-obyvateľov mesta Trnavy. Keďže by musela kus zodpovednosti snášať aj Hlinkova garda, gardisti v obidvoch osobách dôvery ani viery nemajú, že by národno socialistické myšlienky ²⁷ previesť čo len v najmenšom vedeli a najmä chceli, žadame, aby obidvaja z ich miesta boli odvolaní, a na ich miesta postavení boli gardisti, alebo národne soc. zmysľajúci a pracujúci jednotlivci, ktorých osobnosť by bola zárukou, že mesto Trnava bude národne uvedoméle a chudobní občania podľa zásad národného socializmu zamestnaní a zabezpečení. ²⁸

Aby sa veľmi nepriaznivá disharmónia medzi obyvateľstvom a vedením mesta zrušila, považujeme za žiaducé, aby za vládneho komisára mesta Trnavy bol menovaný okresný veliteľ HG Eugen Rott, ²⁹ ktorý pre túto verejnú funkciu obdrží ako odborný učiteľ stálu dovo-

lenú a tak sa môže plno venovať za spolupráce gardistov tunajším mestským bolestiam a činnosti HG.

V očakávaní prajného riešenia záležitosti, sme s našim

„ Na stráž! „

Za činovníkov HG v Trnave:

Jozef Legény, m.[iestny] veliteľ.

Jozef Oršula, zást.[upca] m.[iestneho] veliteľ.[efa]

Štefan Kolenčík, I. poboč.[nik] m.[iestneho] veliteľ.[efa]

Jožo Zemko, osob.[ný] ref.[erent] OVHG.

Jožo Meravý, výcv.[ikový] ref.[erent] OVHG.

Jozef Baxa, zpravod.[ajský] ref.[erent] MVHG. ³⁰

Alexander Flóriš st.[arší] hosp.[odársky] ref.[erent] MVHG.

Alexander Flóriš ml.[adší] prop.[agačný] ref.[erent]

Dr. Jožo Útrata, za Slov. Nem. spoloč. ³¹

Minkus Major a. D. ³² Deutsche Partei, Tyrnau

Summary

Peter Sokolovič: The complaint of radicals from Trnava to Alexander Mach, Chief Commander of the Hlinka Guard

June 1940 meant a significant turning point in the history of the Slovak Republic. Radicals lead by Vojtech Tuka gained more powers and launched a fight for the implementation of national-socialist ideas. At regional level, they tried to deal with political representatives, who, in their opinion, did not adequately strive for the initiation of these ideals into real life. Trnava as a city in which the radicals played a dominant role did not stay apart.

The submitted document represents the ambitions of the members of the Hlinka Guard local organisation in Trnava to replace the high representatives of the city by people loyal to them. It also serves as evidence of the period following Salzburg negotiations, which was marked by the fight between groups concentrated around Jozef Tiso on one side and Vojtech Tuka on the other, over political orientation of the country.

26 Po odvolaní Macha z funkcie hlavného veliteľa HG a jeho nahradení Galanom sa konala v Ružomberku porada gardistických veliteľov, ktorí vyjadrili svoju vernosť Machovi. Eugen Rott bol jedným zo signatárov podporného stanoviska k Machovmu zotrvaníu na stoličke hlavného veliteľa HG. V liste okrem iného píše: „Podpísaní župní a okresní veliteľia HG týmto Ti slávnostne sľubujú, že stoja oddane s Tebou pri každom tvojom kroku, ktorý podnikneš v záujme lepšej budúcnosti nášho samostatného štátu, presne budú plniť každý Tvoj rozkaz pre krajsí zajtrašok Národa (...) len s tebou chceme bojovať a zvíťaziť. Tedy viacej ako inokedy „Naspäť cesta nemožná, napred sa ísť musí!“ Na stráž!“ SNA, f. 604, 604–60–5. Memorandum gardistických veliteľov Machovi z 19. 5. 1940 s podpismi funkcionárov HG.

27 Po salzburských rokovaniach sa národný socializmus stal symbolom nasledujúceho obdobia a jablkom sváru medzi tzv. Tisovou a Tukovou skupinou. Pozri napr. SNA, f. „S“, S-47-1/ 160-167. Radikáli ho často využívali ako argument proti Tisovmu konzervatizmu. Viac SOKOLOVIČ, P.: *Hlinkova garda 1938–1945*.

28 Sociálna otázka bola nosnou časťou národnosocialistickej ideológie aplikovanej na slovenské pomery. Pozri NAČR, f. 136, šk. 13, 208176–208179. Správa nemeckého vyslanectva v Bratislave z 22. 5. 1940.

29 E. Rott bol krátko po Salzburgu paradoxne odvolaný z funkcie a nahradený V. Šuranom, ktorý je v dokumente takisto kritizovaný.

30 Jozef Baxa bol členom rozpustenej Rodobrany. V roku 1938 sa stal predsedom 1. organizácie HG. Jeho meno sa objavuje pri množstve protizidovských akcií. Napríklad z výpovede Dr. Eugena Wagnera je celkom zjavná snaha Baxu o vlastný prospech na úkor Židov. Keď bol Wagner po Veľkej noci roku 1939 zaistený a držaný vo väzbe, Baxa mu ponúkol obchod, podľa ktorého by výmenou za prepustenie musel vyplatiť 5 000 korún a kúpiť sud benzínu. Ak by odmietol, mal byť vydaný nemeckým jednotkám operujúcim v okolí Trnavy. Podľa obžaloby na ľudovom súde bral od Židov úplatky dokonca až vo výške 10 000 korún. ŠA Bratislava, f. Ľudové súdy v Bratislavskom kraji, OLS Bratislava, 434/48 Jozef Baxa.

31 Jožo Útrata je meno Jozefa Bányai, predsedu Slovensko-Nemeckej spoločnosti. Po Salzburgu si údajne na naliehanie Macha nechal zmeniť meno po svojej starej mame. O Jozefovi Bányaim pozri viac SOKOLOVIČ, P.: Jozef Bányai – lekár funkcionárom Hlinkovej gardy. In: *Pamäť národa*, roč. 6, 2009, č. 2, s. 4–16.

32 Mjr. Wilhelm Minkus bol dôverníkom SD, vodcom trnavských Nemcov, resp. DP a podpredsedom Slovensko-Nemeckej spoločnosti.

Nežná revolúcia v hláseniach zvolenskej Štátnej bezpečnosti

Štátna bezpečnosť (ŠtB) bola až do konca režimu „ušími a očami“ komunistickej strany, čo potvrdzujú aj mnohé dokumenty z posledných dní totalitného režimu. Najvyšší funkcionári ministerstva vnútra a ŠtB si boli vedomí, že informácia, ktorá sa dostane včas a na správne miesto, môže zabrániť rôznym protirežimovým vystúpeniam a v niektorých prípadoch dokonca pomôcť komunistickej strane. Preto kládli dôraz na budovanie čo najkvalitnejšej a spoľahlivej agentúrno-dôvernickej siete už na tej najnižšej (okresnej) úrovni a rýchly prenos dôležitých informácií k vedúcim predstaviteľom štátu, ktorí rozhodovali v najdôležitejších prípadoch o postupe. Predstavitelia vlády a strany však nie vždy dokázali správne pochopiť a v praxi realizovať to, čo im „uši a oči“ doniesli, a preto využívali ŠtB aj ako „ruky a nohy“, ktoré mali nepriateľov režimu odradiť od protištátnej činnosti.

Oddelenie Štátnej bezpečnosti (O-ŠtB) Zvolen bolo súčasťou Okresnej správy Zboru národnej bezpečnosti (OS ZNB) Zvolen, ktorá bola organizačne podriadená Krajskej správe Zboru národnej bezpečnosti Správe Štátnej bezpečnosti (KS ZNB S-ŠtB) Banská Bystrica. Zástupca náčelníka OS ZNB pre ŠtB bol zároveň aj náčelníkom Oddelenia ŠtB OS ZNB, zodpovedal sa však nielen náčelníkovi OS ZNB, ale aj náčelníkovi správy ŠtB pri KS ZNB Banská Bystrica. Od 1. februára 1986 až do 15. januára 1990, keď bol prevedený do zálohy, zastával post zástupcu náčelníka OS ZNB Zvolen pre ŠtB kapitán JUDr. Dušan Melicherčík.

Jednou z jeho úloh bolo vyhodnocovať štátnobezpečnostné informácie získané príslušníkmi OS ZNB, predkladať ich v stanovenom termíne určeným funkcionárom a prostredníctvom náčelníka OS ZNB príslušným stranickým a štátnym orgánom.¹

V marci 1989 stanovil minister vnútra Československej socialistickej republiky (ČSSR) pokynom nové úlohy na zabezpečenie

nie prísunu informácií z najnižšej úrovne na najvyššiu.² Informácie o štátnobezpečnostnej situácii v okrese a kraji sa, samozrejme, posielali ministrom, ako aj okresnému, krajskému a ústrednému výboru komunistickej strany aj predtým,³ novým nariadením chcel minister dosiahnuť jednotnú štruktúru správ a to, aby sa mu tie najdôležitejšie informácie dostali vždy načas. Denná situačná správa (DSS) mala obsahovať informácie o:

1. nepriateľskej činnosti vonkajšieho protivníka (nepriateľská činnosť cudzincov, vrátane diplomatov, ideodiverzných centier, smerujúca k destabilizácii pomerov v ČSSR) a vnútorného protivníka (ilegálne štruktúry, pripravované zámery a činnosť cirkví, siekt, opozičných skupín, mládeže,...),

2. negatívnych javoch v hospodárstve (poškodzovanie ekonomických záujmov ČSSR, poruchy a mimoriadne udalosti v československom hospodárstve),

3. názoroch a náladách obyvateľstva (nielen jednotlivcov, ale aj rôznych politických prúdov a zoskupení na prestavbu a prijaté závažné opatrenia vrcholných stranických a štátnych orgánov a ich predstaviteľov v oblasti politiky, ekonomiky, sociálnych vecí).

Okrem toho z DSS malo byť jasné

- miesto, kde k činu došlo,
- čas, v ktorom bol prevedený,
- osoba a jej motivácia jednania alebo činu,
- výstižný obsah javu, zahŕňajúci aj spôsob a prostriedok použitý na spáchanie.

Dôležité bolo uviesť aj dátum získania informácie, jej hodnovernosť, prameň (agentúry, technika, operatívny pracovník), pokyn na naskladanie s ňou a konkrétne prijaté opatrenia.⁴

Náčelníci 1., 2. a 3. odboru, oblastných odborov, ako aj zástupcovia náčelníkov OS ZNB pre ŠtB mali za úlohu „spracúvať poznatky uvedeného charakteru ihneď po zistení formou situačných informácií a tieto predkladať denne do 15:00 na oddelenie analytiky a využitia výpočtovej techniky organizačného a analytického odboru Správy ŠtB“,⁵ kde sa

Mgr. Peter Balun
(1977), absolvent
Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského
v Bratislave, študijný
odbor história – latinský
jazyk. Pracuje v Ústave
pamäti národa

1 Viac k úlohám a postaveniu zástupcu náčelníka OS ZNB pre ŠtB a štruktúre OS ZNB pozri ŽÁČEK, P.: *Nástroj triedneho štátu*. Bratislava 2005, strana (s.) 259-270.

2 Pokyn o informačnom posle 15. 3. 1989 náčelníkom 1., 2., 3. odborov, oblastného odboru a zástupcom náčelníkov OS ZNB pre ŠtB náčelník správy ŠtB Banská Bystrica plk. JUDr. Pavel Korbel.

3 Problém oneskoreného spracovávanía a zasielania situačných informácií sa snažil riešiť náčelník Správy ŠtB Banská Bystrica pokynom už aj 9. 1. 1989.

4 Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN), fond (f.) OS-ZNB O-ŠtB Zvolen, Spisy PT, jednacíe číslo (j. č.) OS-00373/89.

5 Tamže.

spracovali najzávažnejšie poznatky zo všetkých nižších úrovní do jednej situačnej informácie za Správu ŠtB. Úlohou náčelníka správy ŠtB bolo podať takúto správu na analytický odbor VOS FMV každý deň do 22.00 hodiny.

Jednou z najdôležitejších úloh O-ŠtB Zvolen bolo zabezpečiť ochranu objektov Sovietskej armády a Československej ľudovej armády v okrese Zvolen, keďže podľa poznatkov ŠtB vzrastal záujem vonkajšieho nepriateľa (zástupcovia zastupiteľských úradov kapitalistických štátov: USA, NSR, Veľká Británia, Francúzsko, Kanada) o informácie týkajúce sa týchto objektov.

Po línii vnútorného nepriateľa nemalo O-ŠtB Zvolen v porovnaní s krajskými správmi až tak veľa práce. V apríli 1986 prevzala XII. správa ZNB v Bratislave do svojej „opatery“ spisovateľku a signatárku Charty 77 Hanu Ponickú, pracovníci O-ŠtB Zvolen sa však aj naďalej podieľali na monitorovaní jej aktivít a kontaktov počas pobytu v Lukavici.⁶ Podobne ŠtB monitorovala ďalších signatárov Charty 77, VONSu, nelegálnej cirkvi a laického apoštolátu, ktorí cez okres Zvolen prechádzali alebo sa tam krátky čas zdržali.

Pri príležitosti rôznych výročí a sviatkov (Víťazný február, 1. a 9. máj, 21. august, SNP, vznik ČSR a federácia ČSSR) vyhlasoval náčelník Krajskej správy ZNB mimoriadne bezpečnostné opatrenia (MBO), ktoré mali zabrániť zneužitiu oficiálnych osláv na protirežimové vystúpenia. Aktivity „pravícových síl“ v okrese Zvolen kulminovali zvyčajne v auguste, keď sa pri príležitosti výročia „*internacionálnej pomoci priateľených štátov v roku 1968*“ zvykli objaviť nejaké protištátne písomnosti, ako napr. výzvy na odchod sovietskych vojsk, heslá spájané s Dubčekom a pod. Druhou a ešte dôležitejšou udalosťou v auguste boli oslavy Slovenského národného povstania, predovšetkým zabezpečenie ich pokojného priebehu.

Dňa 4. augusta 1989 zaslali piati predstavitelia opozičných a nezávislých skupín

(Hana Ponická, Ján Čarnogurský, Katarína Lazarová, Anton Selecký a Vladimír Maňák) na Mestský národný výbor vo Zvolene list, v ktorom hodnotili Slovenské národné povstanie, jeho dezinterpretáciu a zaznávanie občianskeho odboja. V liste zároveň oznámili, že na mieste, kde stál po vojne pamätník generálom Viestovi a Golianovi, hodlajú položiť dňa 29. augusta 1989 o 18.00 hod. kvety a týmto gestom si chcú uctiť všetky obeť povstania. Aktivita a plány týchto opozičných predstaviteľov podráždili stranické vedenie natoľko, že proti štyrom z nich začala Štátna bezpečnosť trestné stíhanie.⁷ Aj preto mohol kpt. JUDr. Melicherčík pokojne konštatovať, že 29. augusta 1989 „*k žiadnemu protispoločenskému vystúpeniu osôb nedošlo*“.⁸

Štruktúry nelegálnej cirkvi v okrese Zvolen boli pod kontrolou ŠtB, podobne to bolo aj s kanálmi prepojenia na ideodiverzné centrá v kapitalistickom zahraničí.⁹ Aktívne vystupoval predovšetkým katolícky kňaz z Rykynčíc Július Prachár,¹⁰ ktorý sa vyjadroval kriticky nielen k cirkevnej politike štátu, ale v júli 1989 zorganizoval v kostole podpisovú akciu za petíciu *Niekoľko viet. „Poznatok bol získaný od predsedu KSS, súdr. LESKU Jána, ktorý bol usmernený, aby okruhu týchto otázok v jeho okolí venoval pozornosť naďalej vo vzťahu k duchovnému PRACHÁROVI.“*¹¹

Edičná poznámka

Predkladané dokumenty – denné informácie náčelníka oddelenia ŠtB – podávajú obraz o štátnobezpečnostnej situácii v okrese, o vplyve udalostí v Prahe a Bratislave a o priebehu revolúcie v stredne veľkom meste, ktoré však malo, podobne ako tie najväčšie mestá v republike, študentov a hercov – prostredie, v ktorom sa najrýchlejšie šírili revolučné myšlienky. Uvádzame ich v chronologickom poradí od 14. do 28. novembra 1989 (denné informácie z ďalších dní sa už vo

6 „*Po dohode s XII. S-ZNB a ďalšími príslušnými útvarmi v ČSSR zabezpečiť dôslednú agentúrno-operatívnu kontrolu členov „CHARTY 77“ a VONSu a osôb s nimi sympatizujúcich, ktorí dochádzajú do Stredoslovenského kraja. Jedná sa o nasledovné osoby: PONICKÁ, rozpracovávaná v akcii MLYN, KUSÝ, rozpracovávaný v akcii RENEGÁT, ŠIMEČKA v akcii PASKVIL, ďalej bratia UHLŮVCI, ZIKMUND a ďalší.*“ Rozpracovanie úloh ročného plánu práce náčelníka správy ŠtB Banská Bystrica po problematike 2. odboru na rok 1988. Archiv bezpečnostných složek Praha (ABS), f. X. správa SNB, inventárne číslo (inv. č.) 420.

7 Proces s tzv. Bratislavskou päťkou (Ján Čarnogurský, Miroslav Kusý, Hana Ponická, Anton Selecký a Vladimír Maňák) bol posledným politickým procesom v období komunizmu na Slovensku. Vážobne bol stíhaný J. Čarnogurský a M. Kusý, ostatní na slobode. M. Kusý bol prepustený 6. 10. 1989 a 15. 11. 1989 odsúdený na 9 mesiacov podmienčne podľa § 112 Trestného zákona za poškodzovanie záujmov republiky v cudzine. Ďalší traja členovia skupiny boli oslobodení. Rozsudok v prípade J. Čarnogurského (samostatný proces) bol vynesený 23. novembra 1989, prokurátor sa však odvolal, aj proti prepusteniu odsúdeného z väzby. Trestné stíhanie a súdny proces voči nemu zastavil prezident republiky Gustáv Husák 25. 11. 1989. Zároveň odpustil aj trest vymeraný M. Kusému, ktorý však milosť odmietol a v novom súdnom procese bol zbavený obvinenia.

8 AÚPN, f. O-ŠtB Zvolen, PT spisy 1989, j. č. OS-373-79/89.

9 Správa o štb. situácii, plnení úloh Ročného vykonávacieho plánu a dosiahnutých výsledkoch v boji proti vonkajšiemu a vnútornému nepriateľovi za rok 1988. AÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Banská Bystrica, VO, PT spisy 1988, j. č. OS-003-58.

10 Štátna bezpečnosť ho rozpracovávala od r. 1980 vo zväzku AKTIVISTA a od r. 1981 ho viedla ako nepriateľskú osobu.

11 Dokument č. 2.

fonde nenachádzajú). Z týchto dokumentov vidieť predovšetkým snahu a úsilie študentov Vysokej školy lesnickej a drevárskej (VŠLD) a hercov Divadla Jozefa Gregora Tajovského (DGJT) získať pre svoje požiadavky robotníkov, ale aj ich zápas o to, ako ďalej v štrajku pokračovať, resp. dokedy. Uvedomovali si, že práve robotnícka trieda má rozhodujúce slovo v socialistickej spoločnosti. Jej aktívna účasť v generálnom štrajku 27. novembra 1989 dávala nádej na nevyhnutné zmeny v spoločenskom a politickom systéme.

Dokumenty zo 16., 17. a 20. novembra 1989 neuvádzame v prepise, pretože obsahujú iba konštatovanie náčelníka oddelenia ŠtB Zvolen, že „*vyhľadávacou činnosťou tunajšieho O-ŠtB neboli získané poznatky využiteľné do informačného toku*“.¹² Svedčí to však o diani v meste a okrese zo štátno-bezpečnostného hľadiska, ale aj o šírení sa revolučnej vlny z Prahy a Bratislavy do ďalších miest v celej republike. Z dokumentov vidno aj to, že náčelník oddelenia ŠtB, kpt. Melicherčík, upustil od ministrom stanovenej štruktúry denných situačných informácií a najdôležitejšie informácie podával formou hlásení niekoľkokrát za deň.

Okrem dokumentov z novembra 1989 tu uverejňujeme aj päť dokumentov (č. 1–5) z predchádzajúcich mesiacov, ktoré približujú situáciu v opozičnom tábore a dianie v okrese. Týkajú sa podpisovej akcie *Niekoľko viet*, tzv. Bratislavskej päťky, augustových demonštrácií v Prahe, ale aj vplyvu zmien v Poľsku, Maďarsku a NDR na dianie v Československu.

Všetky predložené dokumenty sa nachádzajú v Archive Ústavu pamäti národa v zatiaľ neinventarizovanom fonde O-ŠtB Zvolen. OS ZNB Zvolen je jednou z mála okresných správ ZNB, ktorú začiatkom decembra 1989 nepostihla „divoká“ skartácia dokumentov¹³ v takej miere, ako napr. správy ŠtB v krajských mestách.

Pri prepise dokumentov sme kvôli ľahšej čitateľnosti textu upravili menšie chyby a preklepy, ktoré vznikli aj snahou príslušníkov ŠtB

čo najrýchlejšie poslať zistenú informáciu na organizačný a analytický odbor S-ŠtB v Banskej Bystrici. Svedčia o tom aj časy o získaní a odoslaní správy v niektorých pečiatkach.

Dokument č. 1
1989, 12. júl, Zvolen. Informácia
O-ŠtB Zvolen o hodnotení vnútropolitckej a zahraničnopolitickej situácii farárom v Rykynčiciach.

PRÍSNE TAJNÉ! [...] ¹⁴
 SÚRNE! [...] ¹⁵
 Č. p. OS-00373/89-59
 Dňa 12. 7. 1989

KS ZNB – Správa ŠtB
 OAO
 Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie.

I. Nepriateľská činnosť

b./ vnútorného protivníka – Dňa 10. júla 1989 bol získaný poznatok na AS s TS-A „KYSEL“ r. č. 10 133, kde prameň vypočul rozhovor FÜRHOFFEROVEJ Heleny, ktorá pracuje ako zdravotná sestra v NsKP v Krupine, chodí na bohoslužby do miestneho kostola v Rykynčiciach. Hovorila o tom, že miestny farár na svätej omši mimo iného hovoril o tom, [že] rímske cirkev v súčasnosti má všetky predpoklady k tomu, aby opäť získala prvenstvo v postavení cirkvi v našej republike. Nabádal veriacich k poslušnosti k súčasnej cirkevnej politike nášho štátu s Vatikánom. Treba vyčkať až prebehnú voľby v našej republike, ktoré dopadnú v neprospech komunistov tak ako v Poľsku a svätá cirkev sa postaví na čelo nášho veriaceho obyvateľstva. Spomenul aj pomery v MLR, ktoré je potrebné chápať, ako reformy v politickom, hospodárskom a náboženskom živote a podporiť ich. Uvedená omša sa konala v mesiaci jún. Poznatok podal seriózný a preverený prameň. Prameň bol

12 Dňa 17. 11. 1989 odoslal náčelník oddelenia ŠtB, kpt. JUDr. Melicherčík správu s nasledovným textom: „*Za dnešný deň O-ŠtB Zvolen neboli získané poznatky, ktoré by sa dali použiť do informačného toku.*“ AÚPN, f. O-ŠtB Zvolen, j. č. OS-0373/89-121-123. Správy s takýmto alebo podobným textom sa veľmi často objavujú nielen v letných, ale aj jesenných mesiacoch 1989. Výnimkou boli dni okolo významných výročí alebo sviatkov, keď sa na základe vyhlásených MBO aktivizovala agentúrno-dôvernica sieť.

13 Príkaz na skartáciu živých zväzkov a pre ŠtB kompromitujúcich materiálov vydal 1. 12. 1989 prvý námestník federálneho ministra vnútra, genpor. Alojz Lorenc, CSc. Dňa 6. decembra nariadil náčelník II. Správy ZNB (Hlavnej správy kontrarozvedky v Prahe) plk. Karel Vykypěl okamžitú skartáciu spisov osôb ohrozujúcich vnútorný poriadok a bezpečnosť štátu, a to bez ohľadu na tzv. „živé“ alebo archivované spisy. Mimoriadnu skartáciu napokon pozastavil Alojz Lorenc 8. decembra pokynom s odôvodnením, že „*ničenie písomností by mohlo byť zneužitá proti FMV*“.

14 Pečiatka

Poradové číslo	145	
Prijaté	12. 7. 1989 930	(dátum, hod.)
Odoslané	12. 7. 1989 1018	(dátum, hod.)
Zpracované	9.30 – 1018	(dátum, hod.)

15 Rukou dopísaná poznámka „R – “.

usmernený, aby okruhu týchto otázok v jeho okolí venoval pozornosť naďalej vo vzťahu k duchovnému Prachárovi, ktorý je na tunajšom O-ŠtB preverovaný v SNO „AKTIVISTA“, r. č. 12 303.

PRACHÁR Július, nar. 8. 5. 1951, rkd. správca fary v Rykynčiciach, okr. Zvolen, trv. bytom Bratislava, Pod vinicami 24, prech. Rykynčice č. 122, okres Zvolen.

Náčelník oddelenia ŠtB
[podpis]
Kpt. JUDr. D. Melicherčík

Dokument č. 2
1989, 14. júl, Zvolen. Informácia
O-ŠtB Zvolen o podpisovej akcii Nie-
koľko viet v kostole v Rykynčiciach.

PRÍSNE TAJNÉ! [...] ¹⁶
SÚRNE! [...] ¹⁷
Č. p. OS-00373/89-60

KS ZNB – Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie.

I. Nepriateľská činnosť

b./ vnútorného protivníka – Dňa 2. 7. 1989 sa v rím. kat. kostole Rykynčice konala svätá omša, ktorú viedol rím. kat. duchovný PRACHÁR Július, nar. 8. 5. 1951, evidovaný ako NO v zmysle NMV ČSSR č. 21/78 v SNO „AKTIVISTA“, reg. č. 12 303. Na spomenutej omši prebehla podpisová akcia pod názvom „ZA MIER NA CELOM SVETE“. Pod týmto nápisom bol ďalší nápis „NIEKOLKO VIET“, čo podpísalo okolo 80 veriacich, ktorí boli na bohoslužbe. Spomenutý duchovný to v kázni odôvodnil tým, že je to podpisová akcia na podporu demokratizačného procesu v ČSSR.

Poznatok bol získaný od predsedu DO KSS, súdr. LESKU Jána, ktorý bol usmernený, aby okruhu týchto otázok v jeho okolí venoval pozornosť naďalej vo vzťahu k duchovnému PRACHÁROVI. Obec Rykynčice má 460 ob-

čanov, kde je veľká zaťaženosť v rím. kat. cirkve. Boli prijaté opatrenia k získaniu dôveryhodnej osoby, ktorá navštevuje v Rykynčiciach bohoslužby, s cieľom informovania, že akou mimo náboženskou činnosťou sa PRACHÁR zaoberá vo vzťahu k veriacim, zodpovední kpt. DAUBNER a nstržm. Komada.¹⁸

Náčelník odd. ŠtB Zvolen
[podpis]
Kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

Dokument č. 3
1989, 9. august, Zvolen. Hlásenie
O-ŠtB Zvolen o iniciatíve predstavite-
ľov HOSu (tzv. Bratislavskej päťky),
ktorí si položením kvetov chceli uctiť
generálov Viesta a Goliana vo Zvolene.

PRÍSNE TAJNÉ [...] ¹⁹
SÚRNE [...] ²⁰
Č. p. OS-00373/89-71
Vo Zvolene dňa 9. 8. 1989

KS ZNB, Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie.

I./ Nepriateľská činnosť

a/ Vonkajšieho protivníka – poznatky neboli zistené

b/ Vnútorného protivníka

Predstavitelia HOS-u, zaslali dňa 4. 8. 1989 z Bratislavy list na MsNV Zvolen. Obsahom listu je zhodnotenie SNP, kde uvádzajú, že výklad povstania sa mení podľa toho aká je vnútropolitická situácia, kto má v rukách moc. Uvádzajú, že velitelia povstania generáli Rudolf Viest a Ján Golian boli zajatí a zahynuli v Nemecku. Po vojne im bol vo Zvolene postavený pomník, ktorý však bol z pôvodného miesta vo Zvolene odstránený a doposiaľ tam nebol vrátený ani preložený na iné miesto. Poukazujú na to že vojenski velitelia povstania nemajú nikde na Slovensku pomník a oficiálna

- 16 Pečiatka
Poradové číslo 148
Prijaté (dátum, hod.)
Odoslané 14. 7. 1989 1000 (dátum, hod.)
Zpracované (dátum, hod.)
- 17 Rukou dopísaná poznámka „R – KOVÁČ o 10.35 hod“.
- 18 Posledná veta odseku podčiarknutá rukou.
- 19 Pečiatka
Poradové číslo 171
Prijaté 9. 3. 1989 o 900 (dátum, hod.)
Odoslané 9. 3. 1989 o 930 (dátum, hod.)
Zpracované - (dátum, hod.)
- 20 Rukou dopísaná poznámka „R – BIELIK o 930“.

historiografia ich význam neustále skresľuje.

Pri tomto neexistujúcom pomníku oboch generálov chcú vzdať hold všetkým obetiam povstania. Ako uvádzajú v deň výročia SNP dňa 29. 8. 1989 o 18.00 hod. položia kvety v blízkosti pôvodného miesta pomníkov generálov – pri severnej strane zámku vo Zvolene, oproti hotela Poľana. Ako ďalej uvádzajú v liste kvety položia iba na zem, na tú zem za ktorú obaja generáli bojovali a položili svoje životy. Kvety nech pripomínajú, že pomník obom generálom musí byť obnovený, že náš ľud potrebuje poznať pravdu o povstaní a že v povstaní zahynuli bojovníci proti nacizmu, ale aj nevinné obeť.

Obsah listu podpísali: Hana PONICKÁ, Dr. Ján ČARNOGURSKÝ, Katarína LAZAROVÁ, ANTON SELECKÝ a Vladimír MAŇÁK.

List zaslali súčasne na vedomie ČSTK Bratislava.

Informácia je overená fotokópiou originálu listu.

Opatrenia: Spracovať súčinnosťný plán v spolupráci s XII. S-ZNB Bratislava a II. odborom S-ŠtB Banská Bystrica, k čomu bude v krátkej dobe vykonaná súčinnosťná porada.

K ďalším bodom v zmysle hlásenia negatívne poznatky zistené neboli.

Náčelník O-ŠtB Zvolen

[podpis]

Kpt. JUDr. Melicherčík D.

Dokument č. 4

1989, 16. august, Zvolen. Hlásenie O-ŠtB Zvolen o pripravovanej demonštrácii v Prahe pri príležitosti 21. výročia invázie vojsk Varšavskej zmluvy do ČSSR.

PRÍSNE TAJNÉ

SÚRNE

Č. p. OS-00373/89

Vo Zvolene dňa 16. 8. 1989

KS ZNB, Správa ŠtB

OAO

Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie.

I./ Nepriateľská činnosť

b/ Vnútorného protivníka – Dňa 16. 8. 1989 bol cestou prameňa „IRON“ r. č. 17062 získaný poznatok k otvorenému vystúpeniu

nelegálnej štruktúry pod názvom „České deti“ na pripravovanej demonštrácii na Václavskom námestí v Prahe dňa 19. a 20. 8. 1989. Prívrženci uvedeného hnutia si majú k vystúpeniu pripravovať delobuchy, dymovnice a zápalné fľaše. Tieto majú byť použité pri zásahu bezpečnostných a ozbrojených zborov. Poznatok prameň získal z rozpráv s prívržencami hnutia Punk Rock z Prahy. Týmito bol upozornený aby v uvedené dni nechodil do Prahy a samotní prívrženci hnutia Punk sa tejto akcie nemajú zúčastniť. Výnimkou budú zrejme tvoriť členovia Punk ktorí sú v spojení s CHARTOU 77. Prameň osobne nepozná z hnutia „ČESKÉ DETI“ žiadne osoby.

Vybavuje: kpt. Kapusta /22/

Náčelník Oddelenia ŠtB

[podpis]

Kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

Dokument č. 5

1989, 27. október, Zvolen. Hlásenie O-ŠtB Zvolen o situácii v rím. kat. cirkvi a názoroch kňaza Prachára.

PRÍSNE TAJNÉ [..]²¹

SÚRNE [..]²²

Č. p. OS-00373/89-71

Dňa 27. 10. 1989

KS-ZNB, Správa ŠtB

OAO

Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie.

I./ Nepriateľská činnosť

a/ Vonkajšieho protivníka – poznatky neboli zistené

b/ Vnútorného protivníka – operatívnu cestou dňa 26. 10. 1989 bolo zistené, že PRACHÁR Marian rímsko-katolícky farár v Rykynčiciach je nepriateľsky zameraný voči socialistickému zriadeniu v ČSSR. Menovaný má styky na podobne zmýšľajúcich rím. kat. duchovných v ČSSR, konkrétne i na duchovného v Malackách. Spoločne meditujú o tom, že veriaci ľudia nemôžu byť spokojní so súčasným postavením cirkvi. Poukazujú na to, že do čela katolíckej cirkvi v ČSSR sa dostávajú ľudia, ktorí nie sú oddaní cirkvi a sv. Otcovi. Odsudzujú „sľub vernosti socialistickému štátu“, pričom poukazujú na biskupa SOKOLA,

21 Pečiatka
Poradové číslo 225
Prijaté 27. 10. 1989 o 845(dátum, hod.)
Odoslané 27. 10. 1989 o 920(dátum, hod.)
Zpracované (dátum, hod.)
22 Rukou dopísaná poznámka „R – KUPEC o 920 hod.“.

ktorý údajne nemá charakter a nie je v cirkvi osobnosťou. Poukazujú na skutočnosť, že biskup SOKOL v 70. rokoch týždenne navštevoval ŠtB na Februárke v Bratislave. Veľa vecí sa im nepáči od seminára až po pastoračiu, kde je roztrieštenosť a osobnosti niet, hrozí premeškanie doby a v budúcnosti môžu zase zostať za múrom kostola. Taktiež sa im nepáči, že biskup SOKOL sa nezaujíma o údel ČARNOGURSKÉHO a spol. ako i to, že sa pevne neprímkne k biskupovi KORECOVI, od ktorého sa dištancuje.

Opatrenia:

Osobe PRACHÁR Marian je zo strany O-ŠtB Zvolen venovaná zvýšená pozornosť. Poznatok bude vyhodnotený podrobne a odstúpený na jednotlivé súčasti S-ŠtB B. Bystrica.

II. Negatívne javy a poruchy v čsl. hospodárstve zistené neboli.

III. Názory a nálady obyvateľstva – pretrvávajú negatívne postoje a nálady k vykupovaniu spotrebného tovaru zo strany občanov MR, PLR, ZSSR, SFRJ. Závažné nedostatky v zásobovaní zistené nie sú.

Náčelník O-ŠtB Zvolen
[podpis]
kpt. JUDr. D. Melicherčík

Dokument č. 6

1989, 14. november, Zvolen. Informácia O-ŠtB Zvolen o podpisovej akcii Niekol'ko viet vo Zvolene.

PRÍSNE TAJNÉ [...]²³
SÚRNE [...]²⁴
Č. p. OS-00373/89-120

KS ZNB – Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – predloženie

a/ K vonkajšiemu protivníkovi neboli získané poznatky.

23	Pečiatka		
	Poradové číslo	240	
	Prijaté	-	(dátum, hod.)
	Odoslané	14. 11. 89 09.30	(dátum, hod.)
	Zpracované	-	(dátum, hod.)
24	Rukou dopísaná poznámka „R – Kupec 9,40“.		
25	Pečiatka		
	Poradové číslo	246	
	Prijaté	-	(dátum, hod.)
	Odoslané	21. 11. 1989	(dátum, hod.)
	Zpracované	-	(dátum, hod.)
26	Rukou dopísaná poznámka „R – BIELIK o 10.25 hod.“.		

b/ K vnútornému protivníkovi bolo prevedené ustálenie SLIVKOVEJ Evy, rod. Jehlíkovej, nar. 11. 11. 1952 Domažlice, čs. štátna príslušníčka, českej národnosti, vydatá, zamestnaná ako úradníčka vo VÚLH Zvolen, trvale bytom Zvolen – Záhonok 1959/27, ktorá v auguste 1989 zbierala podpisy pod výzvu „Niekol'ko viet“, konkrétne u kastelána zvolenského zámku HENEŠA Petra. Bola prevedená jej lustrácia a zavedenie SPO „FILOMÉNA“, kde sa jej previerka prevádza v zmysle plánu AOR.

Negatívne javy a poruchy v čs. hospodárstve zistené neboli.

Medzi verejnosťou v tunajšom okrese je so záujmom sledovaný politický vývoj udalostí v NDR. Sú názory v tom smere, či nastúpená cesta demokratizácie „nevedie k zjednoteniu NSR s NDR v jednotný štát Nemcov“, čo sa v poslednom čase dosť proklamuje vo vystúpeniach politikov NSR a opozície v NDR.

Náčelník oddelenia ŠtB Zvolen
[podpis]
kpt. JUDr. D. Melicherčík

Dokument č. 7

1989, 21. november, Zvolen. Informácia O-ŠtB Zvolen o snahe hercov DJGT zrušiť predstavenie a prečítať petíciu proti zákroku bezpečnostných zložiek 17. novembra 1989 v Prahe.

PRÍSNE TAJNÉ [...]²⁵
SÚRNE [...]²⁶
Č. p. OS-00373/89
Vo Zvolene dňa 21. 11. 1989

KS-ZNB, Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Herci DJGT Zvolen, snaha o prečítanie petície divákovi v kine Hviezda na Sliachi – zaslanie.

Dňa 20. 11. 1989 sa malo uskutočniť divadelné predstavenie hry „KRIMINÁLNY PRÍBEH“ v kine Hviezda na Sliachi o 19,00 hod. Predstavenie mali herci DJGT Zvolen

snahu zneužiť po vzájomnej dohode k prečítaniu petície. Petíciu podpísalo 27 hercov DJGT Zvolen a táto mala byť prečítaná v nasledujúcom texte: „Vážení diváci, dovoľte mi, aby som k Vám prehovoril z poverenia umeleckého súboru činohry DJGT Zvolen. Je nám ľúto, že dnešné predstavenie neodohráme. Týmto činom sa pripájame k stanovisku tých českých divadiel, ktoré sa rozhodli tiež nehrať. Chceme tým vyjadriť svoje presvedčenie, že i najväčšie konflikty, myslíme tým dramatické udalosti, ktoré sa odohrali v posledných dňoch v Prahe sa dajú riešiť formou humánneho dialógu“. Uvedenú petíciu mal v kine Hviezda prečítať režisér DJGT Zvolen TURČAN Andrej. Uvedený zámer hercov DJGT Zvolen bol prekaznený uzavretím priestorov kina Hviezda funkcionármi OV-KSS a MsNV Sliach.

Opatrenia:

1./ O situácii bol ihneď informovaný vedúci tajomník OV.KSS vo Zvolene s. Bobor.

2./ Činnosť DJGT bude naďalej kontrolovaná jestvujúcou agentúrnou a dôvernickou sieťou.

Náčelník O-ŠtB Zvolen

[podpis]

kpt. JUDr. D. Melicherčík

Dokument č. 8

1989, 22. november, Zvolen. Hlásenie O-ŠtB Zvolen o štrajku študentov VŠLD Zvolen.

PRÍSNE TAJNÉ [..]²⁷

SÚRNE [..]²⁸

Č. p. OS-00373/89

Vo Zvolene dňa 22. 11. 1989

KS-ZNB, Správa ŠtB

OAO

Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie

a/ vonkajšieho protivníka – neboli zistené žiadne poznatky.

27 Pečiatka
Poradové číslo 250
Prijaté - (dátum, hod.)
Odoslané 22. 11. 1989 o 8,50 (dátum, hod.)
Zpracované - (dátum, hod.)

28 Rukou dopísaná poznámka „R – Bielik 9.05“.

29 Pečiatka
Poradové číslo 252
Prijaté (dátum, hod.)
Odoslané 22. 11. 1989 18,30 (dátum, hod.)
Zpracované - (dátum, hod.)

30 Rukou dopísaná poznámka „R – Durčo 19.02“.

b/ vnútorného protivníka – Dňa 22. 11. 1989 boli cestou Premeňa „PRVÁK“ r. č. 19735 získané poznatky, že od 08,00 hod. budú v uvedený deň prebiehať na VŠLD Zvolen dialógy vo vopred zvolených 4 sekciách: politickej, ekonomickej, ekologickej a historickej. Členovia štrajkového výboru VŠLD majú v úmysle okrem stredných škôl a učilíšť navštíviť i závody a podniky v okrese Zvolen. Taktiež bolo uvedeným Premeňom zistené, že členovia štrajkového výboru majú len na deň 22. 11. 1989 oficiálne požiadať MsNV Zvolen o povolenie verejnej manifestácie študentov mestom Zvolen, ktoré sa má uskutočniť o 16,00 hod v uvedený deň.

Opatrenia sú vykonávané v zmysle postaveného plánu MBO.

II. Negatívne javy a poruchy v čs. hospodárstve zistené neboli.

Náčelník Oddelenia ŠtB

[podpis]

kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

Dokument č. 9

1989, 22. november, Zvolen. Hlásenie O-ŠtB Zvolen o povolenej manifestácii študentov VŠLD vo Zvolene.

PRÍSNE TAJNÉ [..]²⁹

SÚRNE [..]³⁰

Č. p. OS-00373/89

Vo Zvolene dňa 22. 11. 1989

KS-ZNB, Správa ŠtB

OAO

Banská Bystrica

Vec: Manifestácia študentov VŠLD Zvolen – hlásenie.

Dňa 22. 11. 1989 v čase od 16,00 do 16,30 hod. prebehlo manifestačné vystúpenie študentov VŠLD Zvolen. Manifestácia prebehla so súhlasom MsNV Zvolen o ktorú štrajkový študentský výbor vopred požiadal. Boli vymedzené trasy po ktorých sa môže manifestačný sprievod pohybovať a priestor na námestí L. Štúra, kde môžu predniesť svoje požiadavky.

Sprievod manifestujúcich študentov sa pohyboval po trasách, ktoré im boli vytýčené, zúčastnilo sa ho cca. 800 až 1 000 študentov. V sprievode boli nesené heslá – úvod sprievodu „VŠLD PODPORUJE PRAHU“, ďalej „Preč s násilím“, „Chceme demokraciu“, „Nebite študentov, nebite pravdu“, „Chceme viac politických strán“, „Nesúhlasíme so stanoviskom vlády k udalostiam 17. 11. 1989“, „Uvoľniť priestor viacerým politickým stranám“, „Objektívne informácie pre všetkých“ a pod.

V sprievode boli nesené čs. štátne vlajky a portréty s. Gorbačova. Sprievod prechádzal po uliciach mesta za sústavného potlesku účastníkov sprievodu.

Sprievod sa zastavil na určenom mieste na parkovisku, kde z tamojšieho pódia prečítali svoje požiadavky. V čítaní požiadaviek sa striedali študent českej národnosti a študentka slovenskej národnosti. Obsahom požiadaviek bolo oficiálne odsúdenie a trestný postih osôb zodpovedných za zákrok poriadkových jednotiek dňa 17. 11. 1989 v Prahe, zverejňovanie informácií, právo na slobodné zhromažďovanie, zahájenie účinného dialógu so všetkými zložkami, nerozširovanie nepravdivých informácií, vznesená požiadavka na občanov k podpore štrajku študentov a požiadavka o prijatie zástupcov študentov u predsedníctva federálnej vlády s uznesením požiadaviek. Na záver boli študenti vyzvaní k zaspievaniu čs. štátnej hymny a upozornení zástupcom štrajkového výboru, že po ukončení hymny sa majú rozísť domov, pričom výbor nepreberá zodpovednosť za prípadné ďalšie udalosti. Po skončení štátnej hymny sa študenti z uvedeného miesta rozišli.

Manifestácia prebehla v klude, k zákrokom príslušníkov ZNB nedošlo, cestná premávka nebola narušená. Podporu zo strany okolitých občanov nemali a títo sa ani nepripojili k uvedenému zhromaždeniu. [Naopak mnohí ho odsudzovali.]³¹

Z manifestácie bola vykonaná dokumentácia na video záznam. Z požiadaviek študentov prednesených prehlásení je spracovaná zvuková dokumentácia. Video záznam a MG pásky sa nachádzajú na tunajšom O-ŠtB.

Náčelník Oddelenia ŠtB
[podpis]
kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

Dokument č. 10
1989, 23. november, Zvolen. Informácia O-ŠtB Zvolen o výzve na štrajk v ruňovom depe Lučenec.

PRÍSNE TAJNÉ [..]³²
SÚRNE
Č. p. OS-00373/89
Vo Zvolene dňa 23. 11. 1989

KS-ZNB, Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Pripísanie vyhlásenia štrajku v RD Zvolen na vyhlášku č. 99 – poznatky

Operat. cestou bolo zistené, že na vyhlášku č. 99 týkajúcu sa odstavovania ruňov 781 vo vozebnej stanici Lučenec, ktorá bola napísaná dňa 20. 11. 1989, a podpísaná vedúcim prevádzky RD, neznámy pisateľ pripísal nasledovný text: Na podnet ÚRO vyhlasuje RD Zvolen štrajk dňa 24. 11. 1989 od 6,00 do 24,00 hod. Uvedený text bol písaný prepisovacím perom a podpísaný menom Brestovanský.

V súčasnej dobe sú vykonávané opatrenia s cieľom zistenia pisateľa a ustálenia osoby Brestovanský, ako i zistenia reakcie a podpory zam. RD na toto vyhlásenie.

Náčelník O-ŠtB
[podpis]
kpt. JUDr. Melicherčík

Dokument č. 11
1989, 23. november, Zvolen. Informácie O-ŠtB Zvolen o situácii na VŠLD a štrajkových aktivitách študentov.

PRÍSNE TAJNÉ [..]³³

31 Rukou dopísaná poznámka.

32 Pečiatka

Poradové číslo	254	
Prijaté	23. 11. 89 o 1040	(dátum, hod.)
Odoslané	23. 11. 89 1100	(dátum, hod.)
Zpracované	-	(dátum, hod.)

33 Pečiatka

Poradové číslo	255	
Prijaté	23. 11. 1989 o 2000	(dátum, hod.)
Odoslané	23. 11. 1989 o 2036	(dátum, hod.)
Zpracované	-	(dátum, hod.)

SÚRNE [...] ³⁴
 Č. p. OS-00373/89
 Vo Zvolene dňa 23. 11. 1989

KS ZNB, Správa ŠtB
 OAO
 Banská Bystrica

Vec: Operatívna situácia na VŠLD Zvolen
 – predloženie.

Cestou prameňa „RYBOŠ“ bolo zistené, že i dnešného dňa bola najburlivejšia diskusia v politickom krúžku študentov VŠLD Zvolen. Dnešného dňa medzi študentov VŠLD Zvolen prišlo aj vedenie školy na čele s rektorom PRIESOLOM, ktorý študentom oznámil a vyhlásil ich štrajk za nelegálny, pričom vedenie školy sa s ich požiadavkami nestotožňuje. Zo strany študentov toto vyhlásenie rektora bolo prijaté s nevôľou a piskotom. Taktiež im bolo oznámené, že ktorý študent VŠLD od pondelka budúceho týždňa nenastúpi do vyučovacieho procesu bude voči nemu vyvodzované kárne opatrenie.

Podľa vyjadrenia prameňa situácia medzi študentami sa ukludňuje, pretože prvé nadšenie opadáva, a mnohí tí, ktorí včera boli za prijatie rôznych bodov programu dneska sa už zdržujú hlasovania, alebo vôbec nesúhlasia s názormi ostatných študentov.

V priebehu dnešného dňa taktiež medzi študentov prišli zástupcovia Poľnohospodárskych stavieb Zvolen a to námestník a robotník z betonárky, ktorý im v priebehu diskusie uviedol, že robotníci nesúhlasia s ich štrajkom a nepôjdu s nimi do generálneho štrajku z dôvodu toho, že tým by vznikla pre národné hospodárstvo obrovská škoda a problémy nedoziernych následkov. Títo boli taktiež vypískaní.

V odpoľudňajších hodinách a to od 14.00 do 16.00 hod. ma zo študentami rozhovor a diskusiu pracovník Slovenskej akadémie vied z Bratislavy Peter VAJS, ktorý podľa prameňa si medzi študentami získal autoritu a sympatie, ankoľko sa mu dostávalo potlesku a uznania.

„RYBOŠ“ ďalej uviedol, že včera večer vo večerných hodinách na jeho byt telefonicky volal čs. emigrant Milan TANEČKA, pričom od neho chcel vedieť súčasný stav a situáciu medzi študentami VŠLD. Vzhľadom k tomu, že bol vo vani s ním nehovoril, toto uviedol jeho manželke s tým, že bude volať v najbližšej dobe.

Cestou prameňa „PRVÁK“ boli zistené poznatky k manifestácii študentov vo Zvolene. Prevláda názor, že občania Zvolena v malom počte túto podporili. Hovorilo sa tiež, že by sa táto mala zopakovať po lepšom spropagovaní. Štrajkový výbor podľa prameňa pracuje sporadicky bez plánu a tiež dialógy a stanoviská v diskusných krúžkoch sa rozchádzajú.

Prameň tiež uviedol, že v piatok majú byť zvolaní všetci štrajkujúci študenti na popud rektora a v prípade že nadpolovičná väčšina bude cestovať domov štrajk bude tým ukončený.

Cestou prameňa bolo zistené tel. číslo štrajkového výboru študentov na VŠ internát s ktorým sú v priamom spojení na ústredný štrajk. výbor v Prahe. V tomto smere sú vykonávané prísl. opatrenia.

Operatívou VB bolo oznámené, že na Sládkovičovej ul. za výkladom komunálnych služieb Výroba kľúčov, ktorý majú prenajatý TJ Horolezecký oddiel sú vystavené výzvy študentov VŠLD a to „PREHLÁSENIE ŠTUDENTOV VŠLD OBČANOM ZVOLENA“, ktoré bolo napísané na baliacom papieri rozmeru 75x60 cm písané zelenou, modrou a čiernou fixou. Obsahom je pripojenie sa k ostatným VŠ štrajkujúcim v ČSSR a výzva k otvorenému dialógu so všetkými občanmi vo Zvolene denne od 17.00 hod. na internáte DMLŠ. Výzva bolo napísaná v slovenskom jazyku.

Ďalej sa tam nachádzal „PROGRAM STÁVKUJÍCICH STUDENTU VŠLD ZVOLEN“ a „PROVOLÁNÍ VYSOKOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTOV K DÉLNÍKUM A ROBOTNÍKOM ČESKOSLOVENSKA“, ktoré bolo na formáte A4 písané strojom na preklepovom papieri v českom jazyku. Uvedené výzvy boli z výkladu odstránené a nachádzajú sa na O-ŠtB Zvolen.

Náčelník O-ŠtB
 [podpis]
 kpt. JUDr. D. Melicherčík

Dokument č. 12
1989, 24. november, Zvolen. Informácie O-ŠtB Zvolen o štrajku študentov a ich snahe získať robotníkov pre generálny štrajk.

PRÍSNE TAJNÉ [...] ³⁵
 SÚRNE [...] ³⁶

34 Rukou dopísaná poznámka „R - HAVIAR“.

35 Pečiatka
 Poradové číslo 258
 Prijaté - (dátum, hod.)
 Odoslané 24. 11. 1989 o 13,55 (dátum, hod.)
 Zpracované - (dátum, hod.)

Č. p. OS-00373/89
Dňa 24. 11. 1989

KS - ZNB, Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Situácia na VŠLD Zvolen – predloženie.

Prameň RYBOŠ uviedol, že letáky a plagáty sa rozmnožujú na bloku „D“ 1. poschodie Sekretariát Lesníckej fakulty VŠLD Zvolen, ktoré rozmnožovanie zabezpečuje desať poslucháčok VŠLD. Tu v tejto miestnosti sa nachádza aj koordinačný štrajkový výbor. Ďalším členom štrajkového výboru je Martin FODORA z Ružomberka. Pisomné materiály a plagáty do Zvolena prichádzajú nočnými rýchlikmi z Bratislavy a Prahy. Z 23.–24. 11. 1989 sa vlámal do internátu VŠLD Zvolen neznámy muž, ktorého stávková hliadka študentov zadržala, pričom oznámila, že bude odovzdaný bezpečnosti. Tento sa na toto začal smiať, pričom vznikla medzi študentami domnienka, že sa jedná o príslušníka bezpečnosti. V ďalšej časti prameň uviedol, že dňa 24. 11. 1989 v odpoľudňajších hodinách odchádza do Banskej Bystrice 500–700 študentov VŠLD, ktorí sa tam majú zúčastniť manifestácie, ktorá sa koná o 16,00 hod. Štrajkový výbor rozhodol, že po dnešnom zasadnutí Predsedníctva ÚV KSC ak nepodajú predstavitelia vlády demisiu sa predlžuje študentský štrajk o ďalší týždeň. Medzi študentmi panuje znechutenie vzhľadom k tomu, že nemôžu prísť do otvoreného s robotníkmi z okresu Zvolen. Prameň ďalej zistil, že inšpektor Fotokin Stredoslovenského kraja Peter ŽILA z Banskej Bystrice, ktorý sa zúčastnil služobnej porady v Prahe doviezol väčšie množstvo protištátnych letákov a pamfletov, ktoré rozdáva medzi študentmi. Taktiež medzi študentmi kolujú letáky podpísané Alexandrom DUBČEKOM. Medzi študentmi VŠLD sú premietané videofilmy, ktoré však zachytávajú iba zákroky poriadkových síl dňa 17. 11. 1989 voči študentom v Prahe. Prameň na stretnutie doniesol tlačoviny a to Stanovisko ku generálnej stávke študentov VŠLD Zvolen, Prehlásenie študentov VŠLD k robotníkom a roľníkom ČSSR, ktoré sú v dvoch rôznych vyhotoveniach, Vyhlásenie kardinála TOMÁŠKA z Prahy „Všem lidem Československa“, z informačného servisu č. 2 Dopis občianskeho fóru prezidentovi USA BUSCHOVI a gen. taj.

36 Rukou dopísaná poznámka „R – KUBUŠ“.

37 Pečiatka

Poradové číslo	261	
Prijaté	-	(dátum, hod.)
Odoslané	24. 11. 1989 o 16.50 hod.	(dátum, hod.)
Zpracované	-	(dátum, hod.)

38 Rukou dopísaná poznámka „R – BIELIK 17.30“.

ÚV KSSZ Gorbačovovi so žiadosťou o odstúpenie vlády ČSSR a vyhlásenie radových komunistov podpísaný Lubomírom FELDEKOM z Bratislavy.

Prameň „PRESTAVBA“ uvádza, že študent JOŽKO z menzy kontaktoval v ŽOS Zvolen Dušana KAŠTIEĽA o tom, že sa im nedari spojiť s robotníkmi, pričom bolo dohodnuté, že dnes o 14,30 hod. majú počkať pred ŽOS Zvolen, keď budú robotníci odchádzať zo zamestnania. Ďalej neznámy študent JOŽKO podporoval dobrý nápad KAŠTIEĽA rozširovať a vhadzovať letáky do schránok občanom v okrese Zvolen. Ďalej JOŽKO KAŠTIEĽOVI uviedol, že v prípade, keď ho na VŠLD nezaistihne, nech sa obráti na študenta českej národnosti prezývku „INDIÁN“, ktorý je členom štrajkového výboru. JOŽKO ďalej informoval KAŠTIEĽA, že o pondelku sa bude rozhodovať v nedeľu večer v manifestačnom stretnutí študentov VŠLD. Taktiež hovoril o tom, že pracovníci Mliekarni [Zvolen] súhlasia s požiadavkami študentov VŠLD, len potrebujú o diani študentov čo najviac vedieť. V sobotu a nedeľu čo v najväčšom počte rozširovať plagáty a letáky.

Náčelník O-ŠtB Zvolen:
[podpis]

kpt. JUDr. Melicherčík Dušan

Dokument č. 13

1989, 24. november, Zvolen. Informácia O-ŠtB Zvolen o snahe študentov skontaktovať sa s Alexandrom Dubčekom.

PRÍSNE TAJNÉ [...]³⁷

SÚRNE [...]³⁸

Č. p. OS-00373/89

Vo Zvolene dňa 24. novembra 1989

KS ZNB, Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Informácia o situácii na VŠLD Zvolen – hlásenie

V návaznosti na predchádzajúce informácie uvádzam, že cestou TS-A PRVAK boli zistené nasledovné informácie. Snahou štrajkového výboru na VŠLD je vedenie dialógu s A. Dubčekom, na pôde VŠLD. Za týmto účelom

už bolo viackrát telefonicky volané na adresu A. Dubčeka s cieľom pozvať ho na VŠLD Zvolen. Doposiaľ sa podľa udania prameňa nepodarilo nadviazať uvedený kontakt. Zo strany štrajkového výboru bude i naďalej vyvíjané úsilie o nadviazanie kontaktu s cieľom vedenia dialógu s A. Dubčekom na pôde VŠLD.

Vybavuje: kpt. Kapusta/222
Náčelník O-ŠtB Zvolen:
[podpis]
kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

Dokument č. 14
1989, 24. november, Zvolen. Informácia O-ŠtB Zvolen o vylepovaní plagátov so študentskými požiadavkami v meste Zvolen.

Prísne tajné [...] ³⁹
Súrne [...] ⁴⁰
Č. p. OS-00373/89
Vo Zvolene dňa 24. novembra 1989

KS ZNB Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: denná informácia – hlásenie

Dňa 24. 11. 1989 v ranných hodinách od 04.00 hodín do 06.00 hod. boli nájdené po meste Zvolen závadové plagáty, ktoré boli nalepené po zástavkách MHD, na rušných príchodoch a obchodoch. Uvedené plagáty boli vydané študentmi VŠLD vo Zvolene, pričom ich obsahom sú požiadavky študentov. Plagáty boli písané na písacích strojoch, ručne, ako aj počítačovou technikou. Do súčasnej doby sa nepodarilo zistiť ich počet.

Opatrenia:

O uvedenej situácii bol informovaný OV KSS vo Zvolene ako aj náčelník S-ŠtB B. Bystrica.

Cestou Technických služieb mesta Zvolen bolo zabezpečené odstraňovanie všetkých

plagátov nachádzajúcich sa v meste.

Náčelník oddelenia ŠtB
[podpis]
kpt. JUDr. Melicherčík D.

Dokument č. 15
1989, 25. november, Zvolen. Informácia O-ŠtB Zvolen o demonštrácii študentov vo Zvolene a kontaktoch s koordináčnym štrajkovým výborom v Bratislave.

PRÍSNE TAJNÉ [...] ⁴¹
SÚRNE [...] ⁴²
Č. p. OS-00373/89
Vo Zvolene dňa 25. 11. 1989

KS - ZNB, Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Demonštrácia študentov – hlásenie

Dňa 25. 11. 1989 v čase od 9,00 do 9,20 hod. sa uskutočnila v meste Zvolen demonštrácia študentov VŠLD Zvolen v počte asi 200. Na demonštrácii boli prednesené výzvy študentov na zapojenie sa do gen. štrajku ako aj ich podmienky na riešenie súčasnej situácie. V závere demonštrácie bola prednesená výzva k občanom mesta Zvolen aby sa dňa 25. 11. 1989 o 18,00 hod. zúčastnili demonštrácie na námestí vo Zvolene, so sviečkami.

Štrajkový výbor VŠLD vo Zvolene dostal pokyny z VŠUM⁴³ Bratislava aby si dávali pozor na provokačnú tlačovinu – „NEZÁVISLÉ DELNICKÉ HNUTIE OSTRAVA“ a tiež ku generálnemu štrajku na 27. 11. 1989, keď tí študenti čo môžu majú vyjsť do ulíc a kde bude práca pokračovať ma sa spievať hymna použiť sirény a rôzne húkačky tak isto aj v uliciach. Štrajkový výbor /ŠV/ na VŠLD informoval koordináčny výbor VŠUM Bratislava že pokračuje v štrajku, k VŠLD sa pridali 4 stredné školy a určitá skupina lekárov z OUNZ.

Ďalej bolo zistené, že v čsl. televízii sa vytvára stávkový výbor a pripravuje prehlásenie.

- 39 Pečiatka
Poradové číslo 261
Prijaté - (dátum, hod.)
Odoslané 24. 11. 1989 o 16.50 hod. (dátum, hod.)
Zpracované - (dátum, hod.)
- 40 Rukou dopísaná poznámka „R - BIELIK 17.30“.
- 41 Pečiatka
Poradové číslo 263
Prijaté - (dátum, hod.)
Odoslané 25. 11. 1989 1245 (dátum, hod.)
Zpracované - (dátum, hod.)
- 42 Rukou dopísaná poznámka „R - KOVAČ“.

Študenti – hlavne štrajkový výbor nie je spokojný s postupom vedenia školy k čomu vydali prehlásenie. A od súčasnej doby hodlajú diktovať svoje podmienky škole.

Náčelník Oddelenia ŠtB
[podpis]
kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

Dokument č. 16
1989, 26. november, Zvolen. Informácia O-ŠtB Zvolen o zasadnutí celoštátneho koordináčného štrajkového výboru vysokoškolských študentov v Prahe a manifestácii vo Zvolene.

PRÍSNE TAJNÉ [...]44
SÚRNE [...]45
Č. p. OS-00373/89
Vo Zvolene dňa 26. novembra 1989

KS - ZNB, Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie.

Prevereným Prameňom bol zistený poznatok, že dňa 26. 11. 1989 sa uskutoční o 12,00 hod. v divadle DISK v Prahe zasadanie celoštátneho koordináčného štrajkového výboru vysokoškolských študentov ktorého sa taktiež zúčastnia, aj študenti štrajkového výboru VŠLD Zvolen. Uvedeným Prameňom bolo ďalej zistené, že z 1 500 poslucháčov VŠLD Zvolen 920 hlasovalo, aby sa dňa 27. 11. 1989 uskutočnil generálny štrajk, pričom sa na VŠLD Zvolen v uvedený deň začne taktiež s výučbou. Rodičia nabádajú študentov najmä slovenskej národnosti aby už od štrajkov upustili, nepodliehali emóciám a nedali sa strhnúť a zneužiť rôznym živlom, lebo v súčasnej dobe vývoj politickej situácii od nich nezáleží. Naopak študenti českej národnosti sú svojimi rodičmi v tomto smere podporovaní. Uvedeným Prameňom boli taktiež zistené poznatky o tom, že dňa 26. 11. 1989 o 17,00 hod. sa uskutoční vo Zvolene manifestačné

vystúpenie študentov VŠLD. V tejto súvislosti sa štrajkový výbor kontaktuje na hercov DJGT Zvolen ako aj výtvarníkov Zvolena, ktorí by tu mali vystúpiť.

Náčelník Oddelenia ŠtB
[podpis]
kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

Dokument č. 17
1989, 27. november, Zvolen. Informácia O-ŠtB Zvolen o snahe príslušníkov ČSLA vo Zvolene pripojiť sa ku generálnemu štrajku.

PRÍSNE TAJNÉ [...]46
SÚRNE [...]47
Č. p. OS-00373/89
Vo Zvolene dňa 27. novembra 1989

KS - ZNB, Správa ŠtB
OAO
Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie

Prevereným prameňom bolo zistené, že dňa 27. 11. 1989 o 12,00 hod. sa príslušníci ČSLA vo Zvolene [chcú] pripojiť ku Generálnemu štrajku tým spôsobom, že vyjdú do ulíc mesta Zvolena, kde uskutočnia pokojnú demonštráciu do 14,00 hod. V súvislosti s uvedenou skutočnosťou žiadajú štrajkový výbor VŠLD vo Zvolene, že v prípade, keby sa niečo stalo, žiadajú študentov aby stáli pri nich. Štrajkový výbor ich v tomto zabezpečuje, pričom o uvedenej skutočnosti informoval štrajkový výbor FAMU v Prahe. Uvedeným prameňom bolo ďalej zistené, že členovia celoštátneho koordináčného štrajkového výboru v Prahe vyzývajú študentov VŠLD Zvolen aby pokračovali v štrajku aktívnou formou a nezapojili sa do vyučovacieho procesu.

[Štrajkový koordináčny výbor v Prahe nesúhlasí s pripojením ČSLA, nakoľko žiadna posádka v ČSSR sa nepripája, môže ísť o provokáciu.]48

Náčelník O-ŠtB Zvolen
[podpis]
kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

43 VŠMU - Vysoká škola múzických umení.

44 Pečiatka

Poradové číslo	265	
Prijaté	26. 11. 89 o 930	(dátum, hod.)
Odoslané	26. 11. 89 o 945	(dátum, hod.)
Zpracované	-	(dátum, hod.)

45 Rukou dopísaná poznámka „R - ĎURČO“.

46 Pečiatka

Poradové číslo	268	
Prijaté		(dátum, hod.)
Odoslané	27. 11. 1989	(dátum, hod.)
Zpracované	-	(dátum, hod.)

47 Rukou dopísaná poznámka „R - KUPEC“.

48 Poznámka dopísaná rukou kapitálkami.

Dokument č. 18
1989, 28. november, Zvolen. Informácie O-ŠtB Zvolen o stretnutí celoštátneho štrajkového výboru vysokoškolákov v Prahe a o aktuálnej politickej situácii.

PRÍSNE TAJNÉ [...] ⁴⁹

SÚRNE [...] ⁵⁰

Č. p. OS-00373/89

Vo Zvolene dňa 28. 11. 1989

KS - ZNB, Správa ŠtB

OAO

Banská Bystrica

Vec: Denná informácia – hlásenie

Prevereným Prameňom boli zistené poznatky, že herci DJGT Zvolen uskutočnili dňa 27. 11. 1989 míting „Verejnoscť proti násiliiu“. Uvedeným Prameňom boli ďalej zistené poznatky, že dňa 28. 11. 1989 prebehne v Prahe jednanie medzi zástupcami občianskeho fóra a predsedom vlády s. Adamcom. Od uvedeného jednanja bude záležať ukončenie štrajku resp. podanie ďalších informácií, ktoré

budú prednesené v Aktualitách, pričom s obsahom prehlásenia vystúpi za hercov režisér MACHÁČEK a za študentov Martin MEJTRÍK. Štrajkový výbor študentov VŠLD Zvolen informoval celoštátny štrajkový výbor v Prahe o celkovej situácii vo Zvolene, kde boli počas manifestácií taktiež prednesené požiadavky o odstúpenie okresných stranických funkcionárov. Štrajkový výbor študentov v Prahe informoval štrajkový výbor študentov VŠLD, že dňa 27. 11. 1989 vzniklo v Prahe demokratické fórum, ktorého členmi sú komunisti. Demokratické fórum okrem iného žiada zrušenie vedúcej úlohy KSČ a Ludových milícií.

Štrajkovým výborom Zvolen je dňa 28. 11. 1989 poriadaná brigáda študentmi VŠLD v meste Zvolen a to v odstraňovaní starých plagátov pričom sú pripravované nové, ktorých obsah sa uvedeným Prameňom nepodarilo zistiť. Štrajkovým výborom bude dňa 28. 11. 1989 o 17,00 hod. poriadaná ďalšia manifestácia.

Náčelník Oddelenia ŠtB

[podpis]

kpt. JUDr. Dušan Melicherčík

Summary

Peter Balun: November 1989 in Daily Situational Information of State Security Local Department in Zvolen

State Security (ŠtB) represented the „ears and eyes“ of the Communist Party until the end of regime. Department of the Interior and State Security head officers accentuated the build-up of a high-quality reliable network of agents and confidants from the lowest (district) level and a fast transfer of information to the leading state representatives, who, in the most important cases, were to decide about subsequent proceedings.

The presented documents – daily information of the director of State Security Local Department in Zvolen - illustrate the state-security situation in the district as well as the impact of events taking place in Prague and Bratislava. It depicts the course of revolution in a mid-size town which, however, like the largest cities in the republic, disposed of students and actors, a scene with the fastest spread of revolutionary ideas.

Besides documents dated November 1989, herein we also publish five documents from the preceding months, which describe situation in the opposition camp and developments in the district. They relate to a petition initiative of the so-called *Bratislava Five* called „*A few sentences*“, August demonstrations in Prague, as well as the impact of changes taking place in Poland, Hungary and German Democratic Republic on the situation in Czechoslovakia.

49 Pečiatka
 Poradové číslo 272
 Prijaté (dátum, hod.)
 Odoslané 28. 11. 1989 11,00 (dátum, hod.)
 Zpracované - (dátum, hod.)

50 Rukou dopísaná poznámka „R - Bielik 11,32 h.“.

Príbeh pamätníka – Silvester Krčméry

„Musíme sa vychovávať k tomu, aby sme vedeli prijať aj utrpenie.“

Detstvo a mladosť

Silvester Krčméry sa narodil 5. augusta 1924 v Trnave. Detstvo a mladosť prežil v Banskej Bystrici, neskôr sa kvôli otcovej práci presťahovali do Bratislavy. V mladosti vstúpil do Zväzu katolíckych skautov a počas štúdia sa naplno zapojil do služby Cirkvi. V roku 1943 sa zoznámil s kňazom, profesorom Tomislavom

Kolakovičom (1906–1992), ktorý sa intenzívne venoval vysokoškolskej mládeži. Práve on vo veľkej miere Silvestra ovplyvnil svojimi revolučnými myšlienkami o mieste a význame laikov a malých spoločenstiev v Cirkvi i fatimským posolstvom o obrátení Ruska.

„Z toho stádia trochu uličníckeho, skautsko-prírodného, povedzme, kedy som chodil na všelijaké stanovačky a všelijaké stretanie mládeže, tak som potom veľmi rýchle prešiel do tejto regenerácie alebo revolúcie v Cirkvi, ktorou prechádzal u nás profesor Kolakovič. Profesor Kolakovič bol človek, pôvodne jezuita, ktorý sa začal veľmi intenzívne venovať robotníckej mládeži a robil potom mítingy so stotisíc účastníkmi, aj časopisy začal vydávať. Keď ale prišla nemecká a talianska okupácia, všimli si ho a bol prinútený utiecť z ich dosahu, lebo videl, ako by to skončilo. Pokúšal sa dostať pôvodne do Španielska,¹ ale musel ísť na to ešte cez poslednú takú záchranú, alebo menej dotknutú, alebo nedotknutú zem. To bolo Slovensko vtedy. Prišiel a hneď sa mu tu svojím štýlom podarilo oslaviť mládež.“

Spoločenstvo Rodina

V Kolakovičovom spoločenstve, nazývanom Rodina, sa Silvester naučil poznávať tie najzákladnejšie pravdy života. Inšpirovali ho jeho skutky lásky, to, ako tento človek dokázal vnímať a prijímať realitu života.

„Kolakovič bol človek reality. Ak počul, že je niekde prenasledovanie, nestačilo mu,

že si o tom prečítal nejakú knihu alebo noviny. On si zbalil svojich päť švestiek do ruksaku a o chvíľu už cestoval do neznámej krajiny. Takto išiel všadiaľ tam a pomalinky sa usiloval dostať k ľuďom. To bol jeho spôsob, že sa usiloval dostať aj do skupín povstaleckých. Jeho túžbou bolo, aby ľudia, ktorí sa z kresťanstva tak veľmi rýchle prevekslovali na komunistickú stranu, aspoň trochu vedeli rozlišovať, aký je rozdiel medzi pravým kresťanstvom, pravou pomocou robotníckej triedy a propagandou, hej. Lebo on vedel veľmi dobre odhaľovať tie propagandistické frázy. On to pocítil už na vlastnom tele predtým, možno povedať. Už vtedy, čo robil mítingy v Záhrebe a v takých veľkých mestách Juhoslávie, kde prichádzalo až stotisíc robotníkov odrazu, aby ho počúvali. Tam začal vydávať časopis, tiež okolo niekoľko desať až stotisíc exemplárov, aby zdôraznil všetky tie dôležitosti z tlače a médií, rozhlasu a podobne. A potom, usiloval sa prehliť inteligenciu prostredníctvom vysokoškolských krúžkov. Stretávali sme sa u profesora Churu, bol to profesor detskej medicíny. Tam Kolakovič mával kurz kresťanskej filozofie, kurz kresťanskej teológie, a tak ďalej za sebou takým moderným štýlom, takže to bolo pre nás niečo nového a úžasného.“

Silvester Krčméry počas svojej mladosti často premýšľal o kňazskom živote, avšak jeho otec trval na tom, aby prv vyštudoval medicínu.

„Otec dosiahol s tamojšími niektorými jezuitskými funkcionármi takú dohodu, že ich možno čiastočne presvedčil, že je to také moje rojčenie, a nemá to významu, pretože títo ľudia sa väčšinou potom oženia za rok, alebo za dva po vstupe do rehole. Hovoril, že proti môjmu vstúpeniu do nejakej rehole nebude mať žiadne podstatné námietky, ale žiadal aspoň takú nejakú minimálnu záruku, aby to bola uvážená vec. Žiadal, aby som najprv študoval nejakú praktickú vec, aj vedeckú, trebárs.“

Študoval teda na Lekárskej fakulte v Bratislave, pokračoval v Paríži i v Prahe. Počas štúdia spolu s priateľom Vladimirom Juklom

Mgr. Jana Otočková
(1985), absolventka
Filozofickej fakulty
Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre, študijný
odbor anglický jazyk –
slovenský jazyk. Pracuje
v Ústave pamäti národa

¹ Kolakovič sa nepokúšal dostať do Španielska, ale do Sovietskeho zväzu – pozn. autora textu.

organizovali evanjelizáciu študentov, najmä pražských medikov a robotníkov v českom pohraničí. Z členov bratislavskej Rodiny azda nikto nevzal Kolakovičovú výzvu „dať sa totálne k dispozícii Kristovi“ tak doslova, ako vtedajší medik Silvester Krčméry a prirodovedec Vladimír Jukl. Obaja sa rozhodli pre dobrovoľný celoživotný celibát, aby ich v apoštolskej horlivosti nič neväzovalo. Na začiatku prvého povojnového akademického roka prišli dokončiť svoje štúdiá do Prahy s úmyslom šíriť aj v českom prostredí to, čo prevzali od svojho veľkého vzoru Kolakoviča. Páter Zvěřina o nich vo svojom autobiografickom diele hovorí: „*Někteří z propagátorů jociismu přišli do Prahy z Bratislavy. Byli to zejména dva znamenití mládenci, a sice studující přírodních věd Vlado Jukl a medik Silvo Krčméry. Oba rozpoutali v Praze skutečnou vysokoškolskou Katolickou akci, měli totiž zkušenost se slovenskou Katolickou akci z dob Slovenského státu, a my se od nich moc museli učit. Oba by měli dostat papežské vyznamenání za svou činnost tady.*“²

Zatknutie a vypočúvanie

Rozvoj hnutia laického apoštolátu, tzv. katolíckej akcie bol hlavným dôvodom ich štvortýždňového zatknutia a vyšetrovania Štátnou bezpečnosťou v roku 1946. Napriek tomu, že komunistický režim u nás ešte nebol nastolený oficiálne, boli zatknutí, brutálne vyšetrovaní a uväznení.

„*Keď nás U dvoch levov väznili aj s Vladom Juklom, ale aj s ďalšími jedenástimi študentskými aktivistami, členmi Kolakovičovej Rodiny, to už bolo vidieť, že boli na výsluchu. Mali opuchnuté tváre, vykrvácané, mali vyrazené oči, povedzme, a tak ďalej. Čiže to človek prakticky nezabudne na to, čo je znakom prvého príchodu komunistov. Alebo - nepovedzme len komunistov – veď takto postupujú skoro všetci diktátori, ktorí neuznávajú žiadne pravidlá, žiadne Božie súdy. No, tí, ktorí nemajú stopy viery, tak tí si dovoľia všetko.*“

Väčšinou sme boli pozavieraní tí aktívni ľudia. A to bol zámerný systém, že spravili z toho protištátnu činnosť, a preto väčšina z tých ľudí bola odsúdená nie za to, že boli katolícki aktivisti, ale za to, že tvrdili, že to všetko bolo nasmerované. Tak to boli právnický nazvané notoriety, to znamená – hes-

lá, ktoré sa potom odovzdávali z jedného procesu na druhý. Všetky právne systémy sa falšovali na to, aby mohli potom týchto ľudí odstrániť. Takže bola kopa ľudí nevinne popravených, nevinne odsúdených, a nastalo veľké prenasledovanie proti Cirkvi. Ovšem, ja nemôžem povedať, že by to bolo úplne len na škodu Cirkvi. Myslím, že to pomohlo ľuďom trochu sa rozlíšiť a vypracovať k dokonalej kresťanskej praxi, ak nie k svätosti v nebezpečí života.“

Trinásť rokov, dva mesiace a osemnásť dní...

V roku 1951 sa začala ŠtB opäť špeciálne zaoberať Rodinou. Juklových a Krčméryho priateľov postupne zatýkali. Silvestra Krčméryho zatkli v júli 1951. Vo vyšetrovacej väzbe strávil tri roky, z toho 14 mesiacov na samotke. Podstúpil rôzne druhy mučenia, okrem iného musel 50 hodín stáť bez spánku. V roku 1954 ho Vojenský súd v Trenčíne odsúdil za vlastizradu na 14 rokov väzenia. Hoci pri výsluchoch tri roky mlčal, na súde predniesol hodinovú obhajobu, ktorú ukončil slovami: „*Vy máte síce v rukách moc, ale my máme pravdu!*“ Začiatkom šesťdesiatych rokov začala Krčméryho rodina podávať žiadosti o milosť, ale Krčméry ich odmietal a žiadal revíziu svojho procesu. Nakoniec žiadosť o milosť podal aj náčelník jeho väznice. Krčméry na to odpovedal písomne: „*Podmienečne môžu byť prepustení takí ľudia, čo sa vo väzení polepšili. Ja som sa nepolepšil, zostal som taký, aký som bol. A preto odmietam amnestiu. Trvám na opätovnom prešetrení môjho prípadu.*“ Napriek tomu Krčméryho prepustili. Vo väzení bol trinásť rokov, dva mesiace a osemnásť dní. Z nich strávil desať rokov vo viacerých väzniciach (Banská Bystrica, Mírov, Ostrov nad Ohří) a v pracovných táboroch.³

Na margo svojho priznania doktor Krčméry povedal:

„*Ja som sa tam nepriznal absolútne k ničomu. Aj to prenasledovanie, samozrejme, vďaka tomu, že Pánboh poznal moju slabosť aj moje všetko, tak ma uložil do takého oddelenia, kde to ešte nebolo tak krvavé a tak kruté, takže tie najhoršie veci som už ani nezažil, možno povedať. Ale obávam sa, že ľudia podceňujú tú druhú časť toho duševného utrpenia, a to duševné utrpenie nie nadarmo bolo rozpoznané*

2 VAŠKO, V.: *Dům na skále III. Církev vězněná 1950 – 1960.* Praha 2008, s. 145.

3 <http://www.svet.czsk.net/clanky/sr/tajneckirky.html>

vedeckými skupinami, že je to veľmi rafinované. Rukavičkové metódy, kde na vás ani ruku nepoložia, ale dajú do izolácie alebo do iných takých duchovných mučení, to je omnoho horšie ako fyzické mučenie. Ja vám môžem povedať, že niekedy v tých najhorších väzeniach, to boli väčšinou väzenia priamo riadené ministerstvom vnútra, my sme sa niekedy „potešili“, keď nás bili alebo mučili nejakým fyzickým spôsobom, lebo aj to bola zmena. Pretože to bola nepredstaviteľná hrôza, keď bol človek na mesiac alebo na dva daný na samotku, alebo bol vystavený kombinovanej duševno-telesnej donucovacej metóde. Napríklad v knihe Človek na pokraji svých sil autori, vojenský lekári: Schulz, Dvořák, Morávek hovoria o metódach, ktoré pri porovnávaní so všetkými prichádzajú najvíťaznejšie. Je to vymývanie mozgu, nie metódy krutého fyzického stredovekého mučenia. Väčšinou tvrdia to, že keď niekde začínajú týmito metódami, aj tak musia potom prejsť k brainwashingu (k vymývaniu mozgu), k týmto psychologickým a iným metódam.“

Návrat z väzenia

Po prepustení pôsobil dvadsať rokov ako lekár v Bratislave. Od roku 1964 pracoval

spolu s RNDr. Vladimírom Juklom najprv na evanjelizácii vysokoškolákov, potom učňov a narkomanov, alkoholikov i väzňov. Roku 1974 bol spoluzakladateľom sekulárneho inštitútu Fatima, kde sa podieľal na vydávaní samizdatovej literatúry a organizovaní evanjelizačných spoločenstiev, tzv. krúžkov tajnej Cirkvi. V 80. rokoch minulého storočia spolu s V. Juklom rozvinul činnosť laického apoštolského hnutia, ktoré bolo základom pre neskoršie hnutia kresťanských spoločenstiev detí, mládeže i rodín.

Príbeh pamätníka bol spracovaný v spolupráci s JÚLŠ SAV na základe nahrávky, ktorú 3. novembra 2004 pripravili Miroslav Daniš, Anton Čulen a Ondrej Krajňák. Podrobnejšie informácie o Silvestrovi Krčmérym sa nachádzajú na internetovej adrese portálu Pamäť národa: <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/1272>

Použitá literatúra:

<http://www.svet.czsk.net/clanky/sr/tajne-cirkvy.html>, 25. 9. 2009.

VAŠKO, V.: *Dům na skále III. Církev vězněná 1950–1960*. Praha 2008.

Summary

Jana Otočková: Story of Silvester Krčméry (1924)

Silvester Krčméry was born on August 5, 1924 in Trnava. He spent his childhood and youth in Banská Bystrica. Later on his family moved to Bratislava because of his father's work. He joined the Catholic Scout League and during his high school studies he fully participated in various Church activities. In 1943 he met with a priest, Professor Tomislav Kolakovič (1906–1992) who intensively worked with university students. It was him who affected Silvester by revolutionary ideas about the place and function of lay people and little Church communities as well as by the Fatima message about the Russia's conversion. Silvester Krčméry studied at the Faculty of Medicine in Bratislava, continued in Paris and Prague. During the studies together with his friend Vladimír Jukl they organized evangelization and a Catholic formation for students, mainly the medical students in Prague, but also for workers in the Czech borderland. Developing the Lay Apostolate Movement, so called Catholic Action, was one of the main reasons for their four-week arrest and interrogation by the State Security in 1946. In the end of July, 1951 Silvester was arrested again and he spent three years in a remand centre. The military court in Trenčín sentenced him to 14 years of imprisonment for high treason in 1954. He spent ten years in different prisons (Banská Bystrica, Mírov, Ostrov nad Ohří) and labour camps. After the release he worked as a physician in Bratislava for over 20 years. Since 1964 he cooperated with Vladimír Jukl in evangelizing the university students, later on in helping drug addicts, alcoholics, and prisoners. In 1974 he was a co-founder of the secular institute Fatima, where he participated in publishing the samizdat literature and organizing the evangelizing communities, so called groups of the Secret Church. In 1980's together with V. Jukl they initiated the activity of the Lay Apostolate Movement, which was later on the foundation for today's Movement of Christian Families in Slovakia, Association of Christian Youth Communities, and eRko - Christian Children Communities Movement.

Ján Hanuliak

Ján Hanuliak sa narodil 23. októbra 1921 v obci Terchová v žilinskom okrese. Vyrastal v ťažkých sociálnych a ekonomických podmienkach. Otec Ján (nar. 1882) dostal po návrate z prvej svetovej vojny do správy obecný hostinec, ktorý neskôr odkúpil. Rýchlo zbohatol, začal však holdovať alkoholu a ženám. Majetok, ktorý nadobudol, preto postupne rozpredávali. Matka Helena (nar. 1887, rod. Chabadová) sa odsťahovala a pre synov odkúpila v obci maštal, ktorú otec prerobil na obytnú izbu. Ako deväťročný odišiel k starej matke. Navštevoval školu, pásol kravy, pracoval v lese a ako nosič.

Po ukončení ľudovej školy odišiel v roku 1934 ako trinásťročný do Budatína (dnes miestna časť Žiliny), kde slúžil u grófa Gejzu Čákyho. Nasledujúcich osem rokov sa živil ako príležitostný robotník v stavebníctve, poľnohospodárstve, pri lesných a banských prácach na Slovensku, v Čechách a v Rakúsku.

Začiatkom apríla 1942 bol povolaný na základnú vojenskú službu k pešiemu pluku 4 v Liptovskom Mikuláši. Po týždni bol odvelený k spojovaciemu pluku 4 do Prešova, kde absolvoval rádiotelegrafický kurz. Po jeho skončení sa vrátil k pôvodnej jednotke do Dolného Kubína a začiatkom júna 1943 odišiel na Krym, kde sa pripojil k 1. pešej divízii slovenskej armády. Koncom októbra prešiel na stranu Červenej armády (ČA).¹ Začiatkom januára 1944 bol pridelený k 2. paradesantnej brigáde do Jefremova ako veliteľ spojovacej čaty a spojovací dôstojník 2. paradesantného práporu. Absolvoval parašutistický výcvik a školu veliteľov čiat. Následne sa zúčastnil Karpatsko-duklianskej operácie, pri ktorej bol ranený. Ďalších bojových akcií na Slovensku sa zúčastnil vo februári 1945, no už v marci bol odvelený k 2. paradesantnej brigáde do Kežmarku, ktorá sa pripravovala na oslobodzovanie územia Moravy. Za účasť v bojoch druhej svetovej vojny mu bol udelený „Československý vojnový kríž 1939“ (1945), Dukelská pamätná medaila (1949) a sovietska medaila „Za víťazstvo nad Nemeckom“ (1945).

Po oslobodení zostal v armáde a v polovici augusta 1945 bol Oblastnou správou Vojenského obranného spravodajstva (OBZ) pridelený k vojenskému útvaru 2 112 v Martine ako spravodajský dôstojník a veliteľ mužstva bezpečnostného oddielu. Krátko pred koncom vojenskej služby si ešte podal žiadosť o štúdium na vojenskej akadémii. Keďže jeho žiadosť bola pre nedostatočné vzdelanie zamietnutá, začiatkom mája 1946 demobilizoval a onedlho nato sa v Martine oženil (manželka Mária, rod. Debnárová, nar. 1922). Ako bývalý vojak bojujúci v zahraničí dostal do správy hostinec v Dolnom Štále pri Dunajskej Strede, no podobne ako mnoho iných vojnových veteránov, ktorí po oslobodení plnili úlohy OBZ,² si v auguste 1946 podal žiadosť o prijatie do služieb Zboru národnej bezpečnosti (ZNB). V liste adresovanom III. odboru Povereníctva vnútra napísal: „Nakoľko myslím, že štátu najlepšie budem slúžiť u SNB, obraciam sa k Vám s prosbou a mám nádej, že mojej žiadosti bude vyhovieť.“³ Požiadal zároveň o ponechanie hodnosti a zaradenie do školy, v ktorej by mohol nadobudnúť čo najširšie odborné vzdelanie.

Po krátkej a formálnej previerke bol 14. októbra 1946 prijatý do služieb ZNB a zaradený v hodnosti čatára do funkcie veliteľa poľnej stanice Národnej bezpečnosti v Suche, okr. Svidník, kde organizoval akcie proti príslušníkom Ukrajinskej povstaleckej armády. Od marca 1947 študoval školu ZNB v Trenčianskych Tepliciach a po jej absolvovaní bol v auguste zaradený na stanicu Národnej bezpečnosti v Lučenci. V januári 1948 prešiel v Lučenci do funkcie rádiotelegrafistu oddelenia Štátnej bezpečnosti (ŠtB), kde v období februárových udalostí zabezpečoval tok informácií na rádiostanici oddelenia ŠtB, kontrolu hlavnej pošty, zúčastnil sa zatýkania funkcionárov sekretariátu Demokratickej strany a „ako bunka poverená OV KSS sledoval som reagovanie príslušníkov SNB, zvlášť tých, čo boli organizovaný v DS, alebo sympatizovali s DS“.⁴

Mgr. Jerguš Sivoš
(1979), absolvent
Pedagogickej fakulty
Univerzity Komenského
v Bratislave, študijný odbor
dejepis – občianska
náuka a etika. Pracuje
v Ústave pamäti národa

Mladý Ján Hanuliak na konci 40. rokov. Zdroj: ABS

Ján Hanuliak v 50. rokoch. Zdroj: ABS

1 Podľa vlastných slov bol v ZSSR spojku partizánov a koncom októbra 1943 previedol na stranu ČA celý peší prápor. Pozri: Archiv bezpečnostných služieb Praha (ABS), personálny spis Jána Hanuliaka, Hanuliak Ján, šrtm. spoj. v zál. – prosba o prijatie do SNB z 9. 8. 1946.

2 Obranno-bezpečnostné spravodajstvo.

3 Tamže.

4 Tamže. Dotazník z 25. 12. 1950; Mój životopis (nedatované); Zvláštny dotazník Ministerstva vnútra (MV) z 24. 2. 1955.

Moje chyby, nedostatky, poklesky, morálne zázvady:

1./ Čím som škodil našej strane:

a./ Keď som demobilizoval, tak nijak som sa nesnažil vstúpiť do KSČ a vôbec môj sme bol taký, že ako odbojár nemusím byť organizovaný nikde. Nemôžem hovoriť o tom, že nevedel o existencii politických strán, ale nepoznal potrebu organizovať sa a na politické strany som sa díval ako na nejaký pánsky švindľ. Keď som bol v SSSR tak som videl u Sovietskych vojakov ako si chránili členské legitímácie, ale zase u nás som videl do strán vstupovať aj všelijakých kolaborantov, gardistov a tak som považoval odbojárov niečo viac. Zaujímal som také stanovisko nadstranickosti, lepšie povedané nestrannickosti. Do reakčných strán vstúpiť som nechcel a do KSS nebol som ešte rozhodnutý, lebo ako som spomenul videl som tam rôznych reakcionárov. Pravda široko som sa nato nedíval, videl som to len doma v rodnej obci a čiastočne v armáde.

No i napriek všetkým objektívnym príčinám môjho nevstupu do KSS, škodil som KSS a to tým, že reakcia mohla hovoriť a možná aj hovorila – keď odrazovala osoby od vstupu do KSS –, pozri veď ten prišiel s Ruska a nevstupuje do Strany KSS.

b./ Týmto mojím stanoviskom škodil som aj SSSR. A to tak, že keď komunisti hlásajú bližšie sa primknúť k SSSR a s ním sa priateliť, mohli nepriatelia SSSR hovoriť, prečo Hanuliak nejde medzi komunistov, veď bol v SSSR a vrátil sa ako zahraničný vojak a nejde medzi komunistov. Poznám, že toto a takéto názory mohla mať reakcia v Terchovej, lebo inde ma nepoznali. Keby som bol ale rozhodne sa postavil na stranu KSS bol by som mnoho pomohol MOKSS v Terchovej, bol by som získal do nej viac členov, lebo rozhodne po fronte, keď som sa vrátil domov, tak ľudia v mojej obci videli vo mne hrdinu.

c./ Samotný aj môj pomer k SSSR i keď som bol v zahraničnej armáde v SSSR nebol ešte vyjasnený. Nie žeby som bol býval proti SSSR, zásadne nie, ja som SSSR a sovietský ľud miloval, lebo aj on mňa miloval a staral sa o mňa lepšie, ako naši vlastný keď sme prišli na naše územie, ale nechápal som kolektívne zriadeniu – hospodáreniu, nepoznal som jeho podstatu

Hanuliakova sebakritika
(prvá polovica 50. rokov).

Zdroj: ABS

V novembri 1948 bol preradený na krajské veliteľstvo ŠtB v Banskej Bystrici, odkiaľ bol začiatkom marca vyslaný do kurzu osvetových dôstojníkov v Litoměřiciach. Tu zostal krátko pôsobiť ako osvetový inštruktor a v auguste sa zúčastnil doškofovacieho kurzu osvetových dôstojníkov a inštruktorov v Senci. Začiatkom septembra 1949 sa vrátil na krajské veliteľstvo ŠtB a prevzal funkciu politického tajomníka. Rovnakým kádrovým rozkazom bol k 1. septembru 1949 povýšený do hodnosti vrchného strážmajstra a k 1. októbru 1949 do hodnosti podporučíka.

Ako politický funkcionár pôsobil priamo pri náčelníkovi útvaru a podieľal sa na riešení stranických, osvetových, kádrových a iných otázok krajského veliteľstva ŠtB. Vďaka svojmu postaveniu, ale aj výrečnosti, argumentačným schopnostiam, premyslenému konaniu a „zákulisným hrám“, mal vplyv nielen na radových príslušníkov, ale aj na samotných náčelníkov ŠtB v Banskej Bystrici. Dokázal manipulovať s ľuďmi, získať ich pre svoje ciele, ale aj zbaviť sa odporcov. Ako väčšina príslušníkov ŠtB aj on využíval silu svojho postavenia a služobného preukazu. Keď v letných mesiacoch roku 1950 zavraždili príslušníci ŠtB na popud náčelníka ŠtB v Banskej Bystrici npor. Michala Sadloňa,⁵ frekventanta krajskej politickej školy, Hanuliak prinútil lekára, aby sfalšoval lekárske posudok pri konštatovaní príčiny úmrtia.⁶ Keď o jeho praktikách informoval Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (ÚV KSS) začiatkom marca 1951 príslušník útvaru Milan Oravec,⁷ urobil Hanuliak v sedemstranovom liste s názvom „Moje chyby, nedostatky, poklesky, morálne zázvady“ hlbokú sebakritiku. Tá pravdepodobne zachránila aj jeho ďalšie pôsobenie v ZNB.⁸ Podobne dokázal vymanévrovať aj z obvinenia, podľa ktorého do Komunistickej strany Československa (KSČ) vstúpil až keď už bolo takmer jasné, že „moc do rúk preberú komunisti“ (8. 11. 1947).⁹

V júli 1951 bol zbavený funkcie politického tajomníka a náčelník krajského veliteľstva ŠtB škpt. Miroslav Vomáčka¹⁰ mu udelil postupne dva týždne dovolenky. Po návrate na útvar zabezpečoval celý mesiac priebeh žatvy v banskobystrickom kraji. Vo vedení pražského ministerstva národnej bezpečnosti zatiaľ prebiehala diskusia o jeho ďalšom osude, ktorá bola ukončená rozhodnutím o premiestnení do iného kraja.

5 Npor. Michal Sadloň (nar. 1922) bol krajským veliteľom ŠtB v Banskej Bystrici od 1. 4. 1950 do 3. 8. 1950.

6 ABS, personálny spis Jána Hanuliaka, Stanovisko oddelení štátní administratívy ÚV KSČ k návrhu na schválení do funkcie náčelníka IV. správy FS-ZS pplk. Ing. J. HANULIJAKA.

7 Milan Oravec (1923) pôsobil na krajskom veliteľstve ŠtB v Banskej Bystrici od 1. 6. 1949 do 14. 2. 1951 ako veliteľ technického oddelenia.

8 Až v septembri 1954 ho nižší vojenský prokurátor obžaloval pre trestný čin zneužitia úradnej moci. Žalobu však nakoniec stiahol, podľa Hanuliaka na zárok „zodpovedných činiteľov vojenskej prokuratúry“. Pozri: ABS, personálny spis Jána Hanuliaka, Životopis z 9. 10. 1954.

9 O neskorom vstupe do KSS napísal: „Do KSS som vstúpil 8. 11. 1947. Predtým som nevstupoval preto, lebo som sa na každú stranu díval ako na niečo nepotrebné a počítal som, že ako zahr. vojak som niečo viac. Ja som predtým politicky nerástol, žil som silne pod vplyvom náboženským a s týmto som sa nevyrovnal ani v SSSR. Do SSSR na stranu ČA som prechádzal nie preto, že by som bol vedel čo je socializmus, alebo komunizmus, ale preto, že poznal som ruského človeka, jeho dušu, jeho lásku k ľuďom, na druhej strane už od detstva bol som vychovávaný k nenávisti voči Nemcom a díval som sa na všetkých Nemcov ako na zlých. Preto som sa rozhodnul bojovať proti Nemcom. Môj pomer k sov. človeku od začiatku bol dobrý. No nebol dobrý pomer k sov. št. zriadeniu. Ja keď som videl ráno ísť ľudí pracovať na kolchoz mne to pripadalo ako práca na majeri, ako práca na cudzom, nie na svojom, proste nechápal som význam socialistickeho zriadenia. S touto okolnosťou som sa vyrovnal až v ČSR, zvlášť keď som začal čítať a zaujímať sa o život človeka, jeho vzťahy atď., keď som sa začal zaujímať o ľudskú spoločnosť.“ Tamže.

10 Škpt. Miroslav Vomáčka (nar. 1915) bol krajským veliteľom ŠtB v Banskej Bystrici od 1. 8. 1950 do 31. 12. 1951.

Od kedy den, mes., rok	Do kedy den, mes., rok	39. Prábnosť služby v MV Popis činnosti - funkcie a ďalšie údaje	Názov súdišťi	Doklad číslo rubrik
15.9.1951	31.3.1954	náčelník v. odboru	FS-MV Pošice	
1.4.1954	30.4.1955	náčelník odboru VM	FS-MV Pošice	
1.5.1955	31.1.1956	náčelník 3 odboru	FS-MV Pošice	FRMV 783/59
1.2.1956	31.8.1957	zástupca náčelníka FS-MV	FS-MV Pošice	FRMV 77/56
1.9.1957	1.8.1959	prezident školy	škola MV PDS Praha	FR 8.36/57
1.8.1959	1.3.1963	náčelník 4 odboru	FS-MV Pošice	FR 8.24/59
1.3.1963		zástupca náčelníka FS-MV <i>prv oper.</i>	FS-MV Pošice	FR 8.11/63
1.6.1966		Zástupcom náčelníka správy Štb s náčelníkom kontrarozvied.obdoru		KRMV 195/66
1.3.1969	1.8.1970	Náčelník správy Štb Přemislín	IV, správa FS ZS	1. RMV 7/69 FRMV 572/70
20.9.1970	10.12.1970	Náčelník		KRPV 500/70
15.2.1971		vyslan na stáž do SSSR ovčelník s funkcie náčelníka IV. správy s súčasne upravenou - námestek Služobní odznak krimin. sl. VB č. 0100	Vešeníčkovice	KRPV 100/71
1.3.1973		První náměstek ministra vnitra ČSSR		KRPV 92/73
1.6.1973		Ovčelník s funkcie námestka a povinen výkonu funkcie osobného konzultanta ministra vnitra ČSSR. Počís. RMV ČSSR 8. 20/74 81. 33, miest. 1 p. d. Zařazen do kádr., mat. a fin. práce na kandidátni listině vnitra ČSSR. Svádko o vzdelávací činnosti.		FRV 94/79

Na východné Slovensko do funkcie veliteľa oddelenia ŠtB v Moldave nad Bodvou mal byť Hanuliak odvelený v polovici septembra 1951. Na zásah ministerstva národnej bezpečnosti však veliteľskú funkciu neprevzal a v Moldave pôsobil ako radový príslušník. O mesiac neskôr bol premiestnený na krajské veliteľstvo ŠtB v Košiciach, kde v rámci I. oddelenia prevzal funkciu vedúceho referátu východnej emigrácie. Na novom pôsobisku dostal možnosť znovu pracovať aj stranícko-politicky: od decembra 1951 do júla 1953 viedol večernú politickú školu, od 1953 predsedal dielčej organizácii KSS a od 1954 I. útvarovej organizácii KSS. Pôsobil aj ako lektor krajského výboru KSS pre medzinárodné vzťahy.

Počas reorganizácie krajského veliteľstva ŠtB, ktorá sa uskutočnila v polovici roku 1952, bol Hanuliakov referát rozšírený na samostatné oddelenie a vyčlenený z I. oddelenia. Okrem náčelníka a pisárky ho tvorili dva referáty s piatimi operatívnymi pracovníkmi, ktorí rozpracovávali problematiku ukrajinských nacionalistov a tzv. bielej emigrácie. V služobných a kádrowých

hodnoteniach bol ppor. Hanuliak hodnotený ako politicky vyspelý náčelník, triedne uvedomelý, plne oddaný ľudovodemokratickému zriadeniu, snaživý, disciplinovaný s dobrým vojenským vystupovaním, priamy, nekompromisný, odborne zdatný, starajúci sa o politický a odborný rast svojich podriadených, s riadacimi a koordináčnymi schopnosťami. Náčelník krajskej správy Ministerstva vnútra (MV) v Košiciach kpt. Martin Benček¹¹ pozitívne hodnotil výsledky oddelenia a už v auguste 1953 uviedol, že „z doterajšej politickej a odbornej práce **menovaného pozorovať, že aj v budúcnosti bude veľmi dobrým náčelníkom a sú všetky predpoklady jeho odborného a politického rastu**“.¹² V závere roka dostal Hanuliak pochvalné uznanie za obetavú a húževnatú prácu a dobré agentúrne rozpracovanie prípadu od námestníka MV Stanislava Baudyš, náčelníka Hlavnej správy ŠtB v Prahe špt. Jaroslava Millera¹³ a náčelníka krajskej správy MV v Košiciach. K 1. januáru 1954 bol po viac ako štyroch rokoch povýšený do hodnosti poručíka.

Osobná evidenčná karta príslušníka ZNB. Zdroj: ABS

11 Martin Benček bol náčelníkom krajskej správy MV v Košiciach (predtým KS ŠtB) od 8. 7. 1953 do 28. 2. 1963.

12 ABS, osobný spis Jána Hanuliaka, Návrh na povýšenie do hodnosti poručíka SNB z 28. 8. 1953.

13 Jaroslav Miller (1914-1979) bol náčelníkom Hlavnej správy ŠtB od 1. 7. 1952 do 30. 9. 1953.

Služební hodnocení

za dobu od 1. januára 1954 do 26 novembra 1955
 na nadporučíka HANULIAKA Jána
 (hodnosť, príjmenie, meno)
 Zařazení náčelníka 3 odboru KS-MV Košice.
 (funkcie, názov súčasť, odbor, oddelení)
 Data narodení 10.10.1921 Príslušnosť ke KSC, od kedy 8.11.1947 národnosť slovenská
 Od kedy ve službách min. vnútra 14.10.1946 Od kedy ve funkcii 30.4.1955
 Všeobecné vzdelání 8 tried ľud.školy
 Odborné školení v min. vnútra *Základná operatívna* kedy *1.*
 Vyznamenání "Za obranu vlasti" Tresty
 Stručný závěr z posledního služebního hodnocení v r. 19...
 Z predošlých posudkov je npor. HANULIAK hodnotený, ako dobrý oper. náč.,
 ktorý je na patričnej odborenej i politickej úrovni.

I. TEXT ZHODNOCENÍ

Do slušenia 5 odb. VM s 3 odborom npor. HANULIAK od r. 1951 do 30.4. 1955 zaslával na tunajšej správe funkciu náč. 5 odboru VM. V tejto funkcii si počínal veľmi dobre. Sam verboval a obsluhoval najkvalitnejšiu agentúru a pracoval na operatívnych prípadoch. Za budovanie dobrej a kvalitnej agentúry, bolo mu náč. HS-ŠtB Praha vyslovené v rozkaze pochvalné uznanie. V tomto roku verboval dvoch agentov po línii ukrajinských nacionalistov. Toho času obsluhuje 2 agentov. Pracuje v prípade "Tajný fond", kde ide o rozsiahlu kontrarevolučnú činnosť gr. kat. podpolia. Po odchode zást. náč. KS-MV kpt. HAŠČÁKA do oper. školy v SSSR, npor. HANULIAK bol ako náč. 3 odboru poverený zastupovaním náč. KS-MV. Npor. HANULIAK dostatočne ovláda problematiku 3 odboru a začína sa oboznamovať s problematikou celej KS-MV. Je na patričnej odborenej úrovni. Sám prichádza s konkrétnymi návrhmi na zlepšenie a skvalitnenie ag.-operatívnej práce. Nedostatkom u menovaného je to, že je málo náročný voči svojmu zástupcovi, ktorý nie je plne využitý vzhľadom na jeho odborné i politické vedomosti. Dosiaľ ešte nenašiel správny podchod k dobrému organizovaniu práce jednk cez svojho zástupcu a náč. odd., ktorí nie su v plnej miere využívaní k riešeniu jednotlivých problémov na svojich odd. Toto má potom za následok, že niektoré problémy odboru ostávajú otvorené, ako napr. 1 a 2 odd. veľmi slabo pracujú, na druhej strane však všetky sily sú zamerané na cirkevné problémy. Tento nedostatok sa snaží npor. HANULIAK odstraňovať. Niekedy pri svojej práci zabúda na kontrolu práce a musí byť na to upozorňovaný.

Je na patričnej politickej výške. K riešeniu úkolov pristupuje ako člen strany. Je členom CUV-KSS, kde je prínosom pre stranicko-pol. prácu. Je lektorom KV-KSS pre medzinárodné vzťahy.

Služobné hodnotenie (december 1955). Zdroj: ABS

Po reorganizácii a vytvorení krajských správ ministerstva vnútra začiatkom januára 1954 bolo samostatné oddelenie VM zmenené na V. odbor VM. Počet operatívnych pracovníkov zostal zachovaný, v organizačnej štruktúre však k náčelníkovi odboru pribudol zástupca, ktorý zároveň riadil jediné oddelenie. Po pochvalných uznaniach z Prahy, dobrých výsledkoch odboru a bezchybnej straníckej, operatívnej aj riadiacej práci sa Hanuliakova kariéra začala opäť rozbiehať. Už začiatkom decembra 1954 bol mimoriadne povýšený do hodnosti nadporučíka a koncom apríla 1955 prevzal funkciu náčelníka III. odboru krajskej správy MV (politická kontrarozviedka). Po odchode zástupcu náčelníka krajskej správy MV pre operatívu kpt. Jána Haščáka¹⁴ do ročnej operatívnej školy KGB v Moskve bol npor. Hanuliak od 1. júla 1955 poverený jeho

zastupovaním. Náčelník krajskej správy MV v Košiciach následne navrhol jeho vyslanie na ročné štúdium do ZSSR a po ukončení štúdia jeho zaradenie do vyššej funkcie.¹⁵

V júni 1957 záverečnou skúškou ukončil s vyznamenaním ročný kurz pre pracujúcich z učiva osemročnej školy na II. jedennástročnej škole v Košiciach a v septembri bol povolaný do Ústrednej školy MV F. E. Dzeržinského v Prahe. Podľa slov nadriadeného študoval svedomite a so záujmom, pomáhal ostatným študentom, vykonával funkciu vedúceho učebne a vo väčšine predmetov dosahoval výborný prospech. Keď v auguste 1959 už v hodnosti kapitána končil odbornú školu MV ako jeden z najlepších absolventov, bol zaradený do funkcie náčelníka IV. odboru (ekonomická kontrarozviedka). Zástupca náčelníka krajskej správy MV pre operatívu mjr. Haščák oceňoval zlepšené výsledky v agentúrno-operatívnej práci odboru, ktoré pripisoval organizácii práce a odborným znalostiam Hanuliaka, jeho riadiacim schopnostiam, disciplíne, ktorú vyžadoval aj od podriadených a nekompromisnému konaniu.¹⁶ V máji 1960 bol Hanuliak ocenený za dlhoročnú, obetavú a príkladnú prácu v službách ZNB, v rokoch 1960–1962 za dobré výsledky a plnenie služobných úloh a v máji 1961 mu bol rozkazom prezidenta republiky udelený Rád červenej hviezdy. Vzdelanie si dopĺňal externým štúdiom vysokej školy ekonomickej v Bratislave (odbor národné hospodárstvo – plánovanie). Vo februári 1963 bol mimoriadne povýšený do hodnosti majora a začiatkom marca bol menovaný do funkcie zástupcu náčelníka KS MV pre operatívu s platom 2 520,- Kčs. Po vytvorení krajských správ ZNB bol zaradený k 1. júnu 1966 do funkcie zástupcu náčelníka Správy ŠtB v Košiciach, a zároveň náčelníka kontrarozviedneho (II.) odboru. Pri príležitosti 20. výročia „víťazného Februára“ bol povýšený do hodnosti podplukovníka.

V roku 1968, najmä v augustových dňoch, bola Správa ŠtB v Košiciach baštou konzervatívneho krídla vedenia KSČ. Hanuliak od počiatku úzko spolupracoval so sovietskymi veliteľmi a bezpečnostnými orgánmi pri plnení zverených bezpečnostných úloh a opatrení. Osobne vydával pokyny a nariadenia a ako člen štábu náčelníka krajskej správy ZNB organizoval činnosť podriadených zložiek ŠtB tak, aby zabránil prejavom nesúhlasu so vstupom vojsk a šíreniu protisovietskych nálad.

14 Ján Haščák (1923) bol zástupcom náčelníka KS MV Košice od 1. 7. 1954 do 31. 3. 1963. Operatívnu školu KGB v Moskve absolvoval od 1. 8. 1955 do 31. 8. 1956.

15 Tento návrh sa nikdy nerealizoval a môžeme predpokladať, že sa tak stalo kvôli jeho činnosti v Banskej Bystrici. Problémom však zostávalo aj Hanuliakovo nedostatočné všeobecné a odborné vzdelanie.

16 ABS, personálny spis Jána Hanuliaka, Služební hodnocení za dobu od 1. 12. 1958 do 30. 5. 1961.

Začiatkom februára 1969 predložil náčelník Hlavnej správy ŠtB MV Slovenskej socialistickej republiky (SSR) a bývalý náčelník ŠtB v Košiciach pplk. Ondrej Dovina¹⁷ návrh na jeho menovanie do funkcie zástupcu náčelníka. Pravdepodobne z dôvodu, že najužšie vedenie novozriadenej slovenskej centrály ŠtB by tak tvorili príslušníci košickej ŠtB, jeho návrh nebol schválený. Už 4. februára preto predložil nový návrh, v ktorom navrhol Hanuliaka menovať do funkcie náčelníka Správy ŠtB v Košiciach. Ministerstvo vnútra Československej socialistickej republiky (ČSSR) po súhlasnom stanovisku krajského výboru KSS návrhu vyhovel a do uvedenej funkcie pplk. Hanuliaka menovalo k 1. marcu 1969.

Na základe pozitívnych hodnotení a dobrých výsledkov práce sa s ním rátať aj v Prahe. Prechod na centrálnu úroveň však pre neho nebol jednoduchý. V rámci vnútorného boja o moc sa objavovali okrem pravdivých informácií aj rôzne účelové a diskreditujúce obvinenia. Už koncom roku 1969 sa stal jedným z kandidátov na funkciu náčelníka II. správy Federálnej správy Spravodajskej služby (FSSS). Pre pripomienky, týkajúce sa predovšetkým jeho činnosti v roku 1951, bolo od zámeru upustené. V júni 1970 však minister vnútra ČSSR Radko Kaska predložil návrh na menovanie pplk. Jána Hanuliaka do funkcie náčelníka IV. správy FSSS. Oddelenie štátnej administratívy ÚV KSČ sa vo svojom stanovisku z 26. júna 1970 priklonilo znovu na stranu Hanuliakových odporcov. Zopakovalo jeho „trestnú“ činnosť, nedostatky v práci a nemorálny spôsob života z roku 1951 a isté nepotvrdené negativistické stanovisko z augusta 1968 vysielané ostravským rozhlasom. Uviedlo tiež, že „z hľadiska charakterových vlastností a slabých odborných predpokladů pro navrhovanou funkci (o čemž je mezi příslušníky na centrále známo) jsou vyslovovány vážné obavy, zda takové řešení je uvážené, perspektivní a zda vůbec pomůže řešit současný nedobrý morálně politický stav a potřeby IV. správy FS-ZS.“¹⁸ V závere stanoviska argumentovalo aj faktom, že sa do Prahy neplánuje z rodinných dôvodov presťahovať a navrhlo ministrom vnútra ČSSR návrh na sekretariát ÚV KSČ zatiaľ nepredkladať, prešetriť uvedené okolnosti a následne zvážiť jeho realizáciu. Federálny minister vnútra Radko Kaska napokon návrh predložil a po jeho schválení v stranickom orgáne vymenoval pplk. Ing. Jána Hanuliaka k 1. augustu 1970 do funkcie náčelníka IV. správy FSSS. Úvodné

n. Kovč
1969

Ministerstvo vnútra
Slovenskej socialistickej republiky

Dňa 4. 2. 1969

Kr. 4/69

N Á V R H

na schválenie pplk. Ing. Jána HANULIAKA do funkcie náčelníka Správy ŠtB Košice

Navrhujem ustanoviť do funkcie náčelníka Správy ŠtB v Košiciach

pplk. Ing. HANULIAK Ján, nar. 23. 10. 1921 Terchová, okr. Žilina, roľníckeho pôvodu, slovenskej národnosti, povolanie robotník, príslušník MV od 14.10. 1946, zaradený vo funkcii zástupcu náčelníka Správy ŠtB a náčelníka II. odboru, člen KSS od 8. 11. 1947, vzdelanie - Vysoká škola ekonomická a 2. ročná odborná škola MV Praha, bytom Košice.

Pplk. Ing. Ján HANULIAK od r. 1951 až doteraz zastával na KS ZNB v Košiciach tieto funkcie: od r. 1951 - 1954 náčelníka 5. odboru, od r. 1954 - 1955 náčelníka odboru VM, od r. 1955 - 1956 náčelníka 3. odboru, od r. 1956 - 1957 zástupcu náčelníka KS MV, od r. 1957 - 1959 2. ročná stredná odborná škola MV Praha, od r. 1959 - 1963 náčelníka 4. odboru, od r. 1963 - 1966 zástupcu náčelníka KS MV a od r. 1966 až doposiaľ zástupcu náčelníka Správy ŠtB a náčelník 2. odboru.

zaškolenie absolvoval na prelome septembra a októbra 1970 v Sovietskom zväze.

Koncom novembra 1970 rozhodlo predsedníctvo ÚV KSČ o rozšírení počtu námestníkov z dvoch na päť. Do funkcie námestníka bol schválený aj prvý zástupca náčelníka Generálneho štábu Československej ľudovej armády (GŠ ČSLA) Slovák Jozef Turošík. V polovici februára 1971 vláda ČSSR zrušila jeho menovací dekrét a do funkcie námestníka MV ČSSR menovala Jána Hanuliaka.

Ako námestník MV ČSSR prevzal zodpovednosť za riadenie hlavnej správy kontrarozvedky, hlavnej správy vojenskej kontrarozvedky, federálnej správy pasov a víz a štatisticko-evidenčného odboru Federálneho Ministerstva vnútra (FMV). V polovici marca 1971 bol povýšený do hodnosti plukovníka a 4. mája 1972 do hodnosti generálmajora. V čase neprítomnosti zastupoval ministra vnútra a bol aktívnym členom jeho kolégia. Podľa

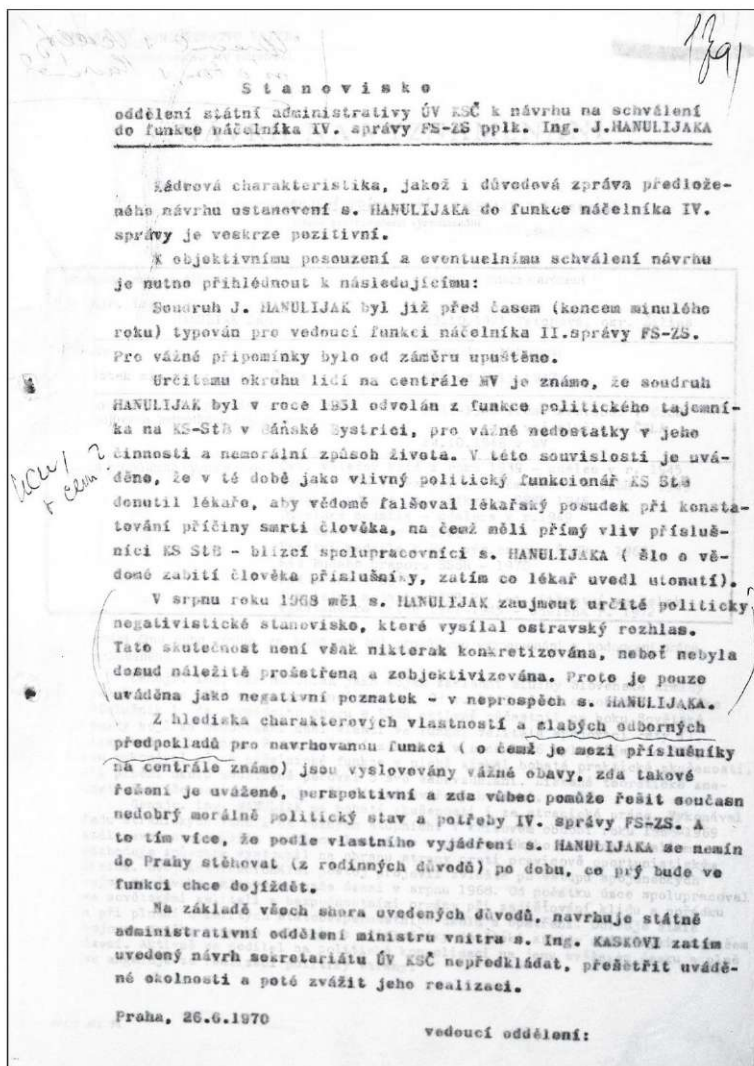
Dovinov návrh na schválenie do funkcie náčelníka S-ŠtB Košice (1969).
Zdroj: ABS

I. námestník MV ČSSR (1973-1979). Zdroj: ABS

¹⁷ Ondrej Dovina (1925) bol náčelníkom Hlavnej správy ŠtB SSR od 1. 2. 1969 do 30. 6. 1974.

¹⁸ ABS, personálny spis Jána Hanuliaka, Stanovisko oddelenia štátnej administratívy ÚV KSČ k návrhu na schválení do funkcie náčelníka IV. správy FS-SZ pplk. Ing. Jána HANULIAKA.

Stanovisko oddělení štátní administrativy ÚV KSČ k návrhu na schválení do funkce náčelníka IV. správy FS-ZS (1970).

Zdroj: ABS

slov ministra bol priamy v konaní, svedomitý v prístupe k úlohám a kritický k nedostatkom, dobre organizoval prácu útvarov ŠtB, no ešte aj po 21 mesiacoch vo funkcii námestníka mu vyčítal nedostatok konkrétnych skúseností z riadiacej práce na centrálnej úrovni.¹⁹ V roku 1972 bola Hanuliakovi rozkazom prezidenta republiky prepožičaná medaila „Za upevňovanie priateľstva v zbrani“ I. stupňa a sovietske vyznamenanie „20 rokov víťazstva vo Veľkej vlasteneckej vojne“.

Začiatkom januára 1973 prevzal Hanuliak zodpovednosť za riadenie náčelníka správy sledovania a správy spravodajskej techniky, no už v polovici februára 1973 bol na 64. schôdzi predsedníctva ÚV KSČ schválený do (obnovené) funkcie I. námestníka ministra vnútra ČSSR. Od 1. marca 1973 riadil hlavnú správu kontrarozvedky, hlavnú správu vojenskej kontrarozvedky, správu sledovania, analyticko-

-informačný odbor FMV, štatisticko-evidenčný odbor FMV, vlastný sekretariát a sekretariát Komisie pre ochranu štátneho tajomstva. Z hľadiska svojej funkcie zastupoval federálneho ministra vnútra v čase jeho neprítomnosti, zúčastňoval sa za neho plenárnych schôdzi vlády ČSSR, koordinoval činnosť náčelníkov krajských správ ZNB a prostredníctvom námestníkov aj činnosť odborových zložiek ZNB a vojsk MV. V priebehu roku 1974 riadil práce na reorganizácii kontrarozvedných útvarov a po schválení novej štruktúry ministerstva vnútra prevzal v polovici roku 1974 zodpovednosť za riadenie správy kontrarozvedky pre boj proti vonkajšiemu nepriateľovi (II. správa FMV), správy kontrarozvedky pre boj proti vnútornému nepriateľovi (X. správa FMV), správy kontrarozvedky v Bratislave (XII. správa ZNB), správy sledovania, analyticko-informačného odboru FMV, štatisticko-evidenčného odboru FMV a vlastného sekretariátu. V služobnom hodnotení zo septembra 1975 ocenil minister vnútra ČSSR Jaromír Obzina dobré výsledky útvarov ŠtB a požadoval od Hanuliaka, aby vo väčšej miere uplatňoval funkciu I. námestníka MV ČSSR, zvýšil náročnosť na výsledky práce útvarov ŠtB a pracovnú disciplínu ich príslušníkov, zabezpečil rýchlejšiu informovanosť ministra vnútra a jeho prostredníctvom generálneho tajomníka ÚV KSČ a rozšíril osobnú účasť na činnosti podriadených zložiek.²⁰ V októbri 1976, po dosiahnutí dôchodkového veku, požiadal genmjr. Ján Hanuliak o zotrvanie v služobnom pomere a minister vnútra ČSSR jeho žiadosti vyhovel. V nasledujúcom roku organizoval práce na vytvorení najnižšieho riadiaceho článku - okresných správ ZNB.

Koncom roka 1978 sa rozviedol a 28. apríla 1979 sa druhýkrát oženil. Manželka Zdeňka, rod. Dostálová (nar. 1940) pracovala v ZNB v rokoch 1967-1983, od roku 1972 na oddelení zahraničného protokolu (odboru pre medzinárodné styky).

V máji 1979 schválila vláda ČSSR odvolanie genmjr. Ing. Jána Hanuliaka z funkcie I. námestníka MV ČSSR. Kádrová charakteristika vypracovaná k návrhu na odvolanie uvádzala, že „po zhodnovení celkovej situácie ve vedení ministerstva vnútra ČSSR, s přihlídnutím k požadavku dále zkvalitnit řízení na všech stupních a ke skutečnosti, že genmjr. ing. Ján HANULIAK splnil již v roce 1976 podmínky nároku na starobní důchod, je navrhováno jeho uvolnění z nynější funkce“.²¹ K 1. júnu 1979 bol Ján Hanuliak zaradený do

19 Tamže. Služební hodnocení příslušníka Sboru národní bezpečnosti z 16. 11. 1972.

20 Tamže. Služební hodnocení příslušníka Sboru národní bezpečnosti z 23. 9. 1975.

21 Tamže. Kádrová charakteristika k návrhu na uvolnění z funkce I. náměstka ministra vnútra ČSSR.

funkcie osobného konzultanta ministra vnútra ČSSR, od polovice októbra do decembra absolvoval stáž na ministerstve zahraničných vecí ČSSR a 1. januára 1980 bol vyslaný ako predstaviteľ FMV do Moskvy. V ZSSR pôsobil dva roky a koncom marca 1982 schválilo predsedníctvo ÚV KSČ jeho odvolanie, oficiálne „podle plánu obměny představitelů (FMV) v soc. státech“.²²

O mesiac neskôr požiadal, vtedy už 60-ročný, o uvoľnenie zo služobného pomeru. V žiadosti uviedol: „I když se cítím tělesně a duševně dostatečně zdravý pro výkon

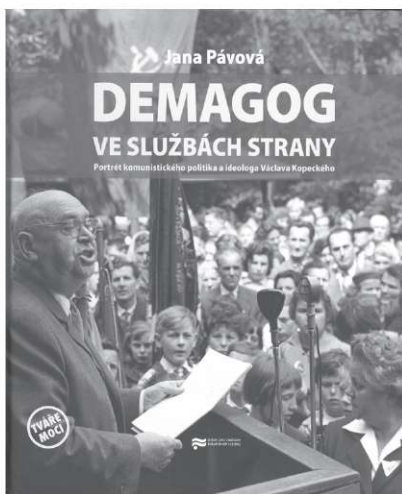
některých funkcí v ZNB, žádám o uvolnění ze služebního poměru v SNB z následujících vážných osobních důvodů. Neobvykle rychlé odvolání z nynější funkce v Moskvě, ale i způsob mého odvolání z funkce I. náměstka MV ČSSR považuji za nedůstojné. Za celoživotní práci v SNB a v různých stranických funkcích si to nezasloužím a vidím v tom šikanování mé osoby.“²³ K 31. júlu 1982 odišiel genmjr. Ing. Ján Hanuliak do dôchodku. Bol mu pridelený zvýšený osobný dôchodok 3 500,- Kčs.

	Dosiahnutá hodnosť
14. 10. 1946	čatár
1. 4. 1947	závodčí
1. 10. 1947	strážmajster
1. 4. 1948	práporčík
1. 9. 1949	vrchný strážmajster
1. 10. 1949	podporučík
1. 1. 1954	poručík
1. 12. 1954	nadporučík
1. 12. 1958	kapitán
25. 2. 1963	major
25. 2. 1968	podplukovník
15. 3. 1971	plukovník
4. 5. 1972	generálmajor
	Prepožičané vyznamenania:
1956	„Za obranu vlasti“
1961	„Rad červenej hviezdy“
1965	„Pamätná medaila k 20. výročiu oslobodenia ČSSR“
1970	„Rad červeneho práporu ZSSR“ (sovietske vyznamenanie)
1971	„Rad práce“
1972	„Za upevňovanie priateľstva v zbrani“ I. stupňa
1975	„30 rokov ZNB“
1975	„30 rokov víťazstva vo Veľkej vlasteneckej vojne 1941 – 1945“ (sovietske vyznamenanie)
1975	„30 rokov v službách národu“ (poľské vyznamenanie)
1976	„Za zásluhy o ochranu hraníc ČSSR“
1977	„Za službu PS VB“
1979	„Medaila SNB“
1981	„Za obetavú prácu pre socializmus“
1982	„Za službu v ZNB“

22 Tamže. Genmjr. Ján Hanuliak – predstaviteľ FMV v ZSSR (kádrová charakteristika k návrhu na uvoľnenie z funkcie z 18. 3. 1982).

23 Tamže. Žiadosť o uvoľnenie ze služobného pomeru príslušníka SNB z 30. 4. 1982.

Mgr. Michal Babál
(1982), absolvent
Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského
v Bratislave, študijný
odbor história – nemecký
jazyk a literatúra.
Pracuje v Ústave pamäti
národa

PÁVOVÁ, J.: Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologie Václava Kopeckého. Praha: Ústav pro výzkum totalitních režimů 2008, 192 s.

Minulý rok mala odborná i laická verejnosť v Česku a na Slovensku možnosť zoznámiť sa s novou knihou, vydavateľom ktorej je Ústav pro výzkum totalitních režimů v Prahe. Publikácia sa venuje jednej z kľúčových osobností obdobia komunistickej diktatúry – Václavovi Kopeckému (1897–1961), ktorý sa stal jednou zo symbolických postáv svojej doby. Autorkou publikácie je Jana Páková, absolventka študijnej kombinácie geografia a história na Univerzite Karlovej v Prahe, ktorá sa vo svojej profesii zaoberá dejinami 19. a 20. storočia, so špecializáciou na vedúce osobnosti „stalinistického obdobia“ (1948–1953) v Československu.

Osobnosti Václava Kopeckého sa dovtedy vo svojich prácach venovali niekoľkí historici: Karel Kaplan, v kapitole „Ideolog s fantazií“, ktorá je súčasťou publikácie – *Mocní a bezmocní* a v kapitole knihy *Gottwaldovi muži*. Ladislav Niklíček priniesol o ňom v roku 1990 prvý ucelenejší pohľad v príspevku „Ideolog a praktik československého stalinizmu“, vydaného v časopise *Dějiny a současnost*. Pavel Kosatík prispel do Kaplanovej knihy *Gottwaldovi muži* kapitolou „Nestydět se za komediantský původ“. Autorka

siahla aj po dielach samotného Václava Kopeckého – *Tricet let KSČ a ČSR a KSČ*, ako aj po spomienkach jedného z jeho súčasníkov – K. Kaplana, člena aparátu ÚV KSČ v šesťdesiatych rokoch, v publikácii: *Kronika komunistického Československa: doba táni 1953–1956*. Uvedení historici svojimi prácami nepochybne prispeli k poodhaleniu osobnosti V. Kopeckého a ducha doby, v ktorej bol činný.

Zároveň však českej historiografii chýbalo ucelenejšie spracovanie osobnosti Václava Kopeckého v podobe monografie, čo sa stalo stimulom pre autorku publikácie. Monografia sa z tohto pohľadu snaží poskytnúť čitateľovi dostatočne bohatú východiskovú látku s možnosťou formovať a vytvoriť si vlastný názor, podopretý dostatočným množstvom pramenného materiálu. To ho môže motivovať k hlbšiemu záujmu a prípadnému ďalšiemu štúdiu osobnosti V. Kopeckého, ako aj reži-

mu, ktorého jednu z tvári nám Václav Kopecký ukazuje. Autorka sa zámerne vyhla publikácii v podobe syntézy, čo ocenili aj recenzenti knihy – historici Jan Rychlík a František Hanzlík.

Ambíciou životopisnej monografie je ponúknuť čitateľovi komplexný pohľad na osobnosť politika a novinára Václava Kopeckého, jedného z najznámejších predstaviteľov a symbolov z obdobia komunistickej diktatúry, pred ktorou a počas ktorej zastával vysoké funkcie. Predkladaná monografia je chronologicky a tematicky rozdelená do piatich kapitol, pričom nosné sú tretia a štvrtá kapitola. Prvé dve kapitoly sa venujú jeho osobnému zreniu, zbieraniu potrebných vedomostí a skúseností a rýchlemu profesionálnemu rastu v rokoch 1917–1945. V tom čase svojou cieľovou prácou postupne dosiahol viaceré funkcie: od vstupu do KSČ v roku 1921, cez redaktora novin *Rudé právo* (1928), členstva ÚV KSČ (1929–1931) a v politbyre ÚV KSČ (1931–1938), poslancu Národného zhromaždenia (1931–1938), jeho exilovej činnosti ako jedného z vedúcich osôb zahraničného vedenia v Moskve (1938–1945), čo zakončuje jeho priame zainteresovanie na tvorbe Košického vládneho programu.

Tretia a štvrtá kapitola predstavuje Kopeckého na vrchole kariéry: členstva v predsedníctve ÚV KSČ (od roku 1945), funkcie ministra propagandy, vzápätí premenovaného ministerstva informácií (1945–1953), ministra kultúry (1953–1954) a po roku 1955 podpredsedu vlády. V tomto období získal Kopecký v duchu stalinistickej politickej línie a kultu osobnosti pozíciu „nehroziteľného“ muža, využívajúceho svoje postavenie a moc, čo sa najlepšie ukázalo nielen v období najtvrdších politických represíí a súdnych procesov (1949–1953), ale aj v súdnych procesoch pred rokom 1948, v ktorých sa prejavili Kopeckého antipatie voči Slovensku, čo potvrdzuje súdny verdikt nad Jozefom Tisom. Záverečná kapitola ukazuje Kopeckého ako postupne zhasínajúcu hviezdu na politickej scéne v rokoch 1955–1961. Prelomovou udalosťou je poodhalenie podoby kultu osobnosti v ZSSR a jeho dôsledkov pre ostatné krajiny v rámci sovietskeho bloku v roku 1956. Odvtedy Kopecký zastával významnú, ale prakticky už len formálnu funkciu podpredsedu vlády a funkcie v kultúrnej oblasti, bez priameho dosahu na mocenské dianie.

Osobnosť Václava Kopeckého možno prirovnať k trom historickým postavám – Josephovi Goebbelsovi (1897–1945), Adolfovi Hitlerovi (1889–1945) a Josephovi Fouchému (1759–1820). Prvému z nich

– J. Goebbelsovi sa podobá svojim dobre premysleným demagogickým vystupovaním s dostatočnými vedomosťami o psychike človeka, najmä jej temných stránok. S A. Hitlerom ho zase spája vášnivá túžba byť za každých okolností v centre pozornosti a verejného diaľnia. S tretím – J. Fouchém ho spája bezškrupulózný charakter spojený so zvrátenou záľubou byť jazyčkom na váhach tam, kde sa rozhoduje o ďalšej existencii ľudí.

Práve tejto charakterovej črty si boli vedomí aj ľudia z jeho okolia. Dobrým príkladom je Klement Gottwald, prechováajúci voči Kopeckému opatrnosť až skryté nepriateľstvo, k človeku, ktorý mu môže nielen zaručiť, ale aj ohroziť mocenské postavenie. Kopecký je príkladom typického demagóga, využívajúceho všetky potrebné rečnícke prostriedky na dosiahnutie svojich či iných mocenských záujmov. Sama autorka prináša niekoľko príkladov, ktoré celkom jasne potvrdzujú spoločné znaky Kopeckého rečníckych prejavov, charakterizované silným emocionálnym podfarbením, častým opakovaním sa, primitívnosťou a zbytočne dlhým rozsahom, ktoré mu osoby z jeho okolia často aj vyčítali. Otázkou zostáva, nakoľko sa Václav Kopecký v skutočnosti stotožňoval s ideológiou, ktorú počas svojho života tak vytrvalo a agresívne obraňoval a hájil.

Snahou autorky nepochybne bolo poňatie osobnosti Václava Kopeckého v širších súvislostiach, venujúcich sa nielen jeho politickej a novinárskej činnosti, ale aj prostrediu v akom žil a príčinám jeho konania. Mohli by sme ho charakterizovať na jednej strane ako

cieľavedomého, pracovitého, húževnatého človeka s jasnými životnými cieľmi, na strane druhej jeho konaním, ktorého negatíva sa prejavovali od počiatku jeho kariéry a vyvrcholili v období rokov 1945 – 1955, a to priamym podielom a zodpovednosťou na udalostiach „päťdesiatych rokov“.

Jedným z nedostatkov publikácie, avšak zo strany vydavateľa, je vzhľad strán, respektíve pomer medzi veľkosťou strany poskytujúcej dostatočný priestor a malým formátom textu a veľkosťou písma. To môže byť pre čitateľa únavné napriek zaujímavému obsahu knihy a kladie zbytočne vysoké nároky na čitateľovu pozornosť. Na druhej strane prednosťou knihy je fotografia na obálke, dobre vystihujúca názov knihy, ktorá má potenciál oslovíť v tematike nezorientovaného čitateľa.

Myslím si, že autorke vo veľmi slušnej miere v monografii spojila objektívny a ľudský prístup k problematike rozporuplnej postavy Václava Kopeckého, vyvarovala sa príliš povrchného, schematickeho poňatia, zatracujúceho jeho osobnosť. Zároveň sa vyvarovala subjektívneho prístupu k jeho osobe, čím sa jej podarilo poskytnúť čitateľovi vyvážený pohľad na postavu Václava Kopeckého v potrebnej šírke a hĺbke, akú si životopisné dielo vyžaduje. Kniha je dobrým zdrojom informácií a poznatkov o období, s ktorým sa spája Kopeckého činnosť. Súčasťou publikácie je aj bohatá obrazová a materiállová príloha, ktorá jej pridáva na atraktivnosti. Čitateľovi, ktorý obľubuje kvalitné biografické monografie, opierajúce sa o dôkladne preštudovaný pramenný základ, môžem túto knihu naozaj odporučiť.

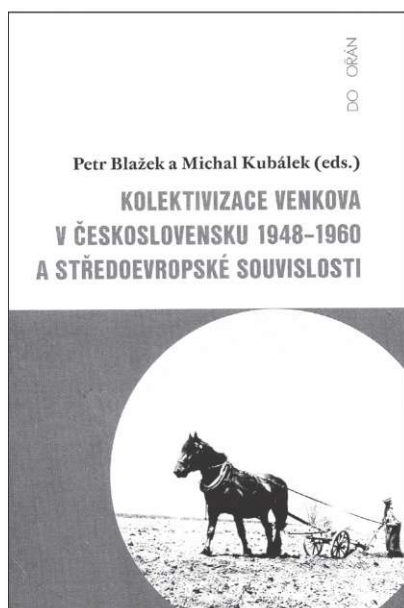
BLAŽEK, P. – KUBÁLEK, M. (zost.):
Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti. Praha: Dokořán s. r. o. v spolupráci s Českou poľnohospodárskou univerzitou v Prahe 2008, 359 s.

Kolektivizácia československého poľnohospodárstva, realizovaná po roku 1948 podľa radikálneho sovietskeho vzoru, predstavovala v dejinách českého aj slovenského národa proces, ktorý zásadne a tragicky zasiahol do majetkovej a sociálnej štruktúry jeho najpočetnejšej vrstvy – roľníckeho stavu. Predovšetkým z pera českých historikov pochádza niekoľko zaujímavých a dôležitých prác, osvetľujúcich politické, spoločenské a ekonomické rozmery procesu kolektivizácie. S cieľom prispieť k ďalšiemu výskumu tejto problematiky sa v dňoch 10.–13. septembra 2007 uskutočnila na pôde Českej poľnohospodárskej univerzity

v Prahe medzinárodná konferencia *Kolektivizácia v Československu a stredoevropské súvislosti 1948–1960*, ktorá vďaka účasti širokého spektra historikov, politológov, sociológov, ekonómov či ekológov umožnila pohľad na zvolenú tému z rôznych uhlov – od medzinárodno-politických podmienok cez ekonomické aspekty, prípadové i regionálne štúdie kolektivizačných mechanizmov, až po dopady socializácie poľnohospodárstva badateľné do dnešných dní, to všetko doplnené osobnými výpoveďami pamätníkov a obetí kolektivizácie.

Publikácia, ktorá je zborníkom z uvedenej konferencie, pozostáva z príspevkov a štúdií 24 autorov, z ktorých väčšina sa zameriava na analýzu procesu „premeny“ roľníkov na poľnohospodárskych robotníkov v podmienkach komunistického režimu. Jej súčasťou sú však aj vybrané archívne dokumenty, uverejnené v niektorých prípadoch po prvý raz a CD s názvom *Konec „vesníckých upírů“*, predstavujúce záznam rozhlasového dokumentu o

PhDr. Martina Fiamová
(1977), absolventka
Filozofickej fakulty Univerzity
Konštantína Filozofa
v Nitre, študijný odbor
história – archeológia.
Pracuje v Ústave pamäti
národa

kolektivizácii československého vidieka z cyklu Příběhy 20. století.

Zostavovatelia usporiadali príspevky podľa tematickej príbuznosti, pričom referát Jana Rychlíka o kolektivizácii v strednej a východnej Európe a Nigela Swaina, venujúci sa typológii východoeurópskych podôb kolektivizácie, tvoria fundovaný úvod do problému, ponúkajúc porovnanie rozdielnych aj zhodných črt jej priebehu v rôznych krajinách. J. Rychlík podáva zasvätený prehľad o situácii v Sovietskom zväze a jej špecifikách, o priebehu zavádzania sovietskeho vzoru kolektivizácie od r. 1939 v Poľsku a neskôr

v Litve, Lotyšsku, Estónsku a na Ukrajine, zavádzaní pozemkovej reformy a o etapách riešenia roľníckej otázky v krajinách povojnovej Európy, vrátane Československa, vedúcich k násilnej kolektivizácii. N. Swain sa vo svojej štúdii zaoberá porovnaním spôsobov vzniku a fungovania roľníckych družstiev v strednej a východnej Európe, pričom sledované obdobie rozdelil na fázu pred kolektivizáciou, ranú kolektivizáciu, politiku proti kulakom a nový kurz vedúci k poslednej fáze procesu. Na problematiku hladomoru, ktorý v rokoch 1946 a 1947 postihol rozsiahle územia Sovietskeho zväzu, sa vo svojom príspevku zamerl Jan Adamec, pričom hľadá odpoveď aj na otázku, do akej miery táto udalosť ovplyvnila vývoj a štruktúru sovietskeho vidieka v povojnovom období.

Politickými a sociálnymi predpokladmi kolektivizácie v Československu, miestom roľníckej otázky v programoch politických strán v povojnovom období, ako aj skutočnosťou, ktorá výrazne ovplyvnila roľnícku politiku po roku 1945 – zákazom agrárnej strany – sa prehľadne venujú autori Jiří Pernes, Jana Fialová a Jaroslav Rokoský.

Veľmi zaujímavé informácie obsahuje štúdia Pavla Nováka, v ktorej autor na základe medzinárodných štatistík prináša porovnanie ekonomickej výkonnosti československého poľnohospodárstva v 50. rokoch 20. storočia jednak s krajinami východného bloku, ale predovšetkým s vyspelými západnými krajinami. Prostredníctvom medzinárodného porovnania so štátmi, ktoré uskutočnili kolektivizáciu, s tými, ktoré od nej ustúpili a s krajinami, kde sa nikdy nerealizovala, jasne ukazuje skutočný vplyv kolektivizácie na výkonnosť československého poľnohospodárstva. Štúdia je o to cennejšia, že podobné porovnanie patrí v českej

a slovenskej historiografickej produkcii skôr k ojedinelým javom.

Z článkov užšie zameraných na životné príbehy jednotlivých osobností stojí za pozornosť najmä štúdia autorov Petra Blažeka a Michala Kubálka o tragickom osude Stanislava Broja, českého hospodára, politika a vlastenca, pôvodne člena agrárnej strany, ktorý po jej zánike vstúpil do strany lidovej a po voľbách v roku 1946 sa stal poslancom za plzeňský kraj. Štátna bezpečnosť tohto hlasného kritika komunistickej politiky dlhodobo sledovala a zatkla už v júni 1948. Vo vykonštruovanom procese bol S. Broj odsúdený na päť rokov väzenia, kde bol po niekoľkých mesiacoch obvinený z údajnej prípravy väzenskej vzbury. V tomto prípade však už súd vyniesol absolútny trest. Po zamietnutí odvolania Najvyšším súdom, ako aj žiadosti o udelenie milosti, bol S. Broj popravený 23. mája 1950.

Regionálnej tematike sa venuje viacero príspevkov, medzi ktorými zaujme napr. materiálová štúdia Jindry Biolkovej, kde na základe sociálno-historickej mikroanalýzy tlače podáva charakteristiku foriem a metód propagandy tlačového orgánu KV KSČ v Ostrave *Nová svoboda* v období prvej etapy kolektivizácie poľnohospodárstva, pričom poukazuje na mechanizmus manipulácie s verejnou mienkou, platný aj v celoštátnom meradle.

Pozoruhodný pohľad na problematiku prinášajú príspevky Petra Slintáka o odraze kolektivizácie vidieka v českých filmoch v období rokov 1945–1970 a analýza dvoch najkvalitnejších z nich: *Všichni dobří rodáci* a *Smuteční slavnost* z konca 60. rokov, ponúkajúcich kritickejší náhľad na povojnový vývin na vidieku.

Svojím zameraním je ojedinelý príspevok Radima Lokoča, kde sa síce na lokálnej úrovni, ale so všeobecne platnými závermi venuje environmentálnym dopadom kolektivizácie.

Nepovšimnuté neostali ani ťažkosti, s ktorými sa v súčasnosti musia vyrovnávať súkromní hospodári a obeť kolektivizácie ako s dedičstvom násilnej premeny českého vidieka po roku 1948 (napr. v príspevkoch Adama Drdy a Stanislava Němca).

Zborník obsahuje aj záznam panelovej diskusie s Janom Brojom, synom už spomínaného Stanislava Broja, Ivom Feierabendom, synom Karla Ladislava Feierabenda – ministra pôdohospodárstva vo vládach generála Jana Syrového, Rudolfa Berana a Aloisa Eliáša, neskôr dôležitého exilového politika, a s Ivanom Dejmalom, bývalým ministrom životného prostredia. Obzvlášť výpovede J. Broja a I. Feierabenda pútavo približujú pohnuté osudy rodín spomínaných českých politikov v povojnovom, a najmä v pofebruárovom Československu.

Predkladaná publikácia je vítaným zdrojom nových a podnetných informácií vyplývajúcich z najnovšieho bádania v oblasti násilnej kolektivizácie. Mnohé z príspevkov, ktoré obsahuje, mapujú na veľmi dobrej úrovni prípravu, realizáciu a dôsledky procesu, ktorým sa komunistickému režimu v krátkom čase podarilo rozbiť tradičné dedinské spoločenstvá, pričom jeho dozvuky boli a sú viditeľné na českom i slo-

venskom vidieku dodnes, a to nielen v ekonomickej, ale i morálnej a spoločenskej rovine. Pripomínanie si tohto zločinu je nevyhnutné aj z dôvodu, ktorý vystihujú slová Miroslava Týla, publikované v tomto zborníku: „Útok na slobodu začína veľmi často spochybnením vlastníctva. Patológia závidi predchádza nenávisť, v ktorej sa stráca zmysel pre spravodlivosť.“

ANTALOVÁ, Z.: Z prednej strany mreží. KLOBUČNÍK, M.: Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania v dokumentoch ŠtB a socialistickej justície na pozadí politického procesu so skupinou KVAP (1948–1962). Matica slovenská, Ústav pamäti národa, 2008, 199 s.

Publikácia sa skladá z dvoch častí. Prvú tvoria spomienky Zuzany Antalovej, manželky evanjelického farára a. v. a neskoršieho biskupa Západného dištriktu Jána Antala, ktorý bol odsúdený v politickom procese s evanjelickými kňazmi začiatkom 60. rokov. Druhú časť publikácie tvorí vedecká štúdia historika Miroslava Klobučníka o niektorých otázkach postavenia a činnosti Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku v 50. a 60. rokoch, v období komunistickej totality, a o širšom kontexte procesu s evanjelickými duchovnými, medzi ktorými bol i Ján Antal.

V predhovore sa autorka pamäti vyznáva zo svojho zámeru, „vydať nielen verné svedectvo o jednej epoche našej spoločnosti, ale najmä o jej dopade na ľudí, ktorí v tom čase nestáli na tej „správnej strane“, ako aj o tom, aký to malo vplyv na blízkych rodinných príslušníkov“. Sympaticky pôsobí jej vyznanie vo vzťahu k opisovaným udalostiam: „všetko už dávno prebolelo a všetko je odpuštené, nezanechalo to žiadnu trpkosť.“

Svoje rozprávanie začína stručnými spomienkami na svoje detstvo a mladosť. Pochádza z rumunského Nadlaku, odkiaľ sa v roku 1946 ako trinásťročná, spolu s mamou presťahovala na Slovensko, k svojim krstným rodičom do Rastislavíc, tiež presídlencom z Nadlaku. Na Slovensku začala navštevovať Odbornú školu pre ženské povolania v Bratislave (tzv. dievčenskú školu), ktorá bola v roku 1950 pretransformovaná na sociálno-zdravotnú školu. Po jej absolvovaní, vzhľadom na finančnú situáciu rodiny, nemohla ísť študovať medicínu, po ktorej túžila, ale ostala pôsobiť na absolvovanej škole ako odborná učiteľka.

V tom čase sa už poznala so svojim budúcim manželom, ktorý od roku 1949 pôsobil ako evanjelický kňaz. V roku 1951 sa zosobášili a Zuzana sa presťahovala do manželovho pôsobiska – do Vlčian (pri Šali). Ako manželku farára ju zakrátko prepustili zo zamestnania v škole a ona začala spoznávať, čo to znamená byť manželkou evanjelického kňaza vo vtedajšom Československu.

V roku 1953 sa presťahovali do Betliara, kde manžel získal miesto farára. Keď sa objavovali prvé náznaky tvrdého postupu voči evanjelickým kňazom v podobe prvých zatýkaní, im sa tieto udalosti zdali byť veľmi vzdialené a neprikladali im veľký význam. Autorka (Zuzana) bola presvedčená, že jej manželovi sa nič také stať nemôže, nekonal predsa nič protištátne, dokonca sa snažil ešte pomáhať pri rôznych prácach v obci. Koncom roku 1960 sa Ján Antal dostal do prvého vážnejšieho kontaktu so Štátnou bezpečnosťou, ktorá sa ho snažila získať za svojho spolupracovníka, čo on odmietol. Autorka uvádza aj niekoľko listov, ktoré poslal jej manžel na okresný inšpektorát ŠtB v Rožňave, v ktorých zdôvodňuje svoje odmietavé stanovisko k ponuke na spoluprácu. Listy zaujímavo vykresľujú vnútorný boj človeka, ktorý sa snaží zostať verný svojej svedomiu a povolaniu.

Koncom roka 1961 však začali prvé domové prehliadky a zatýkania u kňazov, ktorých neskôr zaradili do tzv. protištátnej sku-

Mgr. Pavol Jakubčín
(1983), absolvent
Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity,
študijný odbor história.
Pracuje v Ústave pamäti
národa

piny „KVAP“. Tvorili ju štyria evanjelickí kňazi pôsobiaci v regióne Gemera. Názov dostala skupina podľa prvých písmen ich priezvisk (Kasanický, Velebný, Antal, Paulov). Začiatkom roku 1962 bol zatknutý aj Ján Antal. Tým sa pre jeho manželku začalo „najťažšie obdobie existencie“ jej rodiny. Ostala sama s tromi malými dcérami a vlastnou matkou. Spomína si, ako sa po manželovom zatknutí začalo meniť správanie niektorých ich známych, susedov, cirkevníkov. V súdnom procese bol manžel odsúdený Krajským súdom v Košiciach za organizovanú trestnú činnosť na 18 mesiacov odňatia slobody nepodmienečne a zákaz duchovnej činnosti na dva roky. V obžalobe sa mu o. i. vyčítalo napr. vedenie škodlivých kázni (kázanie o vyvedení Židov z Egypta bolo označené za alegóriu, v ktorej sa brojilo proti JRD, pričom družstevníci mali ako otroci čakať na svoje vyslobodenie z družstiev, napomínanie k poslušnosti voči Desatoru sa považovalo za nabádanie k neposlušnosti voči socialistickým zákonom, prízvukovanie svätenia sviatočného dňa za kázanie proti organizovaniu socialistických brigád v nedeľu atď.). To, že Ján Antal niekedy pomáhal pri družstevných a obecných prácach, sa kvalifikovalo ako rafinované vtieranie sa medzi pracujúcich za účelom náboženskej propagandy. Hlavným bodom obžaloby však bola „organizovaná trestná činnosť“, ktorú mal vykonávať spolu s ostatnými farármi zo skupiny KVAP, keď sa stretávali pri príprave kázni. Keďže sa výška trestu prokurátorovi zdala byť nízka, po jeho odvolaní sa Najvyšší súd v Prahe rozhodol o zvýšení trestu na dva a pol roka odňatia slobody a päť rokov zákazu činnosti v duchovnej oblasti.

Výkon trestu nastúpil Ján Antal vo Valdiciach, kam ho manželka raz štvrťročne chodila navštevovať. Vo väzení vznikli mnohé priateľstvá, ktoré pretrvali mnoho rokov po prepustení. Medzi spoluväzňov patrilo aj množstvo katolíckych kňazov, s ktorými sa Ján Antal zblížil, medzi nimi aj neskorší kardinál Ján Chryzostom Korec.

Ešte počas manželovho väznenia musela Zuzana riešiť problém s bývaním, pretože do farského bytu v Betliari sa po čase mal nastťahovať nový farár s rodinou. Zuzana spolu s tromi dcérami a svojou mamou sa uchýlili ku krstným rodičom do Rastislavíc. Tu ostali až do manželovho prepustenia. Keďže podľa rozsudku nesmel ďalších päť rokov pôsobiť v duchovnej službe, hľadal si Ján Antal iné zamestnanie, avšak ako trestaného farára ho nikde nechceli prijať. Nakoniec sa zamestnal ako robotník v stavebnej firme a po čase, keďže ovládal cudzie jazyky, ako pracovník pre styky so zahraničnými dodávateľmi v Plastike, n. p. Nitra.

Hoci autorka uznáva, že to bolo mimoriadne ťažké obdobie, vyznáva sa, že vďaka viere v Boha a Jeho pomoci s odstupom času vidí, že „všetko vtedy malo svoje miesto, svoje odôvodnenie a svoj hlboký zmysel“. Na záver svojho spomínania Zuzana píše: „zamyšlená nad tým všetkým si uvedomujem, že ono trápenie, ktoré nás postihlo – aj keď bolo ťažké v svojom čase, nesmieme chcieť vnímať ako niečo, z čoho budeme žiť celý ostatný život. Príde a vlastne aj prichádza v rôznych podobách aj ďalšie trápenie, lebo celý život nemôže byť bez trápenia.“

V druhej časti publikácie sa Miroslav Klobučník v sprievodnej štúdii zaoberá postavením Slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v rokoch 1948 – 1962 a rozoberá rozličné aspekty jej existencie, pričom hlavný dôraz kladie na udalosti súvisiace s uväznením a procesom s členmi skupiny KVAP, do ktorej bol zaradený aj Ján Antal.

Čoskoro po zásahoch voči katolíckej cirkvi začal komunistický režim okliešťovať aj činnosť evanjelickej cirkvi. Keďže poprední predstavitelia evanjelickej cirkvi neboli pre režim perspektívnymi spolupracovníkmi, boli postupne vymenení a na ich miesta dosadili takých, u ktorých sa predpokladala ochota spolupracovať s režimom. Do funkcie generálneho biskupa bol dosadený Ján Chabada a zmeny sa udiali aj na postoch dištriktuálnych biskupov. Postupne bola oklieštená a zredukovaná činnosť Tranoscia a vzniklo združenie evanjelických kňazov (ÚSEK), ktoré malo byť oporou novému generálnemu biskupovi a podporovateľom všetkých zmien.

Keďže väčšina evanjelických duchovných neprestala vyvíjať náboženskú činnosť, režim ich začínal postupne v 50. rokoch stále viac hodnotiť ako „reakčných“ a voči zriadeniu „nepriateľských“. V priebehu 50. a 60. rokov bolo preto usporiadaných niekoľko väčších politických procesov s evanjelickými duchovnými. Autor sa podrobne venuje prípadu Jozefa Juráša, ktorý bol prvým farárom, na ktorého sa zamerala pozornosť ŠtB a ktorý bol počas vyšetrovania v r. 1953 vystavený fyzickému i psychickému týranu a aj po prepustení zostával v pozornosti bezpečnosti. V štúdii sleduje jeho ďalšie pôsobenie a snahu Štátnej bezpečnosti obmedziť jeho činnosť. Vysvetľuje tiež postupy a plány komunistov pri prevádzaní tzv. kultúrnej revolúcie. Na základe svedectiev zachytených v spisoch ŠtB opisuje návštevu delegátov Svetového luteránskeho zväzu na Slovensku v roku 1956, ktorí sa o. i. stretli aj so spomenutým Jozefom Jurášom. Štátna bezpečnosť vyrobila z tohto stretnutia špiónážnu schôdzku, od ktorej sa odvíjalo viacero ďalších obvinení o spojení so zahranič-

ným nepriateľom, medzi inými aj nepriateľská činnosť skupiny KVAP. Ďalej autor podrobne opisuje vytváranie skupiny KVAP. V súvislosti s ňou poukazuje na vykonštruované obvinenia, ktoré bezpečnosť v celom prípade používala, a na základe spisov ŠtB podrobne opisuje priebeh vyšetrovania. Výpovede farárov obvinených v skupine KVAP, ktoré boli „inšpirované“ bezpečnosťou, mali jednoznačne smerovať k Jozefovi Jurášovi. Celý proces so skupinou KVAP bol vlastne akousi prípravou na druhý proces s Jozefom Jurášom.

Štúdia tiež v skratke osvetľuje druhý proces s Jozefom Jurášom, v ktorom bol odsúdený na trinásť rokov väzenia a poukazuje na pozadie procesu, v ktorom Jozef Juráš uzavrel s vyšetrovateľmi nepísanú dohodu, že sa prizná k vykonštruovaným obvineniam pod podmienkou, že ostatných evanjelických duchovných nebudú prisne súdiť, prípadne staré vedenie cirkvi (vtedy už 80 ročného bývalého biskupa Vladimíra Čobru) nechajú na pokoji.

Prílohou publikácie sú viaceré dobové fotografie zo súkromného archívu rodiny Antalovcov a niektoré dokumenty, ktoré vznikli činnosťou Štátnej bezpečnosti v prípade KVAP.

Kniha je svojou skladbou veľmi zaujímavá. Kombinácia osobných spomienok človeka, ktorého sa opisované udalosti bezprostredne dotýkajú, s odbornou štúdiou môže poskytnúť komplexnejší pohľad na udalosti. Spomienky Zuzany Antalovej na uväznenie manžela, hoci rozsahovo skromné, pomáhajú pochopiť, ako hlboko sa podobné zásahy moci dotýkajú nielen samotného postihnutého človeka, ale často ešte bolestnejšie tých, ktorí sú mu najbližší. Doplnenie spomienok štúdiou Miroslava Klobučnika ponúka pohľad na postup a metódy Štátnej bezpečnosti v tomto prípade. Hoci celá publikácia nie je veľmi rozsiahla (199 strán), prínosom by bolo uverejnenie aspoň menšieho registra.

VÝZVA: NÁSILNÁ KOLEKTIVIZÁCIA

Stali ste sa Vy, alebo niekto z okruhu Vašej rodiny, priateľov a známych obeťou násilnej kolektívizácie (združstevňovania)?

Ústav pamäti národa v rámci prípravy publikácie a dokumentárneho filmu o násilnej kolektívizácii hľadá občanov, ktorí sa stali obeťami prenasledovania počas kolektívizácie, a chceli by sa podeliť o svoj príbeh či poskytnúť dobový materiál (fotografie, plagáty, transparenty, filmové záznamy či iné dokumenty) Ústavu pamäti národa. V prípade záujmu sa, prosím, obráťte na Ústav pamäti národa. Ďakujeme.

Kontaktné osoby:

PhDr. Martina Fiamová
sekcia vedeckého výskumu ÚPN
Tel: 02 593 00 338
E-mail: fiamova@upn.gov.sk

Mgr. Michal Babál
sekcia vedeckého výskumu ÚPN
Tel: 02 593 00 337
E-mail: babal@upn.gov.sk

VÝZVA: AKCIA B (BYTY)

Postihlo Vás, alebo niekoho z Vašej rodiny, príbuzných, známych a priateľov nútené, resp. násilné vysťahovanie z Bratislavy alebo iných slovenských miest na vidiek či do menších miest počas tzv. Akcie B (byty) v rokoch 1952–1953?

Ústav pamäti národa pripravuje publikáciu o Akcii B (byty) na Slovensku a hľadá občanov, ktorí sa sami stali obeťami núteného presídlenia v čase trvania Akcie B, alebo ich potomkov, rodinných príslušníkov, priateľov a známych a chceli by sa podeliť o svoj príbeh, či poskytnúť dokumenty súvisiace s Akciou B Ústavu pamäti národa. V prípade záujmu kontaktujte, prosím, Ústav pamäti národa. Ďakujeme.

Kontaktná osoba:

Mgr. Michal Babál
sekcia vedeckého výskumu ÚPN
Tel: 02 593 00 337
E-mail: babal@upn.gov.sk

Podujatia ÚPN pri príležitosti 20. výročia Novembra 1989

Slávnostná premiéra filmu *November+20* z produkcie ÚPN, 27. 10. 2009 v Bratislave

*Diskusia s aktérmi no-
vembrových udalostí
a režisérom filmu. Zľava:
František Mikloško,
Ján Budaj,
Ján Čarnogurský, Ladislav
Snopko, režisér Tomáš
Vitek a moderátor
Patrik Dubovský.
Foto: Štefan Badura*

*Zaplnená sála v Dome
kultúry Zrkadlový háj.
Foto: Branislav Kinčok*

*Predseda Správnej rady
ÚPN Ivan Petranský
v rozhovore s riaditeľom
Kultúrnych zariadení
Petržalky a aktérom
novembrových udalostí
Ladislavom Snopkom.
Foto: Štefan Badura*

Prezentácia knihy Zoltána Meška *Po stopách komunizmu a mĺňniky slovenskej krúťňavy*, 29. 10. 2009 v Bratislave

*Autor publikácie Zoltán Meško, predseda Správnej rady ÚPN Ivan Petranský, podpredseda Zahraničného výboru NR SR Jozef M. Rydlo.
Foto: Branislav Kinčok*

Prezentácia publikácie *Ústavu pamäti národa 1988 – Rok pred zmenou*, 5. 11. 2009 v Bratislave

*Príhovor predsedu Správnej rady ÚPN Ivana Petranského (vľavo: Tomáš Klubert – moderátor, vpravo: Peter Balun – zostavovateľ publikácie, Radoslav Ragač – riaditeľ Slovenského národného archívu a František Mikloško – poslanec NR SR).
Foto: Branislav Kinčok*

*Príhovor poslanca NR SR Františka Mikloška.
Foto: Branislav Kinčok*

Konferencia 20 rokov slobody, 9. 11. 2009 v Košiciach

Pohľad na účastníkov konferencie. Foto: Róbert Moško

Príspevok Ľubomíra Morbachera, riaditeľa Sekcie dokumentácie ÚPN. Foto: Róbert Moško

Vedecká konferencia 20. výročie Nežnej revolúcie, 11. – 12. 11. 2009 v Bratislave

Úvodný deň konferencie. Zľava: Artak Galyan, István Papp (obaja Maďarsko), Artur Kubaj (Poľsko), František Sočufka, Beáta Katrebová-Bleková (obaja Slovensko) a Petr Blažek (Česká republika). Foto: Ján Mitáč

Príhovor predsedu Správnej rady ÚPN Ivana Petránskeho.
Foto: Ján Mitáč

Pohľad na účastníkov konferencie. Foto: Ján Mitáč

Diskusný večer HNClubu pri príležitosti 20. výročia Novembra 1989, 12. 11. 2009 v Bratislave

Pohľad na účastníkov diskusie v historickej budove NR SR v Bratislave. Foto: Ján Mitáč

Diskusné fórum 20 rokov demokratických zmien v Európe a na Slovensku a prezentácia publikácie Ústavu pamäti národa November, 13. 11. 2009 v Bratislave

Účastníci diskusie. Zľava: Mária Achbergerová („dieťa roku 1989“), Boris Zala, moderátor Patrik Dubovský, Ján Budaj, Ján Čarnogurský, Anna Zábořská a Valéria Kašperová („dieťa roku 1989“).
Foto: Ján Mitáč

Pohľad na účastníkov diskusného fóra.
Foto: Ján Mitáč

Prezentácia publikácie November (zľava Gábor Strešňák a Peter Balun, zostavovatelia publikácie).
Foto: Ján Mitáč

**Projekcia filmov Ústavu pamäti národa na sympóziu *Deti revolúcie*,
13. a 14. 11. 2009 v Bratislave**

Foto: Michal Babál

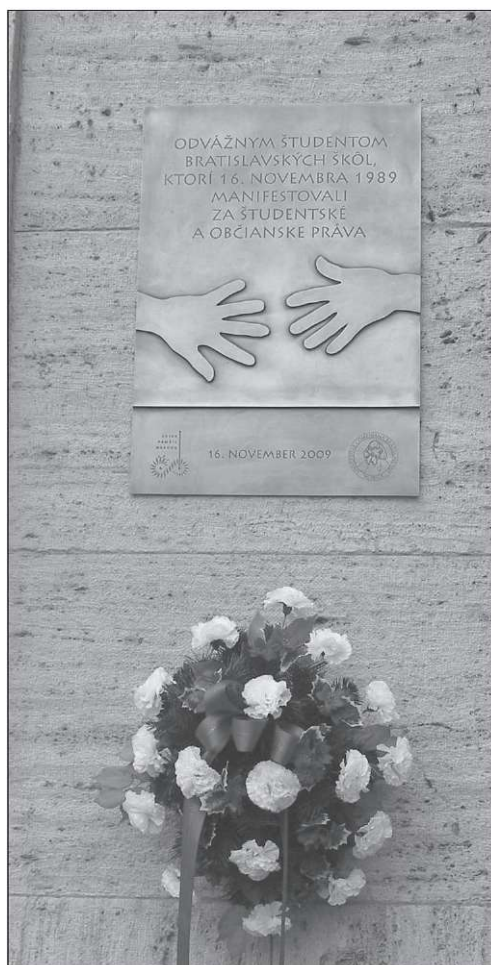
Foto: Michal Babál

**Odhalenie pamätnej tabule k pochodu študentov zo 16. novembra 1989
na priecheli budovy Univerzity Komenského v Bratislave, 16. 11. 2009**

Príhovor priameho účastníka pochodu zo 16. 11. 1989. Foto: Ján Mitáč

Príhovor predsedu Správnej rady ÚPN Ivana Petranského, v pozadí prorektor UK Peter Osuský a rektor UK František Gahér. Foto: Ján Mítáč

Novoodhalená pamätná tabuľa. Foto: Ján Mítáč

**Slávnostné otvorenie výstavy *November '89* na Bratislavskom hrade,
16. 11. 2009**

*Príhovor autora výstavy
Petra Baluna z ÚPN.
Foto: Ján Mitáč*

*Pohľad na účastníkov
vernissáže výstavy.
Foto: Ján Mitáč*

*Medzi exponátmi výstavy
boli aj autentické plagáty
z Novembra 1989.
Foto: Ján Mitáč*

Podujatia Ústavu pamäti národa v slovenských mestách

Nitra

Prednáška Ondreja Krajňáka z ÚPN na podujatí Štyridsaťjeden rokov v červenom tieni 24. 11. 2009 v Nitre. Foto: Eduard Stano

Sála preplnená študentmi Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Foto: Ondrej Krajňák

Diskusia s aktérmi Novembra 1989 (zľava: František Mikloško, Ján Budaj, moderátor Eduard Chmelár, Eugen Gindl a Pavol Kanis). Foto: Ondrej Krajňák

Prešov

*Projekcia filmov z produkcie ÚPN a diskusia s historikmi a aktérmi Novembra 1989 na pôde Prešovskej univerzity
26. 11. 2009.
Foto: Eduard Stano*

*Pohľad na účastníkov podujatia.
Foto: Eduard Stano*

*Prezentácia knihy memoárov väzňa sovietskych gulagov Jozefa Bobalíka 26. 11. 2009.
Autor podpisuje knihu svojich memoárov.
Foto: Eduard Stano*

Ružomberok

*Projekcia filmov z produkcie ÚPN na Katolíckej univerzite v Ružomberku 5. 11. 2009.
Foto: Štefan Badura*

*Príspevok Petra Jašeka z ÚPN na konferencii Sloboda v neslobode: Príspevok disentu a médií k pádu totality, ktorá sa uskutočnila na pôde Katolíckej univerzity v Ružomberku 2. 12. 2009.
Foto: Richard Lipták*

Stará Ľubovňa

*Projekcia filmov z produkcie ÚPN na Cirkevnom gymnáziu sv. Mikuláša v Starej Ľubovni 4. 11. 2009.
Foto: Štefan Badura*

Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy

Ústav pamäti národa v spolupráci s Ústavom na výskum maďarskej revolúcie v roku 1956 (Maďarsko), Spoločnosťou Roberta Havemanna (Nemecko), Inštitútom pamäti národa (Poľsko), Ústavom pre štúdium totalitných režimov (Česko), Európskou sieťou Pamäť a solidarita a s finančnou podporou Višegrádskeho fondu zorganizoval pri príležitosti 60. výročia prijatia tzv. cirkevných zákonov v Československu medzinárodnú konferenciu *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*, ktorá sa uskutočnila v Bratislave v dňoch 30. septembra až 2. októbra 2009. Viac ako štyri desiatky odborníkov z 15 krajín sveta na podujatí prezentovali výsledky výskumu v oblasti proticirkevných perzekúcií a obmedzovania náboženskej slobody v štátoch bývalého sovietskeho bloku.

Pohľad na účastníkov konferencie. Foto: Branislav Kinčok

Otvorenie konferencie. Príhovor predsedu Správnej rady ÚPN Ivana Petranského. Foto: Branislav Kinčok

Prezentácia publikácie *Dokumenty k procesu s Augustinom A. Machalkom a spol.*

Autor publikácie Daniel A. Mandzák. Foto: Branislav Kinčok

Dňa 3. novembra 2009 sa pod záštitou vладыky Petra Rusnáka, bratislavského gréckokatolíckeho eparchu, konala prezentácia publikácie Daniela Atanáza Mandzáka CSsR *Dokumenty k procesu s Augustinom A. Machalkom a spol.* Začala sa svätou liturgiou v Chráme Povýšenia vznešeného a životodarného kríža v Bratislave, po ktorej sa uskutočnilo v reprezentačných priestoroch gréckokatolíckeho farského úradu neformálne stretnutie s autorom.

Výstava *Nepriateľ je ten, kto zmýšľa inak*

Dňa 19. novembra 2009 slávnostne otvorila spolková splnomocnenkyňa pre dokumenty štátnej bezpečnosti bývalej NDR Marianne Birthlerová výstavu *Nepriateľ je ten, kto zmýšľa inak*. Výstava predstavuje prostredníctvom cenných archívnych dokumentov a fotografií štruktúru, činnosť a pôsobnosť Ministerstva pre štátnu bezpečnosť počas diktatúry SED. Zvláštnu pozornosť venuje individuálnym životným príbehom osôb prenasledovaných tajnou východonemeckou políciou. Súčasťou výstavy, voľne prístupnej v priestoroch Univerzity Komenského v Bratislave do 13. decembra 2009, je aj šesť panelov o štruktúre a činnosti ŠtB v Československu, ktoré pripravil Ústav pamäti národa.

Výstavu otvorila spolková splnomocnenkyňa pre dokumenty štátnej bezpečnosti bývalej NDR Marianne Birthlerová. Foto: Branislav Kinčok

Prví návštevníci výstavy. Foto: Branislav Kinčok

Viedenská arbitráž a jej dôsledky

V rámci cyklu „Diskusné večery Ústavu pamäti národa“ sa 26. novembra 2009 v Poľskom inštitúte konala beseda venovaná Viedenskej arbitráži a jej dôsledkom. O tejto veľmi atraktívnej téme pred početným publikom diskutovali Ladislav Deák, Attila Simon a Ján Mitáč.

Účastníci diskusie. Zľava: Attila Simon, moderátor Tomáš Klubert, Ladislav Deák a Ján Mitáč. Foto: Branislav Kinčok

Nové knihy ÚPN

MANDZÁK, Daniel Atanáz: *Dokumenty k procesu s Augustinom A. Machalkom a spol.* Bratislava: Ústav pamäti národa 2009. ISBN 978-80-89335-14-5, 587 strán.

Po februári 1948 mal komunistický režim v Československu na poli cirkevnej politiky jediný cieľ – podriaďiť si úplne všetky cirkvi. V prípade Katolíckej cirkvi sa komunisti snažili vytvoriť z nej nezávislú národnú cirkev, ktorá by nebola pod vplyvom Vatikánu, ale bola kontrolovaná a riadená štátnou mocou. Jedným z nástrojov, ako to dosiahnuť, bol aj politický súdny proces, v ktorom mohli byť nielen skompromitovaní, ale odsúdení odporcovia – aj tí potenciálni – komunistického režimu.

V monsterprocese proti A. A. Machalkovi a spoločníkom v plnosti fungoval systém kabinetnej justície, keď ešte pred vynesení rozsudku bolo rozhodnuté o vine a treste obvinených rehoľní-

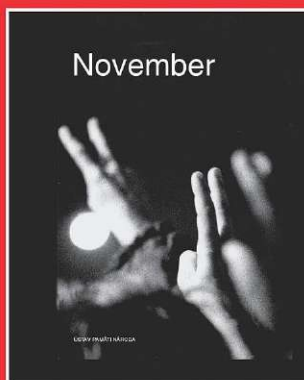
kov. Keďže bola odstránená kontrola justičných orgánov nad vyšetrovaním, otvorila sa tým možnosť používať nezákonné vyšetrovacie metódy a rehoľníci nemali možnosť skutočnej obhajoby. Boli obvinení zo zločinov proti republike, zo špionáže pre Vatikán a imperialistické mocnosti, z prípravy protištátneho sprisahania atď. Desiatich nevinných rehoľníkov boli v tomto procese odsúdení celkom na 132 rokov väzenia a jeden doživotný trest, ktorý dostal slovenský redemptorista Ján Ivan Mastiliak.

BOBALIK, Jozef: *Sedem rokov na Severe.* Bratislava: Ústav pamäti národa 2009. ISBN 978-80-89335-16-9, 168 strán.

Sedem rokov na Severe Jozefa Bobalika autobiograficky zachytáva roky jeho života, strávené na nútených prácach v pracovných lágroch Sovietskeho zväzu. Autor nazýva táborovú skúsenosť, ktorá ho priviedla až na ďalekú Kolymu, „zapolárnou akadémiou“. Kým sovietska propaganda sa podpísala pod opcii občianstva, ktorej sa autor knihy zúčastnil ako jeden z tisícov občanov Slovenska, sovietska NKVD stála za jeho vykonštruovaným procesom so strastiplnými dôsledkami. Kniha rozprávača s fenomenálnou pamäťou je napísaná pútavým štýlom – spôsob ako vykresľuje sovietske pracovné tábory vypovedá nielen o je-

ho skúsenosti, ale aj o skúsenosti tisícov našich občanov, zavlečených na nútené práce do Sovietskeho zväzu.

BALUN, Peter – STREŠŇÁK, Gábor: *November. Očami ŠtB a ulice.* Bratislava: Ústav pamäti národa 2009. ISBN 978-80-89335-22-0, 264 strán.

Kniha *November. Očami ŠtB a ulice* prináša pohľad ŠtB (denne situačné správy) na najdôležitejšie udalosti v novembri a decembri 1989, ktorý je konfrontovaný a dopĺňaný pohľadom obyčajných ľudí (fotografie, letáky, výzvy, plagáty). Na verejnosť sa vďaka tejto reprezentačnej publikácii po prvý krát dostávajú správy príslušníkov ŠtB, ale aj mnohé fotografie a dokumenty, ktoré dodnes ležali v súkromných archívoch a zbierkach. Na jej zostavenie poskytli materiál aj Slovenské národné múzeum, Slovenský národný archív z fondu VPN a Fórum inštitút pre výskum menšín.